

การออกแบบกิจกรรมโดยใช้ทุนวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนวัดท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

พระไสว ชมไกร

วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
พ.ศ. 2569

การออกแบบกิจกรรมโดยใช้ทุนวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนวัดท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

พระไสว ชมไกร

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิจัยศิลปวัฒนธรรมเพื่อเศรษฐกิจสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
พ.ศ. 2569

สงวนลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

ใบอนุมัติวิทยานิพนธ์

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของ พระไสว ชมไกร แล้ว
เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาวิจัยศิลปวัฒนธรรมเพื่อเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

_____ ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ธีระพงษ์ มีไธสง)

_____ กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิตติกรณ์ บำรุงบุญ)

_____ กรรมการ
(อาจารย์ ดร.ระพีพันธ์ ศิริสัมพันธ์)

_____ กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิบปีย์ ชยานุสาสนี จันทร์ดอน)

มหาวิทยาลัยอนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

_____ _____
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา เสนาเวียง) (รองศาสตราจารย์ ดร.กฤษกนก ดวงชาทม)
คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่.....เดือน 22 เม.ย. 2569 ปี.....

เรื่อง	:	การออกแบบกิจกรรมโดยใช้ทุนวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนวัดท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์
ผู้วิจัย	:	พระไสว ชมไกร
ปริญญา	:	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตบัณฑิต (วิจัยศิลปวัฒนธรรมเพื่อเศรษฐกิจสร้างสรรค์) มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
อาจารย์ที่ปรึกษา	:	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิบปีย์ ขยานุสาสนี จันทร์ดอน
ปีที่สำเร็จการศึกษา	:	2569

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “การออกแบบกิจกรรมโดยใช้ทุนวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีศึกษา ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนวัดท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประเพณีแห่ปราสาทผึ้งและทุนวัฒนธรรมของชุมชนบ้านท่ากกแก รวมถึงออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบนฐานทุนวัฒนธรรมดังกล่าว เพื่อสร้างประสบการณ์ที่มีความหมายและส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนการวิจัยดำเนินการตามขั้นตอนวิจัยเชิงคุณภาพประกอบด้วย การเก็บข้อมูลจากเอกสารท้องถิ่น ประวัติหมู่บ้าน หนังสือคำสอนของวัด การสัมภาษณ์เชิงลึกกับคนในชุมชนหลายช่วงวัย และการสังเกตการณ์พิธีกรรมจริง จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เพื่อระบุทุนวัฒนธรรมสำคัญของประเพณี และออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ชุมชน

ผลการวิจัยพบว่า ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งมีรากฐานจากโลกทัศน์แบบอีสานดั้งเดิมซึ่งผสานพุทธศาสนาเถรวาทกับความเชื่อพื้นบ้านเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษโครงสร้างความเชื่อสำคัญประกอบด้วยสามมิติ ได้แก่ คติบุญออกพรรษา การอุทิศกุศลแก่บรรพบุรุษ และคติจักรวาลวิทยาท้องถิ่น ประเพณีนี้ทำหน้าที่เป็นระบบวัฒนธรรมแบบองค์รวมที่ครอบคลุมมิติศาสนา สังคม ศิลปกรรม พิธีกรรม และอัตลักษณ์ชุมชน ขบวนแห่ ฟ้อนรำ และดนตรีพื้นบ้านทำหน้าที่เป็นพิธีกรรมเชิงสัญลักษณ์ที่สื่อสารอัตลักษณ์และความศรัทธาของชุมชน

การศึกษาทุนวัฒนธรรมของประเพณีสามารถจำแนกได้เป็นสี่ประเภท ได้แก่ ทุนภูมิปัญญาทุนวัฒนธรรมและประเพณี ทุนสังคมและการมีส่วนร่วมของชุมชน และทุนสิ่งแวดล้อมและพื้นที่ชุมชน โดยทุนภูมิปัญญาครอบคลุมความรู้และทักษะเชิงปฏิบัติ เช่น การคัดเลือกผึ้ง การขึ้นโครงปราสาท และการประดับลวดลาย ซึ่งถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ทุนวัฒนธรรมและประเพณีปรากฏผ่านปราสาทผึ้งและพิธีกรรมเชิงศิลปกรรมที่สะท้อนโลกทัศน์และคติความเชื่อ ทุนสังคมและการมีส่วนร่วมของชุมชน

ช่วยเชื่อมโยงผู้คนทุกวัยและสนับสนุนบทบาทของเยาวชนในการเผยแพร่ประเพณีสู่สังคมร่วมสมัย ขณะที่ทุนสิ่งแวดล้อมและพื้นที่ชุมชนเป็นฐานรองรับกิจกรรมทางกายภาพและเชื่อมโยงพิธีกรรมเข้ากับภูมิทัศน์ธรรมชาติและวิถีชีวิตท้องถิ่น

บนฐานทุนวัฒนธรรมดังกล่าว ผู้วิจัยได้ออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านท่ากกแกเป็นสามกลุ่มหลัก ได้แก่ กิจกรรมเชิงการเรียนรู้ กิจกรรมเชิงประสบการณ์ และกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว กิจกรรมเชิงการเรียนรู้ประกอบด้วยเวิร์กชอปทำผึ้งพื้นบ้าน การสาธิตการประดิษฐ์ปราสาทผึ้ง และการถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อให้ผู้มาเยือนเข้าใจรากเหง้าความหมาย และโลกทัศน์ของชุมชน กิจกรรมเชิงประสบการณ์เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมร่วมเดินขบวนแห่ปราสาทผึ้ง มีส่วนร่วมในพิธีกรรมทางศาสนา และเข้าถึงวิถีชีวิตของชุมชนอย่างใกล้ชิด โดยเน้นการเรียนรู้ผ่านการสัมผัสประสบการณ์จริงและความรู้สึกศรัทธาร่วม กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวประกอบด้วยนิทรรศการประเพณี การจัดเส้นทางท่องเที่ยวเชิงชุมชน และการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อออนไลน์และสื่อชุมชน เพื่อสร้างการรับรู้และเชื่อมโยงทุนวัฒนธรรมของชุมชนกับผู้มาเยือนอย่างเหมาะสม

คำสำคัญ:ประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง, ทุนวัฒนธรรม, กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

RAJABHAT MAHA SARAKHAM UNIVERSITY

_____อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

Title : Designing Activities Based on Cultural Capital to Develop Cultural Tourism: A Case Study of the Wax Castle Procession Tradition Festival in Wat ThaKokkae Community, TanDiao Subdistrict, Lom Sak District, Phetchabun Province

Author : Phra Saiwai Chomkrai

Degree : M.A (Arts and Culture Research for Creative Economy)
Rajabhat Maha Sarakham University

Advisor : Assoc.Prof. Dr. Sippiya Chayanusasanee Chandorn

Year : 2026

ABSTRACT

This study entitled " Designing Activities Based on Cultural Capital to Develop Cultural Tourism: A Case Study of the Wax Castle Procession Tradition in Wat ThaKokkae Community, Tan Diao Subdistrict, Lom Sak District, Phetchabun Province" aimed to examine the Wax Castle Procession Tradition and the cultural capital of the Ban ThaKokkae community, and to design cultural tourism activities grounded in this cultural capital to provide meaningful experiences and promote sustainable tourism development. The research employed a qualitative approach, including data collection from local documents, village histories, and monastic teachings, in-depth interviews with community members across different age groups, and participant observation of the festival rituals. The collected data were then analyzed to identify the key cultural capital of the festival and to design community-based cultural tourism activities that reflect the community's identity.

Findings revealed that the Wax Castle Procession Tradition is rooted in traditional Isan cosmology, integrating Theravada Buddhism with local ancestral spirit beliefs. The festival's belief structure encompasses three dimensions: merit-making during the end of Buddhist Lent, dedicating merit to ancestors, and local cosmology. The festival functions as a holistic cultural system, encompassing religious, social, artistic, ritualistic, and community identity dimensions. Processions, dances, and traditional music serve as symbolic rituals, communicating the community's identity and devotion.

The study classified the cultural capital of the festival into four types: intellectual capital, cultural and traditional capital, social capital and community participation, and environmental and spatial capital. Intellectual capital includes practical knowledge and skills, such as bee selection, castle structure construction, and decorative techniques, transmitted across generations.Cultural and traditional capital is manifested through the bee castles and artistic rituals reflecting worldview and belief systems. Social capital and community participation connect people of all ages and encourage youth engagement in promoting traditions to contemporary society. Environmental and spatial capital provides a physical base for activities and links rituals with the natural landscape and local lifestyle.

Based on these forms of cultural capital, the researcher designed three types of cultural tourism activities for the Ban ThaKokkae community: learning-based activities, experience-based activities, and tourism promotion activities. Learning-based activities include workshops on traditional beekeeping, demonstrations of castle construction, and knowledge sharing by local masters to help visitors understand the community's roots, meaning, and worldview. Experience-based activities allow participants to join the castle procession, engage in religious rituals, and experience community life firsthand, emphasizing learning through direct experience and shared devotion. Tourism promotion activities involve exhibitions, community tourism routes, and media campaigns to raise awareness and connect visitors with the community's cultural capital.

Keywords: The Wax Castle Procession Tradition, Cultural Capital, Cultural Tourism Activities

_____ Major Advisor

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “การออกแบบกิจกรรมโดยใช้ทุนวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนวัดกกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์” สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความเมตตา ความอนุเคราะห์ และการสนับสนุนจากหลายฝ่าย อาตมาขออนุโมทนาขอบพระคุณไว้ ณ โอกาสนี้

เจริญพรขอบคุณคณาจารย์ประจำสาขาวิจัยศิลปวัฒนธรรมเพื่อเศรษฐกิจสร้างสรรค์ทุกท่าน ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทองค์ความรู้ แนวคิดทางวิชาการ และประสบการณ์ด้านการวิจัย อันเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาแนวคิดและกระบวนการศึกษาวิจัยของอาตมา

เจริญพรขอบคุณอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิบปีย์ ชยานุสาสนีจันทร์ดอน ที่ได้เมตตาให้คำแนะนำ ชี้แนะแนวทาง ตรวจแก้ไข และให้กำลังใจแก่อาตมาด้วยความเอาใจใส่อย่างยิ่ง ตลอดระยะเวลาการดำเนินงานวิจัย จนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์ทั้งในด้านเนื้อหาและระเบียบวิธีวิจัย

ขอกราบขอบพระคุณเจ้าอาวาสวัดกกแกที่ได้เมตตาเอื้อเฟื้อสถานที่ สนับสนุนข้อมูล และส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าของชุมชนและเจริญพรคุณผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน และชาวบ้านวัดกกแกทุกท่าน ที่ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูล การสัมภาษณ์ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ อย่างดียิ่ง ทำให้งานวิจัยครั้งนี้สามารถสะท้อนบริบท วิถีชีวิต และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนได้อย่างแท้จริง

ท้ายที่สุดนี้ หากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีคุณค่าและเป็นประโยชน์ต่อวงวิชาการด้านศิลปวัฒนธรรมและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ อาตมาขออุทิศคุณความดีแด่คณาจารย์ ผู้มีพระคุณ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่าน และขอน้อมรับข้อบกพร่องทั้งปวงไว้เป็นแนวทางในการพัฒนาตนเองและงานวิชาการสืบไป

พระไสว ชมไกร

สารบัญ

หัวเรื่อง **หน้า**

บทคัดย่อ ..... ก

ABSTACT ..... ค

กิตติกรรมประกาศ ..... จ

สารบัญ ..... ฉ

สารบัญภาพ ..... ซ

บทที่ 1 บทนำ 1

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา 1

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย 4

1.3 คำถามวิจัย 4

1.4 ขอบเขตของการวิจัย 4

1.5 คำนิยามศัพท์เฉพาะ 5

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ 6

บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรม 8

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น 8

2.2 แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ 16

2.3 แนวคิดการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม 28

2.4 บริบทพื้นที่ 34

2.5 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง 37

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 48

2.7 กรอบแนวคิดการวิจัย 51

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย 52

3.1 ประเภทของการวิจัย 52

3.2 ขอบเขตการวิจัย 53

3.3 กลุ่มตัวอย่าง 53

3.4 เครื่องมือและวิธีการเก็บข้อมูล 54

3.5 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย 54

3.6 การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล 55

หัวเรื่อง **หน้า**

บทที่ 4 ผลการวิจัย 56
4.1 ผลการศึกษาประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแก 56
4.2 ผลการศึกษาทุนทางวัฒนธรรมของประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง 78
4.3 ผลการออกแบบกิจกรรมโดยใช้ทุนวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว
เชิงวัฒนธรรม 106
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ 119
5.1 สรุป 119
5.2 อภิปรายผล 128
5.3 ข้อเสนอแนะ 130
บรรณานุกรม 133
ภาคผนวก 137
ภาคผนวก ก หนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลและดำเนินวิจัยในพื้นที่ 138
ภาคผนวก ข หนังสือเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย 140
ภาคผนวก ค ภาพกิจกรรมลงพื้นเก็บข้อมูลดำเนินการวิจัย 144
ภาคผนวก ง เครื่องมือวิจัย 151
การเผยแพร่ผลงานวิจัย 156
ประวัติผู้วิจัย 157

MAHA SARAKHAM UNIVERSITY

สารบัญภาพ

ภาพที่ **หน้า**

2.1 กรอบแนวคิดการวิจัย 51
4.1 พระประธานวิหารวัดท่ากกแก 58
4.2 ลายปูนปั้นนาคเกี้ยวเหนือประตู 60
4.3 วิหารวัดท่ากกแกปัจจุบัน 61

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม RAJABHAT MAHA SARAKHAM UNIVERSITY

บทที่ 1
บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ในบริบทของสังคมโลกยุคปัจจุบัน การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางว่าเป็นหนึ่งในกลไกสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจวัฒนธรรมและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ได้เข้ามามีบทบาทในการกำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศ แนวคิดดังกล่าวให้ความสำคัญกับการนำทรัพยากรทางวัฒนธรรมมาใช้เป็นฐานในการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์และการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมของสังคมให้ดำรงอยู่ต่อไป การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจึงมิได้เป็นเพียงกิจกรรมการเดินทางเพื่อการพักผ่อนหรือการเยี่ยมชมสถานที่เท่านั้น หากแต่ยังเป็นกระบวนการทางสังคมที่เชื่อมโยงมิติทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และการเรียนรู้เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบทรัพยากรสำคัญที่มีบทบาทต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมคือ “ทุนทางวัฒนธรรม” ซึ่งหมายถึงทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่สั่งสมอยู่ในสังคมและสามารถนำมาใช้สร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจ สังคม และเชิงสัญลักษณ์ได้ (Bourdieu, 1986) ทุนทางวัฒนธรรมดังกล่าวครอบคลุมทั้งมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องได้ เช่น โบราณสถาน สถาปัตยกรรม งานหัตถกรรมพื้นบ้าน และมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เช่น ประเพณี พิธีกรรม ภาษา ภูมิปัญญาท้องถิ่น และศิลปะการแสดงพื้นบ้าน องค์ประกอบเหล่านี้ล้วนสะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ของสังคมและชุมชน และยังเป็นพื้นฐานสำคัญของความหลากหลายทางวัฒนธรรมของมนุษยชาติ การอนุรักษ์และสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการรักษาความต่อเนื่องของสังคม และการถ่ายทอดคุณค่าทางวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง (UNESCO, 2003)

อย่างไรก็ตาม ภายใต้กระแสความเปลี่ยนแปลงของโลกยุคโลกาภิวัตน์ สังคมจำนวนมากกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และค่านิยมทางสังคมอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้วัฒนธรรมท้องถิ่นจำนวนไม่น้อยมีแนวโน้มถูกลดทอนความสำคัญ ถูกกลืนกลาย หรือเสี่ยงต่อการสูญหายจากวิถีชีวิตของผู้คน โดยเฉพาะในสังคมที่กำลังเผชิญการขยายตัวของสังคมเมืองและการย้ายถิ่นฐานของแรงงาน ดังนั้น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจึงถูกมองว่าเป็นแนวทางสำคัญในการสร้างความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์วัฒนธรรมกับการพัฒนาเศรษฐกิจ เนื่องจากสามารถนำคุณค่าทางวัฒนธรรมมาถ่ายทอดผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และมีส่วนร่วมกับวัฒนธรรมของชุมชนอย่างมีความหมาย

สำหรับประเทศไทย การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้รับการผลักดันให้เป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์สำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ โดยเฉพาะในบริบทของการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่มุ่งเน้นการนำทรัพยากรทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และอัตลักษณ์ของชุมชนมาแปลงเป็นผลิตภัณฑ์ บริการ และกิจกรรมที่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ แนวทางดังกล่าวยังสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เน้นคุณภาพและความยั่งยืน โดยให้ความสำคัญกับประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว การอนุรักษ์ทรัพยากร และการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว

ในกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศไทย แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจระดับฐานราก โดยเปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีบทบาทในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมของตนเอง ทั้งในด้านการอนุรักษ์ การถ่ายทอดองค์ความรู้ และการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวที่สะท้อนอัตลักษณ์ของท้องถิ่น กระบวนการดังกล่าวช่วยให้ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเอง และยังช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของโครงสร้างทางสังคมในระดับพื้นที่

ในระดับภูมิภาค จังหวัดเพชรบูรณ์เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวสูง เนื่องจากมีทรัพยากรธรรมชาติที่โดดเด่นและได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว เช่น เขาค้อ ภูทับเบิก และพื้นที่ภูเขาที่มีภูมิอากาศเย็นสบาย อย่างไรก็ตาม นอกจากทรัพยากรทางธรรมชาติแล้ว จังหวัดเพชรบูรณ์ยังมีทุนทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย ทั้งในรูปของประเพณีพื้นบ้าน ความเชื่อท้องถิ่น งานบุญตามปฏิทินศาสนา การแสดงพื้นบ้าน ตลอดจนงานหัตถกรรมที่สะท้อนภูมิปัญญาของชุมชน ซึ่งล้วนเป็นทรัพยากรสำคัญที่สามารถนำมาพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้ แม้ว่าจังหวัดเพชรบูรณ์จะมีทุนทางวัฒนธรรมจำนวนมาก แต่การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ผ่านมาในพื้นที่ส่วนใหญ่ยังคงให้ความสำคัญกับการส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติเป็นหลัก ขณะที่ศักยภาพของทุนทางวัฒนธรรมที่ฝังรากอยู่ในวิถีชีวิตของชุมชน เช่น ความเชื่อ พิธีกรรม ความทรงจำร่วม และภูมิปัญญาท้องถิ่นยังไม่ได้รับการนำมาใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ในการพัฒนาการท่องเที่ยว ส่งผลให้กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ยังคงอยู่ในลักษณะของการจัดงานประเพณีตามฤดูกาล มากกว่าการพัฒนาเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่มีระบบและสามารถสร้างประสบการณ์ที่มีความหมายให้กับผู้มาเยือน

หนึ่งในพื้นที่ที่มีทุนทางวัฒนธรรมโดดเด่นของจังหวัดเพชรบูรณ์คือ อำเภอหล่มสัก ซึ่งเป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานยาวนาน และยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนได้อย่างชัดเจน ประเพณีสำคัญประการหนึ่งของพื้นที่คือ “ประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง” ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและการทำบุญในช่วงเทศกาลออกพรรษา

การสร้างปราสาทผึ้งเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยองค์ความรู้ด้านงานช่างพื้นบ้าน เช่น การขึ้นโครงสร้าง การหล่อเทียน การปั้นลวดลายจากขี้ผึ้ง และการประดับตกแต่งให้เกิดรูปทรงที่สวยงามวิจิตร นอกจากนี้ การจัดขบวนแห่ยังสะท้อนการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนผ่านการแต่งกายพื้นบ้าน การแสดงดนตรีพื้นเมือง และกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่สะท้อนความร่วมมือของคนในชุมชน

ในมิติทางวัฒนธรรม ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งสะท้อนคุณค่าหลายด้าน ได้แก่ คุณค่าด้านศิลปกรรมที่แสดงถึงภูมิปัญญาช่างพื้นบ้าน คุณค่าด้านศาสนาและจิตวิญญาณที่เกี่ยวข้องกับการทำบุญและการอุทิศส่วนกุศล ซึ่งสะท้อนแนวคิดเรื่องบุญร่วมของชุมชน (Tambiah, 1970) คุณค่าด้านสังคมที่ช่วยเสริมสร้างความร่วมมือและความสามัคคีของสมาชิกในชุมชน อันก่อให้เกิดทุนทางสังคมที่ช่วยเสริมความเข้มแข็งของชุมชน (Putnam, 2000) ตลอดจนคุณค่าด้านอัตลักษณ์ที่ช่วยยืนยันตัวตนทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น (Hall, 1999) นอกจากนี้ ประเพณีดังกล่าวยังเป็นพื้นที่สำคัญของการถ่ายทอดองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมจากคนรุ่นเก่าสู่คนรุ่นใหม่ผ่านกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง (Lave & Wenger, 1991)อย่างไรก็ตาม ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา พื้นที่อำเภอหล่มสักและตำบลตาลเดี่ยวกำลังเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ เช่น การย้ายถิ่นฐานของแรงงาน การลดลงของประชากรวัยแรงงาน และการเปลี่ยนแปลงของค่านิยมของคนรุ่นใหม่ ส่งผลให้จำนวนผู้ที่มีทักษะในการสร้างปราสาทผึ้งลดลง และการมีส่วนร่วมของเยาวชนในกิจกรรมประเพณีลดลงตามลำดับ ขณะเดียวกัน แม้ว่าประเพณีแห่ปราสาทผึ้งจะมีศักยภาพในการพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แต่ในปัจจุบันยังขาดการออกแบบกิจกรรมที่สามารถเชื่อมโยงองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมกับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์อย่างเป็นระบบในระดับพื้นที่ ชุมชนบ้านท่ากกแกและวัดท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก เป็นชุมชนที่ยังคงรักษาประเพณีแห่ปราสาทผึ้งไว้อย่างเข้มแข็ง และยังมีองค์ความรู้ด้านการประดิษฐ์ปราสาทผึ้งที่สืบทอดกันมาในชุมชน อย่างไรก็ตาม การนำเสนอคุณค่าทางวัฒนธรรมของประเพณีดังกล่าวยังคงจำกัดอยู่ในรูปแบบของงานประเพณีประจำปี มิได้ถูกพัฒนาให้เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้มาเยือนได้มีส่วนร่วมและเรียนรู้วัฒนธรรมของชุมชนอย่างลึกซึ้ง

ดังนั้น การศึกษาที่มุ่งวิเคราะห์คุณค่า ความหมาย และบทบาทของประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในมิติทางศิลปวัฒนธรรม รวมทั้งการออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมเป็นฐาน จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาแนวทางการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนอย่างยั่งยืน การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาคติธรรมและความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีแห่ต้นปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ตลอดจนสำรวจศักยภาพในการนำทุนทางวัฒนธรรมดังกล่าวมาพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว

เชิงสร้างสรรค์ อันจะช่วยเชื่อมโยงมิติของศิลปวัฒนธรรมกับการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน และเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับสังคมท้องถิ่นในระยะยาว

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสักจังหวัดเพชรบูรณ์

1.2.2 เพื่อศึกษาทุนทางวัฒนธรรมประเพณีแห่ปราสาทผึ้งชุมชนบ้านท่ากกแก

1.2.3 เพื่อออกแบบกิจกรรมโดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมพัฒนาการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

1.3 คำถามวิจัย

1.3.1 ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแกมีประวัติความเป็นมา ความหมาย กระบวนการจัดพิธี และบริบททางสังคม–วัฒนธรรมอย่างไร?

1.3.2 ทุนทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแกมีคุณค่าความสำคัญ และบทบาทต่อชุมชนในด้านศิลปกรรม ศาสนา สังคม อัตลักษณ์ และการถ่ายทอดวัฒนธรรมอย่างไร?

1.3.3 ทุนทางวัฒนธรรมของประเพณีแห่ปราสาทผึ้งสามารถนำมาออกแบบและพัฒนาเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบใด ที่เหมาะสมกับบริบทชุมชนและตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวยุคปัจจุบัน

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพในลักษณะการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยมุ่งศึกษาค้นคว้าข้อมูลตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1.4.1 ขอบเขตด้านเอกสาร

ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตลอดจนคัมภีร์และเอกสารทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง

รวมถึงเอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ บทความทางวิชาการ วารสาร งานวิจัย วิทยานิพนธ์ รายงาน รวมถึงสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อออนไลน์ที่เกี่ยวข้องกับประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง

1.4.2 ขอบเขตด้านพื้นที่การศึกษา

มุ่งเน้นศึกษาประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในชุมชนบ้านท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการสืบทอดและปฏิบัติประเพณีดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง

1.4.3 ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมาย

ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) จำนวน 40 คนแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ พระสงฆ์และฆราวาส โดยประกอบด้วย

กลุ่มพระสงฆ์ จำนวน 10 รูป
ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 5 ท่าน
ผู้นำชุมชน จำนวน 5 ท่าน
อุบาสกอุบาสิกา จำนวน 10 ท่าน
เยาวชน/คนรุ่นใหม่ในชุมชน จำนวน 10คน
รวมทั้งสิ้น 40 คน

1.5 คำนิยามศัพท์เฉพาะ

ประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง หมายถึง กิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ที่ชาวบ้านร่วมกันสร้างปราสาทผึ้ง และนำไปแห่ถวายพระพุทธรูปประจำวัด พร้อมขบวนการแสดงพื้นบ้าน การแต่งกายพื้นเมือง และการฟ้อนรำ เพื่อสืบสานความเชื่อและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ความเชื่อ หมายถึง ความศรัทธา ความเชื่อถือ หรือคติปฏิบัติที่สืบต่อกันมาในชุมชน ซึ่งอาจมีรากฐานมาจากธรรมชาติ ศาสนา หรือความคิดของมนุษย์ และสะท้อนออกมาในรูปแบบพิธีกรรม ประเพณี และการดำเนินชีวิตประจำวัน

ทุนทางวัฒนธรรม หมายถึง ทุนด้านปัญญา ทุนด้านประเพณีวัฒนธรรม ทุนด้านมนุษย์และสังคม ทุนด้านสิ่งแวดล้อมและพื้นที่ชุมชน สามารถนำไปต่อยอดหรือพัฒนาเป็นกิจกรรมสร้างสรรค์และเชื่อมโยงกับการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เช่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

เศรษฐกิจสร้างสรรค์ หมายถึง กระบวนการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจโดยอาศัยความคิดสร้างสรรค์ ภูมิปัญญา และทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนเป็นฐาน เพื่อพัฒนากิจกรรมหรือผลิตภัณฑ์ที่สามารถสร้างรายได้และยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน

กิจกรรมสร้างสรรค์เชิงศิลปวัฒนธรรม หมายถึง การออกแบบหรือปรับปรุงกิจกรรมประเพณีวัฒนธรรม หรือพิธีกรรมท้องถิ่นให้เหมาะสมกับบริบทสมัยใหม่ ทั้งในแง่ของการสืบทอดความเชื่อ การอนุรักษ์เอกลักษณ์ท้องถิ่น และการส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เช่น กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ชุมชนบ้านท่ากกแก หมายถึง ชุมชนหนึ่งในตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศเหนือของตัวจังหวัด เป็นชุมชนที่ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี ดั้งเดิมวัฒนธรรมจากภาคอีสาน เป็นชุมชนที่ยังรักษาวัฒนธรรมเรื่องการแห่ปราสาทผึ้ง เป็นชุมชนที่มีความสามัคคี เชื่อมั่นและศรัทธา ในพระพุทธศาสนามีวิถีชีวิตในการทำงานเพื่อพระพุทธศาสนา ที่เด่นชัด

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 ด้านวิชาการ

1.6.1.1 ได้องค์ความรู้เชิงลึกเกี่ยวกับประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในฐานะมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (Intangible Cultural Heritage) ซึ่งสามารถใช้เป็นข้อมูลอ้างอิงสำหรับนักวิชาการด้านมานุษยวิทยา วัฒนธรรมศึกษา และศิลปกรรมพื้นบ้าน

1.6.1.2 เกิดแบบจำลอง (Model) หรือแนวทางการออกแบบกิจกรรมโดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับพื้นที่อื่น

1.6.1.3 เพิ่มองค์ความรู้ด้านทุนวัฒนธรรม ความหมายเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Meaning) และการแปลงคุณค่าทางวัฒนธรรมเป็นกิจกรรมสร้างสรรค์ ซึ่งสนับสนุนการพัฒนาวรรณกรรมทางวิชาการในสาขา Creative Tourism และ Cultural Capital

1.6.1.4 เป็นข้อมูลฐาน (Baseline Data) สำหรับการทำวิจัยต่อยอด เช่น การพัฒนากิจกรรม การออกแบบผลิตภัณฑ์วัฒนธรรม หรือการประเมินผลกระทบทางสังคมของกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

1.6.2 ด้านชุมชน

1.6.2.1 ชุมชนตระหนักและเห็นคุณค่าของทุนทางวัฒนธรรมในประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของตนเองอย่างลึกซึ้งมากขึ้น

1.6.2.2 เกิดการมีส่วนร่วมของคนทุกช่วงวัย ทำให้เกิดการสืบทอดองค์ความรู้จากผู้สูงอายุสู่เด็กและเยาวชน ลดความเสี่ยงต่อการสูญหายของประเพณี

1.6.2.3 ชุมชนสามารถนำผลการวิจัยไปออกแบบกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ที่สอดคล้องกับบริบทของตนเอง เพิ่มความภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่น

1.6.2.4 เกิดเครือข่ายความร่วมมือระหว่างวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มศิลปินพื้นบ้าน และกลุ่มเยาวชน เพื่อขับเคลื่อนการอนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

1.6.2.5 ช่วยเสริมพลังทางสังคมให้แก่ชุมชนในการบริหารจัดการกิจกรรมวัฒนธรรมด้วยตนเอง

1.6.3 ด้านเศรษฐกิจสร้างสรรค์และการท่องเที่ยว

1.6.3.1 กิจกรรมท่องเที่ยวใหม่ที่ออกแบบบนฐานทุนวัฒนธรรมจะช่วยเพิ่มมูลค่าแก่ประเพณี เพิ่มโอกาสดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งในและนอกพื้นที่

1.6.3.2 เกิดผลิตภัณฑ์หรือบริการเชิงวัฒนธรรม เช่น เวิร์กชอปทำผึ้งประดิษฐ์ การท่องเที่ยวเชิงพิธีกรรมหรือเส้นทางท่องเที่ยววัฒนธรรมที่เชื่อมโยงวัด–ชุมชน

1.6.3.3 สร้างรายได้หมุนเวียนแก่กลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มช่างฝีมือ กลุ่มอาหารพื้นบ้าน กลุ่มเยาวชน และกลุ่มท่องเที่ยวชุมชน

1.6.3.4 ส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากให้มีความเข้มแข็งตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยแปลงมูลค่าทางวัฒนธรรมให้เป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจ

1.6.3.5 เป็นต้นแบบการใช้ทุนวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น ให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในอำเภอ–จังหวัดอื่นได้

บทที่ 2
การทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาเรื่อง การออกแบบกิจกรรมประเพณีสร้างสรรค์โดยใช้ทุนวัฒนธรรมเป็นฐานในการพัฒนาการท่องเที่ยวหล่มสัก กรณีศึกษา ประเพณีแห่ต้นปราสาทผึ้งของวัดท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรม แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์
3. แนวคิดการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม
4. บริบทพื้นที่
5. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
7. กรอบแนวคิดในการวิจัย

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.1.1 ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ชาวบ้านในแต่ละท้องถิ่นได้สะสมความรู้และสติปัญญาต่าง ๆ ผ่านประสบการณ์ชีวิตและการสังเกตสิ่งรอบตัวมาอย่างยาวนาน เพื่อให้สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม ภูมิปัญญาเหล่านี้ไม่ได้เกิดขึ้นเพียงชั่วข้ามคืน แต่เป็นผลของการเรียนรู้และปรับตัวต่อสภาพแวดล้อม ธรรมชาติ และบริบททางสังคมของแต่ละพื้นที่ โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นมักถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ผ่านการบอกเล่า การสาธิต หรือการปฏิบัติจริง จนกลายเป็นรากฐานของความรู้และวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งนักวิชาการ สามารถ จันทรสูรย์ (2536, น. 146) เรียกองค์ความรู้นี้ว่า "ภูมิปัญญาท้องถิ่น"

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่มีลักษณะเฉพาะตัวและสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับบริบทท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นด้านอาชีพ เศรษฐกิจ ความเป็นอยู่ หรือวัฒนธรรม โดยชุมชนสามารถปรับวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติและสภาพแวดล้อมอย่างเหมาะสม (ประเวศ วะสี, 2536, น. 6) แม้คำว่า "ภูมิปัญญาท้องถิ่น" และ "ภูมิปัญญาชาวบ้าน" จะมีชื่อเรียกแตกต่างกัน แต่ในเชิงเนื้อหาแล้วมี

ความหมายใกล้เคียงกัน และเริ่มได้รับความสนใจจากนักวิชาการและองค์กรพัฒนาเอกชนอย่างจริงจัง ประมาณ 20 ปีที่ผ่านมา

กลุ่มพัฒนาองค์การเอกชนที่ทำงานระดับหมู่บ้าน ถือเป็นกลุ่มแรกที่ริเริ่มการรื้อฟื้นภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อค้นหาคุณค่าและเชื่อมโยงเข้ากับกิจกรรมพัฒนาชุมชน ก่อนน.นั้นความสนใจมักอยู่ในรูปแบบการศึกษาวัฒนธรรมชุมชนหรือการพึ่งพาตนเองของชาวบ้านเพียงอย่างเดียว ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังไม่ถูกนำไปใช้เป็นแนวทางพัฒนาประเทศหรือชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2536, น. 41)

ภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นองค์ความรู้ที่ทรงคุณค่า เพราะไม่เพียงช่วยให้ชุมชนสามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างสมดุล แต่ยังเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้ชุมชนสามารถฟันฝ่าวิกฤติและรักษาวิถีชีวิตของตนเองได้ อีกทั้งยังเป็นพื้นฐานของการประกอบอาชีพและการพัฒนาที่เหมาะสมกับยุคสมัย เมื่อมีการผสมผสานองค์ความรู้สากลเข้ากับภูมิปัญญาเดิม ก็สามารถเกิดภูมิปัญญาใหม่ที่เหมาะสมและยั่งยืน

นักวิชาการหลายท่าน เช่น ชยันต์ วรรธนะภูมิ (2540, น. 8-11) ให้ความหมายว่า ภูมิปัญญาพื้นบ้านเป็นความคิดและระบบปฏิบัติที่เกิดจากประสบการณ์ของชาวบ้าน ซึ่งครอบคลุมกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นการปรุงอาหาร การก่อสร้างบ้าน การรักษาพยาบาล การจัดการทรัพยากร หรือการจัดความสัมพันธ์และบทบาททางสังคม ความรู้เหล่านี้มีความหมายและมีประสิทธิภาพก็ต่อเมื่อสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง ช่วยให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองและอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างสมดุล

วิธีการศึกษาภูมิปัญญาพื้นบ้านสามารถจำแนกออกเป็น 4 ประเภทหลัก คือ

1. การสร้างระบบจำแนกสิ่งต่าง ๆ (Ethno Science) ประเภทนี้เน้นศึกษาวิธีที่กลุ่มชนหนึ่งจัดระเบียบและทำความเข้าใจสรรพสิ่งรอบตัว เช่น พืช สัตว์ ดิน ฟ้าอากาศ และทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ผ่านการสังเกต การทดลอง และการปฏิบัติจริง ตัวอย่างเช่น ชาวนาอีสานใช้ระบบจำแนกข้าวตามพันธุ์ สี ลักษณะของเมล็ด และความทนต่อสภาพอากาศ หรือชาวประมงพื้นบ้านสามารถระบุชนิดปลา ประเมินฤดูกาลจับปลา และคาดการณ์ลักษณะน้ำขึ้นน้ำลงได้อย่างแม่นยำ ระบบจำแนกเหล่านี้สะท้อนการปรับตัวและความรู้เชิงปฏิบัติที่สั่งสมมาหลายชั่วอายุคน

2. การศึกษาระบบคิดพื้นบ้าน (Indigenous Conceptual System) การศึกษาประเภทนี้มุ่งเน้นไปที่ระบบความคิด กระบวนการตัดสินใจ และประสบการณ์ที่สะสมในชุมชน เช่น ระบบเกษตรกรรม การจัดการทรัพยากรน้ำ การแพทย์พื้นบ้าน หรือเทคนิคการก่อสร้างบ้าน ชุมชนจะสร้างกรอบความคิดของตนเองขึ้นเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติและสังคม ตัวอย่างเช่น ระบบเกษตรแบบหมุนเวียน (Rotational Farming) ของชาวเขาเหนือ เป็นการผสมผสานความรู้

เรื่องดิน น้ำ และพืชผลเข้ากับความเชื่อทางวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ระบบคิดพื้นบ้านนี้จึงไม่ได้เป็นเพียง “ความรู้ปฏิบัติ” แต่ยังสะท้อนปรัชญาและแนวคิดเชิงระบบของชุมชน

3. การศึกษาระบบคุณค่าของพื้นบ้าน (Local Value System) ประเภทนี้สนใจความหมายและคุณค่าที่ชุมชนให้กับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลก โดยศึกษาว่าชุมชนตีความปรากฏการณ์ทางสังคมและธรรมชาติอย่างไร เช่น การให้คุณค่าแก่ต้นไม้ใหญ่หรือแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ การจัดพิธีกรรมเพื่อความสมดุลระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม หรือการสร้างกฎเกณฑ์ชุมชนเพื่อปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ การศึกษาระบบคุณค่าพื้นบ้านช่วยให้เข้าใจวิธีที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นชี้นำพฤติกรรมทางสังคมและรักษาความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ

4. การศึกษาผ่านโลกทัศน์หรือคอสโมโลจี (Cosmology) การศึกษาประเภทนี้มุ่งไปที่การตีความความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ เวลา สถานที่ และธรรมชาติ โดยมักเชื่อมโยงกับความเชื่อทางศาสนา ตำนานพื้นบ้าน และพิธีกรรม ตัวอย่างเช่น ชาวประมงชายฝั่งอันดามันอาจเชื่อมโยงฤดูกาลจับปลากับตำแหน่งดาวบนท้องฟ้า หรือชุมชนชาวเขาเหนือใช้ความเชื่อเรื่องภูผาและแม่น้ำในการวางระบบหมุนเวียนการเกษตร การศึกษาคอสโมโลจีช่วยให้เห็นว่าภูมิปัญญาพื้นบ้านไม่ได้เป็นเพียงความรู้ปฏิบัติ แต่ยังสะท้อนวิธีการตีความโลกและการวางตัวของมนุษย์ในจักรวาล

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์และการถ่ายทอดจากผู้รู้ในชุมชน ผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องและมีชีวิตชีวา วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และศาสนามีบทบาทสำคัญในการสร้างและรักษาความรู้นี้ การศึกษาใน 4 ประเภทดังกล่าวช่วยให้เราเข้าใจทั้งด้านปฏิบัติ ความคิด คุณค่า และวิธีตีความโลกของชุมชน ทำให้ภูมิปัญญาพื้นบ้านไม่เพียงเป็นเครื่องมือในการดำรงชีวิต แต่ยังเป็นรากฐานในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

2.1.2 ลักษณะและประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นทรัพยากรสำคัญในการพัฒนาชุมชนและประเทศชาติ เพราะเป็นความรู้ที่สั่งสมจากประสบการณ์จริงของผู้คนในท้องถิ่นและถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ประเวศ วะสี (2536, น. 10) ได้ระบุว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นมี 3 ลักษณะสำคัญซึ่งแต่ละลักษณะมีความหมายเชิงลึกและมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความยั่งยืนของสังคมและเศรษฐกิจ ดังนี้

2.1.2.1 ความจำเพาะต่อท้องถิ่น (Local Specificity) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดจากการปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบททางธรรมชาติ สภาพภูมิอากาศ ดิน น้ำ พืช และสัตว์ในแต่ละพื้นที่ ทำให้ความรู้นั้นมีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับการดำรงชีวิตของชุมชน ตัวอย่างเช่น การทำการเกษตรแบบดั้งเดิมของชาวนาไทยที่ใช้ระบบนาข้าวหมุนเวียนตามฤดูกาลฝนและสภาพดิน การสร้างบ้านไม้ยกพื้นเพื่อป้องกันน้ำท่วม และการใช้สมุนไพรท้องถิ่นในการรักษาโรค ลักษณะจำเพาะนี้ทำให้ภูมิปัญญาพื้นบ้านมีความยั่งยืน เพราะพัฒนามาจากการทดลองและสังเกตการณ์ในบริบทจริง

2.1.2.2 ความเชื่อมโยงและบูรณาการสูง (High Connectivity and Integration) ภูมิปัญญาท้องถิ่นมักเชื่อมโยงด้านชีวิตประจำวัน สังคม วัฒนธรรม และธรรมชาติเข้าด้วยกันอย่างลึกซึ้ง ไม่ใช่เพียงความรู้เชิงเทคนิค ตัวอย่างเช่น การจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับการเพาะปลูกหรือการเก็บเกี่ยว ซึ่งเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และส่งเสริมความร่วมมือในชุมชน ระบบเกษตรแบบผสมผสาน (Integrated Farming System) เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพสามารถรวมเข้ากับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชนได้อย่างกลมกลืน

2.1.2.3 เคารพผู้มีประสบการณ์ (Respect for Experienced Individuals) การถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาพื้นบ้านมักขึ้นอยู่กับผู้มีประสบการณ์หรือผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน ซึ่งเป็นผู้สั่งสมความรู้และทักษะจากการปฏิบัติจริงมานาน การเคารพผู้มีประสบการณ์จึงช่วยรักษาความต่อเนื่องของความรู้ และสร้างความมั่นคงให้กับชุมชน เช่น การเรียนรู้การรักษาโรคด้วยสมุนไพร การทำเครื่องจักสาน หรือการเลี้ยงสัตว์ตามวิถีดั้งเดิม นักเรียนหรือคนรุ่นใหม่จะต้องเรียนรู้จากการปฏิบัติร่วมกับผู้มีประสบการณ์ ทำให้ภูมิปัญญาไม่สูญหายและสามารถนำไปปรับใช้ในยุคสมัยใหม่ได้

ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีลักษณะเฉพาะต่อท้องถิ่น เชื่อมโยงอย่างบูรณาการกับชีวิตและธรรมชาติ และเคารพต่อผู้มีประสบการณ์ เป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ความรู้เหล่านี้ไม่เพียงช่วยให้ชุมชนสามารถดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม แต่ยังเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสังคมของประเทศชาติ ทำให้เกิดการพัฒนาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและเอกลักษณ์ของท้องถิ่น

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2536, น. 3-4) ชี้ให้เห็นว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ใช่เพียงความรู้ดั้งเดิมหรือความเชื่อโบราณเท่านั้น แต่เป็นระบบความรู้ที่มีโครงสร้างและมีชีวิตซึ่งมีลักษณะสำคัญ 4 ประการ ดังนี้

1. เป็นระบบความรู้ที่ชาวบ้านเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ (Systematic Knowledge of Relationships)ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่เพียงเป็นข้อมูลหรือเทคนิคแยกส่วน แต่เป็นระบบที่เชื่อมโยงสิ่งต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างดิน น้ำ พืช สัตว์ และมนุษย์ ชาวบ้านสามารถมองเห็นผลกระทบของการกระทำหนึ่งต่อสิ่งอื่น ๆ ได้ เช่น การปลูกพืชหมุนเวียนช่วยรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดิน การเลี้ยงสัตว์แบบผสมผสานสนับสนุนการเกษตรอย่างยั่งยืน ความสัมพันธ์เหล่านี้ทำให้ชุมชนสามารถดำรงชีวิตและพัฒนาทรัพยากรอย่างสมดุล

2. เกิดจากการสั่งสมและกระจายความรู้เพื่อประโยชน์ชุมชน (Accumulation and Dissemination for Community Benefit)ความรู้เกิดจากประสบการณ์และการสังเกตการณ์ซ้ำ ๆ ของชุมชน และถูกถ่ายทอดต่อให้สมาชิกคนอื่น ๆ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ร่วมกัน เช่น การรู้จักสมุนไพร

ที่ใช้รักษาโรค การทำเครื่องจักสานเพื่อใช้และจำหน่าย หรือเทคนิคการก่อสร้างบ้านที่ทนต่อสภาพอากาศ การสั่งสมและกระจายความรู้นี้สร้างความเข้มแข็งและความสามารถในการพึ่งพาตนเองของชุมชน

3. มีวิธีถ่ายทอดซับซ้อนจากรุ่นสู่รุ่น (Complex Intergenerational Transmission) การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมักไม่ได้เกิดจากการอ่านหรือท่องจำเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการปฏิบัติร่วมกับผู้มีประสบการณ์ การเลียนแบบ และการสอนผ่านกิจกรรมจริงเช่น การลงมือทำการเกษตร การทำเครื่องจักสาน การจัดพิธีกรรมหรือพิธีประเพณี กระบวนการถ่ายทอดที่ซับซ้อนนี้ช่วยให้ความรู้ไม่สูญหาย และยังรักษาเอกลักษณ์และความหมายเชิงวัฒนธรรมของชุมชน

4. มีการสร้างสรรค์และปรับปรุงความรู้ตลอดเวลา (Continuous Innovation and Adaptation)ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่หยุดนิ่ง แต่มีการปรับปรุงและสร้างสรรค์อยู่ตลอดเวลาเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและความเปลี่ยนแปลงของสังคมเช่น การประยุกต์วิธีเกษตรดั้งเดิมเข้ากับเทคโนโลยีใหม่ การปรับสูตรสมุนไพรให้รักษาโรคสมัยใหม่ หรือการออกแบบเครื่องมือและผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสมกับตลาด การสร้างสรรค์นี้ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถอยู่รอดและมีประโยชน์ต่อชุมชนอย่างยั่งยืน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นระบบความรู้ที่มีชีวิตซึ่งเกิดจากการสังเกตและประสบการณ์ของชุมชน ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น และมีความสามารถในการปรับตัวและสร้างสรรค์เพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลง ทำให้เป็นทรัพยากรสำคัญที่ช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม

ตามที่ กัลยานี ปฏิมาพรเทพ (2541) และพัชรินทร์ สิรสุนทร (2550) ประเภทของภูมิปัญญามี 9 ด้าน ได้แก่

1. ภาษาและวัฒนธรรมภูมิปัญญาด้านภาษาและวัฒนธรรมสะท้อนถึงการสื่อสาร ความคิด และอัตลักษณ์ของชุมชน เช่น ภาษา วรรณกรรมพื้นบ้าน เพลง ประเพณีการเล่าเรื่อง และสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม การรักษาภาษาและวัฒนธรรมช่วยให้ชุมชนมีเอกลักษณ์และเชื่อมโยงกับอดีต

2. ศาสนาและประเพณีด้านนี้รวมถึงความเชื่อ ศาสนา พิธีกรรม และประเพณีที่ชุมชนยึดถือ เช่น พิธีกรรมทางศาสนา การทำบุญ การจัดงานเทศกาล ความเชื่อเหล่านี้ไม่เพียงสร้างความสามัคคีในชุมชน แต่ยังเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดค่านิยมและบรรทัดฐานทางสังคม

3. ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมเป็นภูมิปัญญาที่สะท้อนทักษะ ความคิดสร้างสรรค์ และความงาม เช่น การแกะสลัก การทอผ้า การก่อสร้างบ้านเรือน และสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ซึ่งสะท้อนสภาพแวดล้อม ภูมิอากาศ และความเชื่อของชุมชน

4. การศึกษาและการเรียนรู้การเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ของชุมชน ไม่จำกัดเฉพาะการเรียนในโรงเรียน แต่รวมถึงการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง การฝึกงาน การสอนแบบมีผู้ชี้แนะ (Mentorship) และกิจกรรมชุมชนต่าง ๆ ซึ่งทำให้ภูมิปัญญาอยู่รอดและต่อยอดได้

5. การแพทย์และสาธารณสุขครอบคลุมความรู้ในการดูแลสุขภาพ เช่น การใช้สมุนไพร การบำบัดรักษาโรคด้วยวิธีพื้นบ้าน การป้องกันโรค และการดูแลสุขอนามัย ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่พึ่งพาตนเองได้ และมักปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและทรัพยากรท้องถิ่น

6. การรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภูมิปัญญาในด้านนี้มุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน เช่น การทำเกษตรแบบผสมผสาน การจัดการน้ำ ป่าไม้ และสัตว์ป่า ซึ่งสะท้อนความเข้าใจในความสมดุลของระบบนิเวศและช่วยให้ชุมชนอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างยั่งยืน

7. ความเป็นอยู่และการดำรงชีวิตรวมถึงการจัดการอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน การเรียนรู้ภูมิปัญญาในด้านนี้ช่วยให้ชุมชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่เหมาะสมและปรับตัวได้กับสภาพแวดล้อม

8. การปกครองและการบริหารภูมิปัญญาในการจัดการชุมชน การแก้ปัญหาข้อขัดแย้ง การวางกฎระเบียบ และการจัดระบบสังคม เช่น การเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน การตั้งสภาชุมชน หรือรูปแบบการประชุมและปรึกษาหารือ ซึ่งเป็นระบบที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและค่านิยมของชุมชน

9. การผลิตและบริโภครวมถึงวิธีการผลิตสินค้า การทำเกษตรกรรม งานฝีมือ และการจัดการทรัพยากรเพื่อการบริโภคและแลกเปลี่ยน ภูมิปัญญาในด้านนี้เน้นความเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นและความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ

2.1.3 วัฒนธรรมท้องถิ่น

วัฒนธรรมเป็นโครงสร้างความหมายและระบบสังคมที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อจัดระเบียบชีวิตและความสัมพันธ์ระหว่างกัน รวมถึงกับสิ่งแวดล้อมรอบตัว นักมานุษยวิทยาได้เสนอแนวคิดต่าง ๆ ที่สะท้อนมิติของวัฒนธรรม ดังนี้

จำนงค์ อดิศวัฒนสิทธิ์ (2540) เห็นว่าวัฒนธรรมคือแบบแผนการดำเนินชีวิตของกลุ่มคน ซึ่งสะท้อนถึงวิถีชีวิต ความคิด และความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนอย่างเป็นระบบ วัฒนธรรมสามารถสังเกตเห็นได้จากภาษา เครื่องแต่งกาย และประเพณี ซึ่งเป็นตัวแทนของความเชื่อและค่านิยมที่กลุ่มคนนั้นยึดถือ วัฒนธรรมไม่ได้เป็นเพียงสิ่งที่อยู่ภายนอก แต่ยังเป็นโครงสร้างภายในจิตใจและสังคม ที่กำหนดการกระทำ ความสัมพันธ์ และการสร้างสรรค์ของมนุษย์จำนงค์ได้สรุปลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมออกเป็น 4 ด้าน

ด้านแรกคือองค์มติ (Concepts) ซึ่งหมายถึงความเชื่อ ความรู้สึก และความเข้าใจของกลุ่มคนต่อสิ่งรอบตัว เช่น การให้คุณค่ากับธรรมชาติ หรือการมีกรอบความคิดเรื่องความถูกต้องและผิด องค์มติเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นรากฐานในการตัดสินใจและกำหนดพฤติกรรมของสมาชิกในสังคม

ด้านที่สองคือองค์พิธีการ (Usages) ซึ่งเป็นพิธีกรรมและประเพณีที่แสดงออกถึงค่านิยมและความเชื่อของกลุ่ม เช่น งานบุญ งานแต่งงาน และพิธีกรรมทางศาสนา การปฏิบัติองค์พิธีการเหล่านี้เป็นสัญลักษณ์ของความเป็นหนึ่งเดียวของกลุ่มและความต่อเนื่องของวัฒนธรรม อีกทั้งยังทำหน้าที่สอนและถ่ายทอดค่านิยมจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นต่อไป

ด้านที่สามคือองค์การ (Organization) หมายถึงระบบความสัมพันธ์และโครงสร้างทางสังคมที่จัดระเบียบสมาชิกเพื่อบรรลุเป้าหมายร่วม เช่น ระบบครอบครัว ชุมชน และการปกครองท้องถิ่น องค์การทำให้วัฒนธรรมสามารถปฏิบัติได้จริงและเกิดประสิทธิผลในชีวิตประจำวัน อีกทั้งยังช่วยรักษาความสงบเรียบร้อยและความสมดุลของสังคม

ด้านที่สี่คือองค์วัตถุ (Object) ครอบคลุมผลผลิตของมนุษย์ทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ เช่น เครื่องมือ เครื่องแต่งกาย ภาษา สัญลักษณ์ และศิลปกรรม องค์วัตถุทำหน้าที่สะท้อนตัวตนและเอกลักษณ์ของกลุ่มคน รวมถึงเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดองค์ความรู้และค่านิยม

ดังนั้น วัฒนธรรมจึงเป็นโครงสร้างแบบองค์รวมที่เชื่อมโยงทั้งความคิด การปฏิบัติ ความสัมพันธ์ และสิ่งของ โดยแต่ละด้านไม่สามารถแยกออกจากกันได้ วัฒนธรรมจึงทำหน้าที่ทั้งเป็นตัวชี้นำชีวิตและเป็นเครื่องมือในการสร้างเอกลักษณ์และความต่อเนื่องของสังคม

2.1.4 การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น

การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนใหญ่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ไม่ผ่านระบบการศึกษาเชิงทางการ แต่เป็นการเรียนรู้จากบริบทชีวิตประจำวันของชุมชน ผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบสังคมประกิต (Socially Situated Learning) ซึ่งบุคคลใหม่ในชุมชนจะสังเกตและเรียนรู้จากผู้มีประสบการณ์ เช่น ผู้อาวุโสหรือผู้เชี่ยวชาญในกิจกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่การประกอบอาชีพ การเกษตร การทำอาหาร การสร้างเครื่องมือหรือเครื่องใช้ ไปจนถึงพิธีกรรมและความเชื่อทางศาสนา กระบวนการนี้มักเป็นการปฏิบัติซ้ำ ๆ จนเกิดความชำนาญและความเข้าใจเชิงลึก (ดวงฤทัย อรรคแสง, 2552, น. 23)

นอกจากการถ่ายทอดภูมิปัญญาแล้ว การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นยังเกี่ยวข้องกับการบันทึกและจัดระบบความรู้เพื่อให้ชุมชนสามารถเข้าถึงและเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง เช่น การรวบรวมตำรับอาหารพื้นบ้าน วิธีการรักษาโรคด้วยสมุนไพร หรือเทคนิคการทำเครื่องมือเครื่องใช้ ทั้งในรูปแบบของเอกสาร ภาพถ่าย หรือสื่อดิจิทัล การบันทึกนี้ช่วยให้ความรู้ไม่สูญหายและสามารถนำไปปรับปรุงหรือประยุกต์ใช้กับบริบทใหม่ ๆ ได้

อีกประเด็นสำคัญคือการสร้างความร่วมมือระหว่างรุ่นและชุมชนผู้สูงอายุและผู้มีประสบการณ์ต้องมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดความรู้ ขณะเดียวกันเยาวชนและคนรุ่นใหม่ต้องมีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้และทดลองประยุกต์ใช้ เพื่อให้เกิดการพัฒนาแบบยั่งยืนภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงไม่ได้เป็นเพียงความรู้เก่าแก่ แต่เป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง สามารถฟันฝ่าวิกฤติและปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

สุดท้าย การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นยังสามารถต่อยอดไปสู่การสร้างนวัตกรรมและโครงการพัฒนาชุมชนโดยการผสมผสานภูมิปัญญาดั้งเดิมเข้ากับความรู้สมัยใหม่ เช่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การเกษตรยั่งยืน หรือผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์ที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ท้องถิ่น ทำให้ภูมิปัญญาไม่เพียงคงอยู่ แต่ยังสามารถสร้างคุณค่าและรายได้ให้กับชุมชนในระยะยาว

2.1.5 การจัดการความรู้ทางวัฒนธรรม

มนุษย์สร้างวัฒนธรรมขึ้นเพื่อควบคุมและปรับตัวต่อสภาพแวดล้อม ตลอดจนเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิต การจัดการความรู้ทางวัฒนธรรมจึงหมายถึงกระบวนการในการรวบรวม จัดระบบ และนำองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชนและสังคม (ดำรงศักดิ์ มีสุนทร, 2556, น. 15) องค์ประกอบสำคัญของความรู้ทางวัฒนธรรมประกอบด้วย

1. คน เป็นผู้สร้าง ถ่ายทอด และรักษาวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นผู้อาวุโส ผู้เชี่ยวชาญ หรือเยาวชนที่เข้ามาเรียนรู้

2. แหล่งความรู้ ครอบคลุมทั้งภูมิปัญญาพื้นบ้าน วรรณกรรม ประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม และเอกสารอื่น ๆ ที่บันทึกเรื่องราวและแนวปฏิบัติทางวัฒนธรรม

3. กระบวนการมีส่วนร่วม การเรียนรู้ การสาธิต การทำงานร่วมกัน และกิจกรรมในชีวิตประจำวันที่ทำให้ความรู้ถูกสืบทอดและปรับตัวเข้ากับยุคสมัย

การจัดการความรู้ทางวัฒนธรรมต้องอาศัยการเชื่อมโยงและบูรณาการระหว่างองค์ประกอบเหล่านี้ เพื่อให้เกิดกระบวนการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และสืบทอดศิลปวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง ตัวอย่างเช่น การฟื้นฟูงานหัตถกรรมพื้นบ้าน การอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่น การจัดกิจกรรมเทศกาลวัฒนธรรม หรือการสร้างสื่อดิจิทัลเพื่อเผยแพร่ความรู้ทางวัฒนธรรมให้เยาวชนเข้าถึง

นอกจากนี้ การจัดการความรู้ทางวัฒนธรรมยังสามารถเชื่อมโยงกับการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนโดยนำองค์ความรู้เหล่านี้มาประยุกต์ใช้ในเชิงเศรษฐกิจและสังคม เช่น การสร้างผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์จากภูมิปัญญาพื้นบ้าน การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หรือการจัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ของเยาวชน ซึ่งไม่เพียงรักษาความรู้ดั้งเดิมไว้ แต่ยังสร้างคุณค่าใหม่และรายได้ให้กับชุมชน

สรุปได้ว่า การจัดการความรู้ทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่ซับซ้อนและเป็นองค์รวม (holistic approach) ที่รวมคน แหล่งความรู้ และกระบวนการเรียนรู้เข้าด้วยกันอย่างสอดคล้อง

เพื่อให้ความรู้ทางวัฒนธรรมไม่สูญหาย และสามารถต่อยอดเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเข้มแข็งของชุมชนได้

2.2 แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์

แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) เกิดขึ้นจากการตระหนักถึงบทบาทของความคิดสร้างสรรค์ มรดกทางวัฒนธรรม และทุนทางปัญญาในฐานะแหล่งทรัพยากรใหม่ที่ขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจในศตวรรษที่ 21 เศรษฐกิจรูปแบบนี้มองว่า “คุณค่า” ไม่ได้เกิดจากปัจจัยการผลิตแบบดั้งเดิม เช่น แรงงานหรือวัตถุดิบเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากศักยภาพในการสร้างสรรค์ความหมาย (Meaning), เนื้อหา (Content) และประสบการณ์ (Experience) ที่ตอบสนองความต้องการของสังคมยุคใหม่ โดยมีวัฒนธรรม ศิลปะ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และนวัตกรรมเป็นแกนกลางในการสร้างมูลค่าเพิ่ม

เศรษฐกิจสร้างสรรค์จึงเป็นเศรษฐกิจที่ผสานระหว่างวัฒนธรรม (Culture) ความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) และเทคโนโลยี (Technology) เพื่อสร้างสินค้า บริการ หรือกิจกรรมที่มีเอกลักษณ์แตกต่าง และมีความหมายมากกว่าคุณค่าทางวัตถุเพียงอย่างเดียว อีกทั้งยังเป็นกรอบคิดที่ช่วยให้มรดกวัฒนธรรมสามารถถูกแปลงเป็นโอกาสทางเศรษฐกิจโดยไม่ทำลายแก่นแท้ดั้งเดิม แต่กลับช่วยฟื้นฟู สืบทอด และเสริมพลังให้กับชุมชน ด้วยลักษณะดังกล่าว แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์จึงมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเมือง ชุมชน และอุตสาหกรรมวัฒนธรรม เนื่องจากช่วยทำให้ทุนทางวัฒนธรรมที่เคยถูกมองว่าเป็นเรื่องประเพณีหรือคุณค่าทางจิตใจ สามารถกลายเป็นพลังทางเศรษฐกิจที่นำไปสู่ความยั่งยืนทั้งด้านวัฒนธรรม สังคม และเศรษฐกิจได้อย่างเป็นรูปธรรม

2.2.1 ความหมายของเศรษฐกิจสร้างสรรค์

เศรษฐกิจสร้างสรรค์ในฐานะการบูรณาการอุตสาหกรรมและอาชีพทางวัฒนธรรม แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ตามกรอบของ Markusen และคณะ (2008) อธิบายว่าเป็นระบบเศรษฐกิจที่เกิดจากการบูรณาการระหว่างอุตสาหกรรมวัฒนธรรม (cultural industries) และอาชีพทางวัฒนธรรม (cultural occupations) โดยผู้เขียนนำเสนอ “ชุดนิยามแบบซ้อนกัน” (nested definitions) เพื่อให้สามารถจำแนกขอบเขตของกิจกรรมสร้างสรรค์ได้อย่างเป็นระบบและมีความแม่นยำสูงในการวิเคราะห์เชิงนโยบายและเชิงพื้นที่

ในระดับแรกอุตสาหกรรมวัฒนธรรมหมายถึงกลุ่มสถานประกอบการในภาคต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคเอกชน หรือองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร ที่มีน.ที่ผลิตสินค้าและบริการทางวัฒนธรรมเป็นหลัก อุตสาหกรรมเหล่านี้ครอบคลุมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศิลปะ มรดกวัฒนธรรม การออกแบบ

การผลิตงานสร้างสรรค์ การแสดง การสื่อสารสร้างสรรค์ ตลอดจนกิจกรรมที่ถ่ายทอดความรู้และรสนิยมทางวัฒนธรรมสู่สังคม ผลผลิตของอุตสาหกรรมเหล่านี้มีทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม แต่ล้วนมีรากฐานจากมิติทางวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดคุณค่าและความหมาย ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อความสามารถในการสร้างรายได้และการหมุนเวียนมูลค่าทางเศรษฐกิจ

ในระดับที่สอง เศรษฐกิจสร้างสรรค์ยังประกอบด้วยอาชีพทางวัฒนธรรมซึ่งหมายถึงกิจกรรมที่คนทำงานด้านวัฒนธรรมปฏิบัติอยู่จริง โดยไม่จำเป็นต้องสังกัดสถานประกอบการที่ถูกนิยามอย่างเป็นทางการว่าเป็นอุตสาหกรรมวัฒนธรรมเสมอไป อาชีพเหล่านี้รวมถึงศิลปิน ช่างฝีมือ นักออกแบบ นักแสดง ช่างพื้นบ้าน ผู้ดูแลพิธีกรรม หรือผู้สร้างสรรค์งานศิลปะในชุมชน ซึ่งหลายคนอาจทำงานอย่างอิสระหรือดำรงบทบาทในหน่วยงานอื่นที่ไม่ใช่อุตสาหกรรมทางวัฒนธรรมโดยตรง แต่ผลงานและทักษะของพวกเขาล้วนมีส่วนสำคัญยิ่งต่อการเคลื่อนไหวและการเติบโตของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในระดับฐานราก

Markusen และคณะเลือกใช้โครงสร้างนิยามแบบซ้อนกันนี้เพราะต้องการแก้ปัญหาความสับสนและความพร่าเลือนของคำว่า “เศรษฐกิจสร้างสรรค์” ที่ถูกใช้อย่างหลากหลายและกว้างขวางในหลายประเทศและหลายสำนักวิชาการ พวกเขามุ่งเน้นให้เศรษฐกิจสร้างสรรค์ตั้งอยู่บน “แกนกลางทางศิลปะและวัฒนธรรม” มากกว่าการขยายความหมายให้รวมสาขาวิทยาศาสตร์ วิศวกรรม เทคโนโลยี หรือภาคการศึกษาที่บางสำนักจัดอยู่ในกิจกรรมสร้างสรรค์ด้วย ผู้เขียนเห็นว่านิยามที่กว้างเกินไปอาจทำให้ยากต่อการวัดผล การเปรียบเทียบเชิงภูมิภาค และการกำหนดนโยบายที่ตอบโจทย์พื้นที่จริง จึงเลือกจำกัดกรอบความหมายให้เน้นที่กิจกรรมและแรงงานทางวัฒนธรรมเป็นศูนย์กลาง (Markusen, et al., 2008, p. 27)

ด้วยเหตุนี้ การทำความเข้าใจเศรษฐกิจสร้างสรรค์ตามแนวคิดของ Markusen, et al. จึงช่วยให้การศึกษา การวิเคราะห์ และการพัฒนานโยบายสามารถเชื่อมโยงความสร้างสรรค์เข้ากับทรัพยากรทางวัฒนธรรมได้อย่างชัดเจน และเปิดโอกาสให้เห็นบทบาทของทั้งภาคอุตสาหกรรมและแรงงานวัฒนธรรมในฐานะผู้สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจที่มีความเฉพาะเจาะจงและวัดผลได้จริง

เศรษฐกิจสร้างสรรค์จากมุมมองของอุตสาหกรรมวัฒนธรรม ตามแนวคิดของ Hesmondhalgh (2002, p. 12, อ้างถึงใน Markusen, et al., 2008, p. 27) อุตสาหกรรมวัฒนธรรม คือ อุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการผลิตความหมายทางสังคมในรูปแบบของข้อความ (Texts) และสัญลักษณ์ (Symbols) โดยใช้แนวคิดระบบการให้ความหมาย (Signifying System) ของ Williams (1981, p. 11) เป้าหมายหลักของกิจกรรมเหล่านี้คือการสื่อสารไปยังผู้ชมและสร้างสรรค์ข้อความซึ่งรวมถึงโทรทัศน์ วิทยุ ภาพยนตร์ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร การพิมพ์หนังสือ อุตสาหกรรมการบันทึกและเผยแพร่เพลง การโฆษณา และศิลปะการแสดง Hesrnondhalgh มองว่ากิจกรรมที่ไม่ใช้วิธีการทางอุตสาหกรรม

เช่น การสร้างสรรค์งานจิตรกรรมและประติมากรรม ถือเป็นกิจกรรมชายขอบ (Peripheral) ของอุตสาหกรรมวัฒนธรรมหลัก

เศรษฐกิจสร้างสรรค์ในฐานะคลัสเตอร์สร้างสรรค์ (NEFA's Creative Cluster) รายงาน The Creative Economy Initiative: The Role of the Arts and Culture in New England's Economic Competitiveness ซึ่งจัดทำโดย Mt. Auburn Associates (2000, อ้างถึงใน Markusen, et al., 2008, p. 30) ได้นำเสนอกรอบแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในฐานะ "คลัสเตอร์สร้างสรรค์" (creative cluster) โดยให้ความหมายว่าคลัสเตอร์สร้างสรรค์คือกลุ่มขององค์กรทางธุรกิจและปัจเจกบุคคลที่ผลิตสินค้าและบริการทางวัฒนธรรม ทั้งทางตรงและทางอ้อมครอบคลุมทั้งกิจการเชิงพาณิชย์ องค์กรไม่แสวงกำไร และผู้ประกอบอาชีพอิสระในสายงานศิลปะและวัฒนธรรม

แนวคิดนี้มองเศรษฐกิจสร้างสรรค์ไม่ใช่เพียงอุตสาหกรรมเดี่ยว ๆ แต่เป็นระบบนิเวศทางวัฒนธรรม (cultural ecosystem) ที่เชื่อมโยงกิจกรรมหลากหลายรูปแบบเข้าด้วยกัน ตั้งแต่การผลิต การจัดจำหน่าย การบริโภค ไปจนถึงโครงสร้างสนับสนุนในระดับภูมิภาค องค์ประกอบของคลัสเตอร์สร้างสรรค์จึงอาจรวมถึงศิลปิน ผู้ประกอบการวัฒนธรรม องค์กรศิลปะ สตูดิโอ ผู้จัดแสดงงาน โรงละคร พิพิธภัณฑ์ ร้านค้าหัตถกรรม ผู้ให้บริการด้านสื่อ ไปจนถึงสถาบันการศึกษาและหน่วยงานรัฐบาลที่สนับสนุนงานศิลปะและวัฒนธรรม

NEFA ชี้ว่า การรวมตัวเป็นคลัสเตอร์สร้างสรรค์ช่วยทำให้มองเห็นบทบาททางเศรษฐกิจของศิลปะและวัฒนธรรมได้ชัดเจนขึ้น ผ่านการวิเคราะห์โครงสร้างเครือข่ายและการพึ่งพากันของกิจกรรมทางวัฒนธรรมภายในภูมิภาค จึงสามารถแสดงให้เห็นว่า ศิลปะและวัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจของภูมิภาค (Regional Competitiveness) ไม่ใช่เพียงกิจกรรมเชิงสุนทรียะเท่านั้น แต่เป็นฟันเฟืองที่เสริมสร้างงาน การจ้างงาน รายได้ และการดึงดูดทรัพยากรเชิงสร้างสรรค์มาสู่พื้นที่

ดังนั้น แนวคิดคลัสเตอร์สร้างสรรค์ตาม NEFA จึงมีจุดเด่นคือการมองเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในเชิงโครงข่ายและระบบ โดยเน้นให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิตวัฒนธรรม สถาบันสนับสนุน และผู้บริโภค ตลอดจนผลกระทบด้านเศรษฐกิจ สังคม และภาพลักษณ์ของภูมิภาค ซึ่งช่วยให้ผู้กำหนดนโยบายและนักวิจัยเข้าใจบทบาทของศิลปะและวัฒนธรรมในระดับมหภาคได้อย่างเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น

เศรษฐกิจสร้างสรรค์ในฐานะบุคลากรสร้างสรรค์ (NEFA's Creative Workforce) แนวคิด "บุคลากรสร้างสรรค์" (creative workforce) ของ New England Foundation for the Arts (NEFA) มองว่าเศรษฐกิจสร้างสรรค์ไม่ได้เติบโตจากทรัพยากรวัตถุหรือเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว แต่ตั้งอยู่บนศักยภาพของคนซึ่งเป็นผู้คิด สร้างสรรค์ แปลความหมาย และผลิตคุณค่าทางวัฒนธรรมให้ปรากฏเป็นสินค้า บริการ และประสบการณ์ทางเศรษฐกิจรูปแบบต่าง ๆ

ตามนิยามของ Mt. Auburn Associates (2000, อ้างถึงใน Markusen, et al., 2008, p. 30) บุคลากรสร้างสรรค์หมายถึง "กลุ่มบุคคลที่เป็นทั้งนักคิด (thinkers) และนักปฏิบัติ (doers) ซึ่งได้รับการฝึกฝนทักษะเฉพาะด้านศิลปะและวัฒนธรรม"

บุคลากรกลุ่มนี้ทำหน้าที่เป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญของอุตสาหกรรมที่ต้องอาศัยความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม ไม่ว่าจะเป็นอุตสาหกรรมวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม (เช่น ศิลปะการแสดง ทัศนศิลป์ งานหัตถกรรม) อุตสาหกรรมสื่อ และอุตสาหกรรมเชิงสร้างสรรค์สมัยใหม่ที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบ เทคโนโลยี และเนื้อหาเชิงดิจิทัล

แนวคิดนี้เน้นว่า "ความคิดสร้างสรรค์ของคน" คือทุนมนุษย์ (Human Capital) ที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจสูง เนื่องจากบุคลากรเหล่านี้เป็นผู้สร้างความแตกต่าง (Differentiation) และเพิ่มมูลค่า (Value Creation) ให้แก่อุตสาหกรรมหลากหลายสาขา ในมุมมองของ NEFA การพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่ยั่งยืนจึงต้องให้ความสำคัญกับระบบนิเวศที่ส่งเสริมการเรียนรู้ การฝึกฝนทักษะ การประกอบอาชีพ และการมีส่วนร่วมของบุคลากรเหล่านี้ในสังคม

ในระดับนโยบาย แนวคิด "Creative Workforce" ชี้ให้เห็นว่า ภาครัฐและหน่วยงานพัฒนาเศรษฐกิจควรลงทุนในด้านการศึกษา ศิลปวัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการสร้างสรรค์ เพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถของแรงงานสร้างสรรค์และดึงดูดผู้มีทักษะเชิงศิลปวัฒนธรรมให้เข้ามามีบทบาทในเศรษฐกิจของภูมิภาค การมองเศรษฐกิจสร้างสรรค์ผ่านมิติของบุคลากรจึงเปิดมุมมองใหม่ว่า การพัฒนาเศรษฐกิจในโลกปัจจุบันต้องมีรากฐานจากคนที่มีความสามารถในการสร้างสรรค์ไม่ใช่เพียงจากอุตสาหกรรมหรือเทคโนโลยีเท่านั้น

เศรษฐกิจสร้างสรรค์จากมุมมองชนชั้นสร้างสรรค์แนวคิด "ชนชั้นสร้างสรรค์" (Creative Class) ของ Richard Florida (2002) เป็นหนึ่งในกรอบคิดที่โดดเด่นและมีอิทธิพลสูงในแวดวงการพัฒนาเมืองและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดย Florida เสนอว่า การเติบโตทางเศรษฐกิจยุคใหม่ถูกขับเคลื่อนโดยกลุ่มแรงงานที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์นวัตกรรม การแก้ปัญหา และการผลิตความรู้ ซึ่งเขารวมเรียกว่าชนชั้นสร้างสรรค์อันประกอบด้วยบุคคลที่ทำงานในสาขาอาชีพที่ต้องอาศัยความคิดสร้างสรรค์สูง เช่น ศิลปิน นักออกแบบ นักวิจัย นักวิทยาศาสตร์ วิศวกร นักคอมพิวเตอร์ และบุคลากรด้านการศึกษา

อย่างไรก็ตาม Markusen, et al. (2008, pp. 26-27) ชี้ให้เห็นว่า นิยามของ Florida มีลักษณะ "กว้างมาก" จนทำให้เกิดข้อถกเถียงทางวิชาการหลายประการ ประการแรก การรวมสาขาอาชีพที่เป็นวิทยาศาสตร์ วิศวกรรม คอมพิวเตอร์ และการศึกษาเข้าไปในเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ทำให้เส้นแบ่งระหว่างงานที่มีรากฐานจากศิลปะ–วัฒนธรรมกับงานความรู้เชิงเทคนิคคลุมเครือ อีกทั้งยังก่อให้เกิดความแตกต่างกับแนวทางของนักวิชาการหลายกลุ่ม-including Markusen และผู้เขียนบทความ-ที่

จำกัดขอบเขตของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ไว้ที่กิจกรรมทางศิลปะ วัฒนธรรม สื่อ และอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ที่เกี่ยวกับการผลิตสัญลักษณ์มากกว่า

ประการที่สอง Florida มักจะใช้ระดับการศึกษาเป็นตัวบ่งชี้ว่าบุคคลนั้นอยู่ในกลุ่มชนชั้นสร้างสรรค์หรือไม่ ซึ่งนำไปสู่ข้อวิจารณ์ว่า นิยามนี้อาจไม่สะท้อนความเป็นจริงของแรงงานสร้างสรรค์ที่หลายคนไม่มีวุฒิการศึกษาสูง แต่มีทักษะทางศิลปะและการผลิตเชิงสร้างสรรค์อย่างแท้จริง เช่น ช่างฝีมือพื้นบ้าน นักดนตรีอิสระ ผู้สร้างสรรค์งานศิลป์ท้องถิ่น หรือผู้ประกอบการวัฒนธรรม

ในภาพรวม แนวคิดของ Florida ช่วยขยายขอบเขตการวิเคราะห์เศรษฐกิจสร้างสรรค์ให้เชื่อมโยงกับการพัฒนาเมือง การดึงดูดแรงงานมีทักษะ และความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค แต่ในขณะเดียวกันก็ถูกวิพากษ์อย่างมากว่าเป็นกรอบคิดที่กว้างเกินไป ไม่จำแนกความแตกต่างของทักษะสร้างสรรค์เชิงศิลปะ และอาจไม่ครอบคลุมลักษณะเฉพาะของแรงงานสร้างสรรค์ในระดับชุมชนหรือวัฒนธรรมพื้นบ้าน

โดยสรุปแล้วเศรษฐกิจสร้างสรรค์มีนิยามหลากหลาย ตั้งแต่มุมมองของ Markusen, et al. ที่เน้นการบูรณาการอุตสาหกรรมและอาชีพทางวัฒนธรรมเพื่อการวัดผลที่แม่นยำแยกออกจากภาคส่วนอื่นเช่นวิทยาศาสตร์ ไปจนถึง Hesmondhalgh ที่มองว่าอุตสาหกรรมวัฒนธรรมคือผู้ผลิตความหมายและสัญลักษณ์ผ่านสื่อต่าง ๆ โดยมองงานศิลปะที่ไม่ใช่อุตสาหกรรมเป็นส่วนเสริม ขณะที่ NEFA เสนอแนวคิดคลัสเตอร์สร้างสรรค์ ที่เป็นการรวมกลุ่มองค์กรและปัจเจกบุคคลผลิตสินค้า/บริการทางวัฒนธรรมในระดับภูมิภาค และ บุคลากรสร้างสรรค์ ที่เป็นนักคิดนักปฏิบัติผู้มีทักษะเฉพาะทางขับเคลื่อนอุตสาหกรรม ส่วน Florida นิยาม ชนชั้นสร้างสรรค์อย่างกว้างขวางรวมถึงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งแตกต่างจากแนวทางอื่นที่เน้นแกนกลางทางศิลปะและวัฒนธรรมมากกว่า โดยรวมแล้ว เศรษฐกิจสร้างสรรค์คือ การใช้ความคิดสร้างสรรค์ ทุนทางวัฒนธรรม และทักษะเฉพาะทางเพื่อสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจและสังคม โดยมีขอบเขตที่แตกต่างกันไปตามแต่ละนิยาม

2.2.2 เศรษฐกิจสร้างสรรค์กับการพัฒนาชุมชน

เศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) และอุตสาหกรรมวัฒนธรรม (Cultural Industries) ได้รับการยอมรับเพิ่มมากขึ้นในฐานะพลังขับเคลื่อนสำคัญต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจและการพัฒนาท้องถิ่นในศตวรรษที่ 21 (Boccella & Salerno, 2016, p. 291) การให้ความสำคัญต่อเศรษฐกิจสร้างสรรค์ไม่ใช่เพียงการมองวัฒนธรรมในฐานะมรดกหรือประเพณี แต่เป็นการมองวัฒนธรรมในฐานะ “ทรัพยากรเศรษฐกิจ” ที่สามารถสร้างคุณค่าใหม่ได้ผ่านความคิดสร้างสรรค์ การออกแบบ และการผลิตความหมาย (meaning-making) แนวคิดนี้จึงขยายความเข้าใจจากวัฒนธรรมในความหมายแคบ ไปสู่การพิจารณาสินค้าและบริการทางวัฒนธรรมที่ทำหน้าที่เป็นแกนกลางของ

เศรษฐกิจยุคสร้างสรรค์ ซึ่งก่อให้เกิดภาคเศรษฐกิจใหม่ที่มีขนาดใหญ่และมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อความสามารถในการแข่งขันในระดับพื้นที่และระดับประเทศ

สินค้าทางวัฒนธรรมเหล่านี้-ตั้งแต่งานหัตถกรรม ประเพณี ศิลปะการแสดง การออกแบบ ไปจนถึงกิจกรรมสร้างประสบการณ์-ทำหน้าที่เป็น "พื้นที่ทางวัฒนธรรม" (Cultural Space) ที่รวบรวมความหมาย ระบบสัญลักษณ์ และอัตลักษณ์ของชุมชนไว้พร้อมกัน (Boccella & Salerno, 2016, p. 291) การสร้างและหมุนเวียนสินค้าทางวัฒนธรรมจึงไม่ใช่เพียงกิจกรรมทางเศรษฐกิจ แต่ยังเป็นกระบวนการธำรงรักษาอัตลักษณ์ การสืบทอดภูมิปัญญา และการสร้างความเชื่อมโยงทางสังคมที่มีความสำคัญต่อความยั่งยืนของชุมชน

ภายใต้กรอบคิดนี้ การพัฒนาชุมชนโดยใช้ฐานของเศรษฐกิจสร้างสรรค์หมายถึงการนำทุนทางวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นความรู้ดั้งเดิม ทักษะฝีมือ ศิลปกรรม ประเพณีดั้งเดิม หรือเรื่องเล่า-มาผสานกับความคิดสร้างสรรค์และเทคโนโลยีร่วมสมัย เพื่อยกระดับมูลค่าทางเศรษฐกิจและคุณค่าทางสังคมในเวลาเดียวกัน กระบวนการดังกล่าวทำให้เกิดผลิตภัณฑ์และบริการใหม่ที่สะท้อนตัวตนของชุมชนอย่างแท้จริง สร้างความแตกต่างจากสินค้าทั่วไปในตลาด และสามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวที่แสวงหาประสบการณ์ที่มีความหมาย (Meaningful Experiences) นอกจากนี้ การขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ยังช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งทางสังคมด้วยการกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ทั้งการถ่ายทอดความรู้ระหว่างรุ่น การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ การเพิ่มบทบาทให้แก่กลุ่มต่าง ๆ เช่น ช่างฝีมือ เยาวชน และผู้นำชุมชน รวมถึงการสร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่น เมื่อคนในชุมชนเห็นว่าภูมิปัญญาและประเพณีของตนสามารถสร้างรายได้และได้รับการยอมรับ ก็จะเกิดแรงจูงใจในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และต่อยอดวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

กล่าวโดยสรุป เศรษฐกิจสร้างสรรค์ทำหน้าที่เป็นทั้งเครื่องมือทางเศรษฐกิจที่ช่วยสร้างมูลค่าและเป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่ช่วยคงไว้ซึ่งความหมาย ตัวตน และความต่อเนื่องของชุมชน จึงเป็นฐานคิดสำคัญสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ต่าง ๆ รวมถึงกรณีศึกษาประเพณีแห่ปราสาทผึ้งที่เน้นการต่อยอดทุนทางวัฒนธรรมให้เกิดคุณค่าร่วมทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในระยะยาว

2.2.3 วิธีการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์เพื่อชุมชน

การพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในระดับชุมชนจำเป็นต้องดำเนินการผ่านกระบวนการที่เป็นระบบและสอดคล้องกับบริบทเฉพาะของพื้นที่ เนื่องจากแต่ละชุมชนมีความแตกต่างทั้งด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม โครงสร้างสังคม สภาพเศรษฐกิจ และศักยภาพของบุคลากร ดังนั้น แนวทางการพัฒนาจึงต้องอาศัยการวิเคราะห์ทุนที่มีอยู่เดิม การมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ และการประยุกต์ใช้ความคิดสร้างสรรค์เพื่อให้เกิดการต่อยอดที่เหมาะสม การวางแผนอย่างเป็นขั้นตอนจึงมีความจำเป็น เพื่อให้

การขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์นำไปสู่ผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรม ทั้งในด้านการเพิ่มรายได้ การเสริมสร้างอัตลักษณ์ การกระตุ้นนวัตกรรม และการสร้างความเข้มแข็งทางสังคมของชุมชนภายใต้กรอบคิดนี้ การพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในชุมชนสามารถแบ่งออกเป็นขั้นตอนสำคัญดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การสำรวจและทำความเข้าใจทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางอาณาเขต (Understanding Cultural and Territorial Capital) การออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยใช้ทุนวัฒนธรรมให้เกิดประสิทธิภาพ จำเป็นต้องเริ่มจากการทำความเข้าใจ "ทุนที่มีอยู่" ของชุมชนอย่างเป็นระบบ ทั้งในมิติทางวัฒนธรรมและมิติของพื้นที่ กระบวนการนี้เป็นขั้นตอนสำคัญที่สุดของการพัฒนา เนื่องจากเป็นฐานข้อมูลที่นำไปสู่การออกแบบกิจกรรมที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ ความต้องการ และศักยภาพของชุมชนวัดท่ากกแกอย่างแท้จริง

การสำรวจทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) มุ่งเน้นการระบุองค์ประกอบทางวัฒนธรรมของประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในพื้นที่ ทั้งมรดกที่จับต้องได้ เช่น รูปแบบปราสาทผึ้ง วัสดุที่ใช้ โครงสร้างทางศิลปกรรม ลวดลาย และสุนทรียศาสตร์ของงานประณีตศิลป์ รวมถึงมรดกที่จับต้องไม่ได้ เช่น ความเชื่อทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับบุญเดือนสิบ องค์ความรู้เรื่องการประดิษฐ์ผึ้ง การถ่ายทอดภูมิปัญญาจากช่างรุ่นเก่าสู่รุ่นใหม่ ตลอดจนเรื่องเล่าพื้นบ้านที่เป็นฐานความหมายของประเพณี กระบวนการสำรวจนี้ยังต้องให้ความสำคัญกับ "บุคลากรด้านวัฒนธรรม" ตามแนวคิดของ Markusen, et al. (2008, p. 24) ซึ่งประกอบด้วยช่างฝีมือ ผู้ประกอบพิธีกรรม ผู้นำชุมชน และผู้มีบทบาทในการสร้างสรรค์หรือสืบทอดประเพณี

นอกจากทุนทางวัฒนธรรมแล้ว การทำความเข้าใจทุนทางอาณาเขต (Territorial Capital) ซึ่งหมายถึงระบบของสินทรัพย์ทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมที่ร่วมกันสร้างศักยภาพของพื้นที่ (Boccella & Salerno, 2016, p. 293) ก็มีความสำคัญ โดยในบริบทของชุมชนวัดท่ากกแก การวิเคราะห์ทุนทางอาณาเขตจะครอบคลุมถึง

โครงสร้างพื้นฐานที่สนับสนุนการจัดงานและการท่องเที่ยวในพื้นที่มีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินกิจกรรมประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง เนื่องจากถนน ระบบคมนาคม ไฟฟ้า น้ำประปา และพื้นที่สาธารณะเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการรองรับนักท่องเที่ยวและการขนย้ายอุปกรณ์ในการจัดงาน ขณะเดียวกันเครือข่ายกลุ่มช่างปราสาทผึ้งและครัวเรือนที่เกี่ยวข้องก็ทำหน้าที่เป็นกำลังหลักในการผลิต สร้างสรรค์ และจัดเตรียมองค์ประกอบต่าง ๆ ของงาน โดยมีการถ่ายทอดองค์ความรู้และทักษะจากรุ่นสู่รุ่นอย่างต่อเนื่องนอกจากนี้ บทบาทของวัด โรงเรียน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) และองค์กรชุมชนต่าง ๆ ยังเป็นแกนกลางในการประสานงาน สนับสนุนทรัพยากร และสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน เพื่อให้การจัดงานเป็นไปอย่างราบรื่นและเกิดประโยชน์ต่อชุมชนโดยรวม ระบบเศรษฐกิจดั้งเดิมและรูปแบบการพึ่งพาอาศัยของคนในพื้นที่ยังสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์

ทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกื้อกูลกัน เช่น การแบ่งปันแรงงาน วัสดุ และทรัพยากรที่จำเป็นต่อการสร้างปราสาทผึ้งในด้านทรัพยากรสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ พื้นที่โดยรอบชุมชน รวมถึงเส้นทางกิจกรรมท่องเที่ยว ล้วนมีความสำคัญต่อการกำหนดเส้นทางแห่และสถานที่จัดกิจกรรมให้เหมาะสมและดึงดูดนักท่องเที่ยว สุดท้าย ความร่วมมือและความเชื่อมโยงทางสังคมระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มวัยรุ่น ผู้สูงอายุ ผู้นำศาสนา และหน่วยงานท้องถิ่น ล้วนเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญที่ทำให้งานประเพณีสามารถดำรงอยู่และพัฒนาต่อไปได้อย่างยั่งยืน

การสำรวจนี้ยังจำเป็นต้องระบุองค์กรหรือสถานประกอบการในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมวัฒนธรรม (Cultural Industries) เช่น กลุ่มผลิตของที่ระลึก ร้านค้า วัด โรงเรียน หน่วยงานท้องถิ่น และผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว ซึ่งจะเป็นส่วนสำคัญของระบบนิเวศสร้างสรรค์ (Creative Ecosystem) ที่รองรับการออกแบบกิจกรรมในภาพรวม ขั้นตอนที่ 1 จึงเป็นกระบวนการวิเคราะห์ฐานทรัพยากรอย่างละเอียด เพื่อให้การออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นเวิร์กช็อปทำผึ้งประดับ การเรียนรู้ลวดลายปราสาทผึ้ง เส้นทางท่องเที่ยวเชิงความหมาย หรือการสาธิตภูมิปัญญา ตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ถูกต้อง สอดคล้องกับบริบทของชุมชน และสะท้อนอัตลักษณ์ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งได้อย่างแท้จริง

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างการมีส่วนร่วมและเสริมสร้างทุนทางสังคม (Fostering Participation and Strengthening Social Capital) การพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์และการออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยพลังของชุมชนในทุกมิติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนวัดท่ากกแก ได้แก่ ช่างทำผึ้ง ผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ ครัวเรือนที่เกี่ยวข้องกับการจัดงาน เยาวชน และกลุ่มอาสาสมัครพุทธศาสนา การมีส่วนร่วมของกลุ่มเหล่านี้ไม่เพียงช่วยให้การออกแบบกิจกรรมมีความถูกต้องและสอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรมจริง หากยังทำหน้าที่เสริมสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ (sense of ownership) และความร่วมมือในการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมนี้ เริ่มจากการจัดเวทีประชาคม การสนทนากลุ่มย่อย (FGDs) การสัมภาษณ์เชิงลึก และกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อเปิดพื้นที่ให้สมาชิกชุมชนได้สะท้อนความต้องการ มุมมอง ปัญหา ตลอดจนข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องกับการจัดประเพณีและการพัฒนาการท่องเที่ยว เมื่อทุกฝ่ายได้ร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์และทิศทางการพัฒนา กระบวนการนี้จะช่วยสร้างความไว้วางใจ ความรับผิดชอบร่วม และความผูกพันระหว่างคนในชุมชน

ตามแนวคิดของ Boccella and Salerno (2016, p. 293) การมีส่วนร่วมดังกล่าวจะช่วยเสริมสร้าง ทุนทางสังคม (Social Capital) ซึ่งหมายถึงเครือข่ายความสัมพันธ์ บรรทัดฐานทางสังคม และระดับความเชื่อใจที่ส่งเสริมการร่วมมือระหว่างสมาชิกในพื้นที่ เช่นเดียวกับการอธิบายของ

Cartocci (2007) ที่มองว่าทุนทางสังคมเป็นทรัพยากรสำคัญซึ่งเกิดจากความร่วมมือและความสามัคคีของผู้คน เมื่อทุนทางสังคมมีความแข็งแกร่ง ความสามารถของชุมชนในการจัดกิจกรรมหรือขับเคลื่อนโครงการต่าง ๆ ก็จะมีประสิทธิภาพมากขึ้น การรวมกลุ่มของ บุคลากรสร้างสรรค์ (Creative Workforce) ตามนิยามของ NEFA (n.d., อ้างถึงใน Markusen, et al., 2008, p. 30) เช่น ช่างแกะลายปราสาทผึ้ง ศิลปินท้องถิ่น ผู้เชี่ยวชาญด้านพิธีกรรม หรือครูภูมิปัญญา จะช่วยให้เกิดการขยายตัวของเครือข่ายความรู้และการผลิตนวัตกรรมในระดับชุมชน ทำให้กิจกรรมท่องเที่ยวสามารถเชื่อมโยงทั้งองค์ความรู้ดั้งเดิมและองค์ความรู้ใหม่เข้าด้วยกันได้อย่างสร้างสรรค์

ในขณะเดียวกัน การเสริมความเข้มแข็งของสถาบันชุมชน เช่น วัด โรงเรียน กลุ่มช่างฝีมือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือเครือข่ายเยาวชน ก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ ทุนทางอาณาเขต (Territorial Capital) สามารถแสดงศักยภาพได้อย่างเต็มที่ (Boccella & Salerno, 2016, p. 293) เมื่อระบบความร่วมมือในชุมชนมีความมั่นคง การออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม-เช่น เวิร์กช็อปทำผึ้งประดับ การสาธิตพิธีกรรม การจัดเส้นทางท่องเที่ยว หรือการแสดงศิลปวัฒนธรรม-ก็สามารถดำเนินไปอย่างมีคุณภาพและต่อเนื่อง

ท้ายที่สุด กระบวนการที่เอื้อต่อการแบ่งปันคุณค่าร่วมกัน (shared values) และสร้างความไว้วางใจในหมู่สมาชิกชุมชน จะช่วยวางรากฐานให้เกิด สังคมพลเมืองที่เข้มแข็ง (Strong Civic society) ซึ่งเป็นพื้นฐานของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ยั่งยืนและมีทิศทางชัดเจน (Boccella & Salerno, 2016, p. 293)

ขั้นตอนที่ 3 การออกแบบนโยบายและมาตรการสนับสนุนเชิงกลยุทธ์ (Designing Strategic Policies and Support Measures) เมื่อมีการวิเคราะห์ทุนวัฒนธรรมของชุมชนวัดท่ากกแกและได้สร้างการมีส่วนร่วมกับกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่แล้ว ขั้นตอนถัดไปคือการออกแบบนโยบายและมาตรการสนับสนุนเชิงกลยุทธ์ที่ช่วยผลักดันการนำทุนวัฒนธรรม-โดยเฉพาะประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง-ไปใช้ในการพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนและเป็นระบบ

Boccella and Salerno (2016, p. 293) เน้นว่านโยบายที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องสร้างเครือข่ายพัฒนาพื้นที่ (Territorial Network) ส่งเสริมการเติบโตของเศรษฐกิจท้องถิ่น และเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ–เอกชน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนากิจกรรมที่เชื่อมโยงวัฒนธรรมกับเศรษฐกิจในระยะยาว

ในกรณีของชุมชนวัดท่ากกแก แนวคิดเชิงนโยบายดังกล่าวสามารถอ้างอิงตัวอย่างจากโครงการส่งเสริมอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ในสหภาพยุโรป เช่นโครงการสำคัญของสหภาพยุโรป เช่น Creative Europe, ERASMUS PLUS, COSME และ HORIZON 2020 ล้วนมีบทบาทในการส่งเสริมมิติทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในระดับนานาชาติ โดย Creative Europe มุ่งสนับสนุนการ

ผลิตผลงานวัฒนธรรมและการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของผู้ประกอบการด้านศิลปะ ขณะที่ ERASMUS PLUS ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการยกระดับขีดความสามารถด้านศิลปวัฒนธรรมในระดับบุคคลและองค์กร สำหรับ COSME เป็นโครงการที่เน้นการส่งเสริมผู้ประกอบการท้องถิ่น การเพิ่มศักยภาพการแข่งขัน และการเข้าถึงแหล่งทุนของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ส่วน HORIZON 2020 มุ่งสนับสนุนงานวิจัยและนวัตกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนามรดกทางวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ

เมื่อนำแนวคิดและกลไกการสนับสนุนของโครงการเหล่านี้มาประยุกต์ใช้ในบริบทของชุมชน สามารถกำหนดมาตรการเพื่อพัฒนาทุนวัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้หลายประการ เช่น การจัดฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทักษะช่างฝีมือด้านงานปราสาทผึ้งและงานหัตถกรรมที่เกี่ยวข้อง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของแรงงานท้องถิ่น การสนับสนุนด้านการออกแบบและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่สะท้อนอัตลักษณ์ของประเพณี เพื่อให้ผลิตภัณฑ์มีความร่วมสมัยและสามารถแข่งขันในตลาดได้มากขึ้น ตลอดจนการสร้างแบรนด์กิจกรรมและผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อเพิ่มภาพลักษณ์และความน่าสนใจทางการตลาด

นอกจากนี้ยังรวมถึงการจัดทำช่องทางตลาดทั้งออนไลน์และออฟไลน์สำหรับสินค้าและกิจกรรมเชิงวัฒนธรรม เพื่อเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงผู้บริโภคกลุ่มต่าง ๆ และการเชื่อมต่อแหล่งทุนหรือเงินสนับสนุนให้แก่ผู้ประกอบการและกลุ่มช่างฝีมือในชุมชนอย่างเป็นระบบ สุดท้าย การพัฒนา“พื้นที่หรือคลัสเตอร์สร้างสรรค์” (Creative Cluster) ซึ่งเป็นพื้นที่ความร่วมมือระหว่างผู้ผลิตสินค้าและบริการวัฒนธรรม หน่วยงานท้องถิ่น ผู้ประกอบการ และนักสร้างสรรค์ ถือเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ระดับชุมชน (NEFA, อ้างถึงใน Markusen, et al., 2008, p. 30) โดยมีเป้าหมายในการสร้างระบบนิเวศที่เอื้อต่อการผลิต การเรียนรู้ และการสร้างสรรค์ร่วมกันอย่างยั่งยืน การออกแบบนโยบายและมาตรการในลักษณะนี้จะช่วยให้ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งกลายเป็นฐานทุนวัฒนธรรมที่สามารถพัฒนาเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างเป็นรูปธรรม สร้างรายได้แก่ชุมชน และคงคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมในระยะยาว

ขั้นตอนที่ 4 การส่งเสริมนวัตกรรม การสร้างเครือข่าย และการขยายผล (Promoting Innovation, Networking, and Scaling Upการพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้เติบโตอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรมและการสร้างเครือข่ายความร่วมมือที่แข็งแรง โดยเฉพาะในกรณีของประเพณีแห่ปราสาทผึ้งซึ่งมีทั้งมิติด้านศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี และหัตถกรรมพื้นบ้านที่ต้องอาศัยทักษะและองค์ความรู้เฉพาะทาง Hartley, et al. (2014, อ้างถึงใน Boccella & Salerno, 2016, p. 295) ได้เสนอว่าวัฒนธรรมทำหน้าที่สำคัญในฐานะกลไกผลิต “ความใหม่” (Producing Newness) ภายใต้สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ จึงถือเป็นพลังขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของชุมชนอย่างแท้จริง

บนพื้นฐานแนวคิดดังกล่าว การส่งเสริมนวัตกรรมในบริบทของประเพณีแห่ปราสาทผึ้งอาจเริ่มจากการพัฒนาองค์ประกอบด้านหัตถกรรม เช่น งานประดับปราสาทผึ้งด้วยการออกแบบลวดลายใหม่ที่ยังคงอัตลักษณ์ศิลปะพื้นถิ่น การทดลองใช้วัสดุท้องถิ่นที่หลากหลายและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม การประยุกต์รูปทรงและฟังก์ชันให้สามารถพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ร่วมสมัย เช่น ของตกแต่งบ้าน ของที่ระลึก หรือของใช้เชิงพิธีกรรม รวมทั้งการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในกระบวนการออกแบบ การพิมพ์ชิ้นส่วนต้นแบบ หรือการตีตลาดผ่านช่องทางออนไลน์ เพื่อเพิ่มโอกาสการเข้าถึงกลุ่มผู้บริโภคที่กว้างขึ้น นอกจากการสร้างสรรค์เชิงผลิตภัณฑ์แล้ว การขับเคลื่อนกิจกรรมท่องเที่ยวต้องอาศัยเครือข่ายความร่วมมือ (Creative Network) ที่มีความหลากหลายและยืดหยุ่น เครือข่ายดังกล่าวควรประกอบด้วยช่างฝีมือในชุมชน ผู้สูงอายุผู้มีองค์ความรู้ด้านประเพณี นักออกแบบร่วมสมัย หน่วยงานด้านศิลปวัฒนธรรม ผู้ประกอบการท่องเที่ยว สถาบันการศึกษา และหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น ความร่วมมือระหว่างภาคส่วนเหล่านี้จะช่วยแลกเปลี่ยนความรู้ พัฒนาแนวคิดใหม่ ๆ ร่วมกัน และทำให้กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสามารถเติบโตได้อย่างมีทิศทาง

การสร้างเครือข่ายยังช่วยให้ชุมชนสามารถขยายผล (Scaling Up) จากกิจกรรมขนาดเล็กสู่กิจกรรมระดับตำบล อำเภอ หรือจังหวัดได้อย่างเป็นระบบ เช่น การจัดนิทรรศการถาวรเกี่ยวกับประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวศึกษา (Learning Route) การจัดเวิร์กชอปงานช่างสำหรับนักเรียนและผู้สนใจ รวมถึงการสร้างความร่วมมือกับจังหวัดใกล้เคียงที่มีประเพณีคล้ายคลึงกันเพื่อพัฒนาเป็นเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมระดับภูมิภาค

นอกจากนี้ แนวคิดเรื่องการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ในพื้นที่รอบนอก (Peripheral Places) ให้คุณค่าแก่ชุมชนท้องถิ่นซึ่งอาจไม่ได้อยู่ในศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ Boccella and Salerno (2016, p. 295) ชี้ให้เห็นว่าพื้นที่เช่นนี้มีศักยภาพทางวัฒนธรรมสูงและสามารถเป็นฐานสำคัญของนวัตกรรมทางศิลปะและหัตถกรรมได้ เมื่อพิจารณาชุมชนวัดท่ากกแก จะพบว่าความเป็นชนบทมิใช่ข้อจำกัด แต่กลับเป็นจุดแข็งที่ทำให้ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งมีอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น มีความบริสุทธิ์ทางพิธีกรรม และมีภูมิปัญญาที่หาไม่ได้จากพื้นที่เมือง ทำให้สามารถนำเสนอเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวที่มีคุณค่าและแตกต่างอย่างโดดเด่น

กล่าวโดยสรุป การส่งเสริมนวัตกรรม การสร้างเครือข่าย และการขยายผล ล้วนเป็นขั้นตอนสำคัญที่จะทำให้ทุนวัฒนธรรมของประเพณีแห่ปราสาทผึ้งสามารถต่อยอดเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่แข็งแรง สร้างอัตลักษณ์ของพื้นที่ และสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนได้อย่างยั่งยืน

2.2.4 ผลกระทบของการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ต่อสังคม

การพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในระดับชุมชนส่งผลกระทบเชิงบวกต่อสังคมในหลากหลายมิติ ซึ่งนอกเหนือจากผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจโดยตรงแล้ว ยังรวมถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่สำคัญดังนี้

1. การสร้างงานและกระจายรายได้ (Job Creation and Income Distribution) อุตสาหกรรมวัฒนธรรมและสร้างสรรค์เป็นแหล่งจ้างงานที่สำคัญ ดังที่ Boccella and Salerno (2016, p. 292) ระบุว่าในอิตาลี ภาคส่วนนี้จ้างงานกว่า 1.4 ล้านคน หรือคิดเป็น 5.9% ของการจ้างงานทั้งหมด เมื่อนำมาพิจารณากับการพัฒนาขันกระหย่องและหัตถกรรมอื่นๆ ในชุมชนจะช่วยสร้างอาชีพและรายได้ให้กับช่างฝีมือ ครอบครัว และผู้ที่เกี่ยวข้องในห่วงโซ่มูลค่า ลดปัญหาการว่างงานและการย้ายถิ่นฐานไปทำงานในเมืองใหญ่ ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้คนในชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ทั้งนี้การพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ยังมีผลกระทบแบบทวีคูณ (Multiplier Effects) ที่กระตุ้นเศรษฐกิจในภาคส่วนอื่นๆ เช่น การท่องเที่ยว (Boccella & Salerno, 2016, p. 292) ที่นักท่องเที่ยวอาจสนใจเดินทางมาเรียนรู้และซื้อสินค้าหัตถกรรม

2. การเสริมสร้างอัตลักษณ์และความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น (Strengthening Local Cultural Identity and Pride) การนำทุนทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนมาพัฒนาเป็นสินค้าและบริการสร้างสรรค์ เป็นการฟื้นฟู อนุรักษ์ และสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่และเป็นที่รู้จักในวงกว้าง การที่ขันกระหย่องซึ่งเป็นงานพุทธศิลป์อีสานได้รับการพัฒนาและยกระดับจะช่วยสร้างความตระหนักรู้ถึงคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเองในหมู่สมาชิกชุมชน โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ สิ่งนี้สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่าวัฒนธรรมเป็นกลไกในการผลิตความใหม่ (Hartley, et al., 2014, Boccella & Salerno, 2016, p. 295) ซึ่งหมายถึงการทำให้วัฒนธรรมดั้งเดิมมีชีวิตชีวาและปรับตัวเข้ากับยุคสมัย

3. การเพิ่มพูนทุนทางสังคมและความเข้มแข็งของชุมชน (Enhancing Social Capital and Community Cohesion) กระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน จะช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดี ความไว้วางใจ และความร่วมมือระหว่างสมาชิกในชุมชน การรวมกลุ่มของช่างฝีมือหรือผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม (Cultural Entrepreneurs) สามารถนำไปสู่การจัดตั้งองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง มีอำนาจต่อรอง และสามารถขับเคลื่อนการพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง Boccella and Salerno (2016, p. 293) ชี้ให้เห็นว่าทุนทางสังคมเป็นทรัพยากรที่สำคัญซึ่งส่งผลต่อความสามัคคีในสังคม (Social Cohesion) และคุณภาพของสถาบันในชุมชน การแบ่งปันคุณค่าร่วมกันที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมทางวัฒนธรรม จะช่วยให้ชุมชนมีความเป็นปึกแผ่นมากขึ้น

4. การพัฒนาทักษะและความรู้ของคนในชุมชน (Skills and Knowledge Development) การส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์มักควบคู่ไปกับการพัฒนาทักษะและความรู้ที่จำเป็น เช่น ทักษะฝีมือการออกแบบ การจัดการธุรกิจ การตลาด และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล โครงการสนับสนุนต่างๆ เช่น ERASMUS PLUS ที่เน้นการพัฒนาทักษะผ่านการศึกษาและการฝึกอบรม (Boccella & Salerno, 2016, p. 293) จะช่วยยกระดับศักยภาพของบุคลากรสร้างสรรค์ (Creative Workforce) ในชุมชน ทำให้พวกเขามีความสามารถในการแข่งขันและปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงได้ดีขึ้น

5. ศักยภาพในการลดความเหลื่อมล้ำและส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน (Potential for Reducing Inequality and Promoting Sustainable Development) แม้ว่าเศรษฐกิจสร้างสรรค์มักจะเติบโตในเมืองใหญ่ แต่หากมีการวางแผนและนโยบายที่เหมาะสมก็สามารถเป็นเครื่องมือในการพัฒนาพื้นที่ด้อยโอกาสและลดความเหลื่อมล้ำได้ (Boccella & Salerno, 2016, p. 293) การพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่คำนึงถึงมิติทางสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับมิติทางเศรษฐกิจจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งหมายถึงการตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันโดยไม่กระทบต่อความสามารถของคนรุ่นหลังในการตอบสนองความต้องการของตนเอง การสร้างระบบนิเวศสร้างสรรค์ที่เกื้อกูลกันในชุมชนจะเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในระดับชุมชนส่งผลกระทบเชิงบวกต่อสังคมในหลายมิติ ซึ่งสอดคล้องอย่างยิ่งกับเป้าหมายของงานวิจัยนี้ที่มุ่งเน้นการพัฒนาขันกระหย่อง โดยคาดว่าจะนำไปสู่การสร้างงานและกระจายรายได้ให้แก่ช่างฝีมือและคนในชุมชนมหาสารคาม ขณะเดียวกันการยกระดับหัตถกรรมงานพุทธศิลป์อีสานนี้จะช่วยเสริมสร้างอัตลักษณ์และความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น (Hartley et al., 2014, Boccella & Salerno, 2016, p. 295) กระบวนการพัฒนายังเอื้อต่อการเพิ่มพูนทุนทางสังคมและความเข้มแข็งของชุมชนผ่านการมีส่วนร่วม ควบคู่ไปกับการพัฒนาทักษะและความรู้ใหม่ๆ ที่นำไปสู่การขับเคลื่อนนี้มีศักยภาพในการลดความเหลื่อมล้ำและส่งเสริมการพัฒนาชุมชนนวัตกรรมบนฐานอัตลักษณ์เชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดรับกับเป้าหมายการยกระดับหัตถกรรมท้องถิ่นและสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนอย่างแท้จริง

2.3 แนวคิดการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม

การออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยใช้ทุนวัฒนธรรมของชุมชน จำเป็นต้องพิจารณากระบวนการพัฒนาที่ให้ความสำคัญต่อ “คนในพื้นที่” ในฐานะเจ้าของภูมิปัญญาและผู้สร้างสรรค์อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมอย่างแท้จริง โดยเฉพาะในกรณีประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนวัดท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่สะท้อนความเชื่อ ความร่วมแรงร่วมใจ

และระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่สั่งสมมายาวนาน การนำทุนวัฒนธรรมดังกล่าวไปพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวจึงต้องผสานกับแนวคิด การพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม (Participatory Community Development) เพื่อให้กระบวนการออกแบบกิจกรรมสอดคล้องกับบริบทจริงของชุมชนและตอบสนองต่อความต้องการของคนในพื้นที่

แนวคิดการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมเน้นการเปิดพื้นที่ให้ชุมชนมีบทบาททั้งในขั้นการวิเคราะห์ปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินงาน ไปจนถึงการประเมินผล ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ต้องการให้เกิดการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมควบคู่ไปกับการสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจอย่างเป็นธรรม การบูรณาการแนวคิดดังกล่าวเข้ากับการออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยว เช่น การจัดทำปราสาทผึ้งเชิงสร้างสรรค์ การถ่ายทอดภูมิปัญญาผ่านเวิร์กช็อป การเล่าเรื่องประวัติความเป็นมาของประเพณี หรือกิจกรรมเดินชมชุมชน จึงไม่เพียงช่วยเพิ่มมูลค่าทางการท่องเที่ยว แต่ยังเสริมสร้างพลังอำนาจให้ชุมชนเป็นผู้กำหนดทิศทางการพัฒนาด้วยตัวเอง ดังนั้น แนวคิดการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมจึงเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้การนำทุนวัฒนธรรมของประเพณีแห่ปราสาทผึ้งมาสร้างสรรค์กิจกรรมท่องเที่ยวเกิดประสิทธิภาพสูงสุด เกิดการกระจายประโยชน์อย่างทั่วถึง และนำไปสู่การพัฒนาที่มั่นคงและยั่งยืนในระยะยาวการพัฒนาที่มั่นคงและยั่งยืนในระยะยาว

2.3.1 ความหมายของแนวคิดการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม

Nuttavuthisit, Jindahra and Prasarnphanich (2014) อธิบายว่าการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนเป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมประสิทธิภาพ ความรับผิดชอบ และความโปร่งใสในการจัดสรรทรัพยากรเพื่อการพัฒนาชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่การลดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคม การมีส่วนร่วมนี้ไม่ได้หมายถึงเพียงการให้ข้อมูลหรือรับฟังความคิดเห็น แต่รวมถึงการที่สมาชิกชุมชนเข้ามามีบทบาทอย่างแข็งขันในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การริเริ่ม การวางแผน การดำเนินการ และการประเมินผลโครงการพัฒนาต่างๆ ทั้งนี้ ปัญหาการขาดการมีส่วนร่วมมักมีรากฐานมาจากบรรทัดฐานทางวัฒนธรรมที่กีดกัน ดังนั้นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมจึงจำเป็นต้องเข้าใจบริบททางสังคมวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้ง เพื่อสร้างแรงจูงใจและสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงและยั่งยืน

Chambers (1983) มองว่าการเพิ่มการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหัวใจสำคัญของการบรรเทาความยากจนอย่างแท้จริงและยั่งยืน การมีส่วนร่วมที่มากขึ้นจะช่วยเสริมสร้างความเป็นเจ้าของและความมุ่งมั่นของคนในท้องถิ่นและกลุ่มผู้ด้อยโอกาสต่อโครงการพัฒนาต่างๆ เมื่อประชาชนรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการ พวกเขาย่อมทุ่มเทและใส่ใจในความสำเร็จของโครงการนั้นๆ มากขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ดีกว่าและมีความยั่งยืนในระยะยาว การมีส่วนร่วมจึงไม่ใช่เพียงเครื่องมือ แต่เป็น

กระบวนการที่เสริมพลังให้ชุมชนสามารถกำหนดทิศทางการพัฒนาของตนเองได้ และมั่นใจได้ว่าผลประโยชน์จากการพัฒนาจะตกถึงผู้ที่ต้องการความช่วยเหลืออย่างแท้จริง

Fung and Wright (2001) เน้นว่าการมีส่วนร่วมในชุมชนสามารถช่วยส่งเสริมการปรับปรุงประสิทธิภาพ ความรับผิดชอบ และความโปร่งใสของการจัดสรรทรัพยากรและการพัฒนา เมื่อสมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ การจัดสรรทรัพยากรจะเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น เนื่องจากสอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริง นอกจากนี้ยังเพิ่มความรับผิดชอบของผู้ดำเนินการโครงการต่อชุมชน และสร้างความโปร่งใสในการดำเนินงาน ทำให้สามารถตรวจสอบและติดตามได้ง่าย การมีส่วนร่วมจึงเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้การพัฒนาชุมชนเป็นไปอย่างยุติธรรม มีประสิทธิผล และตอบสนองต่อความต้องการของส่วนรวมได้อย่างแท้จริง

Green and Haines (2007) ชี้ให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนตลอดกระบวนการพัฒนาตั้งแต่การสร้างวิสัยทัศน์ร่วม การวางแผน การดำเนินการ และการประเมินผล เป็นหนทางสู่การพึ่งพาตนเองที่มากขึ้น ยิ่งประชาชนมีส่วนร่วมมากเท่าใด พวกเขาก็จะยิ่งพึ่งพาผู้อื่นน้อยลงเท่านั้น กระบวนการสร้างวิสัยทัศน์ร่วม (Visioning) คือการช่วยให้ผู้คนสร้างและตัดสินใจเกี่ยวกับอนาคตร่วมกัน โดยมุ่งเน้นไปที่สินทรัพย์ของชุมชนผ่านค่านิยมของผู้อยู่อาศัยและความภาคภูมิใจในมรดกและอัตลักษณ์ของพวกเขา สิ่งนี้กระตุ้นให้เกิดการพึ่งพาตนเองและสร้างความเข้มแข็งจากภายในชุมชน

Kretzmann and McKnight (1993) เน้นย้ำว่าชุมชนต้องตระหนักถึงสินทรัพย์ที่มีอยู่ (เช่น ภูมิปัญญา วิถีชีวิต และสิ่งแวดล้อม) และศักยภาพทั้งหมดของตนเอง รวมถึงวิธีการที่พวกเขาสามารถนำสิ่งเหล่านี้มาใช้เพื่อประโยชน์ส่วนรวมได้ แนวคิดนี้สนับสนุนการพัฒนาจากฐานทุนเดิมที่มีอยู่ในชุมชน (Asset-Based Community Development) แทนที่จะมองแต่ปัญหาหรือความขาดแคลน การระบุและใช้ประโยชน์จากสินทรัพย์ภายในจะช่วยเสริมพลังให้ชุมชนสามารถขับเคลื่อนการพัฒนาด้วยตนเอง สร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและสอดคล้องกับบริบทของชุมชนอย่างแท้จริง

โดยสรุปแล้วการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม (Participatory Community Development- PCD) ตามแนวคิดของนักวิชาการหลายท่าน สรุปได้ว่าเป็นกระบวนการที่สมาชิกชุมชนเข้ามามีบทบาทอย่างแข็งขันและเป็นศูนย์กลางในทุกขั้นตอนของการพัฒนา ตั้งแต่การร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา กำหนดวิสัยทัศน์ วางแผน ดำเนินการ ตลอดจนติดตามและประเมินผลโครงการ หัวใจสำคัญคือการสร้างความเป็นเจ้าของและความมุ่งมั่นในหมู่คนท้องถิ่น เพื่อให้การพัฒนาตอบสนองต่อความต้องการที่แท้จริง นำไปสู่การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ โปร่งใส และตรวจสอบได้ นอกจากนี้ PCD ยังเน้นการตระหนักรู้และใช้ประโยชน์จากสินทรัพย์และทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนเป็นฐานใน

การพัฒนา เพื่อเสริมสร้างพลังอำนาจ (empowerment) ให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเอง กำหนดทิศทางการพัฒนาของตนเอง และสร้างความเข้มแข็งจากภายในได้อย่างยั่งยืน ลดความเหลื่อมล้ำ และคำนึงถึงบริบททางสังคมวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

สำหรับงานวิจัยเรื่อง "การออกแบบกิจกรรมโดยใช้ทุนวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนวัดท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์"แนวคิดการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมถือเป็นแกนหลักที่สำคัญอย่างยิ่งยวด เนื่องจากกระบวนการวิจัยอาศัยระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ซึ่งมุ่งให้คนในชุมชนมีบทบาทเป็น "ผู้ร่วมสร้างความรู้" มากกว่าจะเป็นเพียง "ผู้ให้ข้อมูล" ในกระบวนการวิจัย

ในบริบทของประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง การมีส่วนร่วมครอบคลุมตั้งแต่กลุ่มผู้รู้ท้องถิ่น ช่างฝีมือที่มีทักษะเฉพาะด้าน ไปจนถึงสมาชิกชุมชนทั่วไปที่เป็นผู้สืบทอดและผู้ร่วมประกอบพิธีกรรม การทำงานร่วมกันในทุกขั้นตอนช่วยให้ชุมชนได้ร่วมกันค้นหาและยืนยันคุณค่า อัตลักษณ์ และความต้องการที่แท้จริงที่เกี่ยวข้องกับ*ขันกระหย่อง*ซึ่งเป็นวัตถุวัฒนธรรมสำคัญในประเพณีนี้

กระบวนการมีส่วนร่วมไม่เพียงจำกัดอยู่ที่การให้ข้อมูลเชิงวัฒนธรรม แต่ยังรวมถึงการร่วมออกแบบนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ การพัฒนารูปแบบการจัดการองค์ความรู้ การสร้างมูลค่าเพิ่ม ตลอดจนการกำหนดทิศทางของกิจกรรมท่องเที่ยวที่ตอบโจทย์ชุมชนได้จริง ส่งผลให้ผลลัพธ์ของการพัฒนามีความสอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่น เกิดการกระจายประโยชน์อย่างเป็นธรรม และสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ (sense of ownership) ต่อทั้งกระบวนการและผลลัพธ์ของการวิจัย

กล่าวโดยรวม แนวคิดการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมจึงเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้การประยุกต์ใช้ทุนวัฒนธรรมของประเพณีแห่ปราสาทผึ้งสามารถนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ยั่งยืน เป็นธรรม และตั้งอยู่บนฐานพลังของชุมชนอย่างแท้จริงและนำไปสู่การเป็นชุมชนนวัตกรรมที่เข้มแข็งและยั่งยืนบนฐานวัฒนธรรมของตนเอง

2.3.2 แนวทางการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม

การพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม (Participatory Community Development - PCD) เป็นกระบวนทัศน์และแนวทางปฏิบัติที่เน้นให้สมาชิกในชุมชนมีบทบาทเป็นศูนย์กลางและมีส่วนร่วมอย่างแข็งขัน (Active Participation) ในทุกขั้นตอนของกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่การริเริ่ม การระบุปัญหาและศักยภาพของชุมชน การวิเคราะห์และวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินกิจกรรม การติดตามและประเมินผล ไปจนถึงการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา แนวทางนี้มุ่งสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ตอบสนองต่อความต้องการที่แท้จริงของชุมชนส่งเสริมความเป็นเจ้าของ (sense of ownership) และสร้างความยั่งยืนในระยะยาว

แนวทาง PCD แตกต่างจากรูปแบบการพัฒนาแบบดั้งเดิมที่มักเป็นการสั่งการจากบนลงล่าง (top-down) ซึ่งชุมชนทำหน้าที่เพียงผู้รับการพัฒนา โดยไม่ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือกำหนดทิศทาง การมีส่วนร่วมในแบบ PCD ช่วยให้ชุมชนสามารถกำหนดความสำคัญของตนเอง เลือกวิธีการแก้ไขปัญหา และจัดลำดับความสำคัญของทรัพยากรได้ด้วยตนเอง

ในบริบทของงานวิจัยเรื่องการออกแบบกิจกรรมโดยใช้ทุนวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนวัดท่ากกแกแนวทาง PCD มีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากการให้ชุมชนมีส่วนร่วมตั้งแต่การสำรวจทุนวัฒนธรรม การออกแบบกิจกรรม การสร้างนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ ไปจนถึงการกำหนดแนวทางการตลาด จะทำให้กิจกรรมท่องเที่ยวที่พัฒนาขึ้นสะท้อนอัตลักษณ์และคุณค่าของชุมชนอย่างแท้จริงและสร้างผลลัพธ์ที่ยั่งยืนทั้งในมิติวัฒนธรรม สังคม และเศรษฐกิจ

2.3.3 หลักการสำคัญและองค์ประกอบของแนวทางการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม

2.3.3.1 การเสริมพลังอำนาจและความเป็นเจ้าของ (Empowerment and Ownership) เป็นหัวใจสำคัญของ PCD คือการเสริมสร้างพลังอำนาจให้แก่ชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มผู้ด้อยโอกาสและผู้ที่มักถูกมองข้าม ให้พวกเขาสามารถควบคุมชีวิตและทิศทางการพัฒนาของตนเองได้ Chambers (1983) เน้นย้ำว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหนทางสู่การบรรเทาความยากจนอย่างยั่งยืน เพราะเมื่อประชาชนรู้สึกเป็นเจ้าของ (Ownership) โครงการหรือกิจกรรม พวกเขาย่อมทุ่มเทและใส่ใจในความสำเร็จมากขึ้น ส่งผลให้โครงการมีโอกาสประสบความสำเร็จและยั่งยืนในระยะยาว การมีส่วนร่วมจึงไม่ใช่เพียงเครื่องมือ แต่เป็นกระบวนการที่เสริมพลังให้ชุมชนสามารถกำหนดทิศทางการพัฒนาของตนเองได้

2.3.3.2 การพัฒนาบนฐานสินทรัพย์ของชุมชน (Asset-Based Community Development - ABCD) แทนที่จะมุ่งเน้นไปที่ปัญหาหรือความขาดแคลน (needs-based) PCD สนับสนุนให้ชุมชนมองเห็นและใช้ประโยชน์จากสินทรัพย์ (Assets) ที่มีอยู่ภายในชุมชนเป็นหลัก Kretzmann and McKnight (1993) ชี้ว่าชุมชนต้องตระหนักถึงสินทรัพย์ที่มีอยู่ เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทักษะของคนในชุมชน เครือข่ายทางสังคม ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และองค์กรชุมชน แล้วนำสิ่งเหล่านี้มาใช้เพื่อประโยชน์ส่วนรวม Green and Haines (2007) เสริมว่าการสร้างวิสัยทัศน์ร่วม (visioning) โดยมุ่งเน้นไปที่สินทรัพย์ของชุมชนผ่านค่านิยมของผู้อยู่อาศัยและความภาคภูมิใจในมรดกและอัตลักษณ์ของพวกเขา (Tosun, 2000) จะกระตุ้นให้เกิดการพึ่งพาตนเองและสร้างความเข้มแข็งจากภายใน

2.3.3.3 ความครอบคลุมและความเสมอภาค (Inclusivity and Equity) มุ่งส่งเสริมให้สมาชิกทุกคนในชุมชน โดยไม่คำนึงถึงเพศ วัย ชาติพันธุ์ สถานะทางเศรษฐกิจ หรือความแตกต่างอื่นใด มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมกัน Nuttavuthisit, Jindahra and Prasarnphanich (2014)

ชี้ว่าการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนเป็นกลไกสำคัญในการลดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคม การรับฟังเสียงของทุกกลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่มที่เปราะบาง จะช่วยให้การพัฒนาเป็นไปอย่างยุติธรรมและทั่วถึง

2.3.3.4 ความโปร่งใสและความรับผิดชอบ (Transparency and Accountability) การเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและการดำเนินงาน จะช่วยเพิ่มความโปร่งใสในกระบวนการพัฒนา Fung and Wright (2001) เน้นว่าการมีส่วนร่วมในชุมชนสามารถช่วยส่งเสริมการปรับปรุงประสิทธิภาพ ความรับผิดชอบ และความโปร่งใสของการจัดสรรทรัพยากรและการพัฒนา เมื่อชุมชนสามารถตรวจสอบและติดตามการดำเนินงานได้ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องย่อมต้องมีความรับผิดชอบ (accountability) ต่อชุมชนมากขึ้น ซึ่ง Nuttavuthisit, et al. (2014) ก็สนับสนุนว่าการมีส่วนร่วมนำไปสู่ความรับผิดชอบและความโปร่งใสในการจัดสรรทรัพยากร

2.3.3.5 การเรียนรู้และการสร้างศักยภาพ (Learning and Capacity Building) แนวคิด PCD เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน (mutual learning) ทั้งสำหรับผู้ปฏิบัติงานพัฒนาและสมาชิกชุมชน ชุมชนได้เรียนรู้ทักษะใหม่ๆ ในการวิเคราะห์ วางแผน จัดการ และแก้ปัญหา ในขณะเดียวกัน ผู้ปฏิบัติงานก็ได้เรียนรู้จากภูมิปัญญาและประสบการณ์ของชุมชน กระบวนการนี้ช่วยสร้างศักยภาพ (capacity building) ให้ชุมชนสามารถจัดการกับความท้าทายและพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง

2.3.3.6 ความยั่งยืน (Sustainability) การพัฒนาที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและดำเนินการตั้งแต่ต้น มักจะมีความยั่งยืนมากกว่า เพราะสอดคล้องกับความต้องการ บริบททางวัฒนธรรม และศักยภาพของชุมชน Chambers (1983) เชื่อมโยงการมีส่วนร่วมที่มากขึ้นเข้ากับความมุ่งมั่นของคนในท้องถิ่น ซึ่งนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ยั่งยืน Nuttavuthisit, et al. (2014) กล่าวถึงการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงและยั่งยืน โดยต้องเข้าใจบริบททางสังคมวัฒนธรรม

2.3.3.7 การเคารพความรู้และวัฒนธรรมท้องถิ่น (Respect for Local Knowledge and Culture): PCD ให้คุณค่ากับความรู้ ภูมิปัญญา ประสบการณ์ และวัฒนธรรมท้องถิ่น มองว่าสิ่งเหล่านี้เป็นทรัพยากรสำคัญในการพัฒนา Kretzmann and McKnight (1993) เน้นการตระหนักถึงภูมิปัญญาและวิถีชีวิตเป็นสินทรัพย์ Tosun (2000) และ Haines (2007) ชี้ให้เห็นความสำคัญของมรดกและอัตลักษณ์ในการสร้างวิสัยทัศน์ร่วมของชุมชน นอกจากนี้ Nuttavuthisit, et al. (2014) ย้ำว่าการส่งเสริมการมีส่วนร่วมจำเป็นต้องเข้าใจบริบททางสังคมวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้ง

แม้การพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมจะมีประโยชน์หลายประการ แต่ก็มีความท้าทาย เช่น อาจใช้เวลานานกว่าการพัฒนาแบบสั่งการ ความขัดแย้งภายในชุมชน อิทธิพลของกลุ่มอำนาจเดิม

การขาดทักษะของผู้นำกระบวนการ หรือการมีส่วนร่วมที่เป็นเพียงเปลือกนอก (Tokenism) ดังนั้น ผู้ดำเนินการจึงต้องมีความเข้าใจ อดทน และมีทักษะในการเอื้ออำนวยกระบวนการที่ดี

โดยสรุป แนวทางการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมไม่ได้เป็นเพียงเทคนิคหรือเครื่องมือในการพัฒนาเท่านั้น แต่ยังเป็นปรัชญาที่เชื่อมั่นในพลัง ศักยภาพ และความสามารถของสมาชิกในชุมชน การส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงและมีความหมายตามหลักการของ PCD จะช่วยให้ชุมชนสามารถกำหนดทิศทางการพัฒนา ตัดสินใจ และจัดการทรัพยากรของตนเองได้อย่างเหมาะสม นำไปสู่การพัฒนาที่ตอบโจทย์ความต้องการของชุมชน สร้างความเป็นธรรม ลดความเหลื่อมล้ำ (Nuttavuthisit, et al., 2014) รวมถึงการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและความยั่งยืนทั้งในมิติสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจอย่างแท้จริง

ในบริบทของงานวิจัยเรื่องการออกแบบกิจกรรมโดยใช้ทุนวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนวัดท่ากกแกแนวคิดนี้เป็นรากฐานสำคัญในการทำให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการพัฒนา กำหนดคุณค่าอัตลักษณ์ และสร้างกิจกรรมที่ยั่งยืนซึ่งส่งผลให้ประเพณีท้องถิ่นยังคงอยู่และเติบโตอย่างมีคุณค่า

2.4 บริบทพื้นที่

2.4.1 บริบทพื้นที่ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

เมืองหล่มสักเป็นที่ตั้งของชนพื้นเมืองที่มีรากฐานทางวัฒนธรรม เชื้อชาติ และภาษาที่เป็นเอกภาพ อยู่ในพื้นที่สองอำเภอ ได้แก่ อำเภอหล่มเก่าและอำเภอหล่มสัก กรมพระยาดารงราชานุภาพสันนิษฐานว่าชนกลุ่มนี้น่าจะเป็นพวกลาวพุงดา ซึ่งมีธรรมเนียมการสักลายตั้งแต่ขาท่อนบนขึ้นไปจนถึงเอว และสืบเชื้อสายมาจากหลวงพระบาง (เวียงจันทร์) ของล้านช้าง โดยพิจารณาจากสำเนียงภาษาและลักษณะวัฒนธรรมที่คล้ายกัน

ตามคำนิยามและหลักฐานในท้องถิ่น ชนกลุ่มนี้น่าจะอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณหล่มสักตั้งแต่สมัยโบราณ อาจจะก่อนสมัยสุโขทัย เพราะในสมัยสุโขทัยปรากฏชื่อเมืองลุ่มหรือเมืองหล่มอยู่ในท้องที่ตอนเหนือของจังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งน่าจะเป็นเมืองหล่มเก่าในปัจจุบัน แม้ปัจจุบันซากวัดวาอารามในพื้นที่ยังคงกระจัดกระจายอยู่ทั่วไป แต่หลายแห่งปรักหักพังทำให้ตรวจสอบได้ยาก

ในสมัยพระเจ้าพิล่อโก๊ะแห่งน่านเจ้า ขุนลอโอรสได้สร้างบ้านแปงเมืองขึ้นใหม่เรียกว่าเมืองเชา (หลวงพระบาง) ผู้คนจากหลวงพระบางอาจอพยพตามลำน้ำโขงลงมา บางส่วนเข้าทางแม่น้ำปาด แสนตอ และท่าสักเข้าสู่เมืองนครไทย บางส่วนผ่านจังหวัดเลยและเมืองแก่นท้าว ด่านซ้าย เข้าสู่พื้นที่หล่มเก่า

และหล่มสัก พบว่าดินแดนอุดมสมบูรณ์ จึงตั้งถิ่นฐานเป็นกลุ่มใหญ่ทางตอนเหนือของลุ่มน้ำป่าสักและลำน้ำสาขา

ชนพื้นเมืองหล่มสักมีความรักสามัคคี รักษาขนบธรรมเนียมและประเพณีดั้งเดิมไว้อย่างเข้มแข็ง โดยเฉพาะภาษา การแต่งกาย และความเชื่อต่าง ๆ ในหมู่บ้านใหญ่ ๆ จะมีศาลเจ้าพ่อ นางเทียม และตาแหน่งเจ้าพ่อต่าง ๆ เช่น เจ้าพ่อใหญ่ เจ้าพ่อทหาร อุปฮาด เมืองกลาง หลวงศรี ศรีหวงษ์ รวมถึงลูกสมุนเลี้ยงช้างเลี้ยงม้า พร้อมด้วยเครื่องศาตราวุธ เช่น หอก ดาบ ของ้าว และฉัตร ชาวบ้านเคารพนับถือเจ้าพ่อเหล่านี้ โดยเฉพาะในเดือนหกของทุกปีจะมีประเพณีทาบุญเลี้ยงบ้านตามศาลเจ้าพ่อต่าง ๆ ซึ่งตำแหน่งเหล่านี้อาจสะท้อนระบบการปกครองในสมัยโบราณของชนพื้นเมือง

สาเหตุที่ชนพื้นเมืองหล่มสักมักรวมตัวอยู่เป็นกลุ่มและไม่แพร่กระจายไปไกล มีหลายประการ ได้แก่

1. เส้นทางภูมิประเทศลำบาก เนื่องจากล้อมรอบด้วยเทือกเขา จึงเป็นชัยภูมิป้องกันศัตรูตามธรรมชาติ

2. ดินแดนอุดมสมบูรณ์ ทำให้ไม่จำเป็นต้องอพยพไปยังที่อื่น

3. ทางตอนใต้เป็นดินแดนที่ขอมปกครองอยู่ในเขตเมืองศรีเทพ

เมืองลุ่มปรากฏความสำคัญทางประวัติศาสตร์ เมื่อเกิดกบฏเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทร์ ส่งเจ้าราชวงศ์คุมกองทัพมายึดเมืองลุ่ม อุปฮาดเมืองมีกำลังน้อย จึงต้องสวามิภักดิ์ต่อเจ้าราชวงศ์ ต่อมาทัพไทยนำโดยพระยาอภัยภูธรและพระยาพิชัยมาถึงเมืองลุ่ม นายคง ชาวพื้นเมืองลุ่ม อาสานาทัพติดตามกองทัพกบฏไปจนถึงเมืองหนองบัวลาภู จังหวัดอุดรธานี และช่วยจับเจ้าเมืองหรืออุปฮาดเมืองลุ่มได้ หลังจากนั้นนายคงได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น “พระสุริยะวงศาชนะสงครามรามภักดีวิริยะ กรมพาหะ”

นายคงได้เดินทางกลับมายังเมืองลุ่มและผ่านบ้านท่ากกโพธิ์ใต้เมืองหล่มเก่า เห็นว่าดินแดนอุดมสมบูรณ์และเหมาะเป็นเมือง จึงย้ายเมืองหล่มมาตั้งที่บ้านท่ากกโพธิ์ทางฝั่งซ้ายแม่น้ำป่าสัก ตั้งชื่อเมืองใหม่ว่า “เมืองหล่มสัก” ราว พ.ศ. 2440 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จากนั้นเมืองหล่มสักได้รับยกฐานะเป็นจังหวัด หล่มเก่าถูกตั้งเป็นชื่ออำเภอ และต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 เนื่องจากวิกฤตข้าวยากหมากแพง จังหวัดหล่มสักจึงถูกลดฐานะลงเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดเพชรบูรณ์มาจนถึงปัจจุบัน

ภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อม อำเภอหล่มสักตั้งอยู่ทางตอนเหนือของจังหวัดเพชรบูรณ์ มีพื้นที่ประมาณ1,535.3 ตารางกิโลเมตรลักษณะภูมิประเทศประกอบด้วยพื้นที่ราบลุ่มบริเวณแม่น้ำป่าสักซึ่งเหมาะแก่การเพาะปลูกและอยู่อาศัย และมีพื้นที่ภูเขาเนินสูงที่เป็นป่าธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติและการเกษตรเชิงอนุรักษ์แม่น้ำป่าสักเป็นสายเลือดสำคัญของอำเภอไหลผ่านกลางพื้นที่ ทำให้เกิดลุ่มน้ำป่าสักที่อุดมสมบูรณ์และสามารถใช้เป็นแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร

ประปา และกิจกรรมชุมชน รวมถึงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น การล่องเรือ การตกปลา และศึกษาธรรมชาติ อำเภอหล่มสักมีอาณาเขตติดต่อกับอำเภออื่น ๆ ดังนี้

ทิศเหนือ:ติดต่ออำเภอหล่มเก่า และอำเภอน้ำหนาว

ทิศตะวันออก:ติดต่ออำเภอน้ำหนาว และอำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ

ทิศใต้:ติดต่ออำเภอเมืองเพชรบูรณ์

ทิศตะวันตก:ติดต่ออำเภอเขาค้อ

ลักษณะภูมิประเทศที่หลากหลายนี้เอื้อต่อการพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและธรรมชาติ เช่น การสร้างเส้นทางศึกษาภูมิทัศน์ วัฒนธรรมท้องถิ่น และการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

ประวัติศาสตร์และรากวัฒนธรรม อำเภอหล่มสักมีรากฐานทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีการอพยพของชาวลาวเวียงจันทน์เข้ามาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์ ทำให้ชุมชนในพื้นที่มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เรียกว่าชาวลาวหล่มหรือชาวไทยหล่ม

ชาวบ้านรักษาประเพณี วัฒนธรรม และศิลปกรรมท้องถิ่นไว้อย่างเหนียวแน่น เช่น ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งที่วัดท่ากกแกการทอผ้าไหมและผ้าพื้นเมืองงานบุญประจำปีและพิธีกรรมทางศาสนา และการจัดพิธีสงฆ์และการทำบุญบูชาผู้ล่วงลับ

ประเพณีเหล่านี้สะท้อนถึงความเชื่อในพระพุทธศาสนาและผสมผสานศิลปะอีสานกับไทยภาคกลางทำให้เกิดความโดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ที่สามารถพัฒนาเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

โครงสร้างพื้นฐานและการคมนาคม อำเภอหล่มสักมีโครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว ได้แก่ถนนลาดยางและถนนคอนกรีตครอบคลุมทุกหมู่บ้านสะพานและท่อระบายน้ำเพื่ออำนวยความสะดวกด้านการคมนาคมและการเกษตรโทรคมนาคมและอินเทอร์เน็ตครอบคลุมเกือบทุกพื้นที่ไฟฟ้าและประปาเข้าถึงทุกครัวเรือน และระบบสื่อสารชุมชนเช่น หอกระจายข่าว เพื่อเผยแพร่ข้อมูลกิจกรรมท้องถิ่นและกิจกรรมทางวัฒนธรรมโครงสร้างพื้นฐานเหล่านี้ช่วยสนับสนุนการออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เนื่องจากทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงชุมชนและกิจกรรมต่าง ๆ ได้สะดวก

เศรษฐกิจและอาชีพ ประชากรอำเภอหล่มสักส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น การปลูกข้าว ผัก และผลไม้เมืองหนาว เช่น สตรอว์เบอร์รีที่ภูทับเบิก รวมถึงการทำปศุสัตว์และการค้าเล็ก ๆชุมชนยังมีงานฝีมือและหัตถกรรม เช่น การทำปราสาทผึ้งและผ้าไหมทอมือการพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสามารถเชื่อมโยงกับอาชีพและทุนวัฒนธรรมเหล่านี้เช่น การจัดเวิร์กช็อปทำปราสาทผึ้ง การสาธิตหัตถกรรม และการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ทำให้ชุมชนมีรายได้เพิ่มและรักษาวัฒนธรรมไปพร้อมกัน

การศึกษาและศาสนา อำเภอหล่มสักมีสถานศึกษาครอบคลุมทุกระดับตั้งแต่ปฐมวัย ประถม มัธยม และการศึกษานอกระบบ เช่น ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน วัดเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรม เช่น วัดท่ากกแกซึ่งเป็นศูนย์กลางประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง

การเชื่อมโยงกับการออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จากภูมิศาสตร์ที่หลากหลาย ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมลาวหล่มที่สืบทอดมายาวนาน และโครงสร้างพื้นฐานที่ครอบคลุม ทำให้อำเภอหล่มสักเหมาะสำหรับการพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยสามารถใช้ทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นเช่นประเพณีแห่ปราสาทผึ้งศิลปกรรมและหัตถกรรมพื้นบ้าน และ วิถีชีวิตชุมชนเกษตรกรมาพัฒนาเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวที่สร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในขณะเดียวกันก็สามารถอนุรักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิมให้คงอยู่

2.5 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาพัฒนาการของประเพณีสร้างสรรค์และการสืบสานทุนวัฒนธรรมของชุมชน จำเป็นต้องอาศัยกรอบแนวคิดและทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ มานุษยวิทยา วัฒนธรรมศึกษา และการจัดการมรดกวัฒนธรรมเพื่อใช้ในการอธิบายโครงสร้าง ขบวนการ และคุณค่าที่เกิดขึ้นจากประเพณีต่าง ๆ การนำทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาใช้ยังช่วยให้การวิเคราะห์มีความเป็นระบบ สามารถมองเห็นมิติด้านวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ และความยั่งยืนได้อย่างรอบด้าน

2.5.1 ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม (Cultural Change Theory)

ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเป็นกรอบแนวคิดที่เน้นการทำความเข้าใจว่าวัฒนธรรมไม่ใช่สิ่งที่คงที่หรือตายตัวแต่มีลักษณะเป็นพลวัต (dynamic) เปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และสิ่งแวดล้อม นักมานุษยวิทยาหลายท่าน เช่น Herskovits (1955) เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมเกิดจากปัจจัยภายใน (internal factors) และปัจจัยภายนอก (external factors)

ปัจจัยภายใน (Internal Factors)ปัจจัยภายในเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญที่ทำให้วัฒนธรรมภายในชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลง แม้ว่าประเพณีและวิถีชีวิตดั้งเดิมจะมีบทบาทสำคัญในการกำหนดอัตลักษณ์ของสังคม แต่สมาชิกในชุมชนเองก็มีบทบาทในการปรับแต่งหรือพัฒนาให้วัฒนธรรมเหล่านั้นตอบโจทย์การดำเนินชีวิตในยุคใหม่มากขึ้น

ประการแรกความต้องการและความคาดหวังของสมาชิกชุมชนเป็นแรงผลักดันสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลง เช่น ชุมชนอาจต้องการพัฒนาคุณภาพชีวิต สร้างความปลอดภัยในกิจกรรมประเพณี หรือแก้ไขปัญหาทางสังคมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ทำให้ต้องปรับรูปแบบการจัดงานหรือขั้นตอน

บางอย่างให้มีความเหมาะสมและมีประสิทธิภาพมากขึ้น ทั้งยังช่วยให้ประเพณีมีความหมายต่อชีวิตประจำวันของผู้คนในสังคมร่วมสมัย

ประการที่สอง การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมมักเกิดจากนวัตกรรมหรือการปรับปรุงกิจกรรมดั้งเดิมโดยยังคงรักษาแก่นสาระเดิมไว้ ตัวอย่างเช่น การประดิษฐ์ปราสาทผึ้งในประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนวัดท่ากกแก ซึ่งในอดีตใช้วัสดุแบบดั้งเดิม เช่น ไม้ไผ่ หวาย หรือโครงไม้ ปัจจุบันอาจพัฒนาให้มีความแข็งแรงขึ้นด้วยวัสดุที่ปลอดภัยหรือเทคนิคการประกอบที่ทันสมัย เพื่อรองรับจำนวนนักท่องเที่ยวและทำให้การจัดงานมีความเป็นระเบียบ สวยงาม และปลอดภัยยิ่งขึ้น นวัตกรรมเหล่านี้ถือเป็นการปรับตัวให้เข้ากับบริบทใหม่ โดยไม่ทำลายคุณค่าทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมา

ประการสุดท้ายการถ่ายทอดความรู้ระหว่างรุ่นก็เป็นปัจจัยภายในที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอย่างมาก แม้การถ่ายทอดองค์ความรู้จะเป็นหัวใจของการสืบสานประเพณี แต่แต่ละรุ่นมีโอกาสในการตีความหรือปรับรูปแบบการปฏิบัติให้สอดคล้องกับยุคสมัยที่ตนอยู่ เช่น คนรุ่นใหม่อาจเพิ่มกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ การออกแบบศิลปกรรมใหม่ ๆ หรือปรับวิธีการสื่อสารให้เข้ากับเทคโนโลยีดิจิทัล การปรับเปลี่ยนในลักษณะนี้แม้เกิดภายในชุมชน แต่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการทำให้วัฒนธรรมยังคงอยู่ได้อย่างมีชีวิตชีวาและร่วมสมัย

กล่าวโดยสรุป ปัจจัยภายในเป็นพลังที่ทำให้วัฒนธรรมมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยการเปลี่ยนแปลงไม่ได้เป็นการละทิ้งอดีต แต่เป็นการสร้างความหมายใหม่ให้เข้ากับสังคมยุคปัจจุบัน พร้อมยังคงรักษารากเหง้าและคุณค่าต้นแบบของชุมชนไว้ได้อย่างสมดุล

ตัวอย่าง: ชุมชนวัดท่ากกแกอาจปรับรูปแบบหอผึ้งโดยใช้วัสดุและเทคนิคใหม่ เพื่อให้เหมาะสมกับการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวสมัยใหม่โดยไม่เสียความหมายทางศาสนาและวัฒนธรรม

ปัจจัยภายนอก (External Factors)ปัจจัยภายนอกเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชุมชน เนื่องจากวัฒนธรรมไม่ได้ดำรงอยู่ในสภาพปิด แต่เชื่อมโยงกับโลกภายนอกผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนและปฏิสัมพันธ์หลากหลายรูปแบบ การเปิดรับอิทธิพลจากสังคมอื่นไม่เพียงทำให้ชุมชนต้องปรับตัวให้เข้ากับบริบทใหม่ แต่ยังช่วยสร้างโอกาสทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจที่กว้างขึ้นอีกด้วย

ประการแรกการติดต่อกับวัฒนธรรมอื่น ๆไม่ว่าจะเกิดจากการย้ายถิ่น การค้าขาย หรือการท่องเที่ยว ล้วนทำให้ชุมชนได้เรียนรู้และรับเอาองค์ประกอบใหม่ ๆ มาใช้ในการปรับปรุงวิถีชีวิตและประเพณีของตน เช่น รูปแบบศิลปกรรม เทคนิคงานช่าง หรือวิธีการจัดกิจกรรมที่ได้แรงบันดาลใจจากพื้นที่อื่น การผสมผสานนี้ช่วยสร้างอัตลักษณ์ใหม่ให้ประเพณีมีมิติที่หลากหลาย และสามารถตอบรับความสนใจของผู้คนในวงกว้างมากขึ้น

ประการที่สองนโยบายของรัฐและองค์กรต่างประเทศมีบทบาทอย่างมากต่อการส่งเสริมและกำกับทิศทางของวัฒนธรรมในระดับชุมชน เช่น โครงการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การสนับสนุนงบประมาณด้านศิลปวัฒนธรรม หรือการผลักดันให้ประเพณีได้รับการยอมรับในระดับภูมิภาคและระดับชาติ การสนับสนุนเช่นนี้ทำให้ชุมชนมีกำลังและทรัพยากรในการพัฒนารูปแบบกิจกรรมให้มีความเป็นระบบมากขึ้น ทั้งยังสร้างมาตรฐานใหม่ในการอนุรักษ์และพัฒนาองค์ประกอบทางวัฒนธรรม

ประการที่สามเทคโนโลยีและสื่อสมัยใหม่เป็นปัจจัยที่เปลี่ยนโฉมการสื่อสารและการถ่ายทอดวัฒนธรรมอย่างสิ้นเชิง ไม่เพียงทำให้ชุมชนเข้าถึงข้อมูลและความรู้ใหม่ได้รวดเร็ว แต่ยังเปิดโอกาสให้สามารถเผยแพร่อัตลักษณ์ของตนสู่ผู้คนในวงกว้างผ่านสื่อออนไลน์ เช่น การถ่ายทอดสดกิจกรรม การทำวิดีโอแนะนำการทำปราสาทผึ้ง หรือการประชาสัมพันธ์ประเพณีผ่านโซเชียลมีเดีย ซึ่งช่วยเพิ่มการรับรู้และสร้างภาพลักษณ์เชิงบวกต่อชุมชนแก่ผู้มาเยือน

ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

1. การสืบทอดและปรับตัว (Transmission and Adaptation)วัฒนธรรมเดิมไม่ได้สูญหายไปเมื่อเวลาผ่านไป แต่จะถูกถ่ายทอดและปรับเปลี่ยนให้เข้ากับบริบทใหม่ของสังคมและยุคสมัย ตัวอย่างเช่น ประเพณีท้องถิ่นของชุมชนวัดท่ากกแก อย่างประเพณีแห่ปราสาทผึ้งยังคงรักษาแก่นสำคัญด้านศาสนาและความเชื่อในพุทธศาสนา เช่น การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับ แต่รูปแบบกิจกรรมบางส่วนถูกปรับเพื่อให้เหมาะสมกับนักท่องเที่ยว เช่น การออกแบบหอผึ้งให้มีความปลอดภัยและสวยงาม การจัดกิจกรรมให้เข้าถึงง่ายสำหรับผู้มาเยือน

2. การรวมตัววัฒนธรรม (Syncretism)การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมมักเกิดจากการผสมผสานวัฒนธรรมหลายแหล่งเข้าด้วยกันทำให้เกิดเอกลักษณ์ใหม่แต่ยังคงรักษาแก่นดั้งเดิม ตัวอย่างเช่น ในการสร้างปราสาทผึ้งของชุมชนวัดท่ากกแก พบว่ามีการผสมผสานศิลปกรรมอีสานกับศิลปะไทยภาคกลางทั้งในลวดลาย การจัดองค์ประกอบ และเทคนิคการตกแต่ง การรวมตัววัฒนธรรมลักษณะนี้ช่วยให้กิจกรรมมีความโดดเด่น สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยว และสร้างความภาคภูมิใจให้กับชุมชน

3. การสร้างนวัตกรรมทางวัฒนธรรม (Cultural Innovation)การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมไม่ได้เป็นเพียงกระบวนการของการปรับตัวให้เข้ากับบริบทใหม่เท่านั้น แต่ยังเปิดพื้นที่ให้ชุมชนสามารถสร้างสรรค์กิจกรรมใหม่ ๆ ที่ต่อยอดจากทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างมีคุณค่า การนำองค์ความรู้ดั้งเดิมมาผสมผสานกับแนวคิดร่วมสมัยทำให้ประเพณีมีความหมายในหลายมิติ ทั้งด้านการเรียนรู้ ด้านเศรษฐกิจ และด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งส่งผลให้วัฒนธรรมท้องถิ่นยังคงมีความทันสมัยและดึงดูดผู้คนรุ่นใหม่ได้

หนึ่งในกิจกรรมที่ชุมชนสามารถพัฒนาได้คือการจัดเวิร์กช็อปทำปราสาทผึ้งเปิดโอกาสให้ผู้มาเยือน ทดลองลงมือทำปราสาทผึ้งด้วยตนเอง ตั้งแต่ขั้นตอนการขึ้นโครง การประดับผึ้ง ไปจนถึงการเรียนรู้ความหมายของแต่ละองค์ประกอบในพิธีกรรม การมีส่วนร่วมเช่นนี้ไม่เพียงสร้างประสบการณ์เชิงลึกให้แก่นักท่องเที่ยว แต่ยังเป็นช่องทางในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไปยังคนรุ่นใหม่ และสร้างความภาคภูมิใจแก่ช่างฝีมือในชุมชน

นอกจากนี้ ชุมชนยังสามารถพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมรอบพื้นที่เพื่อเชื่อมโยงประเพณีแห่ปราสาทผึ้งเข้ากับวิถีชีวิตและงานหัตถกรรมอื่น ๆ ภายในชุมชน เช่น การพาเยี่ยมชมการทอผ้าพื้นเมือง การสาธิตงานจักสาน หรือการประดิษฐ์ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น กิจกรรมเหล่านี้สร้างความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับตัวตนของชุมชน ทำให้นักท่องเที่ยวมองเห็นความเชื่อมโยงระหว่างประเพณีกับวิถีชีวิต และยังเป็นโอกาสทางเศรษฐกิจที่ช่วยกระจายรายได้แก่ครัวเรือนในพื้นที่

ท้ายที่สุด การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมสอดคล้องโดยตรงกับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและสื่อออนไลน์ในการประชาสัมพันธ์กิจกรรมและประเพณีของชุมชน การนำเสนอเรื่องราวผ่านวิดีโอคลิป ภาพถ่าย การถ่ายทอดสดงานแห่ปราสาทผึ้ง หรือการทำคอนเทนต์บนแพลตฟอร์มต่าง ๆ เช่น Facebook, TikTok และ YouTube ช่วยสร้างการรับรู้ในวงกว้างและเพิ่มแรงจูงใจให้ผู้คนเดินทางมาท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง เทคโนโลยีจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้ประเพณีมีชีวิตชีวาและเข้าถึงคนรุ่นใหม่ได้มากขึ้น

โดยสรุป การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมไม่ใช่การลดทอนคุณค่าดั้งเดิม แต่เป็นโอกาสที่ช่วยให้ชุมชนสามารถต่อยอดทุนวัฒนธรรมของตนได้อย่างสร้างสรรค์ เกิดกิจกรรมใหม่ที่ส่งเสริมทั้งการเรียนรู้ การมีส่วนร่วม และการพัฒนาเศรษฐกิจเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนการสร้างนวัตกรรมทางวัฒนธรรมเช่นนี้ ไม่เพียงแต่ช่วยให้ประเพณีท้องถิ่นยังคงอยู่ แต่ยังเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและสังคมให้กับชุมชน ทำให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ของชุมชน

2.5.2 ทฤษฎีสุนทรียศาสตร์เชิงสังคม (Sociological Aesthetics)

แนวคิดของทฤษฎีสุนทรียศาสตร์เชิงสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งตามทัศนะของ John Dewey (1934) ชี้ให้เห็นว่า “ศิลปะ” และ “ความงาม” มิได้เป็นเพียงคุณสมบัติของวัตถุหรือรูปแบบทางศิลปกรรมเท่านั้น แต่เป็นผลลัพธ์ของประสบการณ์ (Experience) ที่มนุษย์สร้างขึ้นร่วมกันภายในบริบททางสังคม วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ที่ตนดำรงอยู่ Dewey อธิบายว่า “ประสบการณ์เชิงสุนทรียะ” เกิดขึ้นเมื่อผู้คนได้มีส่วนร่วมอย่างมีความหมายในกระบวนการทางวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นการสร้าง การรับรู้ การตีความ หรือการมีปฏิสัมพันธ์กับกิจกรรมทางศิลปะและประเพณี

จากมุมมองนี้ สุนทรียะจึงมิได้เป็นสิ่งตายตัว หากเป็นกระบวนการที่แปรเปลี่ยนตามสภาพสังคม การเมือง เศรษฐกิจ และวิถีชีวิตของผู้คน ความงามที่ผู้คนรับรู้ในช่วงเวลาหนึ่งอาจถูกตีความแตกต่าง

ออกไปในอีกช่วงเวลา การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ทัศนะทางสุนทรียะเป็นส่วนหนึ่งของพลวัตทางวัฒนธรรมที่ขับเคลื่อนด้วยการเรียนรู้ร่วมกันของสังคม

เมื่อประยุกต์แนวคิดสุนทรียศาสตร์เชิงสังคมเข้าสู่การศึกษาประเพณีสร้างสรรค์ จะทำให้เข้าใจว่าประเพณีไม่ได้เป็นเพียงพิธีกรรมศาสนาหรือรูปแบบทางวัฒนธรรมที่คงอยู่เพื่อการอนุรักษ์เท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่เป็นพื้นที่สุนทรียะ (Aesthetic Space) ที่เปิดโอกาสให้ชุมชนและผู้เข้าร่วมได้สร้าง “ประสบการณ์ร่วม” ที่มีความหมายต่อกัน ผ่านการทำกิจกรรมร่วมกัน การเฉลิมฉลอง การร่วมประดับตกแต่ง การแสดงออกเชิงศิลปะ หรือการปฏิบัติพิธีกรรมตัวอย่างเช่นประเพณีบุญบั้งไฟที่แต่เดิมเป็นพิธีกรรมขอฝนตามความเชื่อพื้นบ้าน ได้ถูกขยายให้เป็นงานเทศกาลที่ประกอบด้วยขบวนแห่ การแสดงพื้นบ้าน การประกวดตกแต่งบั้งไฟ และพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ช่วยให้ผู้คนได้ร่วมสร้างความสนุก ความศรัทธา และความงดงามในแบบร่วมสมัยประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของจังหวัดเพชรบูรณ์และอีสานตอนล่างที่ยังคงแก่นความเชื่อเรื่องการถวายบุญและอุทิศส่วนกุศลแต่ได้ปรับรูปแบบให้มีความโดดเด่นด้านศิลปกรรมร่วมสมัย การจัดขบวนแห่ที่มีสีสัน การใช้แสงไฟและกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ต่าง ๆ ซึ่งเปิดโอกาสให้ทั้งชุมชนและนักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในประสบการณ์ทางสุนทรียะที่หลากหลายยิ่งขึ้นการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมิได้ทำลายแก่นสาระของประเพณี หากแต่เป็นการขยายมิติของการมีส่วนร่วมทางสังคมและสุนทรียะทำให้ประเพณีสามารถทำงานได้ทั้งในฐานะพื้นที่รักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและพื้นที่สร้างความหมายร่วม (Shared Meaning) ระหว่างชุมชนกับผู้เข้าร่วมส่งผลให้ประเพณีสร้างสรรค์เป็นวัฒนธรรมที่มีชีวิต (Living Culture) ที่ตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย ขณะเดียวกันยังคงความสำคัญของรากเหง้าและคุณค่าดั้งเดิมของชุมชนไว้ได้อย่างสมดุลและเป็นพลวัต

2.5.3 ทฤษฎีเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy Theory)

ทฤษฎีเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) เป็นกรอบแนวคิดร่วมสมัยที่เน้นการใช้ความคิดสร้างสรรค์ นวัตกรรม และมรดกทางวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยองค์การยูเนสโก (UNESCO, 2013) ให้ความหมายว่าเศรษฐกิจสร้างสรรค์คือระบบเศรษฐกิจที่ใช้วัฒนธรรมเป็นหัวใจของการสร้างผลิตภัณฑ์และบริการ รวมถึงเป็นแรงขับเคลื่อนในการสร้างงาน รายได้ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และอัตลักษณ์ของชุมชน ทั้งยังส่งเสริมความยั่งยืนในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในระยะยาว แนวคิดนี้มองว่าวัฒนธรรมไม่ใช่เพียง “มรดก” ที่รอการอนุรักษ์ แต่เป็น “ทรัพยากรเชิงเศรษฐกิจ (Cultural Resources)” ที่สามารถนำไปต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์และประสบการณ์ใหม่ได้อย่างมีมูลค่าเพิ่ม

ภายใต้ทฤษฎีนี้ ประเพณี วัฒนธรรม และพิธีกรรมท้องถิ่นถูกมองว่าเป็นทุนที่มีความหมายหลากหลาย ทั้งเชิงสัญลักษณ์ (symbolic value) เชิงสุนทรียะ (aesthetic value) และเชิงเศรษฐกิจ

(Economic Value) เมื่อประเพณีได้รับการตีความใหม่ภายใต้บริบทยุคใหม่ เช่น การท่องเที่ยว การสื่อสารดิจิทัล หรืออุตสาหกรรมสร้างสรรค์ ก็ทำให้เกิดโอกาสทางเศรษฐกิจรูปแบบใหม่ที่ยังคงรักษาความหมายดั้งเดิมของวัฒนธรรมไว้ การจัดการเช่นนี้ทำให้ “ประเพณีสร้างสรรค์” กลายเป็นรูปแบบหนึ่งของการใช้มรดกภูมิปัญญาเพื่อสร้างประสบการณ์ทางวัฒนธรรมที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้คนในสังคมร่วมสมัย

การพัฒนาประเพณีให้สอดคล้องกับกรอบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เกิดขึ้นผ่านการผสมผสานระหว่างองค์ประกอบดั้งเดิมของวัฒนธรรมกับแนวคิดหรือนวัตกรรมใหม่ ตัวอย่างเช่น การจัดเทศกาลทางวัฒนธรรมที่เน้นการเล่าเรื่อง (Cultural Storytelling), การนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการจัดแสดง, การสร้างกิจกรรมที่เปิดให้ผู้ร่วมงานได้มีส่วนร่วม (Participatory Experience) หรือการต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่ผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรมที่ขายได้จริงในเชิงพาณิชย์ แนวทางเหล่านี้ไม่เพียงช่วยให้ประเพณียังคงความสำคัญในสังคม แต่ยังเป็นการขยายบทบาทของประเพณีจากพื้นที่พิธีกรรมสู่พื้นที่เศรษฐกิจสร้างสรรค์อย่างเต็มรูปแบบดังนั้น ทฤษฎีเศรษฐกิจสร้างสรรค์จึงช่วยให้เข้าใจว่าการพัฒนา “ประเพณีสร้างสรรค์” คือกระบวนการแปลงคุณค่าทางวัฒนธรรมไปสู่ทุนทางเศรษฐกิจโดยไม่สูญเสียความหมายดั้งเดิม หากแต่เสริมให้วัฒนธรรมมีชีวิตชีวาและตอบสนองต่อยุคโลกาภิวัตน์ได้ดีขึ้น แนวคิดนี้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์อัตลักษณ์ท้องถิ่น การใช้วัฒนธรรมในเชิงเศรษฐกิจ และการรักษาความยั่งยืนของชุมชนในระยะยาว ประเพณีสร้างสรรค์จึงกลายเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้วัฒนธรรมสามารถดำรงอยู่และสร้างคุณค่าใหม่ได้พร้อมกันอย่างกลมกลืน

2.5.4 ทฤษฎี “ทุนวัฒนธรรม” (Cultural Capital)

แนวคิดเรื่อง “ทุนวัฒนธรรม” (Cultural Capital) เป็นกรอบทฤษฎีสำคัญที่ใช้อธิบายว่ามรดกทางวัฒนธรรม ความรู้ ทักษะ ศิลปะ และวิถีชีวิตของชุมชนมิใช่เพียงองค์ประกอบเชิงสัญลักษณ์หรือมรดกที่ต้องอนุรักษ์เท่านั้น แต่ยังมี “มูลค่า” ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ในหลากหลายมิติ ทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ และการศึกษา แนวคิดนี้ได้รับการเสนอโดยปิแอร์ บูร์ดิเยอ (Pierre Bourdieu, 1986) ซึ่งมองว่าทุนวัฒนธรรมคือทรัพยากรที่สังคมผลิตขึ้นผ่านการเรียนรู้ การถ่ายทอด และการปฏิบัติซ้ำในชีวิตประจำวัน จนกลายเป็นความรู้และทักษะที่มีคุณค่าต่อการดำรงชีวิตและสถานภาพทางสังคมของสมาชิกในชุมชน

ทุนวัฒนธรรมจึงหมายรวมถึงองค์ความรู้เรื่องพิธีกรรม ศิลปะพื้นบ้าน งานหัตถกรรม ระบบความเชื่อ อาหารดั้งเดิม สถาปัตยกรรมท้องถิ่น ไปจนถึงรูปแบบการแสดงออกที่เป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนเป็นพลังสำคัญที่ทำให้ชุมชนสามารถรักษาอัตลักษณ์ สร้างความภาคภูมิใจ และสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจเมื่อได้รับการต่อยอดอย่างเหมาะสม เหตุผลนี้ทำให้ทุนวัฒนธรรมกลายเป็น

พื้นฐานสำคัญที่อธิบายการเกิดขึ้นของ “ประเพณีสร้างสรรค์” เนื่องจากชุมชนสามารถใช้ทุนวัฒนธรรมที่มีอยู่ในการพัฒนา ก่อรูปใหม่ และสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจโดยไม่สูญเสียรากเหง้าทางวัฒนธรรมดั้งเดิม

2.5.5 ทฤษฎีทุนวัฒนธรรมของบูร์ดิเยอ (Bourdieu’s Cultural Capital Theory)

ทฤษฎีทุนวัฒนธรรมของปิแอร์ บูร์ดิเยอ (Pierre Bourdieu, 1986) เป็นกรอบแนวคิดสำคัญที่ใช้อธิบายว่าทุนทางวัฒนธรรมมิได้เป็นเพียงองค์ความรู้หรือสิ่งที่สังคมให้คุณค่าเท่านั้น หากยังทำหน้าที่เป็น “ทรัพยากร” ที่บุคคลและชุมชนสามารถใช้เพื่อสร้างอำนาจ สถานะ และโอกาสทางสังคมได้ บูร์ดิเยอมองว่าทุนวัฒนธรรมเป็นกำลังสำคัญในการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้น การสร้างอัตลักษณ์ และการผลิตซ้ำทางสังคม (social reproduction) ผ่านการเรียนรู้และการปฏิบัติ

ทุนวัฒนธรรมประกอบด้วยสามมิติหลักซึ่งล้วนสะท้อนว่ามูลค่าทางวัฒนธรรมไม่ได้เกิดจากสิ่งของเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากประสบการณ์ การปฏิบัติ และการยอมรับทางสังคมที่ประกอบกันเป็นพลังทางสัญลักษณ์อย่างมีนัยสำคัญ ดังนี้

ทุนวัฒนธรรมในรูปกายภาพ (Embodied State)ทุนวัฒนธรรมในมิติกายภาพหมายถึงความรู้ ทักษะ ความเชี่ยวชาญ ความคิดสร้างสรรค์ และรสนิยม (taste) ที่ฝังตัวอยู่ในบุคคลอย่างถาวร ผ่านกระบวนการเรียนรู้ การฝึกฝน และการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ทุนชนิดนี้ไม่สามารถถ่ายทอดทันทีเหมือนทรัพย์สินทางวัตถุ แต่ต้องอาศัยการปลูกฝังและสั่งสมผ่านประสบการณ์ครอบครัว โรงเรียน และชุมชน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางวัฒนธรรมอย่างสม่ำเสมอช่วยให้บุคคลซึมซับวิธีคิด ค่านิยม และรูปแบบการแสดงออกที่เป็นเอกลักษณ์ของสังคม ทำให้เกิดความเข้าใจเชิงลึกในภูมิปัญญาและประเพณี

ในบริบทของประเพณีสร้างสรรค์เช่นประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนตำบลตาลเดี่ยวทุนกายภาพปรากฏชัดในหลายด้าน ได้แก่ความเชี่ยวชาญในการประดิษฐ์ปราสาทผึ้ง:การสร้างปราสาทผึ้งต้องใช้ทักษะในการออกแบบโครงสร้าง การเลือกวัสดุ การประดิษฐ์ลวดลาย และการประยุกต์เทคนิคสมัยใหม่ให้เหมาะสมกับความปลอดภัยและความงดงามความรู้ด้านพิธีกรรมและการประกอบขบวนแห่:การจัดขบวนแห่ การประกอบขันข้าว และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องสะท้อนความเข้าใจเชิงลึกในค่านิยม ความเชื่อ และโครงสร้างสังคมของชุมชน และทักษะการประดิษฐ์ลวดลายศิลปกรรมพื้นบ้าน:การสร้างสรรค์ลวดลายและรูปแบบตกแต่งบนปราสาทผึ้งแสดงถึงรสนิยมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สะสมมาเป็นเวลาหลายชั่วอายุคนทุนวัฒนธรรมในรูปกายภาพนี้จึงเป็นรากฐานสำคัญของประเพณีสร้างสรรค์ เพราะทำให้ชุมชนสามารถรักษาเอกลักษณ์ของตนและถ่ายทอดต่อไปยังรุ่นใหม่ได้ ขณะเดียวกันยังสามารถต่อยอดเป็นคุณค่าทางเศรษฐกิจและสังคมผ่านการเปิดเวิร์กช็อปให้ผู้มาเยือนมีส่วนร่วม

การจัดแสดงศิลปะเชิงวัฒนธรรม และการพัฒนาเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งช่วยสร้างรายได้ สร้างงาน และเสริมความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของชุมชน

ทุนวัฒนธรรมในรูปวัตถุ (Objectified State) หมายถึงสิ่งของ เครื่องมือ หัตถกรรม หรือองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่สะท้อนภูมิปัญญา ความเชื่อ และทักษะของชุมชน ตัวอย่างทั่วไปของทุนในรูปวัตถุ ได้แก่ งานศิลปะ เช่น ภาพเขียน ประติมากรรม และเครื่องตกแต่งทางศาสนา งานศิลปะเหล่านี้ไม่เพียงสะท้อนความงดงามหรือรสนิยม แต่ยังเป็นสื่อกลางในการสื่อสารค่านิยมและความเชื่อของชุมชน ทำให้ผู้คนที่มีส่วนร่วมสามารถรับรู้และเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมของตนได้อย่างลึกซึ้งเครื่องดนตรีพื้นบ้านที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมหรือการแสดงก็ถือเป็นทุนวัฒนธรรมในรูปวัตถุเช่นกัน เครื่องดนตรีเหล่านี้ไม่เพียงเป็นอุปกรณ์สำหรับสร้างเสียง แต่ยังทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ของประเพณีและสุนทรียะของชุมชน ทำให้ผู้เข้าร่วมสามารถมีประสบการณ์ร่วมและเข้าใจความหมายของพิธีกรรมได้อย่างเป็นรูปธรรมเอกสารโบราณ เช่น หนังสือประวัติศาสตร์ โคลงกลอน หรือบันทึกพิธีกรรม เป็นทุนวัตถุที่ช่วยถ่ายทอดความรู้และเรื่องราวจากอดีตไปยังคนรุ่นใหม่ เอกสารเหล่านี้ไม่เพียงบันทึกเนื้อหาของพิธีกรรม แต่ยังสะท้อนภูมิปัญญาและวิธีคิดของชุมชน ทำให้สามารถต่อยอดเป็นกิจกรรมสร้างสรรค์หรือการศึกษาวัฒนธรรมได้หัตถกรรมพื้นบ้าน เช่น ผ้าไหม ทอมือ หรือเครื่องจักสาน เป็นตัวอย่างทุนวัตถุที่สะท้อนทักษะและภูมิปัญญาของชุมชนอย่างชัดเจน การสร้างสรรค์หัตถกรรมเหล่านี้ต้องอาศัยความเชี่ยวชาญเฉพาะตัวและความคิดสร้างสรรค์ของผู้ปฏิบัติ และยังสามารถต่อยอดเป็นสินค้าเชิงพาณิชย์หรือกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนได้ นอกจากนี้ เครื่องประกอบพิธีกรรม เช่น ขันบูชา เทียน ดอกไม้ หรือองค์ประกอบสัญลักษณ์ทางศาสนา ถือเป็นทุนวัตถุที่ทำหน้าที่ทั้งในเชิงศาสนาและเชิงสุนทรียะ สิ่งของเหล่านี้ช่วยสร้างประสบการณ์ร่วม ทำให้ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมเข้าใจและรับรู้คุณค่าของประเพณี อีกทั้งยังสามารถนำไปต่อยอดในกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ เช่น การจัดนิทรรศการหรือเวิร์กช็อปเชิงวัฒนธรรม โดยสรุปทุนวัฒนธรรมในรูปวัตถุไม่เพียงเป็นสิ่งของหรือวัสดุที่สวยงาม แต่ยังทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการรักษาและสะท้อนอัตลักษณ์วัฒนธรรมของชุมชนอีกทั้งสามารถต่อยอดเป็นคุณค่าทางสังคมและเศรษฐกิจ ทำให้ประเพณีและวัฒนธรรมมีชีวิตอยู่และพัฒนาได้อย่างยั่งยืน

ทุนวัฒนธรรมในรูปสถาบัน (Institutionalized State) เกิดขึ้นเมื่อความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ของบุคคลหรือชุมชนได้รับการยอมรับและรับรองในระดับสถาบัน ซึ่งเป็นการให้คุณค่าทางสังคมและทางวัฒนธรรมอย่างเป็นทางการ ตัวอย่างเช่น การได้รับวุฒิการศึกษาการรับรองเชิงวิชาชีพ หรือการได้รับรางวัลทางศิลปะและวัฒนธรรมสิ่งเหล่านี้ถือเป็นการยืนยันคุณค่าและความเชี่ยวชาญของบุคคลในสังคม อีกทั้งยังสร้างมาตรฐานที่ช่วยให้ความรู้และทักษะเหล่านั้นสามารถส่งต่อและใช้ประโยชน์ได้ในระดับที่กว้างขึ้น ในบริบทของชุมชนท้องถิ่น การที่ประเพณีได้รับการขึ้น

ทะเบียนหรือรับรองเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (Intangible Cultural Heritage) เช่น การประกาศให้ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมโดยหน่วยงานรัฐ หรือการได้รับการสนับสนุนจากองค์กรและหน่วยงานทางวัฒนธรรม ถือเป็นการยืนยันคุณค่าของประเพณีในเชิงสถาบัน การยอมรับนี้ไม่เพียงสร้างความภูมิใจและเสริมสร้างอัตลักษณ์ให้กับชุมชน แต่ยังเพิ่มศักยภาพในการพัฒนาเชิงสังคมและเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน การยอมรับในระดับสถาบันทำให้ทุนวัฒนธรรมของชุมชนสามารถถูกนำไปต่อยอดในมิติอื่น ๆ ได้ เช่น การสร้างโครงการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การจัดกิจกรรมเวิร์กช็อปเชิงสร้างสรรค์ หรือการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีรากฐานจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งหมดนี้ช่วยเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ ในขณะเดียวกันก็ช่วยรักษาและสืบทอดเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมให้อยู่คู่ชุมชนต่อไปกล่าวโดยสรุป ทุนวัฒนธรรมในกรอบของบูร์ดิเยอเป็นเครื่องมือวิเคราะห์สำคัญที่ช่วยอธิบายว่าประเพณีสร้างสรรค์เกิดขึ้นได้อย่างไร มีคุณค่าอย่างไร และสามารถนำไปสู่การพัฒนาเชิงสังคม–เศรษฐกิจที่ยั่งยืนได้อย่างไร

ทฤษฎีทุนทางสังคม (Social Capital Theory) ของ Putnam (2000) เน้นให้เห็นถึงความสำคัญของเครือข่ายความสัมพันธ์, ความไว้วางใจ, และบรรทัดฐานทางสังคมซึ่งเป็นทรัพยากรสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ทุนทางสังคมไม่ปรากฏในรูปของสิ่งของหรือวัตถุ แต่สะท้อนออกมาในรูปของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล, การร่วมมือกัน และการแบ่งปันคุณค่าร่วมกันของสมาชิกในสังคม ความเข้มแข็งของเครือข่ายความสัมพันธ์เหล่านี้ช่วยให้ชุมชนสามารถประสานงาน ปรึกษาหารือ และแก้ไขปัญหาร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เมื่อทุนทางสังคมถูกผนวกเข้ากับทุนวัฒนธรรมซึ่งครอบคลุมความรู้ ทักษะ วัตถุทางวัฒนธรรม และการยอมรับเชิงสถาบัน จะเกิดสิ่งที่สามารถเรียกว่า “พลังทางสังคม” (Social Power) ซึ่งช่วยให้ชุมชนสามารถใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการพัฒนาและสร้างคุณค่าได้อย่างหลากหลายและยั่งยืน ตัวอย่างที่เห็นชัดคือในประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งสมาชิกของชุมชนต้องทำงานร่วมกันตั้งแต่การสร้างโครงปราสาท การตกแต่งลวดลายศิลปกรรม ไปจนถึงการจัดกิจกรรมประกอบพิธี กระบวนการร่วมมือกันนี้ไม่เพียงแต่ช่วยรักษาแก่นสาระของประเพณีเดิมไว้เท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้างเครือข่ายความร่วมมือที่เข้มแข็ง, ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน, และความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมในหมู่สมาชิกของชุมชนอีกด้วย

การมีส่วนร่วมและการทำงานร่วมกันนี้ทำให้สมาชิกในชุมชนทุกวัยสามารถแลกเปลี่ยนความรู้และทักษะทางวัฒนธรรมได้อย่างต่อเนื่อง ทั้งยังเปิดโอกาสให้เยาวชนและคนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของตนเอง กระบวนการดังกล่าวสะท้อนถึงความสัมพันธ์เชิงสังคมที่แน่นแฟ้นและการนำทุนวัฒนธรรมไปสร้างคุณค่าใหม่ ๆ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาประเพณีเชิงสร้างสรรค์และความยั่งยืนของชุมชน การผสานทุนวัฒนธรรมกับทุน

ทางสังคมยังช่วยให้ชุมชนสามารถส่งต่อความรู้และภูมิปัญญาให้คนรุ่นใหม่ผ่านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมประเพณีหรือเวิร์กช็อปเชิงสร้างสรรค์ เช่น การให้เด็กและเยาวชนเข้าร่วมสร้างปราสาทผึ้ง การเรียนรู้พิธีกรรม หรือการออกแบบองค์ประกอบตกแต่ง สิ่งเหล่านี้ช่วยให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่สูญหาย และยังทำให้คนรุ่นใหม่สามารถพัฒนาทักษะ ความคิดสร้างสรรค์ และรสนิยมทางวัฒนธรรมของตนเองได้

นอกจากนี้ การผนวกทุนวัฒนธรรมเข้ากับทุนทางสังคมยังช่วยเพิ่มศักยภาพในการต่อรองกับโลกภายนอกชุมชนสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยว สร้างรายได้จากกิจกรรมเชิงวัฒนธรรม หรือพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีรากฐานจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งทั้งหมดนี้ไม่เพียงสร้างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ แต่ยังเสริมสร้างความภูมิใจและอัตลักษณ์ของชุมชน ทำให้เกิดความยั่งยืนทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ

ดังนั้น ทฤษฎีทุนทางสังคมช่วยให้เราเข้าใจว่าการสร้างและรักษาความสัมพันธ์ภายในชุมชนเป็นกลไกสำคัญในการต่อยอดทุนวัฒนธรรมให้เกิดคุณค่าในหลายมิติ ทั้งการรักษาอัตลักษณ์ การส่งเสริมความร่วมมือ และการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของประเพณีสร้างสรรค์ในบริบทชุมชนท้องถิ่น

ทฤษฎีการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Theory) เป็นกรอบแนวคิดที่มุ่งเน้นการสร้างความสมดุลและความต่อเนื่องในการพัฒนามิติสำคัญของสังคม ได้แก่เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมหลักการสำคัญของทฤษฎีนี้คือการพัฒนาในปัจจุบันควรตอบสนองความต้องการของคนในยุคปัจจุบันโดยไม่ทำลายหรือจำกัดโอกาสของคนรุ่นอนาคตในการตอบสนองความต้องการของตนเอง ซึ่งแนวคิดนี้เป็นที่ยอมรับในระดับสากล โดยสหประชาชาติได้ระบุไว้ในรายงานปี 2015 ว่าวัฒนธรรมเป็นเสาหลักหนึ่งในการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs)

หลักการของทฤษฎีการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Theory) ครอบคลุมหลายมิติที่ต้องพัฒนาอย่างสมดุลและสอดประสานกัน ดังนี้

1. มิติทางเศรษฐกิจการพัฒนาต้องมุ่งสร้างความมั่งคั่งและโอกาสทางเศรษฐกิจให้กับชุมชน เช่น การสร้างรายได้ การเพิ่มช่องทางการทำงาน และการสนับสนุนการประกอบอาชีพของคนในพื้นที่ แต่ขณะเดียวกันต้องไม่ทำลายทุนทางธรรมชาติ วัฒนธรรม หรือภูมิปัญญาที่สั่งสมมาเป็นเวลานาน เพราะการใช้ทรัพยากรอย่างไม่ยั่งยืนอาจสร้างความเสื่อมเสียต่อโอกาสของคนรุ่นอนาคต

2. มิติทางสังคมการพัฒนาควรเน้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ส่งเสริมความเท่าเทียม ความยุติธรรม และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในกระบวนการตัดสินใจและการพัฒนา ตัวอย่างเช่น

การสนับสนุนให้สมาชิกชุมชนทุกวัยมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางวัฒนธรรม หรือการจัดเวิร์กช็อปเชิงสร้างสรรค์ที่ทุกคนสามารถมีบทบาทในการรักษาและต่อยอดประเพณี

3. มิติด้านสิ่งแวดล้อมการพัฒนาต้องคำนึงถึงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ลดผลกระทบต่อระบบนิเวศ และรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ เช่น การจัดการวัสดุที่ใช้ในกิจกรรมประเพณีให้ไม่สร้างมลพิษ การอนุรักษ์พันธุ์พืชพื้นบ้าน และการออกแบบกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

เมื่อมิติทั้งสามนี้ดำเนินไปอย่างสอดคล้องกัน การพัฒนาจะไม่เพียงสร้างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ แต่ยังช่วยรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรม ส่งเสริมความเข้มแข็งของสังคม และปกป้องสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนทั้งในปัจจุบันและสำหรับคนรุ่นต่อไป

ในบริบทของวัฒนธรรมและประเพณีทฤษฎีการพัฒนาอย่างยั่งยืนเน้นการใช้ทุนวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเช่น การจัดเทศกาลประเพณี การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หรือการส่งเสริมกิจกรรมสร้างสรรค์ที่ยึดโยงกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งหมดนี้ไม่เพียงช่วยสร้างรายได้และเศรษฐกิจให้กับชุมชนแต่ยังรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่คนรุ่นใหม่ทำให้เกิดความยั่งยืนทั้งด้านสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ

ทฤษฎีการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Theory) มุ่งเน้นไปที่การสร้างสมดุลและการบูรณาการระหว่างสามมิติหลัก ได้แก่ มิติทางเศรษฐกิจ มิติทางสังคม และมิติด้านสิ่งแวดล้อม โดยรายงานของสหประชาชาติ (United Nations, 2015) ได้ยอมรับว่าวัฒนธรรมเป็นเสาหลักสำคัญที่ช่วยสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) วัฒนธรรมจึงไม่ได้เป็นเพียงมิติเสริม แต่เป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้การพัฒนาทั้งเศรษฐกิจและสังคมสามารถเกิดขึ้นได้อย่างมีความหมายและยั่งยืน ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่การสร้างความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ การส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรม การรักษาอัตลักษณ์ของชุมชน ไปจนถึงการอยู่ร่วมกันอย่างสันติและสมดุลกับสิ่งแวดล้อม

การนำทุนวัฒนธรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของแนวทางนี้ เช่น การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงนักท่องเที่ยวกับประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น, การจัดงานประเพณีท้องถิ่นที่ยังคงแก่นสาระทางศาสนาและวัฒนธรรม แต่ปรับกิจกรรมให้ดึงดูดและเข้าถึงผู้คนได้ง่ายขึ้น, หรือการออกแบบกิจกรรมสร้างสรรค์ที่ผสมผสานศิลปกรรมและความรู้ท้องถิ่นเข้าด้วยกัน

ตัวอย่างที่เห็นชัดเจนในบริบทไทย ได้แก่ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนตำบลตาลเดี่ยว ซึ่งชุมชนได้พัฒนากิจกรรมเชิงสร้างสรรค์โดยรักษาแก่นสาระเดิม เช่น การถวายบุญและพิธีกรรมทางพุทธศาสนา พร้อมกับเสริมกิจกรรมใหม่ เช่น การจัดเวิร์กช็อปให้นักท่องเที่ยวได้เข้าร่วมสร้างปราสาทผึ้ง,

การจัดแสดงศิลปกรรมและหัตถกรรมพื้นบ้าน, และการเชื่อมโยงกับเส้นทางท่องเที่ยวรอบชุมชน ซึ่งทั้งหมดนี้ช่วยสร้างรายได้และโอกาสทางเศรษฐกิจในขณะเดียวกันก็รักษาและส่งต่อภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไป

นอกจากนี้ การพัฒนาประเพณีและกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ในลักษณะนี้ยังช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ทางสังคมและทุนทางสังคมในชุมชน เนื่องจากสมาชิกทุกวัยมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมร่วมมือกันทำงาน และแลกเปลี่ยนความรู้ ทำให้เกิดความสามัคคี ความไว้วางใจ และความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาอย่างยั่งยืน

สรุปได้ว่าการใช้ทุนวัฒนธรรมเป็นกลไกในการพัฒนาสะท้อนหลักการของทฤษฎีการพัฒนาอย่างยั่งยืนอย่างชัดเจน เพราะสามารถสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์วัฒนธรรม การสร้างรายได้และเศรษฐกิจในชุมชน และการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสังคมและสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป ทำให้ชุมชนสามารถสืบทอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่องและปรับตัวเข้ากับความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยได้อย่างยั่งยืน

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระครูปลัดทิน สุนฺทโร(2560)ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง “ศึกษาหลักธรรมและคติความเชื่อประเพณีซังกรานของชาวรามัญในเกาะเกร็ดจังหวัดนนทบุรี” สรุปผลได้ดังนี้ การศึกษาประเพณีซังกรานของชาวรามัญในเกาะเกร็ด จะพบว่า ประเพณีซังกรานได้มีการรักษาสืบทอดมาอย่างยาวนานเป็นร้อยปี มีคติความเชื่อในทางศาสนาพุทธและพราหมณ์สอดแทรกอยู่มาก คำว่าซังกราน ก็คือการที่เรานับการเคลื่อนย้ายราศีจากราศีหนึ่งไปอีกราศีหนึ่งแต่ที่เราก็จะเลือกในช่วงที่เราว่างจากการทำงานสมัยก่อนก็ว่างจากงานไร่นาต่าง ๆ คือในฤดูแล้งมานับเป็นเทศกาลซังกรานซึ่งก็คือสงกรานต์ของไทยเรานั่นเอง คนไทยรับเอาวัฒนธรรมของชาวมอญมาเป็นบางอย่างด้วยเหตุที่ว่ามีความใกล้ชิดกันมาแต่โบราณ อย่างน้อยก็ตั้งแต่ครั้งสุโขทัยจึงได้รับเอาวัฒนธรรมมาใช้ซึ่งกันและกัน เพียงแต่ว่าอาจจะมีข้อแตกต่างกันบ้างในรายละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆประเพณีซังกรานของชาวมอญหรือรามัญในเกาะเกร็ดมีการสืบทอดกันมานับร้อยปี นับตั้งแต่ที่ได้อพยพเข้ามาอยู่ในเมืองไทย ซังกรานหรือสงกรานต์ คือประเพณีของประเทศในแถบอุษาคเนย์ซึ่งได้แก่ ไทย ลาว กัมพูชา พม่า มอญ ขนกลุ่มน้อยชาวไตแถบเวียดนาม และมนฑลยูนานของจีน ต่างก็มีประเพณีสงกรานต์ด้วยกันทั้งนั้น การปฏิบัติตนในช่วงประเพณีซังกรานของชาวรามัญหรือมอญในทุก ๆ ที่จะมีลักษณะคล้ายๆ กันคือให้ความสำคัญในการทำบุญ ทำทานเพราะความเชื่อและความศรัทธาในพระพุทธศาสนา จึงทำให้ชาวมอญจะเน้นไปในเรื่อง ทาน ศีลและภาวนา มีการยกเรื่องราวในพระไตรปิฎกมาเป็นตัวอย่าให้ปฏิบัติตามเป็นอย่างมาก

ในเกาะเกร็ดก็เช่นเดียวกันจะมีการทำบุญส่งข้าวแช่ หรือเปิงซังกราน สรงน้ำพระสงฆ์ รดน้ำผู้ใหญ่ ปล่อยนกปล่อยปลา ถวายธงตะขาบ การทำบุญบังสุกุลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว การเข้าวัดถือศีลฟังธรรม ก็ล้วนแล้วอยู่ในหลักใหญ่ก็คือ ทานศีลและภาวนา อันเป็นหัวใจหลักในพระพุทธศาสนาสังคมส่วนรวมสมความปรารถนาอันดีงามของคนไทย ที่ต่างหวังใจมุ่งหมายจะได้ประสบสันติสุขด้วยกันทุกคน

นิภาวรรณ วิรัชนิภาวรรณ (2532) ได้กล่าวถึงความเชื่อสำหรับสังคมไทยไว้ในงานวิทยานิพนธ์เรื่อง “ร่างทรง : บทบาทที่มีต่อสังคมปัจจุบัน กรณีศึกษาที่อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา” ผลการวิจัยสรุปว่า ความเชื่อสำหรับสังคมไทย เป็นสังคมพุทธศาสนา จึงสามารถแบ่งเป็น ๒ ระดับ คือ ระดับแรกเป็นความเชื่อทางพระพุทธศาสนาตามหลักคัมภีร์ซึ่งเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระศาสนา เช่น พระไตรปิฎก พระสูตรต่าง ๆ ประชาชนที่นับถือจึงปฏิเสธหลักการคำสอนและวิธีปฏิบัติอื่น ๆ ที่มิได้อยู่ในพระคัมภีร์อีกระดับหนึ่ง เป็นความเชื่อพระพุทธศาสนาระดับชาวบ้านอันหมายถึงความเชื่อในหลักคำสั่งสอนของพุทธศาสนาซึ่งผสมผสานกับลัทธิพราหมณ์และความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ ทำให้ผู้ปฏิบัติไม่สามารถแยกแยะออกได้ว่า ส่วนใดเป็นหลักคำสอนที่มาจากพระพุทธศาสนาจริงและส่วนใดที่มิใช่

นิภา พิลาเกิด (2559) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการฟื้นฟู “แห่ปราสาทผึ้ง” บ้านท่ากกแก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการฟื้นฟูงานแห่ปราสาทผึ้งบ้านท่ากกแก เป็นการดำเนินงานที่ได้รับความร่วมมือจากผู้นำชุมชน ประชาชน เยาวชนและหน่วยงานภาครัฐเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ตามขั้นตอน ดังนี้ 1) การรวมกลุ่มการฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านทำกกแก 2) ปรับเปลี่ยนช่วงเวลาในการจัดงานจากเดิมจะจัดตรงกับวันออกพรรษามาเป็นจัดพร้อมกับงานทอดกฐิน ซึ่งจัดขึ้นระหว่างเดือน 11 จนถึงเดือน 12 ของทุกปี และในแต่ละปีจะมีการประชุมเพื่อกำหนดวันที่ในการดำเนินงานอีกครั้ง 3) จัดตั้งชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทหล่ม กลุ่มมูลมังวัดท่ากกแก 4) การพัฒนารูปแบบการดำเนินงาน โดยการเพิ่มกิจกรรมขบวนแห่ทางบกและวงดนตรีพื้นบ้านนำ 5) การเข้ามามีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐ ก่อให้เกิดการเพิ่มเติมกิจกรรมในการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งอีกหลากหลายกิจกรรม เช่น ขบวนแห่ทางบกพร้อมตนตรีพื้นบ้านนำขบวน พิธีเปิดงาน กิจกรรมการแสดงต่าง ๆ หลากหลายกิจกรรม

พระครูโกสลพัชรเวช (สังเวียน โกสโล) (2556) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาคติธรรมในการบำเพ็ญกุศลศพของชาวพุทธ ตำบลดงมูลเหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ ” ผลการวิจัยพบว่า ในการศึกษาคติธรรมในการบำเพ็ญกุศลศพของชาวพุทธ ตำบลดงมูลเหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ ทำให้ทราบถึงบริบทของชาวตำบลดงมูลเหล็ก ประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพของชาวตำบลดงมูลเหล็ก คติธรรมในการบำเพ็ญกุศลศพของชาวพุทธ: ตำบลดงมูลเหล็ก อำเภอเมือง จังหวัด

เพชรบูรณ์ ตามสำดับชาวตำบลดงมูลเหล็ก ประชากรส่วนใหญ่นับถือตาสนาพุทธ ปฏิบัติตนตาม คำสอนและตามประเพณีไทย

พระครูใบฎีกาอาทิตย์ อคฺคธมฺโม (ชื่นอารมณ์) (2560) ศึกษาหลักธรรมและคติความเชื่อเรื่อง เทาะอะโย่งกย้าจก์ ของชาวมอญวัดมะขาม จังหวัดปทุมธานีผลการศึกษาพบว่าจากการศึกษา พิธีกรรมเทาะอะโยงกย้าจก์ของชาวมอญวัดมะขามจังหวัดปทุมธานีได้พบว่าการจัดพิธีกรรมเทาะ อะโยงกยาจก์ เป็นการจำลอง หรือเลียนแบบเหตุการณ์ในการตรัสรู้ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยได้เริ่มจำลองเหตุการณ์ตั้งแต่นางสุชาดา ถวายข้าวมธุปายาสแด่พระโพธิสัตว์ เมื่อได้เสวยข้าว มธุปายาสแล้ว พระโพธิสัตว์ได้เสด็จไปยังริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชราและได้อธิษฐานโดยปรารถนาว่า ถ้าแม้นว่าจะได้ตรัสรู้พระโพธิญาณในอนาคตเบื้องน.นี้แล้วก็ขอให้ถาดทองนี้ลอยทวนน้ำก็ปรากฏว่า ถาดทองได้ลอยทวนน้ำไป 80 ศอก และน้ำในแม่น้ำได้กลายเป็นสีแดงประดุจสีเลือด ถาดทองได้ลอย ทวนน้ำไปจมลง ไปช้อนกับถาดของอดีตพระพุทธเจ้าพระองค์ก่อนและที่ตรงที่ถาดลงไปช้อนกันนั้นมี พญานาคนอนเฝ้าอยู่ตรงที่ถาดนั้น ได้ตื่นมาอุทานแล้วหลับต่อไปหลังจากนั้นได้เสด็จกลับมาพบกับ นายโสติยะ ๆ ได้ถวายหญ้าคาจำนวน ๘ กำเมื่อพระโพธิสัตว์รับหญ้าคามาแล้วปูทำรัตนบัลลังก์ และอฐิษฐานถ้าไม่ได้บรรลุก็จะไม่ลุกขึ้นจนกว่าจะได้บรรลุพระโพธิญาณ ดังนั้นชาวมอญจึงนำเอา เหตุการณ์เป็นต้นแบบในการประกอบซึ่งพิธีกรรมดังที่เห็น ประเพณีและวัฒนธรรม ส่วนใหญ่ที่มีการ ยึดถือและปฏิบัติสืบต่อกันมาส่วนใหญ่แล้วจะมีความสอดคล้องกับพระพุทธศาสนาหรืออาจจะกล่าว อีกอย่างหนึ่งได้ว่า ซึ่งชาวมอญหรือชาวรามัญก็เช่นกัน เมื่อเกิดเหตุการณ์ที่เรียกว่าไม่สบายใจในที่ กล่าวมาข้างต้น ให้สามารถปฏิบัติตามอย่างมีแบบแผนกันในกลุ่มหรือชุมชนของตนเองซึ่งเป็นสิ่งที่ เรียกว่าคติความเชื่อและได้รับการยอมรับและสืบทอดกันมาในกลุ่มชนชาตินั้น ๆ ก็ดี คติความเชื่อใด เมื่อยังสามารถรองรับความเปลี่ยนแปลงในชีวิตได้ความเชื่อเหล่านั้นก็จะถูกรักษาและคงได้รับการ ปฏิบัติกันอยู่ในชุมชนทำให้ชาวมอญสามารถรักษาวัฒนธรรมมาได้จนถึงปัจจุบัน มีความเข้าใจมากขึ้น จึงทำให้ประเพณีนี้อยู่ได้นาน การจัดพิธีกรรม"เทาะอะโย่งกย้าจก์ของชาววัดมะขามเองก็ยังมีแตกต่าง จากชุมชนมอญอื่น ๆ อยู่บ้าง แต่ก็ถือว่าเป็นความหลากหลายที่สร้างความน่าสนใจให้แก่วัฒนธรรมของตน

2.7 กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 2.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3
วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง "การออกแบบกิจกรรมประเพณีสร้างสรรค์โดยใช้ทุนวัฒนธรรมเป็นฐานในการพัฒนาการท่องเที่ยวหล่มสัก: กรณีศึกษา ประเพณีแห่ต้นปราสาทผึ้งของวัดท่ากกแก" เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทุนทางวัฒนธรรมของประเพณีแห่ปราสาทผึ้งชุมชนบ้านท่ากกแก และออกแบบกิจกรรมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในบทนี้จะกล่าวถึงประเภทการวิจัย ขอบเขตการศึกษา กลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือและวิธีการเก็บข้อมูล ขั้นตอนการดำเนินงาน และวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 ประเภทของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งทำความเข้าใจความหมายเชิงลึกของประเพณีแห่ปราสาทผึ้งผ่านการศึกษาข้อมูลจากหลายมิติ โดยใช้วิธีการหลัก 4 รูปแบบ ได้แก่ การวิจัยเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตการณ์ ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมทั้งด้านเนื้อหา ความเชื่อ วัฒนธรรม และกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

ประการแรก การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ใช้สำหรับศึกษางานเขียน หนังสือ รายงานวิจัย บทความ และสื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง วัฒนธรรมชุมชน และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อนำมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) เพื่อระบุทุนวัฒนธรรม องค์ประกอบสำคัญของประเพณี และบริบททางสังคมที่หล่อหลอมรูปแบบของประเพณีดังกล่าว

ประการที่สอง การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลสะท้อนประสบการณ์ ความรู้ ความหมาย และความคิดเห็นเกี่ยวกับประเพณีได้อย่างอิสระ ทำให้ผู้วิจัยเข้าถึงมิติทางวัฒนธรรมที่ซ่อนอยู่ในวิถีปฏิบัติของชุมชน

ประการที่สาม การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion: FGD) ดำเนินการกับผู้เข้าร่วม 6-8 คน ต่อกลุ่ม เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนมุมมองและอภิปรายร่วมกันเกี่ยวกับการจัดงานประเพณี บทบาทของชุมชน และแนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม พร้อมทั้งบันทึกเทปและจดบันทึกประเด็นสำคัญอย่างเป็นระบบ

ประการสุดท้าย การสังเกตการณ์ (Observation) ใช้สำหรับติดตามกิจกรรมและพิธีกรรมภายในงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง โดยใช้แบบบันทึก (Checklist) เพื่อจัดเก็บข้อมูลเกี่ยวกับขั้นตอนกิจกรรม ปฏิสัมพันธ์ของชุมชน และบรรยากาศจริงของงานประเพณี ทำให้ผู้วิจัยเข้าใจการปฏิบัติจริงของชุมชนอย่างรอบด้าน

3.2 ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ขอบเขตเนื้อหา ขอบเขตพื้นที่ และขอบเขตกลุ่มตัวอย่าง

ขอบเขตเนื้อหา งานวิจัยมุ่งศึกษาทุนทางวัฒนธรรมของประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง กระบวนการจัดกิจกรรมและการมีส่วนร่วมของชุมชน ตลอดจนศักยภาพและแนวทางในการพัฒนาให้เป็นกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ยั่งยืน

ขอบเขตพื้นที่ งานวิจัยมุ่งเน้นพื้นที่ชุมชนบ้านท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นชุมชนที่ยังคงอนุรักษ์และประกอบประเพณีแห่ปราสาทผึ้งอย่างต่อเนื่อง

สำหรับขอบเขตกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วยผู้รู้ ผู้ปฏิบัติ และผู้มีบทบาทสำคัญในประเพณี เช่น พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน และเยาวชน เพื่อสะท้อนมุมมองที่หลากหลายของผู้เกี่ยวข้องโดยตรงกับประเพณี

3.3 กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักมีจำนวนทั้งสิ้น 40 รูป/คน แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ พระสงฆ์และฆราวาส พระสงฆ์จำนวน 10 รูปเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในพิธีกรรมและมีความรู้เกี่ยวกับประเพณีแห่ปราสาทผึ้งอย่างลึกซึ้ง เนื่องจากเป็นผู้รับผิดชอบในพิธีกรรมและการสืบทอดหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับงานบุญดังกล่าว ในส่วนของฆราวาส ประกอบด้วยปราชญ์ชาวบ้านจำนวน 5 ท่าน ซึ่งเป็นผู้สั่งสมภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรม และกระบวนการสร้างปราสาทผึ้งมาตั้งแต่อดีต ผู้นำชุมชน 5 ท่าน ซึ่งมีบทบาทในการบริหารจัดการ การประสานงาน และการสืบสานประเพณีให้คงอยู่ และกลุ่มอุบาสก-อุบาสิกา 10 ท่าน ที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนาและงานบุญอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ ยังมีกลุ่มเยาวชนจำนวน 10 คน ซึ่งถือเป็นกำลังสำคัญในการสืบทอดประเพณีและพัฒนากิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ให้ตอบโจทย์โลกสมัยใหม่ สำหรับการจัดสนทนากลุ่ม (FGD) ได้คัดเลือกตัวแทนจากกลุ่มฆราวาสแต่ละกลุ่ม จำนวน 6-8 คน ต่อกลุ่ม เพื่อให้ได้มุมมองและข้อเสนอแนะที่

หลากหลาย กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดเลือกโดยใช้การเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เนื่องจากต้องการผู้ให้ข้อมูลที่มีประสบการณ์ตรงและมีความรู้เกี่ยวกับประเพณีโดยเฉพาะ

3.4 เครื่องมือและวิธีการเก็บข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ประกอบการเก็บข้อมูลแบ่งเป็น 4 ประเภท ได้แก่

3.4.1 การวิจัยเอกสาร ซึ่งเก็บข้อมูลจากงานเขียน เอกสาร รายงาน และงานวิจัยต่าง ๆ พร้อมวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อระบุทุนวัฒนธรรมและองค์ประกอบสำคัญของประเพณี

3.4.2 การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างที่ครอบคลุมเรื่องความหมายและคุณค่าของประเพณี กระบวนการจัดงาน การมีส่วนร่วมของชุมชน และศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยว พร้อมบันทึกเสียงและจดบันทึกประกอบ

3.4.3 การสนทนากลุ่ม โดยใช้กลุ่มย่อย 6–8 คน สนทนาเกี่ยวกับแนวคิดและข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้ในการพัฒนากิจกรรมประเพณี

3.4.4 การสังเกตการณ์ โดยสังเกตขั้นตอนกิจกรรม พิธีกรรม และปฏิสัมพันธ์ของผู้เข้าร่วม พร้อมใช้แบบบันทึก (Checklist) จัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ

3.5 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

การดำเนินงานถูกแบ่งออกเป็น 6 ขั้นตอนหลัก ได้แก่

3.5.1 ขั้นเตรียมงานวิจัย ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับประเพณี จัดทำเครื่องมือวิจัย และขอความยินยอมจากผู้เข้าร่วม

3.5.2 ขั้นเก็บข้อมูลเอกสาร ศึกษาเอกสารและวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อทำความเข้าใจทุนวัฒนธรรม

3.5.3 ขั้นสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่ม สัมภาษณ์พระสงฆ์และตัวแทนชาวบ้าน พร้อมจัด FGD เพื่อรวบรวมข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยว

3.5.4 ขั้นสังเกตการณ์ ลงพื้นที่สังเกตขั้นตอนและพิธีกรรมจริงของงานประเพณี บันทึกบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ของผู้เข้าร่วม

3.5.5 ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล ถอดเทปสัมภาษณ์และ FGD วิเคราะห์เชิงเนื้อหา และจัดหมวดหมู่ข้อมูลเพื่อสังเคราะห์เป็นข้อค้นพบ

3.5.6 ขั้นออกแบบกิจกรรมและรายงานผล สังเคราะห์ทุนวัฒนธรรมและผลวิเคราะห์เพื่อนำไปออกแบบกิจกรรมประเพณีสร้างสรรค์ และจัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์

3.6 การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

เพื่อเพิ่มความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของข้อมูล ผู้วิจัยใช้กระบวนการตรวจสอบหลายวิธีควบคู่กัน ได้แก่ การตรวจสอบความถูกต้องกับผู้ให้ข้อมูล (Member Check) โดยนำผลวิเคราะห์เบื้องต้นกลับไปให้ผู้ให้ข้อมูลตรวจสอบความถูกต้อง การใช้หลายแหล่งข้อมูล (Triangulation) โดยพิจารณาเปรียบเทียบข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสังเกตการณ์เพื่อหาความสอดคล้องเชิงเนื้อหา และการบันทึกข้อมูลอย่างละเอียดตามหลัก Audit Trail โดยเก็บเอกสารประกอบการวิจัย กระบวนการตัดสินใจ และขั้นตอนการวิเคราะห์ไว้อย่างเป็นระบบ เพื่อให้สามารถตรวจสอบความถูกต้องของการดำเนินงานได้ทุกขั้นตอน

บทที่ 4
ผลการวิจัย

การวิจัยการออกแบบกิจกรรมโดยใช้ทุนวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนวัดท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์มีวัตถุประสงค์จำแนกออกเป็น 3 ข้อ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ 2) เพื่อศึกษาทุนทางวัฒนธรรมประเพณีแห่ปราสาทผึ้งชุมชนบ้านท่ากกแก 3) เพื่อออกแบบกิจกรรมโดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมพัฒนาการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยผู้วิจัยสามารถจำแนกผลการวิจัยออกเป็นระยะต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

4.1 ผลการศึกษาประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแก

ผลการวิจัยพบว่าประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแกเป็นประเพณีสำคัญที่มีความโดดเด่นและมีคุณค่าเชิงวัฒนธรรมสูง โดยเป็นพิธีกรรมที่สืบทอดมาอย่างยาวนานจากรุ่นสู่รุ่น และมีความเชื่อมโยงอย่างแนบแน่นกับวิถีชีวิต ความเชื่อทางศาสนา และโครงสร้างทางสังคมของชุมชน โดยสามารถวิเคราะห์ผลการศึกษาได้ในมิติดังต่อไปนี้

4.1.1 รากฐานทางประวัติศาสตร์และความเชื่อ

ผลการศึกษาจากเอกสารท้องถิ่น ประวัติหมู่บ้าน หนังสือพระธรรมเทศนาของวัดท่ากกแก และข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุหลายช่วงวัย พบว่า วัดท่ากกแก ตั้งอยู่ในบ้านท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นหนึ่งในวัดสำคัญของชุมชนไทหล่มที่สะท้อนร่องรอยงานช่างและวัฒนธรรมแบบล้านนา–น่านที่แพร่กระจายลงสู่ลุ่มแม่น้ำป่าสักในอดีต สันนิษฐานว่าวัดแห่งนี้สร้างขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๓๒๓ ตรงกับช่วงปลายสมัยกรุงธนบุรี–รัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ผู้คนจากหัวเมืองเหนือเดินทางมาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่หล่มสักเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดการผสมผสานศิลปกรรมและความเชื่อจากเมืองน่านและล้านนาเข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นไทหล่ม

เดิมวัดแห่งนี้มีชื่อว่า “วัดท่าขัวแก” โดยคำว่าขัวในภาษาลาว–ไทหล่ม หมายถึง “สะพาน” จากเรื่องเล่าพื้นบ้านกล่าวว่า บริเวณเหนือวัดขึ้นไปตามลำน้ำป่าสัก เคยมีต้นสะแกขนาดใหญ่ ล้มขวางลำน้ำ ชาวบ้านทั้งสองฝั่งจึงใช้เป็นสะพานข้ามแม่น้ำอยู่หลายปี ทำให้สถานที่ดังกล่าวถูกเรียกว่า

“ท่าขัวแก”และกลายเป็นชื่อวัดในเวลาต่อมา สะท้อนให้เห็นถึงภูมินิเวศและวิถีชีวิตของคนริมแม่น้ำ รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติและชุมชนในอดีต

วัดท่ากกแกนับเป็นศูนย์กลางด้านศาสนาและวัฒนธรรมที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในชุมชนชาวไทหล่ม ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ความสำคัญของวัดไม่ได้จำกัดเพียงเป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่เป็นพื้นที่สำหรับสืบทอด อนุรักษ์ และฟื้นฟูประเพณีดั้งเดิมที่ชาวไทหล่มยึดถือมาอย่างยาวนานหลายร้อยปี จนกลายเป็น “รากวัฒนธรรม” ที่หล่อหลอมอัตลักษณ์ของผู้คนในพื้นที่แห่งนี้

ภายในรอบปี วัดท่ากกแกเป็นสถานที่จัดงานบุญประเพณีสำคัญหลายช่วง โดยแต่ละงานต่างมีรากฐานของความเชื่อทางพระพุทธศาสนาผสมผสานกับจารีตดั้งเดิมของชาวไทหล่มอย่างลงตัว ทำให้เกิดพิธีกรรมเฉพาะถิ่นที่มีความโดดเด่นและหาได้ยากในพื้นที่อื่น ซึ่งได้แก่

1. ประเพณีแห่ต้นปราสาทผึ้งเป็นงานบุญสำคัญยิ่งของชุมชน จัดขึ้นในช่วงออกพรรษาหรือควบคู่กับงานกฐิน การทำต้นปราสาทผึ้งถือเป็นการถวายพุทธบูชาด้วยแรงศรัทธา โดยชาวบ้านจะร่วมแรงร่วมใจกันสร้างปราสาทผึ้งอย่างประณีต ใช้ผึ้งสีเหลืองทองประดับเป็นลวดลายงดงาม อันเป็นสัญลักษณ์ของความสว่างไสวและบุญกุศล เมื่อถึงวันงานจะมีขบวนแห่ที่ยิ่งใหญ่ พร้อมเสียงดนตรีพื้นบ้านและการฟ้อนรำของเยาวชนในชุมชน แสดงพลังทางวัฒนธรรมที่สืบทอดมาแต่โบราณ

2. ประเพณีแห่ต้นดอกผึ้งหรือดอกเพิ่งพิธีกรรมนี้เน้นการบูชาพระพุทธเจ้าผ่านการประดับเทียนและผึ้งบนกิ่งไม้หรือโครงรูปต้นไม้ ดอกผึ้งทำจากเทียนหรือผึ้งแท้เป็นสัญลักษณ์ของแสงสว่าง ความบริสุทธิ์ และความหวานอันเป็นมงคลในวิถีเกษตรกรรมชาวไทหล่ม การแห่ต้นดอกผึ้งสะท้อนความสามัคคีและศรัทธาของชาวบ้าน ที่ร่วมกันสืบสานประเพณีอันงดงามนี้ไว้ไม่เสื่อมคลาย

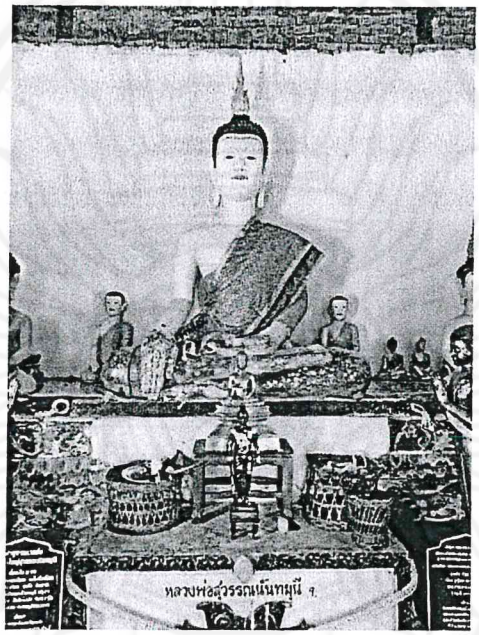
3. ประเพณีไหลเรือไฟ หรือล่องเฮือไฟเป็นวัฒนธรรมร่วมของชุมชนลุ่มน้ำที่ให้ความสำคัญกับการบูชาพระแม่คงคา ผ่านการปล่อยเรือที่ประดับไฟอย่างสวยงามลงสู่แม่น้ำป่าสัก การไหลเรือไฟนอกจากจะเป็นการขอขมาและขอบคุณสายน้ำแล้ว ยังเป็นสัญลักษณ์ของการปล่อยเคราะห์และต้อนรับความเป็นสิริมงคลเข้าสู่ชีวิต ชาวไทหล่มสืบสานพิธีกรรมนี้แบบเรียบง่ายแต่เปี่ยมด้วยความหมาย

4. งานบุญพระเวสเป็นบุญใหญ่ประจำปีที่ชาวไทหล่มให้ความสำคัญอย่างยิ่ง ถือเป็นโอกาสรวมญาติของคนในหมู่บ้านและผู้คนที่ย้ายถิ่นไปทำงานในเมืองใหญ่ การเทศน์มหาชาติที่ยาวตลอดวันมีความหมายถึงการสะสมบุญกุศลครั้งสำคัญ โดยมีวัดท่ากกแกเป็นศูนย์รวมจิตใจและสถานที่ประกอบงานบุญดังกล่าว

5. ประเพณีสงกรานต์ไทหล่ม และการแห่ดอกไม้ประเพณีสงกรานต์ของชาวไทหล่มยังคงรักษารูปแบบดั้งเดิมอย่างเหนียวแน่น โดยเฉพาะพิธีสรงน้ำพระเจ้าใหญ่ ณ วัดท่ากกแก และการแห่

ดอกไม้ในวันสุดท้ายของบุญสงกรานต์ ซึ่งเป็นพิธีเก่าแก่ที่ชาวบ้านจะนำดอกไม้สดไปถวายบูชาเพื่อความเป็นสิริมงคล การแห่ดอกไม้ถือเป็นเอกลักษณ์ของสงกรานต์ไทหล่มที่มีความอ่อนช้อยงดงามและสะท้อนความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา

นอกจากนี้วัดท่ากกแกมิได้ทำหน้าที่เพียงเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น หากยังมีบทบาทสำคัญในฐานะ “ศูนย์กลางวัฒนธรรมไทหล่ม” ที่หล่อหลอมและธำรงอัตลักษณ์ของชุมชนในเขตเมืองหล่มสักมาอย่างยาวนาน วัดกลายเป็นพื้นที่แห่งการส่งต่อความรู้ ความทรงจำ และภูมิปัญญาท้องถิ่นจากรุ่นสู่รุ่น ผ่านการจัดแสดง การสาธิต และกิจกรรมวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่มีความต่อเนื่องและเป็นระบบ

ภาพที่ 4.1 พระประธานวิหารวัดท่ากกแก

ภายในวัดมีศูนย์วัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลตาลเดี่ยวทำหน้าที่เสมือนพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น มีการจัดแสดงข้าวของเครื่องใช้ในวิถีชีวิตชุมชนไทหล่ม เช่น เครื่องมือเกษตรกรรม เครื่องจักสาน เครื่องใช้ไม้สอย รวมถึงหลักฐานทางประวัติศาสตร์และศิลปกรรมพื้นบ้าน องค์ประกอบเหล่านี้ทำให้ผู้มาเยือนสามารถเรียนรู้รากเหง้าของวัฒนธรรมไทหล่มผ่านสื่อวัตถุที่จับต้องได้ เป็นพื้นที่ที่รวบรวมทั้งข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์และเรื่องเล่าของชุมชนอย่างครบถ้วนพร้อมกันนี้ วัดยังเป็นที่ตั้งของชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทหล่ม กลุ่มมูลมังวัดท่ากกแกซึ่งดำเนินบทบาทด้านการถ่ายทอดและฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมหลากหลายแขนงอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นการฟ้อนรำพื้นเมืองการทำ

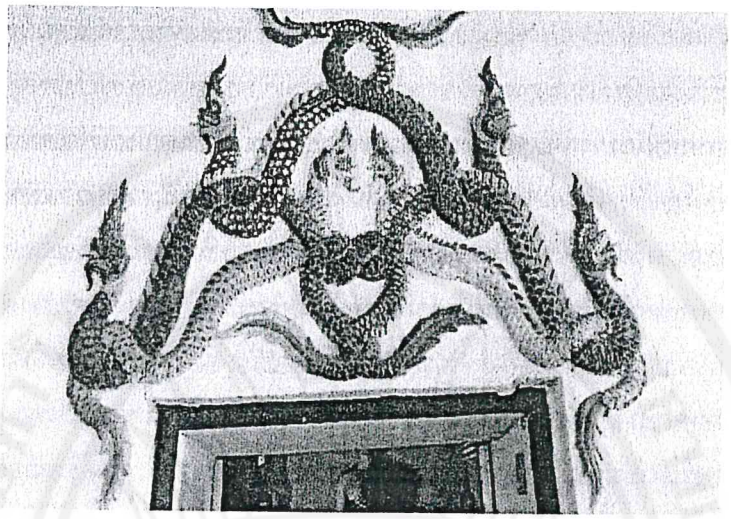
ผึ้งดอกและงานประดิษฐ์ที่ใช้ในพิธีกรรมงานจักสานและหัตถกรรมพื้นบ้านการละเล่นและดนตรีไทหล่มและการจัดเวิร์กช็อปสำหรับเยาวชนและผู้สนใจในชุมชน

กิจกรรมเหล่านี้ไม่เพียงช่วยรักษาภูมิปัญญาดั้งเดิม แต่ยังสร้างพื้นที่การเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน ทำให้คนรุ่นใหม่มีโอกาสสัมผัสวัฒนธรรมของตนอย่างเป็นรูปธรรมและต่อยอดได้ในอนาคตการดำเนินงานอย่างเข้มแข็งของคณะสงฆ์ ผู้นำชุมชน และเครือข่ายอนุรักษ์วัฒนธรรม ทำให้วัดท่ากกแกได้รับรางวัลและการยกย่องจากหลายหน่วยงานในระดับจังหวัดและระดับประเทศ วัดจึงได้รับการยอมรับว่าเป็น “แบบอย่างของการจัดการวัฒนธรรมชุมชน” ที่สามารถรักษาความเป็นไทหล่มได้อย่างมั่นคงท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมสมัยใหม่ ทั้งยังเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าในการพัฒนาทางสังคม การศึกษา และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของอำเภอหล่มสักในระยะยาว

ภายในวัดท่ากกแกยังเป็นที่ตั้งของศูนย์วัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลตาลเดี่ยวซึ่งพัฒนาให้เป็นพิพิธภัณฑ์กึ่งนิทรรศการถาวร ทำหน้าที่รวบรวม อนุรักษ์ และถ่ายทอดองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชาวไทหล่มอย่างรอบด้าน การจัดแสดงแบ่งเป็นหมวดหมู่ที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของชุมชน เช่นข้าวของเครื่องใช้พื้นบ้านที่สะท้อนวิถีการดำรงชีวิต เรียบง่ายและพึ่งตนเองของคนไทหล่ม เช่น ภาชนะไม้ เครื่องใช้ในครัวเรือน และอุปกรณ์ทอผ้าเครื่องมือเกษตรกรรมที่แสดงถึงระบบเศรษฐกิจพึ่งพิงเกษตรแบบดั้งเดิม อาทิ คันไถ หาบน้ำ ตุ้มดักปลา ซึ่งเป็นหลักฐานทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงชุมชนเข้ากับภูมิประเทศลุ่มน้ำป่าสักเครื่องแต่งกายดั้งเดิมเช่น ผ้าซิ่น ผ้าเบี่ยง เสื้อพื้นเมืองลายโบราณ ถ่ายทอดความงดงามของศิลปะสิ่งทอและภูมิปัญญาช่างฝีมือหัตถกรรมท้องถิ่นได้แก่ งานจักสาน งานไม้ และงานประดิษฐ์ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม เช่น ผึ้งดอกและงานตกแต่งที่ใช้ในประเพณีแห่ต้นปราสาทผึ้ง และเรื่องเล่าประวัติศาสตร์ชุมชนภูมิความรู้ที่สืบทอดผ่านคำบอกเล่า เอกสาร และตำนานซึ่งสะท้อนพัฒนาการของชุมชนไทหล่มตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ศูนย์แห่งนี้ทำหน้าที่เสมือนคลังความรู้ด้านอัตลักษณ์ไทหล่มที่มีการรวบรวมและนำเสนอข้อมูลอย่างเป็นระบบและมีแบบแผน จึงเป็นพื้นที่ที่มีคุณค่าทั้งเชิงการเรียนรู้และเชิงอนุรักษ์ อีกทั้งยังเป็นแหล่งศึกษาสำคัญสำหรับเด็ก เยาวชน นักเรียน นักศึกษา และนักวิจัยที่ต้องการศึกษาเรื่องราวรากเหง้าทางวัฒนธรรมของชุมชนหล่มสักอย่างลึกซึ้ง โดยเปิดโอกาสให้ผู้สนใจได้สัมผัสวัฒนธรรมผ่านวัตถุจัดแสดง กิจกรรมสาธิต และเรื่องเล่าจากผู้รู้ในท้องถิ่น ทำให้ศูนย์วัฒนธรรมนี้เป็นเครื่องมือสำคัญในการสืบสานความทรงจำร่วมและคุณค่าทางวัฒนธรรมของชาวไทหล่มอย่างยั่งยืน

อีกหนึ่งองค์กรสำคัญที่ทำให้วัดท่ากกแกมีบทบาทโดดเด่นในฐานะแหล่งรวมวัฒนธรรมไทหล่ม คือชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทหล่ม กลุ่ม “มูลมังวัดท่ากกแก”กลุ่มนี้ถือเป็นพลังหลักในการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ในสังคมยุคปัจจุบัน

โดยทำงานอย่างเป็นระบบและต่อเนื่องร่วมกับชุมชน คณะสงฆ์ สถานศึกษา และหน่วยงานภาครัฐหลายแห่ง จนได้รับการยอมรับในระดับอำเภอและจังหวัด

ภาพที่ 4.2 ลายปูนปั้นนาคเกี้ยวเหนือประตู

คำว่า “มูลมัง”หมายถึงรากเหง้า ต้นกำเนิด และสิ่งมีคุณค่าที่สืบทอดจากบรรพบุรุษสะท้อนเจตนารมณ์ของกลุ่มที่ต้องการรักษามูลรากทางวัฒนธรรมของชาวไทหล่มให้คงอยู่และถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่อย่างยั่งยืน กลุ่มมูลมังมีภารกิจและกิจกรรมหลากหลาย โดยมุ่งเน้นทั้งด้านการอนุรักษ์ การส่งเสริม และการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมของชาวไทหล่ม ได้แก่การบันทึก อนุรักษ์ และสืบสานงานหัตถกรรมพื้นบ้านกลุ่มทำหน้าที่รวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับงานหัตถกรรม เช่น งานจักสาน งานทอผ้า งานไม้ และงานประดิษฐ์เพื่อใช้ในพิธีกรรม โดยบันทึกเป็นข้อมูล เอกสาร และการสาธิตจริงเพื่อให้คนรุ่นหลังสามารถเรียนรู้ได้อย่างเป็นระบบการฝึกอบรมเยาวชนในการทำปราสาทผึ้งและงานประเพณีต่าง ๆเยาวชนได้รับการฝึกฝนตั้งแต่ขั้นตอนพื้นฐาน เช่น การเลือกผึ้ง การขึ้นรูป การประดิษฐ์ลวดลาย ไปจนถึงขั้นตอนพิธีกรรม ส่งผลให้ประเพณีแห่ต้นปราสาทผึ้งยังคงสืบทอดอย่างมีชีวิตชีวาการสาธิตศิลปะพื้นบ้านเช่น การฟ้อน การละเล่น และการทำเครื่องใช้กลุ่มมูลมังจัดกิจกรรมสาธิตและแสดงศิลปะพื้นบ้านในงานเทศกาลต่าง ๆ ทั้งในวัดและชุมชน พร้อมเชิญชวนผู้สนใจมาร่วมเรียนรู้ เพื่อสร้างความเข้าใจในรากเหง้าทางศิลปะและวิถีชีวิต การจัดกิจกรรมวัฒนธรรมร่วมกับหน่วยงานภายนอก อาทิ โรงเรียน มหาวิทยาลัย สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด หรือองค์กรภาคประชาสังคม ซึ่งช่วยเพิ่มพื้นที่เผยแพร่วัฒนธรรมและสร้างเครือข่ายความร่วมมือในวงกว้าง และการเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้วัฒนธรรมสำหรับผู้สนใจทั้งในและนอกพื้นที่ทั้งนักเรียน นักศึกษานักวิจัย และนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสามารถเข้ามาเรียนรู้ ผ่านการจัดแสดง สื่อบันทึก การบรรยาย หรือ

การสาธิตงานฝีมือ จากการดำเนินงานอย่างเข้มแข็งและต่อเนื่อง กลุ่มมูลมังวัดท่ากกแกได้รับรางวัลเชิดชูเกียรติหลายครั้งและได้รับการยอมรับว่าเป็นตัวอย่างขององค์กรชุมชนที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนงานวัฒนธรรมอย่างเป็นรูปธรรม สามารถรักษาคุณค่าทางภูมิปัญญา สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน และถ่ายทอดมรดกวัฒนธรรมสู่เยาวชนและสาธารณชนได้อย่างมีประสิทธิภาพกลุ่มมูลมังจึงถือเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้วัดท่ากกแกไม่เพียงเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา แต่ยังเป็น “พื้นที่วัฒนธรรมมีชีวิต” ที่สะท้อนเอกลักษณ์และรากเหง้าของชาวไทหล่มได้อย่างเด่นชัด

ภาพที่ 4.3 วิหารวัดท่ากกแกปัจจุบัน

ในส่วนประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแกมีรากฐานจากคติความเชื่อที่สืบทอดมาอย่างยาวนานของชาวอีสาน ซึ่งผสานระหว่างพุทธศาสนาเถรวาทและความเชื่อพื้นบ้านเกี่ยวกับบรรพบุรุษที่มีมาก่อนการเข้ามาของพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง รากฐานความเชื่อดังกล่าวสามารถจำแนกได้เป็น 3 มิติสำคัญ ได้แก่

1. คติความเชื่อเรื่องการทำบุญในวันออกพรรษา: บุญใหญ่ประจำปีและสัญลักษณ์แห่งการเริ่มต้นในมิติประวัติศาสตร์ ช่วงวันออกพรรษาเป็นวันที่ชาวอีสานให้ความสำคัญมากที่สุดช่วงหนึ่ง เนื่องจากสอดคล้องกับ การเสด็จลงจากดาวดึงส์ของพระพุทธเจ้า หลังจากพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมเทศนาโปรดพระมารดาและเทพยดาบนดาวดึงส์ พระองค์ได้เสด็จลงมายังโลกมนุษย์ การเสด็จ

ลงจากดาวดึงส์ของพระพุทธเจ้านี้ถือเป็นสัญลักษณ์ของการนำธรรมะสู่สังคมมนุษย์อย่างเป็นรูปธรรม พระพุทธเจ้าทรงประทานคำสอนแก่พุทธศาสนิกชน เพื่อให้ทุกคนได้ปฏิบัติและดำเนินชีวิตตามหลักศีล สมาธิ และปัญญัติ การสิ้นสุดการอยู่จำพรรษาของพระสงฆ์ การสิ้นสุดการอยู่จำพรรษาของพระสงฆ์เกิดขึ้นเมื่อครบกำหนดระยะเวลาฤดูเข้าพรรษา ซึ่งโดยปกติจะอยู่ในช่วงสามเดือนของฤดูฝน ในช่วงนี้พระสงฆ์จะออกจากการจำพรรษาและสามารถเดินทางเผยแผ่ธรรมะไปยังชุมชนต่าง ๆ การสิ้นสุดพรรษานี้จึงถือเป็นช่วงเวลาที่ชุมชนสามารถจัดกิจกรรมทางศาสนาและทำบุญตักบาตรเพื่อสนับสนุนพระสงฆ์ และ การเริ่มต้นของฤดูเก็บเกี่ยว หลังจากสิ้นสุดการจำพรรษาของพระสงฆ์ ชาวบ้านมักเริ่มทำการเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตร ฤดูเก็บเกี่ยวถือเป็นช่วงเวลาสำคัญที่สะท้อนถึงความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติและความขยันหมั่นเพียรของชุมชน ชาวบ้านจะจัดพิธีและประเพณีต่าง ๆ เพื่อแสดงความกตัญญูต่อพระพุทธเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คุ้มครองพืชผลทางการเกษตร

เอกสารบันทึกของวัดเก่าในพื้นที่ระบุว่า ชาวบ้านท่ากกแกจัดบุญออกพรรษาอย่างต่อเนื่องอย่างน้อย 4–5 ชั่วอายุคน โดยถือเป็น “บุญปิดบ้าน” ที่ชุมชนต้องร่วมแรงร่วมใจกันทำทุกปี ผู้สูงอายุบางคนกล่าวว่า:

“บุญออกพรรษาเป็นบุญใหญ่ของเฮา ปีใดบ่ได้เฮ็ดคือว่าบ่ได้ส่งบุญให้พ่อแม่ปู่ย่า”

ในมิติทางสังคม การทำบุญออกพรรษาจึงเป็นการแสดงออกถึงความร่วมมือสูงสุดในรอบปี การร่วมกันสร้างปราสาทผึ้งจึงไม่ใช่เพียงพิธีกรรม แต่เป็น “การรวมญาติใหญ่ของคนทั้งหมู่บ้าน” ที่สะท้อนความเป็นชุมชนอย่างแท้จริง

2. ความเชื่อเรื่องการถวายผึ้งและปราสาทผึ้งในฐานะ “พุทธบูชา”: สัญลักษณ์แห่งความบริสุทธิ์และศรัทธาความหมายของ “ผึ้ง” ในคติชาวอีสาน

การถวายผึ้งมีรากฐานจากคติที่ว่า ผึ้งเป็นของหวานบริสุทธิ์ ไม่มีมลทิน ผึ้งผลิตน้ำผึ้งซึ่งถือเป็นของหวานบริสุทธิ์และสะอาด ไม่มีสิ่งเจือปนหรือมลทินตามธรรมชาติ จึงมักถูกนำมาใช้ในพิธีกรรมหรือเทศกาลต่าง ๆ เพื่อสื่อถึงความบริสุทธิ์และความดีงาม

สีเหลืองทองเป็นมงคล น้ำผึ้งมีสีเหลืองทองซึ่งตามความเชื่อไทยถือเป็นสีมงคล สีเหลืองทองสื่อถึงความรุ่งเรือง ความเจริญก้าวหน้า และความโชคดี จึงทำให้น้ำผึ้งถูกมองว่าเป็นสิ่งที่เสริมมงคลแก่ชีวิตและชุมชน

ความหวานเป็นสัญลักษณ์ของความดี ความรุ่งเรือง หวานของน้ำผึ้งเป็นสัญลักษณ์ของความดี ความอ่อนโยน และความรุ่งเรืองในชีวิต ความหวานจึงเปรียบเสมือนพรที่สื่อถึงความสุข ความสำเร็จ และความสมานฉันท์ในสังคม

หมู่ผึ้งทำงานร่วมกัน จึงเป็นสัญลักษณ์ของ “ความพร้อมเพรียงของหมู่บ้าน” พฤติกรรมของผึ้งที่ทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบและมีความสามัคคี สื่อถึงความร่วมมือและความพร้อมเพรียงของคนในหมู่บ้าน จึงกลายเป็นสัญลักษณ์ของความสามัคคี ความเกื้อกูล และความเข้มแข็งของชุมช

ผู้เฒ่าคนหนึ่งให้ข้อมูลว่า:“ผึ้งบริสุทธิ์คือใจคนเฮาที่อยากถวายพระ ให้หอม ให้หวาน ให้ดี” นี่สะท้อนว่าผึ้งไม่ใช่เพียงวัตถุถวาย แต่เป็นตัวแทนของความตั้งใจดีและความบริสุทธิ์ของจิตใจผู้ให้

4.1.2 ปราสาทผึ้ง พุทธบูชาในรูปแบบสถาปัตยกรรมศักดิ์สิทธิ์

ปราสาทผึ้งเป็นรูปแบบศิลปกรรมพื้นบ้านที่สะท้อนความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชน โดยถสร้างขึ้นในลักษณะของสถาปัตยกรรมศักดิ์สิทธิ์เพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมและแสดงออกถึงการบูชาพระพุทธเจ้าในเชิงความหมายทางวัฒนธรรม ปราสาทผึ้งมักถูกมองว่าเป็นเสมือน “สถานที่รองรับบุญกุศล” คล้ายศาลาหรือสิ่งปลูกสร้างในประเพณีทางศาสนาที่จัดทำขึ้นเพื่อเป็นพื้นที่รองรับการทำบุญของผู้ศรัทธา การถวายปัจจัยหรือสิ่งของต่าง ๆ แก่สิ่งก่อสร้างเหล่านี้เชื่อกันว่าจะช่วยให้บุญกุศลสะสมและส่งผลให้ผู้กระทำเกิดความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต นอกจากนี้ ปราสาทผึ้งยังมีนัยเชิงสัญลักษณ์ในฐานะตัวแทนของ “วิมานทิพย์” สำหรับผู้ล่วงลับ ลักษณะของสถาปัตยกรรมที่คล้ายเจดีย์หรือปราสาททรงไทยสะท้อนแนวคิดเรื่องที่พำนักอันบริสุทธิ์ของดวงวิญญาณ ความหมายดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความปรารถนาดีของชุมชนที่ต้องการอุทิศบุญกุศลและส่งผู้ล่วงลับไปสู่ภพภูมิที่สงบและสูงส่ง

ในด้านศิลปกรรม ปราสาทผึ้งถือเป็นผลงานที่สร้างขึ้นเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา โดยมักปรากฏในรูปของงานสถาปัตยกรรมประดับตกแต่งด้วยลวดลายที่ประณีต ไม่ว่าจะเป็นการจัดวางโครงสร้าง การประดับผึ้งเส้น และผึ้งแท่งอย่างวิจิตร การสร้างสรรค์ดังกล่าวไม่เพียงแสดงถึงความเคารพศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ยังสะท้อนถึงภูมิปัญญา ความคิดสร้างสรรค์ และทักษะเชิงช่างของชุมชนในการถ่ายทอดความเชื่อผ่านงานศิลปะ การประดับผึ้งเส้นและผึ้งแท่งรอบโครงสร้างปราสาทผึ้งยังถูกตีความว่าเป็นการสร้าง “เรือนบุญ” ซึ่งแฝงด้วยความหมายเชิงสัญลักษณ์ทางศาสนา กล่าวคือ ยอดปราสาทที่ตั้งชี้ขึ้นสู่ท้องฟ้าถูกเปรียบเสมือนการนำบุญกุศลของผู้ศรัทธาขึ้นสู่สวรรค์ แสดงถึงความปรารถนาที่จะส่งผลบุญไปยังผู้ล่วงลับและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ขณะเดียวกัน ลวดลายผึ้งที่พันรอบโครงสร้างปราสาทสื่อถึงการปกป้องคุ้มครองผู้ล่วงลับ เปรียบดังธรรมชาติของผึ้งที่ทำงานร่วมกันอย่างมีระเบียบและสามัคคี จึงกลายเป็นสัญลักษณ์ของความคุ้มครอง ความร่วมแรงร่วมใจ และความเอื้ออาทรของชุมชน

อีกองค์ประกอบสำคัญคือ “ดอกผึ้ง” ซึ่งมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ว่าเป็นดอกไม้ทิพย์สำหรับใช้บูชาพระพุทธเจ้า การประดับดอกผึ้งบนปราสาทผึ้งหรือในองค์ประกอบของศิลปกรรมจึงสะท้อนถึง

ความศรัทธา ความบริสุทธิ์ และความตั้งใจของชุมชนในการสรรเสริญพระคุณของพระพุทธเจ้า อันเป็นการผสานระหว่างศิลปะ ความเชื่อ และพิธีกรรมทางศาสนาเข้าด้วยกันอย่างกลมกลืน

ดังที่พระครูเจ้าอาวาสวัดท่ากกแกอธิบายในการสัมภาษณ์ว่า:

"ปราสาทผึ้งเปรียบเสมือนวิมานบุญ เป็นแรงศรัทธาที่คนในหมู่บ้านร่วมกันทำถวายพระพุทธเจ้า" ในมุมมองนี้ ปราสาทผึ้งจึงเป็นงานศิลปกรรมที่เกิดจากศรัทธาและมีคุณค่าทั้งในทางสุนทรียศาสตร์และจิตวิญญาณ

4.1.3 ความเชื่อเรื่องการอุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษ

จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุในชุมชนจำนวนมาก พบว่ามีความเชื่อร่วมกันว่า ช่วงเทศกาลบุญออกพรรษาเป็นช่วงเวลาสำคัญที่โลกของมนุษย์และโลกของผู้ล่วงลับมีความเชื่อมโยงถึงกัน กล่าวคือ ชาวบ้านเชื่อว่าวิญญาณของบรรพบุรุษจะกลับมาเยี่ยมเยียนลูกหลานในช่วงเวลาดังกล่าว เพื่อสอดส่องดูแลความเป็นอยู่และร่วมรับบุญกุศลจากการประกอบพิธีกรรมของคนในครอบครัว ความเชื่อนี้สะท้อนถึงความผูกพันอย่างต่อเนื่องระหว่างคนเป็นกับผู้ล่วงลับ ซึ่งยังคงดำรงอยู่ในระบบความคิดของชุมชน ในขณะเดียวกัน ช่วงเวลาออกพรรษายังถูกอธิบายผ่านแนวคิดเรื่องการเปิดของ "ประตูภพภูมิ" โดยเชื่อว่าในช่วงเวลานี้ โลกของมนุษย์และโลกของวิญญาณมีความใกล้ชิดกันมากกว่าปกติ ทำให้วิญญาณของผู้ล่วงลับสามารถเข้ามาในโลกของคนเป็นได้ และสามารถรับรู้ถึงการทำบุญหรือการอุทิศส่วนกุศลจากลูกหลานได้โดยสะดวก ความเชื่อนี้จึงเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้ชุมชนให้ความสำคัญกับการประกอบพิธีกรรมทำบุญและการอุทิศส่วนกุศลในช่วงเวลาดังกล่าว

ด้วยเหตุนี้ จึงมีความเชื่อว่าผู้ล่วงลับสามารถรับบุญกุศลจากการทำทาน การถวายอาหาร หรือการประกอบกุศลกรรมต่าง ๆ ของผู้มีชีวิตได้อย่างเต็มที่ในช่วงเวลานี้ บุญกุศลดังกล่าวถูกมองว่าเป็นสิ่งที่ช่วยส่งเสริมความสงบสุขแก่ดวงวิญญาณของบรรพบุรุษ และในขณะเดียวกันก็เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูของลูกหลานที่มีต่อผู้ล่วงลับ

คติความเชื่อนี้สอดคล้องกับประเพณีดั้งเดิมของชาวอีสาน เช่น บุญข้าวประดับดิน และบุญข้าวสาก ซึ่งมีแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการอุทิศบุญกุศลให้แก่ผู้ตายและบรรพบุรุษ โดยผู้สูงอายุคนหนึ่งได้กล่าวถึงความเชื่อนี้ไว้ว่า "ออกพรรษานี่แล คือมื้อที่ผีบรรพบุรุษสิได้มากินของหวาน ได้มาฮับผึ้ง ได้รับบุญจากลูกหลาน"

ในมุมมองทางมานุษยวิทยา ความเชื่อดังกล่าวสะท้อนแนวคิดเรื่องความต่อเนื่องของชีวิตหลังความตาย และแนวคิดเรื่อง "ความกตัญญูในระบบเครือญาติ" ซึ่งเป็นค่านิยมสำคัญของสังคมอีสาน การระลึกถึงและอุทิศบุญกุศลให้บรรพบุรุษจึงไม่เพียงเป็นการปฏิบัติทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่ช่วยธำรงความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวและชุมชน ดังนั้น การแห่ปราสาทผึ้งจึงสามารถตีความได้ว่าเป็นพิธีกรรมที่มีความหมายในสองระดับ ได้แก่

ประการแรก คือ การถวายเป็นพุทธบูชาและการปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ซึ่งสะท้อนผ่านการทำบุญ การถวายเครื่องบูชา และการประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรม เช่น การรักษาศีล การเจริญสมาธิ และการดำเนินชีวิตด้วยคุณธรรม อันเป็นการแสดงออกถึงความเคารพต่อพระพุทธเจ้าและการเสริมสร้างความมั่นคงทางจิตใจแก่ผู้ปฏิบัติ

ประการที่สอง คือ การอุทิศบุญกุศลและการบูชาบรรพบุรุษตามคติความเชื่อพื้นบ้าน ซึ่งสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างโลกของคนเป็นกับโลกของผู้ล่วงลับ การถวายอาหาร การทำบุญ หรือการจัดพิธีกรรมต่าง ๆ จึงถูกมองว่าเป็นการส่งต่อบุญกุศลให้แก่บรรพบุรุษ เพื่อให้ดวงวิญญาณได้รับความสงบสุขในภพภูมิของตน ขณะเดียวกันก็ช่วยเสริมสร้างความสามัคคีและความผูกพันในครอบครัวและชุมชน

ด้วยเหตุนี้ พิธีกรรมการแห่ปราสาทผึ้งจึงสะท้อนการผสานกันอย่างกลมกลืนระหว่างโลกทางศาสนาในพุทธศาสนาและโลกแห่งความเชื่อพื้นบ้านเกี่ยวกับบรรพบุรุษ ซึ่งร่วมกันสร้างความหมายทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณให้กับชุมชนอีสานอย่างลึกซึ้ง

4.1.4 ความหมายเชิงสัญลักษณ์

ในมิติทางวัฒนธรรมและความเชื่อของชุมชนอีสาน ผึ้งและปราสาทผึ้งมิได้เป็นเพียงองค์ประกอบของงานศิลปกรรมพื้นบ้านเท่านั้น หากยังทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนความหมายเชิงจิตวิญญาณ ซึ่งเชื่อมโยงระหว่างโลกของมนุษย์กับโลกศักดิ์สิทธิ์ ทั้งในแง่ของการบูชาพระพุทธเจ้า การอุทิศบุญกุศลให้ผู้ล่วงลับ และการแสดงออกถึงคติความเชื่อของชุมชน

4.1.5 กระบวนการจัดงานและองค์ประกอบสำคัญของพิธีกรรม

ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการจัดงานแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแกเป็นกระบวนการที่ประกอบด้วยหลายมิติ ทั้งด้านความเชื่อทางพุทธศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน และโครงสร้างความร่วมมือภายในชุมชน โดยทุกขั้นตอนดำเนินอยู่ภายใต้กรอบคิด “ฮีตคอง” อีสาน ซึ่งเน้นความเป็นระเบียบ การสืบสาน และความร่วมแรงร่วมใจอย่างเป็นระบบ ขั้นตอนสำคัญสามารถสรุปได้ดังนี้

4.1.5.1 การเตรียมผึ้งและวัสดุ การเตรียมผึ้งเป็นขั้นตอนสำคัญที่ต้องอาศัยทักษะเฉพาะทางและประสบการณ์สูง ชุมชนให้ความสำคัญกับการใช้ผึ้งแท้จากธรรมชาติ เนื่องจากเชื่อว่าความบริสุทธิ์ของผึ้งเป็น “สื่อบุญ” และถือเป็นวัตถุอันเป็นทิพย์ตามความเชื่อพื้นบ้าน ขั้นตอนแรกคือการเคี่ยวผึ้ง ซึ่งต้องใช้ความชำนาญในการควบคุมอุณหภูมิและเวลา หากเคี่ยวไม่พอ ผึ้งจะอ่อนและเสียรูปง่าย แต่หากเคี่ยวนานเกินไป ผึ้งจะข้นและแข็งจนดึงเป็นเส้นไม่ได้ กระบวนการนี้จึงเป็นช่วงเวลาที่สะท้อนทักษะเชิงช่างและการกะประมาณด้วยประสบการณ์ของผู้ทำ ต่อจากนั้นจึงเป็นการย้อมหรือผสมผึ้งให้ได้สีตามที่ต้องการ โดยใช้วัสดุธรรมชาติ เช่น ขมิ้นเพื่อให้เกิดสีเหลืองทอง หรือดินแดงเพื่อเพิ่มโทนสี

แดงอมส้ม เทคนิคดังกล่าวสะท้อนภูมิปัญญาดั้งเดิมในการใช้สีที่ปลอดภัยจากธรรมชาติ พร้อมกับสื่อความหมายเชิงวัฒนธรรมไปในตัว หลังจากเตรียมสีเรียบร้อยแล้ว ผู้ช่างจะม้วนและดึงผึ้งให้เป็นเส้นในขนาดที่สม่ำเสมอ ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ต้องใช้ความละเอียด ความเร็วมือ และจังหวะที่ถูกต้อง เนื่องจากผึ้งสามารถขาดหรือเสียรูปได้ง่าย เมื่อได้เส้นผึ้งตามต้องการ จึงเข้าสู่การสร้างลวดลายพื้นฐาน โดยเริ่มจากการขึ้นลวดลายบนแผ่นไม้ ก่อนนำไปประดับบนโครงปราสาทผึ้งจริง ลวดลายที่สวยงามต้องอาศัยทั้งการกะระยะ จังหวะการเรียงเส้น และความเข้าใจในสุนทรียภาพของศิลปะท้องถิ่น งานด้านนี้จึงเป็นกระบวนการที่สะท้อนความเชี่ยวชาญทั้งเชิงช่างและเชิงศิลปะอย่างเด่นชัด

ทักษะทั้งหมดนี้ถือเป็น “ทุนภูมิปัญญา” (Knowledge Capital) ที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ทุนดังกล่าวมีความเปราะบางและเสี่ยงต่อการสูญหาย หากขาดผู้สืบทอดหรือขาดพื้นที่สำหรับการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน จึงจำเป็นต้องมีการอนุรักษ์ ถ่ายทอด และสนับสนุนภูมิปัญญานี้อย่างเป็นระบบเพื่อให้ประเพณีสามารถดำรงอยู่ได้ในระยะยาว

4.1.5.2 ผึ้ง: สัญลักษณ์แห่งความดีงาม ความบริสุทธิ์ และความอุดมสมบูรณ์ จากการวิเคราะห์เชิงสัญลักษณ์ พบว่า “ผึ้ง” เป็นหนึ่งในองค์ประกอบที่มีความหมายลึกซึ้งที่สุดในประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง โดยถูกมองว่าเป็นตัวแทนของความดีงาม ความบริสุทธิ์ และความอุดมสมบูรณ์ที่เกิดจากธรรมชาติ สีทองของน้ำผึ้งมักถูกตีความเป็น “แสงแห่งบุญกุศล” สื่อถึงความผ่องใส ความรุ่งเรือง และความบริสุทธิ์ของจิตใจอันเกิดจากการประกอบกุศลกรรม ความหวานของน้ำผึ้งมีนัยเชิงสัญลักษณ์ที่เปรียบเสมือนการอวยพรให้ผู้ร่วมงานมีความสุข ความสมหวัง และความเจริญงอกงาม ความหวานจึงมิได้เป็นเพียงคุณลักษณะทางรสชาติ แต่เป็นสัญลักษณ์ของพรมงคลที่ชุมชนมอบแก่ผู้กระทำบุญและผู้รับการอุทิศบุญ นอกจากนี้ พฤติกรรมของผึ้งที่ทำงานอย่างขยันขันแข็งและร่วมมือกันเป็นระบบถูกนำมาเปรียบกับการสั่งสมบุญในพระพุทธศาสนา การทำบุญอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องถูกมองว่าเหมือนการสะสมน้ำหวานทีละหยดจนเกิดเป็นความอุดมสมบูรณ์ในรังผึ้ง จึงสะท้อนคติเรื่องการสร้างบุญด้วยความมุ่งมั่นและความเพียรพยายาม

4.1.5.3 ปราสาทผึ้ง: “ที่สถิตแห่งบุญกุศล ปราสาทผึ้งในความเชื่อของชุมชนถูกมองว่าเป็น “ที่สถิตแห่งบุญกุศล” หรือวิมานทิพย์สำหรับบรรพบุรุษและเทพยดา โครงสร้างของปราสาทผึ้งซึ่งเลียนแบบสถาปัตยกรรมศักดิ์สิทธิ์ เช่น เจดีย์หรือปราสาทขอมไทย สะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับที่พำนักอันสูงส่งของดวงวิญญาณ ทำให้ชุมชนเชื่อว่าปราสาทผึ้งเป็นพื้นที่ที่บรรพบุรุษสามารถรับบุญกุศลและติดต่อสื่อสารกับลูกหลานการสร้างปราสาทผึ้งเป็นกระบวนการที่อาศัยความร่วมมือของคนในชุมชนตั้งแต่การเตรียมวัสดุ การขึ้นโครง ไปจนถึงการประดับลวดลาย ทำให้ปราสาทผึ้งเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมที่เกิดจากความร่วมมือ ความคิดสร้างสรรค์ และทักษะเชิงช่างร่วมกัน ทุกครั้งที่มีการสร้าง

ปราสาทผึ้ง ความทรงจำเกี่ยวกับบรรพบุรุษ ประสบการณ์การทำงานร่วมกัน และเรื่องราวของชุมชนจะถูกถ่ายทอดสู่รุ่นถัดไป

ปราสาทผึ้งในมุมมองคติชนวิทยา

ในเชิงคติชนวิทยา ปราสาทผึ้งทำหน้าที่เป็น “สื่อกลางทางจิตวิญญาณ” ที่เชื่อมโยงโลกของคนเป็นกับโลกของผู้ล่วงลับ และระหว่างชุมชนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โครงสร้างและลวดลายที่ประดับบนปราสาทผึ้งมิได้มีความงามเพียงเชิงศิลปกรรม หากยังเป็นพื้นที่แห่งสัญลักษณ์สำหรับการอุทิศบุญ การขอพร และการรำลึกถึงบรรพบุรุษ

ปราสาทผึ้งยังเป็นเครื่องหมายทางอัตลักษณ์ของชุมชนอีสาน ทั้งในด้านรูปแบบศิลปกรรม วัสดุพื้นบ้าน และพิธีกรรม ทำให้ปราสาทผึ้งทำหน้าที่เป็น “บันทึกทางวัฒนธรรม” ที่ถ่ายทอดคติความเชื่อ โลกทัศน์ และแนวคิดของบรรพบุรุษ ผ่านกระบวนการสร้างสรรค์และพิธีกรรม คนรุ่นหลังจึงสามารถเรียนรู้คุณค่าของชุมชนผ่านองค์ประกอบนี้ได้อย่างชัดเจน

4.1.6 การร่วมแรงร่วมใจของชุมชน

การประดิษฐ์ปราสาทผึ้งไม่สามารถทำคนเดียวได้ ทุกครัวเรือนร่วมมือกันตามระบบเครือญาติและกลุ่มอาชีพในหมู่บ้าน การแบ่งหน้าที่เป็นภาพสะท้อนที่ชัดเจนของความสัมพันธ์ในชุมชน โดยการสังเกตพื้นที่พบว่า:

1. ผู้สูงอายุ (ปราชญ์ชาวบ้าน)

ผู้สูงอายุหรือปราชญ์ชาวบ้านทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางความรู้และเป็นผู้ถ่ายทอดเทคนิคดั้งเดิมที่เกี่ยวกับการสร้างปราสาทผึ้ง ตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมผึ้ง การขึ้นลวดลาย ไปจนถึงความหมายเชิงสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน นอกจากบทบาทด้านทักษะและองค์ความรู้แล้ว ผู้สูงอายุยังทำหน้าที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของงาน คอยกำกับดูแลให้ทุกขั้นตอนดำเนินไปอย่างถูกต้องตามคติความเชื่อของชุมชน

2. วัยทำงาน

กลุ่มวัยทำงานรับผิดชอบงานด้านโครงสร้างซึ่งต้องใช้แรงกายและความชำนาญเชิงช่าง เช่น การทำโครงไม้ การขึ้นโครงเหล็ก การประกอบฐาน รวมถึงการยกปราสาทผึ้งขึ้นแท่นเพื่อเตรียมเข้าสู่พิธีกรรมต่าง ๆ งานในส่วนนี้ต้องอาศัยความแข็งแรง ความแม่นยำ และการทำงานอย่างพร้อมเพรียง เพื่อให้ปราสาทผึ้งมีความมั่นคง สวยงาม และปลอดภัย

3. กลุ่มสตรีและเยาวชน

กลุ่มสตรีและเยาวชนมักมีบทบาทสำคัญในงานที่ต้องใช้ความประณีต เช่น การดึงผึ้งเป็นเส้น การขึ้นลวดลาย การประดับตกแต่งดอกผึ้ง รวมทั้งงานจัดเตรียมอุปกรณ์และช่วยงานในพิธีกรรมต่าง ๆ กลุ่มนี้ยังเป็นกำลังสำคัญในการสืบทอดภูมิปัญญาจากผู้สูงอายุ เพราะเป็นช่วงวัยที่

สามารถเรียนรู้ ทบทวน และพัฒนาทักษะได้ต่อเนื่อง ทำให้ความรู้เรื่องปราสาทผึ้งไม่สูญหายไปจากชุมชน ทำหน้าที่ตกแต่ง ลอกลาย ติดผึ้ง และประดับดอกไม้หรือพวงมาลัยความร่วมมือเช่นนี้สะท้อน "ทุนสังคม (Social Capital)" ที่เด่นชัด ได้แก่ ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน การสื่อสารภายในชุมชน และการรวมกลุ่มเพื่อส่วนรวม ส่งผลให้งานประเพณียังคงอยู่ได้อย่างยั่งยืนแม้เผชิญความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย

4.1.7 การประดิษฐ์ปราสาทผึ้ง

การประดิษฐ์ปราสาทผึ้งในชุมชนบ้านท่ากกแกสะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานระหว่างศิลปกรรมพื้นบ้าน ความเชื่อทางศาสนา และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน ลักษณะของปราสาทผึ้งในพื้นที่ดังกล่าวมีความโดดเด่น เฉพาะตัว ทั้งในด้านรูปแบบ โครงสร้าง และลวดลายที่ใช้ประดับตกแต่ง ซึ่งล้วนแสดงถึงภูมิปัญญาและทักษะเชิงช่างของคนในท้องถิ่น โดยทั่วไป ปราสาทผึ้งมักถูกออกแบบให้มีรูปทรงหลายชั้นซ้อนลดหลั่นกัน คล้ายสถาปัตยกรรมของปราสาทราชวังในอดีต หรือรูปแบบศิลปกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะล้านช้าง ซึ่งปรากฏแพร่หลายในภูมิภาคอีสานและลาว โครงสร้างที่ยกสูงและซ้อนชั้นดังกล่าวไม่เพียงสร้างความสง่างามและความศักดิ์สิทธิ์ให้แก่ปราสาทผึ้งเท่านั้น แต่ยังสะท้อนแนวคิดเชิงสัญลักษณ์เกี่ยวกับการยกระดับบุญกุศลของผู้ทำบุญให้สูงขึ้นไปสู่สวรรค์ตามคติความเชื่อของชุมชน

ในด้านศิลปกรรม ลวดลายที่ปรากฏบนปราสาทผึ้งมักประกอบด้วยลวดลายเรขาคณิตและลวดลายดอกไม้ ซึ่งเป็นลวดลายที่พบได้ทั่วไปในศิลปหัตถกรรมอีสาน เช่น ลายฟันปลา ลายขอ และลายคลื่น รวมถึงลวดลายดอกไม้ที่ได้รับแรงบันดาลใจจากธรรมชาติ ลวดลายเหล่านี้สะท้อนถึงความละเอียดอ่อน ความประณีต และความชำนาญของช่างพื้นบ้านในการจัดวางเส้นผึ้งให้เกิดรูปแบบที่งดงามและสมดุล ทั้งยังแสดงถึงความสามารถในการสร้างสรรค์งานศิลปะจากวัสดุพื้นบ้านอย่างมีเอกลักษณ์ นอกจากนี้ การใช้สีของผึ้งในการตกแต่งปราสาทผึ้งยังมีบทบาทสำคัญในการสร้างมิติและความโดดเด่นให้กับผลงาน สีที่นิยมใช้มักเป็นสีโทนอุ่น เช่น สีเหลืองทอง สีแดงดิน และเฉดสีที่ใกล้เคียง ซึ่งช่วยเพิ่มความลึกและความมีชีวิตชีวาให้แก่โครงสร้างของปราสาทผึ้ง การจัดวางเส้นผึ้งที่มีเฉดสีแตกต่างกันยังช่วยให้ตัวปราสาทดูมีมิติและสามารถสะท้อนแสงได้อย่างสวยงามเมื่อกระทบกับแสงแดด สีเหล่านี้ยังมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ในด้านความเป็นสิริมงคล เช่น ความรุ่งเรือง ความบริสุทธิ์ และความศักดิ์สิทธิ์

จากการให้ข้อมูลของคนในชุมชนพบว่า แต่ละ "คุ้ม" หรือกลุ่มชุมชนย่อยมักมีลวดลายประจำคุ้มที่สืบทอดต่อกันมาหลายชั่วอายุคน ลวดลายดังกล่าวจึงกลายเป็นเครื่องหมายที่สะท้อนอัตลักษณ์ทางศิลปะของแต่ละกลุ่มในชุมชน และทำให้ปราสาทผึ้งในแต่ละคุ้มมีรูปแบบที่แตกต่างกันไปตามภูมิปัญญาและรสนิยมทางศิลปะของผู้สร้าง

นอกจากความงามทางศิลปกรรมแล้ว รูปทรงและองค์ประกอบของปราสาทผึ้งยังมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่สัมพันธ์กับคติความเชื่อทางศาสนา ตัวอย่างสำคัญคือการแบ่งชั้นของปราสาทซึ่งสามารถตีความได้ว่าเป็นการสะท้อนแนวคิดเรื่อง “ไตรภูมิ” หรือโลกทั้งสามระดับตามคติจักรวาลวิทยาที่ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ กามภูมิ ซึ่งหมายถึงโลกของมนุษย์และสรรพสัตว์ที่ยังข้องอยู่ในกิเลส รูปภูมิ ซึ่งเป็นโลกชั้นสูงของเทวดาหรือผู้บำเพ็ญบุญ และอรูปภูมิ ซึ่งเป็นภาวะที่ละเอียดบริสุทธิ์และเป็นสัญลักษณ์ของการหลุดพ้น การสร้างปราสาทให้สูงขึ้นเป็นชั้น ๆ จึงสะท้อนนัยของการยกระดับจิตใจ และความปรารถนาที่จะส่งกุศลผลบุญไปยังภพภูมิของผู้ล่วงลับ

ลวดลายดอกไม้ที่ประดับบนปราสาทผึ้งยังมีความหมายเชิงสัญลักษณ์เกี่ยวกับ “ความเจริญงอกงามของบุญกุศล” ในศิลปกรรมอีสาน ดอกไม้มักถูกใช้เป็นสัญลักษณ์ของความงาม ความบริสุทธิ์ และความอุดมสมบูรณ์ การประดับลวดลายดอกไม้บนปราสาทผึ้งจึงสะท้อนความเชื่อว่าบุญกุศลที่ถวายแด่พระพุทธศาสนาจะเจริญงอกงามและส่งผลให้ชีวิตของผู้กระทำบุญมีความรุ่งเรือง

อีกองค์ประกอบสำคัญคือการใช้ขี้ผึ้งเป็นวัสดุหลักในการประดิษฐ์ปราสาทผึ้ง ซึ่งมีความหมายเชิงสัญลักษณ์เกี่ยวกับ “ความบริสุทธิ์ของการถวายทาน” ขี้ผึ้งเป็นวัสดุจากธรรมชาติที่สะอาดและบริสุทธิ์ การนำมาปั้นและประดับเป็นปราสาทผึ้งจึงเปรียบเสมือนการนำสิ่งที่บริสุทธิ์ที่สุดมาถวายเป็นพุทธบูชา นอกจากนี้ การที่ขี้ผึ้งสามารถหลอมละลายเมื่อได้รับความร้อนจากเปลวไฟ ยังถูกตีความในเชิงสัญลักษณ์ว่าเป็นการสละกิเลสและอัตตาเพื่อมุ่งสู่แสงสว่างแห่งธรรมะ

สะท้อนความเชื่อ ความศรัทธา และอัตลักษณ์ของชุมชนผ่านรูปแบบทางศิลปะและสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม ทำให้ปราสาทผึ้งมีคุณค่าทั้งในฐานะมรดกทางศิลปะพื้นบ้านและสื่อทางจิตวิญญาณของชุมชนอีสาน

4.1.8 การจัดขบวนแห่

การจัดขบวนแห่ปราสาทผึ้งถือเป็นกิจกรรมสำคัญที่ชาวบ้านให้ความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่ชุมชนได้ร่วมกันแสดงพลัง ความศรัทธา และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมผ่านกิจกรรมสาธารณะ ขบวนแห่จึงไม่เพียงเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางสังคมที่เปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการแสดงออกถึงตัวตน ความภาคภูมิใจ และความร่วมมือของคนในท้องถิ่น

องค์ประกอบสำคัญของขบวนแห่ ได้แก่ ขบวนปราสาทผึ้งที่ตกแต่งอย่างวิจิตร ซึ่งถือเป็นหัวใจหลักของงาน ปราสาทผึ้งแต่ละองค์ได้รับการประดับตกแต่งอย่างประณีตด้วยลวดลายดอกไม้ รูปสัตว์ และลวดลายศิลปกรรมอีสานที่สะท้อนภูมิปัญญาของช่างท้องถิ่น การสร้างและตกแต่งปราสาทผึ้งในลักษณะดังกล่าวยังสัมพันธ์กับคติความเชื่อเรื่องการสร้าง “เรือนบุญ” เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาและ

อุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษ ความงดงามของปราสาทผึ้งจึงเป็นรูปแบบหนึ่งของการบูชาผ่านงานศิลปะที่เกิดจากแรงศรัทธาและความร่วมมือของคนในชุมชน

นอกจากนั้น ภายในขบวนแห่ยังประกอบด้วยการแสดงฟ้อนรำพื้นบ้าน เช่น ฟ้อนลำเพลิน และฟ้อนสาวไหม ซึ่งเป็นการแสดงที่สะท้อนเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของภาคอีสาน การฟ้อนรำดังกล่าวเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมการทอผ้า การละเล่นพื้นบ้าน หรือจังหวะดนตรีพื้นเมือง การมีขบวนฟ้อนรำจึงช่วยสร้างบรรยากาศแห่งความรื่นเริง พร้อมทั้งสื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างงานบุญกับวิถีชีวิตประจำวันของชุมชน อีกองค์ประกอบหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญคือขบวนดนตรีพื้นบ้าน โดยเฉพาะดนตรีโปงลางและแคน ซึ่งทำหน้าที่ให้จังหวะและสร้างบรรยากาศแห่งความครึกครื้น เสียงดนตรีพื้นบ้านเหล่านี้ไม่เพียงช่วยเพิ่มความมีชีวิตชีวาให้กับขบวนแห่เท่านั้น แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ของการรวมกลุ่ม การเฉลิมฉลอง และพลังทางวัฒนธรรมของชาวอีสาน อีกทั้งยังสะท้อนถึงการสืบทอดมรดกทางดนตรีที่ส่งต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น

นอกจากนี้ ขบวนแห่ยังประกอบด้วยการมีส่วนร่วมของเยาวชน โรงเรียน และองค์กรต่าง ๆ ภายในหมู่บ้าน การเข้าร่วมของเยาวชนสะท้อนถึงความพยายามของชุมชนในการส่งต่อองค์ความรู้และประเพณีท้องถิ่นสู่คนรุ่นใหม่ ผ่านกระบวนการเรียนรู้จากการมีส่วนร่วมจริงในกิจกรรมทางวัฒนธรรม ขณะที่องค์กรในชุมชนมีบทบาทในการสนับสนุนและประสานความร่วมมือระหว่างกลุ่มต่าง ๆ เพื่อให้การจัดงานดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ในเชิงแนวคิดทางสังคมวัฒนธรรม ลักษณะของขบวนแห่ปราสาทผึ้งยังสะท้อนแนวคิดเรื่อง “ทุนศิลปวัฒนธรรม” (Cultural Capital) ซึ่งปรากฏผ่านองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น ดนตรีพื้นบ้าน นาฏศิลป์ เครื่องแต่งกาย และรูปแบบการรำแบบดั้งเดิม ทุนทางวัฒนธรรมเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการสร้างความภาคภูมิใจให้กับชุมชน และช่วยเสริมสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของผู้คนในหมู่บ้าน

4.1.9 พิธีกรรมทางศาสนา

พิธีกรรมทางศาสนาถือเป็นหัวใจสำคัญของประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง โดยกิจกรรมต่าง ๆ มักจัดขึ้นภายในบริเวณวัดของชุมชน เช่น วัดท่ากกแก ซึ่งทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางทางศาสนาและสังคมของหมู่บ้าน พิธีกรรมเหล่านี้ไม่เพียงเป็นการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ยังสะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับการอุทิศบุญกุศลให้แก่บรรพบุรุษ และความสัมพันธ์ระหว่างโลกของคนเป็นกับโลกของผู้ล่วงลับตามคติความเชื่อของชาวอีสาน

หนึ่งในพิธีกรรมสำคัญคือพิธีถวายปราสาทผึ้งแก่พระสงฆ์ ซึ่งถือเป็นขั้นตอนที่สะท้อนถึงความศรัทธาของชุมชนต่อพระพุทธศาสนา การอัญเชิญปราสาทผึ้งไปถวายแด่พระสงฆ์เป็นการแสดงออกถึงการทำบุญในรูปแบบที่ใช้ทั้งแรงกาย แรงใจ และความร่วมมือของคนในชุมชน ชาวบ้านเชื่อว่าการถวายปราสาทผึ้งจะก่อให้เกิดบุญกุศลอันยิ่งใหญ่ ซึ่งสามารถอุทิศให้แก่ผู้ล่วงลับหรือ

บรรพบุรุษได้ ขณะเดียวกันก็เป็นการสร้างบุญใหม่ให้แก่ผู้ถวายและครอบครัว อันนำมาซึ่งความเป็นสิริมงคล ความมั่นคง และความผาสุกในชีวิต

นอกจากนี้ ภายในพิธีกรรมยังมีการสวดมนต์และการแผ่เมตตา ซึ่งเป็นกิจกรรมที่มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างพลังทางจิตใจของผู้เข้าร่วมพิธี การสวดมนต์ร่วมกันของชุมชนช่วยสร้างบรรยากาศแห่งความสงบและความศรัทธา ขณะเดียวกันก็เป็นการตั้งจิตอธิษฐานเพื่ออุทิศบุญกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับ ตามความเชื่อของชุมชน เสียงสวดมนต์และการแผ่เมตตาถูกมองว่าเป็นการส่งผ่านพลังแห่งบุญกุศลไปยังดวงวิญญาณของบรรพบุรุษ เพื่อให้ได้รับความร่มเย็นและพ้นจากความทุกข์ตามคติความเชื่อเรื่องบุญและกรรม อีกทั้งยังช่วยเสริมสร้างความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกันของคนในชุมชนผ่านการประกอบพิธีกรรมร่วมกัน

อีกกิจกรรมหนึ่งที่สำคัญคือการทำบุญตักบาตรในเช้าวันออกพรรษา ซึ่งเป็นประเพณีที่สืบทอดมาอย่างยาวนานในสังคมอีสาน วันออกพรรษาถือเป็นช่วงเวลาสิ้นสุดการจำพรรษาของพระสงฆ์ และเป็นโอกาสที่ชาวบ้านจะได้ร่วมกันทำบุญเพื่อสะสมบุญกุศลและเสริมสิริมงคลแก่ชีวิต การตักบาตรในวันดังกล่าวจึงมีความหมายทั้งในเชิงศาสนาและเชิงสังคม กล่าวคือ เป็นการเริ่มต้นช่วงเวลาใหม่ด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์ พร้อมทั้งเป็นการประกาศความพร้อมของชุมชนในการก้าวเข้าสู่ฤดูกาลใหม่ของชีวิตและการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะในบริบทของสังคมเกษตรกรรม

พิธีกรรมทั้งหมดที่ปรากฏในประเพณีแห่ปราสาทผึ้งจึงสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างโลกมนุษย์กับโลกของวิญญาณ ซึ่งเป็นแนวคิดสำคัญในวัฒนธรรมของชาวอีสาน นอกจากนี้ ยังตอกย้ำคติทางสังคมที่สำคัญของชุมชน คือแนวคิดเรื่อง “ทำบุญร่วมชาติ ตักบาตรร่วมขัน” ซึ่งสะท้อนถึงความร่วมมือ ความเอื้อเฟื้อ และความสามัคคีของสมาชิกในชุมชน อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการดำรงอยู่ของสังคมแบบดั้งเดิม.

4.1.10 ความหมายเชิงวัฒนธรรมและบทบาทต่อชุมชน

จากผลการศึกษา พบว่าประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแกมิได้มีความหมายเพียงในฐานะกิจกรรมทางศาสนาที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีเท่านั้น หากยังทำหน้าที่เป็น “ระบบความหมายทางวัฒนธรรม” (Cultural Meaning System) ที่หล่อหลอมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ชุมชน และมิติทางจิตวิญญาณของสังคม โดยประเพณีดังกล่าวมีบทบาทสำคัญในหลายมิติ ทั้งด้านศาสนา สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจวัฒนธรรม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. มิติทางศาสนา ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งถูกมองว่าเป็นการถวายเครื่องสักการะต่อพระพุทธเจ้า ผ่านสัญลักษณ์สำคัญ ได้แก่ “ผึ้ง” และ “ปราสาทผึ้ง” ซึ่งถือเป็นวัตถุบริสุทธิ์ที่สร้างขึ้นจากแรงศรัทธาร่วมของชุมชน ชาวบ้านเชื่อว่าการร่วมมือกันสร้างปราสาทผึ้งเป็นการประกอบ “มหากุศล” ที่นำมาซึ่งผลบุญอันไพศาลแก่ทั้งผู้สร้างและผู้ร่วมพิธี กระบวนการประกอบพิธีกรรม เช่น

การสวดมนต์ การแผ่เมตตา และการทำบุญร่วมกัน ทำหน้าที่ขัดเกลาจิตใจของผู้เข้าร่วมให้เกิดความสงบ เมตตา และความผ่องใสภายใน พิธีกรรมดังกล่าวจึงเป็นกระบวนการเตรียมจิตใจให้พร้อมต่อการทำบุญในวันออกพรรษา ซึ่งมีความสำคัญยิ่งในปฏิทินทางศาสนา

ในมิติของความเชื่อพื้นบ้าน พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอุทิศบุญผ่านปราสาทผึ้งยังเชื่อมโยงผู้มีชีวิตกับบรรพบุรุษที่ล่วงลับ โดยชาวบ้านเชื่อว่าช่วงออกพรรษาเป็นช่วงเวลาที่ “ประตูภพภูมิ” เปิด ทำให้วิญญาณบรรพบุรุษสามารถรับบุญกุศลจากลูกหลานได้ง่ายขึ้น จึงนับเป็นพื้นที่สื่อสารเชิงสัญลักษณ์ระหว่างโลกคนเป็นและโลกผู้ล่วงลับ อันช่วยหล่อเลี้ยงความทรงจำ ความกตัญญู และความผูกพันทางเครือญาติ นอกจากนี้ การเข้าร่วมพิธีกรรมยังเป็นกระบวนการ “ต่ออายุประเพณีธรรม” ของชุมชน เนื่องจากช่วยให้คนทุกช่วงวัยได้เรียนรู้และซึมซับคุณค่าทางศาสนาและวัฒนธรรมผ่านการปฏิบัติจริง ทำให้ประเพณีสามารถดำรงอยู่และถ่ายทอดสู่รุ่นหลังได้อย่างต่อเนื่อง พิธีกรรมในประเพณีแห่ปราสาทผึ้งจึงมีความหมายในฐานะ “บุญร่วมของชุมชน” ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการสร้างกุศลกรรมร่วม (Collective Karma) อันเป็นรากฐานของวิถีพุทธในสังคมอีสาน

2. **มิติทางสังคม** ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งทำหน้าที่เป็นเวทีที่เปิดโอกาสให้คนทุกช่วงวัยมีส่วนร่วมอย่างทั่วถึง ตั้งแต่เด็ก เยาวชน ผู้ใหญ่ ไปจนถึงผู้สูงอายุ แต่ละกลุ่มวัยมีบทบาทตามทักษะและประสบการณ์ เช่น ผู้สูงอายุทำหน้าที่ให้คำปรึกษาด้านภูมิปัญญา ช่างฝีมือรับผิดชอบงานประดิษฐ์ ขณะที่เด็กและเยาวชนร่วมช่วยในขั้นตอนต่าง ๆ ของการเตรียมงาน กระบวนการร่วมกันสร้างปราสาทผึ้งในแต่ละ “คุ้มบ้าน” ตั้งแต่การออกแบบ การเตรียมวัสดุ ไปจนถึงการประกอบโครงสร้างจนเสร็จสมบูรณ์ สะท้อนพลังของการทำงานร่วมกัน และช่วยเสริมสร้างความสามัคคีในชุมชนอย่างจับต้องได้ นอกจากนี้ งานประเพณียังเป็นศูนย์รวมใจของลูกหลานที่อพยพไปทำงานต่างถิ่น หลายครอบครัวเดินทางกลับบ้านเพื่อร่วมงาน ทำให้เกิดการพบปะ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการทำกิจกรรมร่วมกันของเครือญาติและเพื่อนบ้าน ด้วยเหตุนี้ ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งจึงเปรียบเสมือน “พื้นที่ทางสังคม” ที่เอื้อต่อการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก การทำงานร่วมกันยังช่วยสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม (sense of ownership) ต่อประเพณี อันเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้คนในชุมชนภาคภูมิใจและพร้อมสืบสานวัฒนธรรมนี้ต่อไป

3. **มิติทางวัฒนธรรม** ในเชิงวัฒนธรรม ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งเป็นกระบวนการ “ผลิต ถ่ายทอด และสืบสาน” องค์ความรู้ผ่านการปฏิบัติจริง (Embodied Knowledge) โดยเฉพาะทักษะด้านการดึงผึ้งและการประดิษฐ์ลวดลาย ซึ่งเป็นหัวใจของการสร้างปราสาทผึ้ง การดึงผึ้งต้องอาศัยทักษะเฉพาะที่เรียนรู้ด้วยการฝึกฝน เช่น การเคี่ยวผึ้งให้ได้ความเหนียวที่เหมาะสม การดึงเส้นผึ้งให้สม่ำเสมอ รวมถึงการประดับลวดลายให้ละเอียดประณีต ในด้านโครงสร้าง ปราสาทผึ้งต้องใช้ความรู้ด้านงานช่างพื้นบ้าน เช่น การทำโครงไม้หรือโครงเหล็กเพื่อรองรับน้ำหนักของลวดลาย

จำนวนมาก ซึ่งสะท้อนความชำนาญของช่างพื้นถิ่น นอกจากนี้ งานแห่ปราสาทผึ้งยังผสานศิลปะการแสดงพื้นบ้าน เช่น แคน โปงลาง ฟ้อนลำเพลิน และฟ้อนสาวไหม อันเป็นส่วนเสริมบรรยากาศที่แสดงเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมอีสาน

องค์ประกอบทั้งหมดนี้หลอมรวมกันจนเกิดเป็น “อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านท่ากกแก” ที่เชื่อมโยงคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ ความสัมพันธ์ทางสังคม และความศรัทธาทางจิตวิญญาณ ในเชิงทฤษฎี ประเพณีดังกล่าวเกี่ยวข้องกับแนวคิดมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage: ICH) เนื่องจากเป็นกระบวนการส่งต่อองค์ความรู้และค่านิยมผ่านการปฏิบัติจริงจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง

4. มิติทางเศรษฐกิจวัฒนธรรม แม้ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งจะมีรากฐานทางศาสนา หากแต่ศักยภาพของประเพณียังสามารถนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรม โดยเฉพาะด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม นักท่องเที่ยวสามารถเข้าร่วมกิจกรรมเชิงปฏิบัติ เช่น การทดลองดึงผึ้ง การเรียนรู้การทำลวดลาย หรือการชมสาธิตการสร้างปราสาทผึ้ง ซึ่งช่วยยกระดับประสบการณ์จากการเป็นผู้ชมไปสู่การเป็นผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างสรรค์ ประเพณีดังกล่าวยังเป็นแรงบันดาลใจสำหรับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น เช่น ของที่ระลึกจากผึ้ง งานหัตถกรรมลวดลายปราสาทผึ้ง รวมถึงผลิตภัณฑ์ชุมชน เช่น น้ำผึ้ง และสมุนไพรพื้นบ้าน ซึ่งช่วยเพิ่มรายได้ให้แก่ครัวเรือน ในช่วงเทศกาลออกพรรษา งานประเพณียังช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจท้องถิ่นผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ตลาดสินค้า ร้านอาหาร การบริการโฮมสเตย์ และการแสดงพื้นบ้าน ทำให้เกิดการหมุนเวียนรายได้ภายในหมู่บ้าน กระบวนการดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิด Creative Tourism ซึ่งเน้นการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้โดยไม่ลดทอนคุณค่าทางวัฒนธรรมดั้งเดิม

4.1.10 การวิเคราะห์ภาพรวม

ผลการวิจัยโดยสังเคราะห์จากข้อมูลภาคสนาม การสัมภาษณ์เชิงลึก เอกสารท้องถิ่น และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม พบว่าประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแกมีบทบาทซ้อนกันหลายชั้นและทำหน้าที่เป็น “กลไกพื้นฐานของระบบวัฒนธรรม” ที่ช่วยให้โครงสร้างสังคมและวิถีชีวิตของชุมชนดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน สามารถวิเคราะห์ได้เป็นประเด็นสำคัญดังนี้

1. ประเพณีในฐานะพิธีกรรมศาสนาที่หล่อเลี้ยงจิตวิญญาณของชุมชน

แม้ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งจะมีลักษณะเป็นงานรื่นเริง แต่แก่นแท้ของประเพณียังยึดโยงกับโลกทัศน์และความเชื่อในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะความเชื่อเรื่อง การประกอบพิธีในงานปราสาทผึ้งมีแก่นสำคัญอยู่ที่การอุทิศส่วนกุศลซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าบุญที่เกิดจากการสร้างปราสาทผึ้ง การสวดมนต์ และการทำทานจะถูกส่งไปถึงบรรพบุรุษ ผู้ล่วงลับ และวิญญาณที่ยังรอการอุปถัมภ์จากลูกหลาน การอุทิศส่วนกุศลนี้จึงไม่ได้เป็นเพียงพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา หากแต่เป็นวิธีเชื่อมโยง

ความผูกพันระหว่างครอบครัวตลอดหลายชั่วอายุคน ในวันออกพรรษา ชาวบ้านจะร่วมกันทำบุญอย่างพร้อมเพรียง ทั้งการตักบาตร ถวายสังฆทาน และถวายปราสาทผึ้งแก่พระสงฆ์ ถือเป็นการทำบุญร่วมกันในวันที่มีความศักดิ์สิทธิ์ที่สุดวันหนึ่งของปีซึ่งเชื่อกันว่าเป็นวันที่ “ประตูภพภูมิ” เปิด ทำให้ผู้ล่วงลับสามารถรับบุญได้ง่ายที่สุด กิจกรรมเหล่านี้จึงเป็นช่วงเวลาที่ชุมชนได้กลับมารวมตัวกัน พร้อมทำบุญด้วยจิตใจบริสุทธิ์และความศรัทธาร่วมกัน

ความหมายลึกซึ้งของประเพณีปราสาทผึ้งยังสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์–บรรพบุรุษ–สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในโลกทัศน์อีสาน มนุษย์มิได้อยู่โดดเดี่ยว หากอยู่ร่วมกับเครือญาติที่มองไม่เห็น เทพยดาผู้คุ้มครอง และกฎแห่งบุญกรรมที่ผูกโยงทุกชีวิตเข้าด้วยกัน พิธีกรรมที่เกิดขึ้นจึงเป็นการสานความสัมพันธ์สามระดับนี้ให้แน่นแฟ้นขึ้น เป็นการแสดงความกตัญญูต่อผู้จากไป การเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และการสร้างสมดุลระหว่างโลกมนุษย์กับโลกวิญญาณ พิธีกรรมเหล่านี้ทำให้ผู้เข้าร่วมเกิด “ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของจักรวาลทางศาสนา” ซึ่งเป็นพลังสำคัญที่คงไว้ซึ่งจิตวิญญาณชุมชน และส่งผลให้ประเพณีไม่เสื่อมสลายไปตามกาลเวลา

2. ประเพณีในฐานะเครื่องมือค้ำจุนโครงสร้างสังคมและความสัมพันธ์ของชุมชน

ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งทำหน้าที่เป็น “โครงสร้างทางสังคมเชิงบวก” ที่เชื่อมโยงสมาชิกทุกกลุ่มในหมู่บ้านให้มีพื้นที่ร่วมกันผ่านการทำงานเป็นทีม เช่น

การแบ่งหน้าที่ตามวัย

การดำเนินงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของคนทุกวัย โดยมีการแบ่งหน้าที่ที่เหมาะสมกับศักยภาพของแต่ละช่วงวัย เด็กและเยาวชนมักมีบทบาทในการช่วยงานเบื้องต้น เช่น การเตรียมวัสดุ การตกแต่งชิ้นส่วนขนาดเล็ก หรือช่วยงานบริการในชุมชน ขณะที่ผู้ใหญ่จะรับผิดชอบงานด้านเทคนิคที่ต้องใช้ความชำนาญ เช่น การประดิษฐ์ลวดลายผึ้ง การประกอบโครงสร้าง และการควบคุมกระบวนการผลิต ส่วนผู้สูงอายุทำหน้าที่เป็น “ครูภูมิปัญญา” ถ่ายทอดประสบการณ์ ความทรงจำทางวัฒนธรรม และบทบาททางพิธีกรรม ทำให้เกิดการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง

การแลกเปลี่ยนแรงงาน

วัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนแรงงานเป็นกลไกสำคัญที่สะท้อนความเข้มแข็งของทุนทางสังคมในชุมชน สมาชิกแต่ละบ้านมักมาช่วยเหลือกันโดยไม่หวังผลตอบแทน เช่น การผลัดเวรทำงานกลางคืนเพื่อให้การสร้างปราสาทผึ้งสำเร็จทันเวลา การร่วมกันเก็บวัสดุธรรมชาติ หรือการช่วยงานกันระหว่างคุ้มบ้าน การแลกเปลี่ยนแรงงานลักษณะนี้ไม่เพียงลดต้นทุนด้านทรัพยากร แต่ยังสร้างความสัมพันธ์แน่นแฟ้นและความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ทำให้ชุมชนมีศักยภาพในการรับมือกิจกรรมขนาดใหญ่ร่วมกัน

การรวมกลุ่มขององค์กรชุมชน (กลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชน กลุ่มดนตรีพื้นบ้าน)

องค์กรชุมชนหลายกลุ่มมีบทบาทสำคัญต่อการขับเคลื่อนประเพณีแห่ปราสาทผึ้งอย่างมีระบบ เช่นกลุ่มสตรีรับผิดชอบงานฝีมือ งานประดิษฐ์ลวดลาย การจัดเตรียมของใช้สำหรับทำบุญ และการดูแลงานครัวในช่วงเตรียมงานกลุ่มเยาวชนทำหน้าที่เป็นแรงงานหลักในการจัดขบวน ซ้อมการแสดง ช่วยงานอำนวยความสะดวกด้านต่าง ๆ และเป็นกำลังสำคัญในการสร้างบรรยากาศความคึกคักในชุมชน และกลุ่มดนตรีพื้นบ้านเช่น วงแคนหรือโปงลาง ทำหน้าที่สร้างสีสันในขบวนแห่ ถ่ายทอดบทเพลงพื้นบ้าน และสนับสนุนการแสดงฟ้อนรำ ทำให้ประเพณีมีความสมบูรณ์ทางศิลปวัฒนธรรม

การรวมกลุ่มเช่นนี้ไม่เพียงทำให้งานประเพณีสามารถดำเนินไปอย่างราบรื่นตามลำดับขั้นตอน แต่ยังทำหน้าที่เป็น “พื้นที่ทางสังคม” ที่เปิดโอกาสให้สมาชิกชุมชนได้แสดงศักยภาพของตนเอง ผ่านบทบาทที่หลากหลายทั้งด้านการจัดการ การประดิษฐ์งานศิลป์ การแสดง และการประกอบพิธีกรรม นอกจากนี้ การทำงานร่วมกันระหว่างกลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชน และกลุ่มดนตรีพื้นบ้าน ยังช่วยหล่อหลอมความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน พร้อมทั้งสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมในประเพณีที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน ส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางและยั่งยืนทั้งในระดับครัวเรือนและระดับคุ้มบ้าน ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการรักษาและพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมให้ดำรงอยู่ต่อไปในสังคมร่วมสมัย

3. ประเพณีในฐานะแหล่งภูมิปัญญาและมรดกวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น

การประดิษฐ์ผึ้งและปราสาทผึ้งถือเป็นองค์ความรู้ที่ต้องใช้ทักษะเฉพาะ เช่น

1. เทคนิคการดึงผึ้ง หมายถึงกระบวนการนำขี้ผึ้งดิบมาอุ่นให้มีความนุ่ม เหนียว และยืดหยุ่นพอเหมาะ จากนั้นใช้ทักษะการดึง ยืด และรีดให้ได้เส้นผึ้งที่มีความบางสม่ำเสมอ ซึ่งต้องอาศัยประสบการณ์สูงและความประณีต เพื่อให้สามารถนำไปประกอบเป็นลวดลายต่าง ๆ ได้อย่างงดงามและคงทน

2. การสร้างโครงปราสาท เป็นขั้นตอนสำคัญที่ใช้ทักษะงานช่างพื้นบ้าน ไม่ว่าจะเป็นการขึ้นโครงไม้ โครงเหล็ก หรือวัสดุผสม เพื่อให้ได้รูปทรงของปราสาทหลายชั้นตามแบบประเพณี ทักษะนี้ต้องใช้ความรู้ด้านสถาปัตยกรรมพื้นบ้าน ความเข้าใจเรื่องความแข็งแรงของวัสดุ และการคำนวณน้ำหนัก เพื่อให้ปราสาทผึ้งสามารถเคลื่อนย้ายและจัดแสดงได้อย่างปลอดภัย

3. การออกแบบลวดลาย เป็นกระบวนการสร้างสรรค์ศิลปะที่ผสานความงามแบบดั้งเดิมเข้ากับความคิดสร้างสรรค์ร่วมสมัย ผู้สร้างต้องมีความเข้าใจลวดลายมงคล ลายเรขาคณิต ลายดอกไม้ รวมถึงลายที่สะท้อนความเชื่อทางศาสนาและคติชนอีสาน เพื่อให้ผลงานมีความหมายทั้งด้านสุนทรียศาสตร์และจิตวิญญาณ

4. ความรู้ด้านศิลปกรรมพื้นบ้าน เป็นองค์ความรู้ที่สะสมผ่านหลายชั่วรุ่น ครอบคลุมตั้งแต่การเลือกวัสดุ เทคนิคการทำงาน ประวัติของลวดลาย ความหมายเชิงสัญลักษณ์ ตลอดจนรสนิยมทางศิลปะของท้องถิ่น ความรู้ชุดนี้เป็นฐานสำคัญที่ช่วยให้การสร้างปราสาทผึ้งไม่เพียงเป็นงานหัตถกรรม แต่เป็นตัวแทนของภูมิปัญญาอีสานที่มีคุณค่าและมีชีวิตอยู่ในชุมชนอย่างแท้จริง.

ความรู้เหล่านี้ได้รับการถ่ายทอดผ่านการเรียนรู้จากการลงมือทำ (Learning By Doing) ตามแบบภูมิปัญญาพื้นบ้าน ซึ่งสอดคล้องกับกรอบมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (UNESCO ICH) ที่เน้นการรักษาความรู้ผ่านการปฏิบัติของชุมชนการที่ชุมชนยังคงรักษาองค์ความรู้เหล่านี้ไว้ได้ ทำให้ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งเป็น “แหล่งผลิตอัตลักษณ์วัฒนธรรม” ที่มีคุณค่ายิ่ง

4.1.11 ประเพณีในฐานะทุนวัฒนธรรมที่มีศักยภาพต่อการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์

ผลการวิเคราะห์พบว่า งานแห่ปราสาทผึ้งมีคุณสมบัติที่สามารถต่อยอดเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้ เช่น

1. การจัดเส้นทางท่องเที่ยวชุมชน

ชุมชนสามารถออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงแหล่งวัฒนธรรมสำคัญ เช่น วัด สถานที่ประกอบพิธีปราสาทผึ้ง บ้านช่างผึ้ง และจุดชมวิถีชีวิต เพื่อให้ผู้มาเยือนเข้าใจภูมิปัญญาความเชื่อ และประวัติความเป็นมาของประเพณีอย่างลึกซึ้ง ทั้งยังสร้างประสบการณ์เชิงเรียนรู้ที่เชื่อมโยงผู้คนกับชุมชนอย่างแท้จริง

2. การจัดนิทรรศการหรือ workshop การทำผึ้ง

การจัดแสดงนิทรรศการภาพถ่าย วัสดุ ความรู้พื้นบ้าน หรือเปิดพื้นที่ workshop ให้ผู้สนใจได้ทดลองปั้นผึ้ง ดึงผึ้ง และประดิษฐ์ลวดลายด้วยตนเอง ถือเป็นกิจกรรมที่ช่วยถ่ายทอดภูมิปัญญาไปสู่สาธารณะ สร้างความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับความยากของงานผึ้ง และยังช่วยให้วัฒนธรรมมีชีวิต (living heritage) ผ่านการลงมือทำจริง

3. การแสดงฟ้อนพื้นบ้านแก่ผู้มาเยือน

การจัดการแสดงฟ้อนรำพื้นบ้าน เช่น ฟ้อนลำเพลิน ฟ้อนสาวไหม หรือการบรรเลงโปงลางและแคน ช่วยสร้างบรรยากาศทางศิลปวัฒนธรรมที่มีชีวิตชีวา ทำให้ผู้มาเยือนรับรู้ถึงรากเหง้าคติความเชื่อ และอารมณ์ความงามของศิลปะอีสาน เป็นการเผยแพร่มรดกทางวัฒนธรรมในรูปแบบที่เข้าถึงง่ายและประทับใจ

4. การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผึ้ง งานหัตถกรรม และของฝาก

ชุมชนสามารถต่อยอดองค์ความรู้เรื่องผึ้งและศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นไปสู่ผลิตภัณฑ์ร่วมสมัย เช่น ของที่ระลึกจากขี้ผึ้ง โมเดลปราสาทผึ้ง งานจักสาน ผ้าทอ หรือของฝากเชิงวัฒนธรรมอื่น ๆ ซึ่งไม่

เพียงช่วยสร้างรายได้เสริม แต่ยังทำให้มรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกเผยแพร่สู่ผู้คนวงกว้างในฐานะงานสร้างสรรค์ที่มีคุณค่าและอัตลักษณ์เฉพาะของชุมชน.

ตามแนวคิดCultural Capitalของ Bourdieu ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งคือทุนทางวัฒนธรรมที่สามารถเปลี่ยนแปลงเป็นทุนทางเศรษฐกิจและทุนทางสัญลักษณ์ได้เมื่อมีการจัดการอย่างถูกต้องโดยไม่ทำลายบริบทวัฒนธรรมดั้งเดิมศักยภาพนี้ช่วยให้ชุมชนบ้านท่ากกแกสามารถสร้างรายได้เสริมเกิดความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ และยังทำให้เยาวชนเห็นคุณค่าในการอนุรักษ์ประเพณี

5. การสังเคราะห์ภาพรวม ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในฐานะระบบวัฒนธรรมแบบองค์รวม

จากการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมด สามารถสรุปได้ว่า ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งไม่ใช่เพียงพิธีกรรมตามรอบปีศาสนาพุทธ แต่เป็น “ระบบวัฒนธรรมแบบองค์รวม” ที่หลอมรวมองค์ประกอบสำคัญของชุมชนเข้าไว้ในโครงสร้างเดียวอย่างลึกซึ้ง ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อทางศาสนา, ศิลปกรรมพื้นบ้าน, โครงสร้างสังคมชุมชน, ภาคเศรษฐกิจท้องถิ่น, ตลอดจนความทรงจำร่วมทางวัฒนธรรมของผู้คนในพื้นที่

ในเชิงความเชื่อ ประเพณีปราสาทผึ้งทำหน้าที่เชื่อมโยง “โลกมนุษย์-โลกบรรพบุรุษ-โลกสวรรค์” ผ่านการสร้างปราสาทผึ้งเพื่ออุทิศส่วนกุศลในวันออกพรรษา ทำให้ผู้อยู่อาศัยเกิดความตระหนักในคุณค่าของบุญกุศลและความเชื่อเรื่องสายใยระหว่างคนเป็นกับผู้ล่วงลับ ในขณะเดียวกัน ศิลปกรรมที่เกิดจากการดึงผึ้ง ประดิษฐ์ลวดลาย และการสร้างโครงปราสาท ยังสะท้อนภูมิปัญญาและความงดงามของศิลปหัตถกรรมอีสานอย่างลุ่มลึก

ด้านสังคม ประเพณีนี้ทำให้ชุมชนเกิดการระดมพลังร่วม ทั้งการแบ่งงานตามวัย การแลกเปลี่ยนแรงงาน และการรวมตัวกันของกลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชน และกลุ่มดนตรีพื้นบ้าน จึงทำให้งานกลายเป็นกลไกในการสร้างความสามัคคี ความเป็นเจ้าของร่วม (และความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ชุมชน

ในมิติทางเศรษฐกิจ ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งยังสร้างผลกระทบเชิงบวกผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การจัดแสดงศิลปกรรมพื้นบ้าน การผลิตของที่ระลึก และกิจกรรมสร้างรายได้ในช่วงเทศกาล ซึ่งล้วนต่อยอดจากทุนวัฒนธรรมดั้งเดิมให้กลายเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจร่วมสมัย

ด้วยเหตุนี้ ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งจึงทำหน้าที่มากกว่ากิจกรรมเชิงศาสนา แต่เป็น “กลไกเชิงยุทธศาสตร์” ที่ช่วยหล่อเลี้ยงทั้งจิตวิญญาณ เศรษฐกิจ และความมั่นคงของสังคมชุมชน ท้ายที่สุดประเพณีนี้จึงเป็นโครงสร้างวัฒนธรรมที่ค้ำจุนการดำรงอยู่ของชุมชนในทุกมิติอย่างแท้จริง ทั้งในฐานะมรดกภูมิปัญญา สัญลักษณ์แห่งอัตลักษณ์ และเครื่องมือพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในระยะยาว

4.2 ผลการศึกษาทุนทางวัฒนธรรมของประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง

ผลการศึกษาพบว่าประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแกมีลักษณะเป็น “ระบบทุนวัฒนธรรมแบบบูรณาการ” (Integrated Cultural Capital System) ที่ผสมผสานทั้งความรู้ ความหมาย สัญลักษณ์ พื้นที่ และความสัมพันธ์ของผู้คน ซึ่งทั้งหมดทำให้ประเพณีนี้ดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและมีพลวัตในการปรับตัวตามสภาพสังคมร่วมสมัย ทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญสามารถแบ่งออกเป็นสี่ประเภทย่อย ดังนี้

4.2.1 ทุนด้านภูมิปัญญา (Knowledge Capital)

ทุนด้านภูมิปัญญาถือเป็นแกนหลักที่หล่อเลี้ยงการดำรงอยู่ของประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในชุมชนบ้านท่ากกแก เนื่องจากประเพณีนี้ต้องอาศัยองค์ความรู้ท้องถิ่นเฉพาะทางซึ่งได้สั่งสมผ่านประสบการณ์ของผู้คนหลายรุ่น ภูมิปัญญาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงทั้งความชำนาญด้านหัตถกรรม การจัดการพิธีกรรม และความเข้าใจในลักษณะเฉพาะของวัสดุและศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งสามารถอธิบายได้อย่างละเอียดในสามประเด็นสำคัญ ดังนี้

ประการแรก ภูมิปัญญาการทำผึ้งพื้นบ้านภูมิปัญญาการทำผึ้งพื้นบ้านถือเป็นองค์ความรู้สำคัญที่สุดในการสร้างปราสาทผึ้ง เพราะ “ผึ้ง” ไม่ได้เป็นเพียงวัสดุ แต่เป็นหัวใจของงานหัตถกรรมทั้งหมด ภูมิปัญญานี้เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ของช่างท้องถิ่นอย่างยาวนาน ผ่านการสังเกตธรรมชาติ การทดลองใช้วัสดุอย่างละเอียดถี่ถ้วน และการถ่ายทอดความรู้ระหว่างรุ่น ซึ่งสามารถอธิบายอย่างละเอียดในหลายมิติดังต่อไปนี้

1. ความรู้ในการเลือกผึ้งธรรมชาติที่เหมาะสม

ผู้รู้ในชุมชนหรือผู้ที่ทำปราสาทผึ้งมาเป็นเวลานานมักมีประสบการณ์สั่งสมจากการสังเกตธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง จนเข้าใจลักษณะเฉพาะของผึ้งธรรมชาติแต่ละชนิดได้อย่างละเอียด ซึ่งถือเป็นภูมิปัญญาสำคัญที่ไม่สามารถเรียนรู้ได้จากตำรา แต่เกิดจากการลงมือปฏิบัติจริงในทุกขั้นตอนของการทำปราสาทผึ้ง เมื่อถึงฤดูกาลทำปราสาทผึ้ง ช่างผู้ชำนาญจะต้องคัดเลือกผึ้งอย่างพิถีพิถัน เพราะผึ้งธรรมชาติแต่ละช่วงฤดูกาลมีคุณสมบัติแตกต่างกัน ส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพของลวดลายและความแข็งแรงของปราสาทผึ้ง

ในช่วงต้นฤดูฝน ผึ้งที่ได้จากรังมักมีความชื้นสูง เนื้อผึ้งค่อนข้างอ่อนและมีความเหนียวน้อย เมื่อนำมาขึ้นรูปจะเสียทรงง่าย ไม่สามารถรักษารายละเอียดของลวดลายให้คงตัวได้ จึงไม่เหมาะสำหรับงานประณีตที่ต้องการความปราณีตสูง ผู้รู้ในชุมชนจึงมักหลีกเลี่ยงการใช้ผึ้งในช่วงนี้ เมื่อเข้าสู่ปลายฤดูฝนถึงต้นฤดูหนาว ผึ้งจะมีความแห้งและเหนียวมากกว่า เนื้อผึ้งมีความแน่นและสามารถคงรูปได้ดี เมื่อนำมาปั้นหรือกดลวดลายจะได้เส้นสายที่คมชัด และไม่บิดตัวหรือไหลเมื่ออุณหภูมิ

เปลี่ยน จึงเป็นช่วงเวลาที่ถือว่า “เหมาะที่สุด” สำหรับการจัดทำลวดลายของปราสาทผึ้ง ทั้งงานละเอียดและงานโครงสร้าง

ผึ้งจากรังป่าเองก็มีคุณลักษณะพิเศษที่แตกต่างออกไป โดยมักมีสีเข้ม คุณภาพดี และมีกลิ่นหอมเฉพาะ เนื่องจากผึ้งป่ามักเก็บน้ำหวานจากดอกไม้หลากหลายชนิด ทำให้เนื้อผึ้งมีคุณสมบัติเด่นทั้งด้านความเหนียว ความยืดหยุ่น และความทนทานต่อความร้อน ช่างฝีมือจึงนิยมใช้ผึ้งป่าในส่วนที่เป็นลวดลายสำคัญหรือบริเวณที่ต้องการความคงทนเป็นพิเศษ

ความรู้ทั้งหมดนี้เป็นผลมาจากการสังเกตการณ์อย่างลึกซึ้งต่อธรรมชาติ การทดลองใช้ผึ้งในฤดูกาลต่าง ๆ และการถ่ายทอดประสบการณ์จากรุ่นสู่รุ่น จนกลายเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่า ทั้งยังสะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับธรรมชาติที่เกื้อกูลกันมาอย่างยาวนาน

2. ความเข้าใจคุณสมบัติของสีผึ้ง

ผู้ทำผึ้งต้องรู้ลักษณะของผึ้งที่ดี ได้แก่ผึ้งที่ใช้ทำปราสาทผึ้งมิได้เป็นเพียงวัสดุธรรมชาติทั่วไป แต่เป็น “วัสดุมงคล” ที่ถูกคัดสรรและเตรียมอย่างประณีต ซึ่งต้องผ่านกระบวนการเคี่ยว กรอง และพักผึ่งจนได้เนื้อผึ้งที่มีคุณภาพสูงและเหมาะสมต่อการสร้างงานหัตถกรรมระดับพิธีกรรม

คุณสมบัติสำคัญประการแรกคือความเหนียว (Adhesiveness) ความเหนียวนี้เกิดจากสัดส่วนของไขผึ้งแท้และความบริสุทธิ์ที่ยังคงถูกเก็บรักษาไว้ ช่างผึ้งต้องเคี่ยวผึ้งด้วยอุณหภูมิที่พอดี เพื่อให้ผึ้งมีเนื้อเนียนและสามารถยึดติดกับโครงไม้ โครงหวาย หรือแผ่นรองลวดลายได้อย่างแน่นหนา หากผึ้งเหนียวไม่พอ เมื่อแห่ขบวนผ่านแรงลม การสั่นสะเทือน หรือการยกปราสาท องค์ประกอบของลวดลายอาจหลุดออกมาได้ง่าย ทำให้ชิ้นงานเสียหาย

คุณสมบัติประการที่สองคือความยืดหยุ่น (Plasticity) ซึ่งถือเป็นหัวใจของงานศิลปกรรมผึ้ง ความยืดหยุ่นนี้เป็นผลจากอุณหภูมิการเคี่ยวและวิธีการพักผึ่งผึ้งก่อนนำมาดึงเป็นเส้น ช่างต้องมีประสบการณ์สูงจึงจะรู้จังหวะที่เหมาะสมของผึ้งที่ “กำลังงาม”-ไม่แข็งจนดึงไม่ได้ และไม่อ่อนจนเสียทรง เมื่อผึ้งมีความยืดหยุ่นที่ดี ผู้ช่างสามารถดึงเป็นเส้นเล็ก-ใหญ่ ม้วนเป็นก้นหอย ประกอบเป็นลายบัว ลายกนก ลายเรขาคณิต หรือแม้แต่ลายพรรณพฤกษาที่ละเอียดซับซ้อนได้โดยไม่แตกหัก คุณสมบัตินี้จึงสะท้อนทั้งภูมิปัญญาช่างและความวิจิตรของศิลปกรรมพื้นบ้านอีสาน

คุณสมบัติประการสุดท้ายคือความคงทนต่ออากาศ (Weather Resistance) ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากขบวนแห่ปราสาทผึ้งส่วนใหญ่จัดขึ้นกลางแจ้งท่ามกลางแสงแดด โดยเฉพาะในช่วงวันออกพรรษาที่มักมีอากาศร้อนแห้ง ผึ้งที่ไม่ผ่านการเคี่ยวหรือการผสมให้เหมาะสมอาจละลายเยิ้มหรือเสียรูปทรงได้ง่ายเมื่อโดนแดด ช่างบางกลุ่มจึงผสมผึ้งด้วยวัตถุดิบธรรมชาติ เช่น ดินแดง ขมิ้น หรือผงถ่านไม้ เพื่อเพิ่มความคงทนและช่วยรักษาสีสันของลวดลาย นอกจากนี้ การที่ผึ้งคงตัวได้นานยังมีความหมายเชิงพิธีกรรมว่า “บุญกุศลคงอยู่ยาวนาน ไม่เสื่อมสลายง่าย”

ดังนั้น คุณสมบัติทั้งสามประการของผึ้ง-ความเหนียว ความยืดหยุ่น และความคงทน-จึงไม่เพียงเป็นเงื่อนไขด้านเทคนิคสำหรับการทำงานศิลป์เท่านั้น แต่ยังสะท้อนภูมิปัญญาช่าง ความศรัทธาที่ละเอียดอ่อน และความตั้งใจในการสร้างงานบุญที่สมบูรณ์แบบเพื่อถวายแด่บรรพบุรุษและพระพุทธศาสนา ถือเป็น “องค์ความรู้มรดก” ที่หากไม่สืบทอดอย่างต่อเนื่องก็อาจสูญหายไปพร้อมกับผู้รู้ในชุมชนความรู้เรื่องคุณสมบัติเหล่านี้ทำให้ช่างสามารถปรับสัดส่วนการอุ่นผึ้งหรือผสมผึ้งจากรังต่าง ๆ เพื่อให้ได้เนื้อผึ้งที่เหมาะสมกับงานแต่ละส่วน

3. เทคนิคการรีดและม้วนผึ้ง

การรีดผึ้งให้บาง เรียบ และมีความสม่ำเสมอเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยทักษะเชิงช่างขั้นสูง ซึ่งไม่สามารถอาศัยเพียงอุปกรณ์วัดหรือเครื่องมือสมัยใหม่ แต่ต้องใช้ “ความรู้สึกผ่านมือ” ของผู้ช่างเป็นหลัก ความอุ่นของผึ้ง ความหนืดในแต่ละช่วงอุณหภูมิ และแรงกดที่พอเหมาะล้วนเป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงที่สั่งสมมายาวนาน หากช่างรีดผึ้งบางเกินไปผึ้งจะมีความเปราะและแตกง่าย เมื่อดึงขึ้นรูปเป็นเส้นหรือม้วนเป็นลวดลายก็อาจขาดกลางหรือร่อนหลุดจากแผ่นรองเกิดเป็นข้อบกพร่องที่ส่งผลต่อความประณีตของชิ้นงานทั้งชิ้น ในทางกลับกัน หากรีดผึ้งหนาเกินไปผึ้งจะมีน้ำหนักมาก ทำให้ติดลงบนลวดลายหรือโครงปราสาทได้ไม่แน่น อีกทั้งยังทำให้รูปทรงของลวดลายดูทึบ ไม่พลิ้วไหว หรือไม่มีความละเอียดอ่อนตามแบบฉบับของศิลปกรรมผึ้งดั้งเดิม

ดังนั้น การรีดผึ้งจึงเป็นศาสตร์ที่ต้องอาศัยการสังเกต ความชำนาญ และการฝึกมืออย่างต่อเนื่อง ผู้ช่างต้องรู้ว่าผึ้ง “พร้อมทำงาน” เมื่อใด ทั้งจากกลิ่น สี ความอุ่น และสัมผัสบนฝ่ามือ ทักษะนี้จึงถือเป็นองค์ความรู้ที่มีความเปราะบาง หากไม่มีการถ่ายทอดอย่างสม่ำเสมอก็อาจสูญหายไปพร้อมกับคนรุ่นเก่าในชุมชน เป็นอีกหนึ่งมิติของมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์และสืบทอดอย่างจริงจัง การม้วนผึ้งเป็นเส้นขนาดต่าง ๆ (เช่น ขนาด 3 มม., 5 มม., หรือ 1 ซม.) ต้องใช้การ ควบคุมแรงกด–แรงดึงอย่างละเอียด เพื่อให้ได้เส้นผึ้งที่สม่ำเสมอ ใช้ประดับลวดลายได้อย่างกลมกลืน ความสม่ำเสมอนี้ถือเป็นสัญลักษณ์ของความชำนาญของผู้ทำผึ้ง และยังเป็นตัวบ่งชี้คุณภาพของปราสาทผึ้งทั้งองค์ประกอบ

4. การควบคุมอุณหภูมิและสภาพแวดล้อม

ขั้นตอนนี้เป็นความรู้เชิงช่างที่ต้องอาศัยประสบการณ์สูง การควบคุมอุณหภูมิและสภาพแวดล้อมในการทำผึ้งถือเป็นหัวใจสำคัญของงานศิลปกรรมปราสาทผึ้ง ซึ่งต้องอาศัยทั้งความรู้เชิงช่าง ประสบการณ์สะสม และ “ปัญญาจากการสังเกต” ที่สืบทอดกันในชุมชนมาหลายชั่วคน ขั้นตอนนี้เป็นสิ่งที่ไม่สามารถเรียนรู้ได้จากตำรา แต่ต้องอาศัยประสบการณ์ตรงและการลงมือทำซ้ำ ๆ จนเกิดความเข้าใจในธรรมชาติของผึ้งอย่างลึกซึ้ง

อุณหภูมิถือเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการทำลวดลายผึ้ง เพราะผึ้งธรรมชาติเป็นวัสดุที่ไวต่อความร้อนและความเย็นมากกว่าวัสดุประเภทอื่น การควบคุมอุณหภูมิอย่างเหมาะสมจึงเป็นทักษะที่ช่างต้องอาศัยประสบการณ์สูง ซึ่งมีผลโดยตรงต่อความสวยงามและความคงทนของปราสาทผึ้ง ดังนี้

1. อุณหภูมิสูงเกินไป เมื่อผึ้งสัมผัสกับความร้อนมากเกินความต้องการ โครงสร้างของผึ้งจะอ่อนตัวอย่างรวดเร็วและเริ่มละลายจนมีลักษณะเยิ้ม เนื้อผึ้งจะสูญเสียความเหนียวและความยืดหยุ่น ทำให้ไม่สามารถดึงหรือม้วนลวดลายได้ตามต้องการ ลวดลายที่เคยคมชัดจะพอง บิดเบี้ยว หรือไหลลงตามแรงโน้มถ่วง นอกจากนี้ หากนำผึ้งที่ร้อนเกินไปติดลงบนโครงปราสาท ส่วนลวดลายบนตัวปราสาทจะเกิดการไหลหรือเบี้ยว ทำให้เสียความประณีตของงานทั้งหมด ช่างผึ้งจึงต้องอุ่นผึ้งอย่างระมัดระวัง ใช้ไฟอ่อนและค่อย ๆ ควบคุมอุณหภูมิให้คงที่ เพื่อให้ผึ้งคงตัวและพร้อมใช้งานที่สุด

2. อุณหภูมิต่ำเกินไป ในทางกลับกัน หากผึ้งเย็นเกินไป เนื้อผึ้งจะเกิดการแข็งตัวอย่างรวดเร็ว ทำให้ผึ้งมีความเปราะและแตกง่าย ไม่สามารถดัดโค้ง กดลาย หรือม้วนเป็นเส้นได้ตามต้องการ ช่างจะพบว่ารอยดึงลวดลายขาดหรือแตกเป็นเสี้ยน โดยเฉพาะในลวดลายที่ต้องใช้ความละเอียด เช่น ลายเส้นกนก ปลายกลีบ หรือลายโค้งต่อเนื่อง เมื่อผึ้งแข็งตัวเร็วเกินไป การขึ้นรูปจึงไม่ต่อเนื่อง ทำให้รูปทรงไม่สวยงามและดูไม่ประณีต อีกทั้งยังทำให้งานล่าช้าจากการต้องอุ่นผึ้งใหม่ซ้ำหลายครั้ง

นอกจากอุณหภูมิแล้วความชื้นในอากาศยังเป็นตัวแปรสำคัญที่ช่างผึ้งต้องคอยสังเกตอย่างใกล้ชิด หากความชื้นสูง ผึ้งจะมีลักษณะคล้าย “เหงื่อออก” คือมีน้ำเกาะผิว ทำให้ผึ้งไม่ยึดติดกับโครงสร้างและทำให้ชิ้นงานเสียได้ง่าย ความชื้นยังทำให้ผึ้งอ่อนตัวผิดปกติและทำให้สีหม่นลงอีกด้วย เพื่อจัดการกับปัญหาเหล่านี้ ปราชญ์ช่างผึ้งจึงใช้เทคนิคพื้นบ้านที่พิสูจน์แล้วว่าเหมาะสมกับธรรมชาติของผึ้ง เช่นในการทำลวดลายผึ้งสำหรับประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ช่างผู้ชำนาญจำเป็นต้องควบคุมอุณหภูมิของผึ้งอย่างประณีต เพราะความร้อนมีผลโดยตรงต่อความนุ่ม ความเหนียว และความสามารถในการขึ้นรูปของผึ้ง จึงเกิดเป็นเทคนิคภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ได้แก่

3. การอุ่นผึ้งด้วยเตาถ่านไฟอ่อน ช่างจะเลือกใช้เตาถ่านแทนเตาแก๊สหรือไฟแรง เพราะเตาถ่านให้ความร้อนอย่างสม่ำเสมอและค่อยเป็นค่อยไป ทำให้ผึ้งอุ่นได้ทั่วทั้งก้อนโดยไม่ละลายเร็วหรือกลายเป็นของเหลว ช่วยคงความหนืดและความยืดหยุ่นได้พอดีสำหรับการปั้นและดึงลวดลาย หากผึ้งร้อนเกินไปจะเหลวจนปั้นไม่ได้ แต่หากอุ่นไม่ทั่วก็จะเกิดส่วนที่แข็ง–นิ่มไม่เท่ากัน ซึ่งทำให้ลวดลายเสียรูปได้ง่าย

4. การใช้ผ้าชุบน้ำประคบบริเวณผิวผึ้ง เมื่อผึ้งถูกอุ่นจนพร้อมใช้งาน บางครั้งส่วนผิวหน้าจะมีความร้อนมากกว่าเนื้อด้านใน ช่างจะใช้ผ้าชุบน้ำบิดหมาดประคบเบา ๆ บริเวณที่ร้อนเกินไป เพื่อลดอุณหภูมิเฉพาะจุด วิธีนี้ช่วยให้เนื้อผึ้งมีความสม่ำเสมอ เหมาะต่อการดึงลวดลายที่ต้อง

ใช้ความประณีต เช่น ลายกนก ลายพันธุ์พฤกษา หรือส่วนมุมแหลมที่ต้องการความคมชัด เทคนิคนี้สะท้อนให้เห็นถึงความละเอียดอ่อนและความเข้าใจลึกซึ้งของช่างต่อพฤติกรรมของผึ้งเมื่อสัมผัสกับความร้อน

5. การใช้ลมธรรมชาติแทนพัดลม แม้กระบวนการทำผึ้งจำเป็นต้องให้อากาศช่วยลดอุณหภูมิเป็นระยะ แต่ผู้รู้ในชุมชนจะไม่ใช้พัดลม เพราะลมแรงและต่อเนื่องทำให้ผึ้งเย็นตัวเร็วเกินไป ส่งผลให้ผึ้งแข็งก่อนที่จะปั้นเสร็จ ทำให้ดึงไม่ได้ ดัดไม่ได้ หรือแตกหักเมื่อลงน้ำหนักมือ ช่างจึงอาศัยลมธรรมชาติที่อ่อนและสม่ำเสมอ ทำให้ผึ้งเย็นตัวอย่างช้า ๆ และสามารถควบคุมจังหวะการขึ้นรูปได้ดีกว่า นอกจากนี้ การทำงานกับลมธรรมชาติยังช่วยให้ช่างปรับอุณหภูมิผึ้งได้โดยใช้ประสบการณ์ เช่น เลือกทำงานใต้ร่ม ใต้ถุนบ้าน หรือบริเวณที่มีลมพัดผ่านพอดี

ความสัมพันธ์ระหว่างผึ้ง-อุณหภูมิ-ความชื้นจึงเป็นภูมิปัญญาที่ต้องเรียนรู้ผ่านการปฏิบัตินับสิบปี ผู้เชี่ยวชาญด้านการทำผึ้งสามารถบอกได้ด้วยสัมผัสทางมือ กลิ่น และลักษณะผิวผึ้งว่าผึ้งพร้อมทำงานหรือไม่ ความรู้เหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับวัสดุธรรมชาติ และเป็นมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่าอย่างยิ่งต่อการสืบสานประเพณีปราสาทผึ้งให้ดำรงอยู่ต่อไปในอนาคต

5. ความรู้ในการติดผึ้งบนโครงสร้างโดยไม่บิดเบี้ยว

การติดผึ้งบนโครงสร้างไม่ว่าจะเป็นโครงไม้หรือโครงหวาย เป็นขั้นตอนที่ต้องใช้ทั้งความเร็ว ความแม่นยำ และประสบการณ์เชิงช่างในระดับสูง เนื่องจากผึ้งเป็นวัสดุที่มีการเปลี่ยนสถานะรวดเร็วตามอุณหภูมิ เมื่อผึ้งเริ่มเย็นตัวเพียงไม่กี่วินาที มันจะแข็งทันทีและไม่สามารถปรับแก้รูปทรงได้อีก ทำให้ผู้ทำผึ้งต้องทำงานด้วยจังหวะที่พอดี ไม่ช้าเกินไปและไม่เร็วเกินไปช่างผึ้งจึงจำเป็นต้องรู้จักประเมินความหนาของผึ้งที่จะติดลงบนโครง หากผึ้งหนาเกินไปจะไม่แนบสนิทกับพื้นผิวและทำให้ลวดลายดูไม่สวยงาม แต่หากบางเกินไปก็อาจไม่ทนทานต่อการเคลื่อนย้ายในขบวนแห่ นอกจากนี้ยังต้องรู้จังหวะเวลาที่เหมาะสมในการประกบผึ้งซึ่งมักเป็นช่วงเวลาสั้นมากที่ผึ้งยังคงมีความอ่อนตัวสามารถปรับรูปทรงได้โดยไม่แตกร้าว

อีกประเด็นสำคัญคือการเลือกแนวการติดผึ้งเพื่อให้ลวดลายออกมามีความสมดุลและต่อเนื่อง หากติดผิดแนวเพียงเล็กน้อย ลวดลายทั้งหมดอาจเบี้ยวหรือไม่สัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่นของปราสาท และต้องรื้อทำใหม่ทั้งหมด

เหนือสิ่งอื่นใด ผู้ทำผึ้งต้องมีความเข้าใจลึกซึ้งใน “การไหล” ของผึ้ง ขณะอยู่ในสภาพร้อนซึ่งเป็นลักษณะพิเศษที่ไม่สามารถอธิบายได้ครบถ้วนด้วยคำพูดหรือคู่มือ แต่ต้องเกิดจากประสบการณ์ตรง ความเคยชินกับน้ำหนักผึ้ง ความรู้สึกผ่านฝ่ามือ และการสังเกตลักษณะผิวของผึ้งในแต่ละสภาวะว่ามีช่วงใดที่เหมาะสมที่สุดสำหรับการติดลงบนโครง

ทักษะนี้จึงถือเป็นภูมิปัญญาเฉพาะด้านที่ต้องสั่งสมเป็นเวลาหลายปี และเป็นองค์ความรู้ที่สำคัญอย่างยิ่งในการรักษาความงดงามและคุณภาพของงานปราสาทผึ้ง ซึ่งเป็นมรดกทางศิลปกรรมและจิตวิญญาณของชุมชนอีสานให้คงอยู่สืบไป

แก่นสำคัญของภูมิปัญญานี้

องค์ความรู้เกี่ยวกับการทำผึ้งพื้นบ้านไม่ได้เป็นเพียงเทคนิคเชิงช่างเท่านั้น หากแต่เป็น "มรดกทางวัฒนธรรม" ที่ต้องอาศัยการฝึกฝนยาวนาน การเรียนรู้ผ่านการช่วยงานผู้ใหญ่ และการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นในลักษณะ “การเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง” (learning by doing) ความชำนาญที่เกิดขึ้นจึงไม่สามารถเรียนรู้ได้ในระยะสั้น และเป็นสิ่งที่สะท้อนอัตลักษณ์เฉพาะของชุมชนบ้านท่ากกแกอย่างชัดเจน

ประการที่สอง เทคนิคการประดิษฐ์ปราสาทผึ้งเทคนิคการประดิษฐ์ปราสาทผึ้งเป็นศิลปหัตถกรรมเฉพาะทางที่สะท้อนภูมิปัญญา ความคิดสร้างสรรค์ และความเข้าใจทางสุนทรียศาสตร์ของช่างท้องถิ่นอย่างลึกซึ้ง การสร้างปราสาทผึ้งหนึ่งองค์ไม่ได้เกิดจากการประกอบวัสดุเท่านั้น แต่เป็นกระบวนการที่รวมองค์ความรู้ด้านโครงสร้าง ศิลปกรรม ประเพณี และความเชื่อเข้าไว้ด้วยกันอย่างสอดประสาน สามารถอธิบายได้ในประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

1. ความสามารถในการออกแบบรูปทรงปราสาทให้สอดคล้องกับความหมายทางวัฒนธรรม

โครงสร้างของปราสาทผึ้งโดยทั่วไปจำลองมาจากสถาปัตยกรรมแบบปราสาทหรือวิมานในคติจักรวาลของพุทธศาสนา ซึ่งหมายถึงสถานที่รองรับบุญกุศลและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผู้สร้างจึงต้องมีความรู้เกี่ยวกับ การออกแบบองค์ประกอบของปราสาทผึ้งจำเป็นต้องยึดหลักโครงสร้างที่ได้รับอิทธิพลจาก “ปรางค์” หรือสถาปัตยกรรมแบบขอมโบราณ ซึ่งชุมชนท้องถิ่นนำมาปรับใช้ให้เหมาะกับงานบุญของตน โดยมีรายละเอียดสำคัญดังนี้:

องค์ประกอบของปรางค์

โครงปราสาทผึ้งประกอบด้วยฐาน ตัวปราสาท และยอด ซึ่งจำลองมาจากคติสถาปัตยกรรมศาสนสถานโบราณที่สื่อถึงภูเขาศักดิ์สิทธิ์หรือศูนย์กลางจักรวาล (เขาพระสุเมรุ) ฐานปราสาททำหน้าที่รองรับน้ำหนักและเป็นสัญลักษณ์ของพื้นโลก ขณะที่ตัวปราสาทสื่อถึงโลกมนุษย์ ส่วนยอดปราสาทแทนสวรรค์หรือโลกทิพย์ที่สูงส่งกว่า

ลักษณะ “ยอดปราสาท” ที่สื่อถึงความสูงส่งทางธรรม

ยอดปราสาทมักทำให้เรียวขึ้นเป็นชั้น ๆ และจบด้วยปลายแหลมหรือทรงคล้ายดอกบัวตูม ซึ่งมีความหมายถึงการเบิกบานทางจิตวิญญาณและการมุ่งสู่สภาวะบริสุทธิ์ ยอดที่สูงโดดเด่นยังทำให้ปราสาทผึ้งถูกมองเห็นได้จากระยะไกล เสมือนเป็น “แกนกลาง” ของงานบุญและเป็นสัญลักษณ์ของความศรัทธาที่พุ่งขึ้นสู่เบื้องบน

การกำหนดสัดส่วนฐาน–ตัวปราสาท–ยอดให้สมดุลทางสายตาและสอดคล้องคติจักรวาล

ผู้สร้างต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ของทั้งสามส่วนอย่างละเอียด เช่น ฐานควรกว้างมั่นคงเพื่อสื่อถึงโลกียภูมิ ตัวปราสาทต้องมีความสูงพอเหมาะเพื่อให้เกิดความสง่างาม และยอดต้องเรียวขึ้นในสัดส่วนที่รับกับด้านล่างเพื่อสะท้อนความหมายของการยกระดับจิตใจตามคติไตรภูมิ หากสัดส่วนใดผิดไปแม้เพียงเล็กน้อย งานทั้งองค์จะเสียความสมดุล ทำให้ไม่เกิดความงามแบบ “ศิลปะเชิงจักรวาล” ที่เป็นหัวใจของปราสาทผึ้งโดยรวมแล้ว การกำหนดองค์ประกอบเช่นนี้ไม่ใช่เพียงการสร้างรูปทรงให้ดูงดงาม แต่เป็นการผสานความรู้ด้านสถาปัตยกรรมพื้นบ้าน ความเชื่อเรื่องจักรวาล และความศรัทธาทางศาสนาเข้าด้วยกันอย่างลึกซึ้ง ทำให้ปราสาทผึ้งหนึ่งองค์เป็นทั้งงานศิลป์และสัญลักษณ์ของโลกทัศน์ชุมชนอย่างแท้จริง การออกแบบมิใช่เพียงคำนึงถึงความงาม แต่ต้องสื่อความหมายที่เหมาะสมต่อพิธีกรรมและบทบาทของปราสาทผึ้งในฐานะ “พาหนะส่งบุญ”

2. ความรู้ด้านโครงสร้างและวิศวกรรมพื้นบ้าน

แม้โครงของปราสาทผึ้งจะทำจากวัสดุน้ำหนักเบา เช่น ไม้ไผ่ หวาย หรือโครงเหล็กเส้นบาง แต่ผู้ประดิษฐ์จำเป็นต้องมีทักษะความรู้ด้านโครงสร้างในระดับสูง เพื่อให้ผลงานที่สร้างขึ้นมีความมั่นคงและสามารถรองรับการใช้งานในพิธีกรรมได้อย่างปลอดภัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องคำนึงถึงการรับน้ำหนักของผึ้งที่ประดับจำนวนมาก รวมถึงแรงสั่นสะเทือน แรงลม และการเคลื่อนตัวของขบวนแห่ ซึ่งอาจทำให้โครงสร้างเกิดการบิดหรือเสียหายได้หากไม่มีการออกแบบที่เหมาะสม ช่างท้องถิ่นจึงนำภูมิปัญญาดั้งเดิมมาปรับใช้ในการเสริมความแข็งแรงของโครงสร้าง เช่นการไขว้ไม้แบบ “ซี่โครงเรือ” ซึ่งเป็นเทคนิคที่ช่วยกระจายน้ำหนักและเพิ่มความยืดหยุ่น ทำให้โครงไม่หักง่ายและสามารถรับแรงได้หลายทิศทางการมัดหวายตามแบบดั้งเดิมที่ใช้ลวดลายการพันและการไขว้อย่างเฉพาะตัว ทำให้โครงยึดแน่นโดยไม่จำเป็นต้องใช้ตะปูจำนวนมาก ซึ่งช่วยลดน้ำหนักและลดโอกาสการแตกของไม้ไผ่ เทคนิคเชิงช่างเหล่านี้ไม่เพียงต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจธรรมชาติของวัสดุ แต่ยังต้องมีประสบการณ์ยาวนานจากการสังเกต ทดลอง และเรียนรู้ร่วมกับช่างรุ่นเก่า ความชำนาญนี้จึงเป็นทั้งภูมิปัญญาเชิงเทคนิคและมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดข้ามรุ่นในชุมชนบ้านท่ากกแก.

3. ความประณีตในการสร้างลวดลายผึ้งและการจัดองค์ประกอบศิลป์

ลวดลายที่ใช้ประดับ เช่น ลวดลายเครือเถาที่ประดับอยู่บนตัวปราสาทผึ้งเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สะท้อนถึง “ความเจริญงอกงาม” ทั้งในระดับชีวิตบุคคลและระดับชุมชน เส้นสายที่ทอดตัวต่อเนื่องของลายเครือเถาเปรียบเสมือนการเติบโตไม่รู้จบ การขยายตัวของสายใยเครือญาติ และความอุดมสมบูรณ์ที่เป็นรากฐานของวิถีการดำรงชีวิตของผู้คนในชุมชนบ้านท่ากกแก จึงนับเป็นลวดลายที่ให้ความหมายถึงความก้าวหน้า ความพัฒนา และความหวังในอนาคต ลวดลายดอกไม้ถูกใช้เพื่อสื่อถึง “ความบริสุทธิ์ ความงดงาม และการบูชา” ตามคติความเชื่อพื้นบ้านที่มองว่าดอกไม้เป็นสิ่ง

บริสุทธิ์ที่เหมาะสมต่อการถวายแด่พระพุทธเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ภาพดอกไม้บนปราสาทผึ้งจึงสะท้อนจิตใจที่ผ่องใสของผู้สร้าง ความตั้งใจที่บริสุทธิ์ในการทำบุญ และความงามตามธรรมชาติที่เป็นสัญลักษณ์ของการเกิดใหม่และความสงบเย็นทางจิตวิญญาณ ส่วนลวดลายเรขาคณิตนั้นทำหน้าที่แสดง “ระเบียบ ความเป็นแบบแผน และสมดุล” อันเป็นหลักการสำคัญของสุนทรียศาสตร์แบบพื้นบ้านไทย-อีสาน เส้นตรง เส้นทแยง และรูปทรงที่จัดวางอย่างมีจังหวะบนโครงสร้างของปราสาทผึ้งสะท้อนความพิถีพิถัน ความมีระเบียบแบบแผน และความพยายามรักษาความสมดุลทั้งทางกายภาพและทางสัญลักษณ์ ลวดลายเรขาคณิตจึงเป็นการแสดงออกถึงภูมิปัญญาดั้งเดิมที่ผสมผสานความงามเข้ากับความมั่นคงและความกลมกลืนอย่างลงตัว การออกแบบลวดลายบนปราสาทผึ้งเป็นกระบวนการที่ต้องพิจารณาอย่างประณีตในหลายมิติ ทั้งด้านสุนทรียภาพ โครงสร้าง และความหมายเชิงสัญลักษณ์ โดยมีองค์ประกอบสำคัญดังต่อไปนี้ ได้แก่ การออกแบบลวดลายต้องคำนึงถึงความพอดีตามสัดส่วนขององค์ปราสาทซึ่งหมายถึงการจัดวางลายให้สัมพันธ์กับโครงสร้างหลัก ไม่ให้ลายใหญ่หรือเล็กเกินไปจนเสียสมดุลของภาพรวม ผู้ทำผึ้งจะใช้หลักการสัดส่วน (proportion) แบบดั้งเดิมร่วมกับประสบการณ์ทางสายตา เพื่อให้ลวดลายแต่ละส่วนรองรับซึ่งกันและกันอย่างลงตัว และไม่บดบังหรือแย่งความเด่นขององค์ประกอบสำคัญอื่น ๆ อีกประเด็นสำคัญคือการวางตำแหน่งลวดลายเพื่อให้เกิดจุดเน้น (focal point) ผู้สร้างต้องกำหนดตำแหน่งที่ต้องการให้ผู้ชมมองเห็นเป็นอันดับแรก เช่น ส่วนยอดปราสาท หน้าบัน หรือฐานรองลายสำคัญ จากนั้นจึงจัดวางเส้นสายและลวดลายอื่น ๆ ให้สนับสนุนการมองโดยธรรมชาติของสายตา จุดเน้นนี้ไม่เพียงทำให้ปราสาทผึ้งดูมีมิติและความลึก แต่ยังสื่อสารความหมายหลักของงานบุญได้อย่างชัดเจนนอกจากนี้ต้องพิจารณาความกลมกลืนของสีผึ้งตามธรรมชาติซึ่งมีโทนสีเหลือง–ทองหลากเฉด ผู้ทำผึ้งต้องเลือกใช้ผึ้งจากแหล่งต่าง ๆ ที่มีสีแตกต่างกันอย่างเหมาะสม เพื่อสร้างความแตกต่างของชั้นลวดลายโดยไม่ทำให้ภาพรวมขัดแย้งกัน สีผึ้งจึงทำหน้าที่ทั้งเป็นวัสดุและเป็นภาษาทางศิลปะที่ต้องประสานให้เกิดความไพเราะทางสายตา สื่อความศรัทธา ความอบอุ่น และความบริสุทธิ์ตามความเชื่อของชุมชนทั้งหมดนี้สะท้อนว่าการออกแบบลวดลายปราสาทผึ้งเป็นกระบวนการที่ต้องใช้ทั้งความรู้เชิงช่าง ประสบการณ์ด้านศิลปกรรมพื้นบ้านและความเข้าใจในความหมายเชิงพิธีกรรมอย่างลึกซึ้ง เพื่อให้งานศิลป์หนึ่งชิ้นสามารถทำหน้าที่เป็นทั้งเครื่องบูชาและตัวแทนของอัตลักษณ์ชุมชนได้อย่างสมบูรณ์ยิ่งขึ้นผู้เชี่ยวชาญจะใช้ “สายตาช่าง” เพื่อปรับขนาดและระดับความละเอียดของลวดลายให้เหมาะสมกับจุดต่าง ๆ ของโครงสร้าง เช่น ฐานต้องการลวดลายที่ใหญ่และหนักแน่น ส่วนยอดต้องการลวดลายที่ละเอียดและเบา เพื่อสร้างความสมดุลเชิงสุนทรียภาพ

4. การผสานสัญลักษณ์ทางศาสนาและวัฒนธรรมเข้ากับงานศิลป์

ช่างประดิษฐ์ปราสาทผึ้งไม่ได้เพียงทำงานศิลป์เพื่อความงามทางสายตาเท่านั้น แต่ยังต้องมีความเข้าใจลึกซึ้งถึงสัญลักษณ์ ความหมาย และคติทางจิตวิญญาณที่อยู่เบื้องหลังองค์ประกอบแต่ละส่วนของปราสาทผึ้ง ซึ่งเป็นแก่นสำคัญของประเพณีนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ช่างต้องตระหนักว่า

4.1 ขนาดและจำนวนชั้นของปราสาทสัมพันธ์กับคติภูมิจักรวาล การกำหนดจำนวนชั้นมิใช่เพียงเรื่องสัดส่วนทางสถาปัตยกรรม แต่สะท้อนถึงแนวคิดเรื่องไตรภูมิ ได้แก่ โลกมนุษย์ สวรรค์ และโลกทิพย์ที่สูงส่งกว่า การเพิ่มระดับชั้นจึงหมายถึงการยกระดับบุญกุศลและการมุ่งสู่ภูมิที่สูงขึ้นทางธรรม

4.2 ลวดลายดอกไม้สื่อถึงการบูชาพระพุทธเจ้า ดอกไม้เป็นสัญลักษณ์ของความบริสุทธิ์ ความงาม และความไม่เที่ยง ช่างจึงใช้ลายดอกไม้ในตำแหน่งสำคัญของปราสาท เพื่อสื่อถึงการถวายทานอันเป็นพุทธบูชา และเป็นการอุทิศความงามทั้งหมดของงานให้แก่พระพุทธศาสนา

4.3 องค์ประกอบซ้ำ ๆ ในลวดลายสื่อถึง “ความต่อเนื่องของบุญ” ลวดลายที่มีความเป็นจังหวะ ซ้ำต่อเนื่อง เช่น ลายเรขาคณิต ลายเครือเถา หรือ ลายเส้นโค้งที่ไหลไปในทิศทางเดียวกัน สื่อถึงการประกอบกุศลที่ไม่ขาดตอน เปรียบเหมือนกระแสบุญที่ไหลไปถึงผู้ล่วงลับและให้ความคุ้มครองแก่ครอบครัว

ด้วยเหตุนี้ การสร้างปราสาทผึ้งจึงเป็นทั้งกระบวนการทางศิลปกรรม และเป็น “พิธีแห่งความหมาย” ที่ช่างผู้สร้างต้องเข้าใจทั้งศาสตร์และศรัทธาควบคู่กัน ทำให้งานแต่ละองค์งดงามด้วยทั้งฝีมือและความหมายทางจิตวิญญาณอย่างลึกซึ้งการแกะลวดลายจึงเป็นทั้งงานศิลป์และงานศาสนพิธี ซึ่งผู้ทำจะต้องมีความระมัดระวัง เคารพในวัฒนธรรม และยึดถือเจตนารมณ์ของบรรพบุรุษอย่างเข้มแข็ง

5. การถ่ายทอดทักษะผ่านการปฏิบัติจริงในชุมชน

เทคนิคการประดิษฐ์ปราสาทผึ้งมิได้เกิดจากการเรียนรู้ผ่านตำรา แต่เป็นความรู้ที่สั่งสมผ่าน “การลงมือปฏิบัติจริง” ภายในบริบทของงานบุญและกิจกรรมชุมชนที่มีชีวิต ทำให้กระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นแบบธรรมชาติและเชื่อมโยงกับความหมายทางวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้ง โดยมีลำดับขั้นการเรียนรู้ตามช่วงวัยอย่างชัดเจน เช่น

5.1 เด็กและเยาวชนเริ่มจากงานพื้นฐาน เช่น การม้วนผึ้งเส้นเล็ก การทำผึ้งเส้นเล็กถือเป็นงานที่ต้องใช้ความประณีตและความใจเย็น ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นให้เด็กคุ้นเคยกับเนื้อผึ้ง เรียนรู้การควบคุมแรงมือ อุณหภูมิ และพื้นฐานของลวดลายแบบต่าง ๆ ทำให้เด็กเกิดทัศนคติที่ดีต่อประเพณีตั้งแต่อายุยังน้อย

5.2 วัยทำงานจะก้าวสู่การเรียนรู้เทคนิคการประดับลวดลาย เมื่อมีทักษะพื้นฐานแล้ว วัยทำงานจะรับหน้าที่ในส่วนที่ต้องใช้ความชำนาญมากขึ้น เช่น การติดลายลงบนโครง การจัด

องค์ประกอบลวดลายให้สมดุล และการปรับแต่งรายละเอียดให้ผลงานออกมาสวยงาม แข็งแรง และสอดคล้องกับคติธรรมของงาน

5.3 ผู้สูงอายุทำหน้าที่ควบคุมโครงสร้าง ออกแบบภาพรวม และถ่ายทอดภูมิปัญญา ผู้สูงอายุคือ “คลังความรู้” ของชุมชน ไม่เพียงกำกับความถูกต้องของโครงสร้างและความงามเชิงศิลปะ แต่ยังรักษาความหมายเชิงสัญลักษณ์และค่านิยมของประเพณี เช่น จำนวนชั้นของปราสาท การกำหนดตำแหน่งลวดลาย และการกำหนดโทนสีผึ้งให้เหมาะกับเจตนาบุญ

ด้วยโครงสร้างการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกันเช่นนี้ กระบวนการสร้างปราสาทผึ้งจึงทำหน้าที่ทั้งเป็นการสืบทอดภูมิปัญญา และเป็นกลไกผลิต “ทักษะทางวัฒนธรรม” ที่ทำให้ชุมชนบ้านท่ากกแกยังคงรักษาเอกลักษณ์และความเชื่อมโยงระหว่างคนต่างรุ่นได้อย่างมั่นคงต่อเนื่องข้ามเวลา

ความสำคัญเชิงวัฒนธรรมของเทคนิคการประดิษฐ์

เทคนิคทั้งหมดที่ใช้ในการสร้างปราสาทผึ้ง-ตั้งแต่การเตรียมผึ้ง การขึ้นโครง การแกะลวดลาย การประกอบชิ้นส่วน ไปจนถึงการตกแต่งขั้นสุดท้าย-ไม่ได้เป็นเพียงทักษะด้านช่างฝีมือหรือความชำนาญทางศิลปหัตถกรรมเท่านั้น หากยังทำหน้าที่เป็น “อัตลักษณ์ความงามของชุมชนบ้านท่ากกแก” ซึ่งหล่อหลอมจากประสบการณ์ร่วมทางสังคม วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ของผู้คนในพื้นที่ การสร้างปราสาทผึ้งจึงเป็นพื้นที่ของการแสดงออกทางวัฒนธรรมที่ลุ่มลึกในระดับที่สะท้อนทั้งวิธีคิด วิถีชีวิต และรสนิยมเชิงสุนทรียศาสตร์ ที่พัฒนามายาวนานภายในชุมชน

ความวิจิตรของปราสาทผึ้งหนึ่งองค์จึงมิได้เกิดขึ้นจากทักษะแบบเฉพาะบุคคล แต่เป็นผลลัพธ์จากพลวัตทางสังคมของชุมชนที่ดำรงอยู่บนฐานของคุณค่าร่วมหลายประการ ได้แก่

1. ความศรัทธา ความศรัทธาทางพุทธศาสนาและความเชื่อพื้นบ้านเป็นพลังขับเคลื่อนหลักของการสร้างปราสาทผึ้ง ชาวบ้านเชื่อว่าการร่วมแรงกันสร้างปราสาทเพื่อนำไปถวายในงานบุญจะก่อให้เกิดกุศลสูงสุด และเป็นการสืบทอดบุญผะเหวดหรือประเพณีพุทธศาสนาแบบพื้นบ้านที่ยึดโยงผู้คนกับโลกแห่งความดีงาม แรงบันดาลใจเชิงจิตวิญญาณนี้ทำให้ทุกขั้นตอนแม้จะเหน็ดเหนื่อยแต่ก็เต็มไปด้วยความตั้งใจและความวิริยะอุตสาหะ

2. ความสามัคคี ปราสาทผึ้งหนึ่งองค์ต้องอาศัยแรงงาน ความรู้ และช่างฝีมือจำนวนมาก การสร้างปราสาทจึงเป็นกระบวนการทางสังคมที่เสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนให้แน่นแฟ้นมากขึ้น การแบ่งหน้าที่กันอย่างเป็นระบบ-ตั้งแต่กลุ่มเด็ก เยาวชน วัยทำงาน ไปจนถึงผู้สูงอายุ-เป็นหลักฐานของ “ทุนทางสังคม” ที่ฝังลึกในชุมชนบ้านท่ากกแก ความสามัคคีนี้มิใช่เพียงความร่วมมือในการทำงาน แต่เป็นความรู้สึกผูกพันและความเป็นเจ้าของร่วมต่อมรดกทางวัฒนธรรมของตน

3. ความรู้ การสร้างปราสาทผึ้งต้องใช้ความรู้หลายด้าน เช่น ความรู้ด้านวัสดุพื้นบ้าน (เช่น ผึ้งแท่ง ไม้ไผ่ ใบลาน) ความรู้ด้านรูปแบบศิลปะ \) ความรู้ด้านโครงสร้าง ขรวมถึงภูมิปัญญาทาง

พิธีกรรมที่สืบทอดจากผู้เฒ่าผู้แก่ ความรู้เหล่านี้ไม่ได้บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรทั้งหมด หากถ่ายทอดผ่านการปฏิบัติและการสังเกตในบริบทจริง (Situated Learning) ในทุกฤดูกาลแห่งงานบุญ

4. ความงาม ความงามของปราสาทผึ้งไม่ได้อยู่เพียงที่ความวิจิตรของลวดลาย แต่ยังอยู่ที่สัดส่วน ความกลมกลืนของสี ความสมมาตร และความละเอียดของการเรียงชั้นผึ้ง ซึ่งสะท้อน "รสนิยมความงามแบบท้องถิ่น" ที่พัฒนามาจากคติความเชื่อ เช่น ความสมบูรณ์ ความอุดม และความสงบศักดิ์สิทธิ์ การสร้างปราสาทจึงเป็นพื้นที่ที่ช่างพื้นบ้านสามารถแสดงจินตนาการและความเป็นศิลปินได้อย่างเต็มที่ ภายใต้กรอบความงามที่สังคมยอมรับ

5. มรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดข้ามรุ่น ปราสาทผึ้งเป็นมากกว่างานศิลปะชั่วครั้งชั่วคราว แต่เป็น "เอกลักษณ์เชิงมรดก" ที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นผ่านพิธีกรรม งานบุญ และการลงมือทำร่วมกัน ความต่อเนื่องนี้ทำให้ประเพณีมีสถานะเป็นทั้งรากเหง้าและทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งสามารถพัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วม ได้อย่างยั่งยืน

ประการที่สาม ความรู้ด้านการจัดขบวนแห่และการแสดงพื้นบ้าน ความรู้ด้านการจัดขบวนแห่และการแสดงพื้นบ้านถือเป็นองค์ความรู้ที่ซับซ้อน เพราะเป็นการผสานระหว่างความเชื่อทางพิธีกรรม ศิลปะการแสดง และการบริหารจัดการชุมชนเข้าด้วยกันอย่างแนบแน่น ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นผู้วางแผนหรือผู้นำขบวนต้องเข้าใจถึงความหมายเชิงสัญลักษณ์ขององค์ประกอบแต่ละส่วนในขบวน ตั้งแต่ตำแหน่งของผู้ถือธงนำขบวน ลักษณะการจัดตัวของนักฟ้อนรำ ไปจนถึงการกำหนดตำแหน่งของปราสาทผึ้งในลำดับท้ายสุด เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับความเชื่อด้านความเป็นสิริมงคลและจารีตท้องถิ่นที่สืบทอดกันมา

การจัดลำดับขบวนไม่ได้เป็นเพียงการเรียงตำแหน่งเพื่อความสวยงาม แต่มีนัยสำคัญทางพิธีกรรม เช่น การนำด้วยเครื่องสักการะหรือสัญลักษณ์ของศาสนาเพื่อแสดงความเคารพ การให้กลุ่มฟ้อนรำอยู่ในตำแหน่งกลางขบวนเพื่อสร้างบรรยากาศและดึงความสนใจของผู้ชม และการจัดให้ขบวนปราสาทผึ้งอยู่ท้ายขบวนเพื่อเป็นจุดไคลแมกซ์ของพิธีกรรม ซึ่งสะท้อนถึงการเดินทางของบุญและความศรัทธาที่มุ่งสู่จุดสูงสุดของความหมายทางจิตวิญญาณ การออกแบบเช่นนี้ต้องอาศัยทั้งความรู้ด้านวัฒนธรรม ความเข้าใจในพื้นที่ และความสามารถในการมองภาพรวมของงานประเพณี

ด้านดนตรีพื้นบ้านนั้น ผู้เล่นดนตรีต้องมีความเชี่ยวชาญทั้งในด้านทำนอง จังหวะ และความเข้าใจบทบาทของเครื่องดนตรีแต่ละชนิดในบริบทของขบวนแห่ เช่น กลองต้องให้จังหวะที่หนักแน่นเพื่อกระตุ้นพลังของผู้ฟ้อนรำ ขณะที่แคนหรือพิณช่วยสร้างสีสันและบรรยากาศแห่งความสนุกสนาน นอกจากนี้ นักดนตรียังต้องสามารถปรับจังหวะตามความเร็วของขบวนแห่ได้อย่างยืดหยุ่น และสื่อสารกับกลุ่มฟ้อนรำตลอดเวลาเพื่อให้การแสดงมีความลื่นไหล ไม่สะดุด และคงความรู้สึกของงานบุญตามเจตนาเดิม

ส่วนกลุ่มฟ้อนรำต้องมีความรู้เกี่ยวกับท่ารำพื้นบ้านแบบดั้งเดิมซึ่งมีทั้งความหมายเชิงสัญลักษณ์ ความงดงามทางสุนทรียศาสตร์ และความเหมาะสมกับจังหวะของดนตรีในพิธี ท่ารำที่ใช้ในงานแห่ปราสาทผึ้งมักมีลักษณะอ่อนช้อย เคลื่อนไหวอย่างเป็นจังหวะ และต้องประสานกันอย่างพร้อมเพรียงเพื่อให้เกิดความงดงามของภาพรวม ผู้ฟ้อนรำยังต้องตระหนักถึงการใช้พื้นที่ตลอดเส้นทางการแห่ เช่น การรักษาระยะห่างระหว่างผู้รำ การเคลื่อนไหวให้สอดคล้องกับความกว้างของถนน และการปรับท่ารำให้เข้ากับบริบทของผู้ชมที่มีอยู่ตลอดเส้นทาง

การประสานงานขององค์ประกอบทั้งสาม ได้แก่การวางลำดับขบวน ดนตรีพื้นบ้าน และการฟ้อนรำต้องอาศัยทักษะการสื่อสารและการทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิด ผู้รู้ในชุมชน เช่น ศิลปินท้องถิ่น ผู้สูงอายุ หรือผู้ที่มีประสบการณ์ในงานบุญ มักทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้เหล่านี้ให้คนรุ่นหลังผ่านการฝึกฝนจริงในสถานการณ์จริง พร้อมทั้งอธิบายความหมายทางวัฒนธรรมและจารีตที่เกี่ยวข้อง ความรู้ดังกล่าวจึงไม่ได้จำกัดเพียงด้านศิลปะ แต่ยังรวมถึงความเข้าใจด้านพิธีกรรม ความสัมพันธ์ทางสังคม และบทบาททางวัฒนธรรมของแต่ละบุคคลในชุมชน องค์ความรู้ด้านการจัดขบวนแห่และการแสดงพื้นบ้านจึงเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่หล่อหลอมความเชื่อ ความชำนาญ และอัตลักษณ์ของชุมชนให้ปรากฏอย่างชัดเจนในงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ซึ่งทำให้ประเพณีนี้ยังคงความงดงามน่าประทับใจ และคงคุณค่าในฐานะมรดกวัฒนธรรมที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นอย่างยั่งยืน

จากการวิเคราะห์จะเห็นได้ว่าทุนด้านภูมิปัญญาทั้งหมดนี้ทำหน้าที่เป็น “คลังความรู้ของชุมชน” ที่หล่อหลอมคุณลักษณะสำคัญของประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในทุกมิติ ทั้งด้านรูปแบบความประณีต และเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น องค์ความรู้ที่สั่งสมผ่านประสบการณ์ของผู้รู้และศิลปินท้องถิ่นเหล่านี้ส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพและความงดงามของปราสาทผึ้ง ไม่ว่าจะเป็นความละเอียดของลวดลาย ความสมดุลของโครงสร้าง หรือความพร้อมเพรียงของขบวนแห่และการแสดงพื้นบ้าน นอกจากนี้ ภูมิปัญญาดังกล่าวยังทำหน้าที่เป็นหลักฐานเชิงวัฒนธรรมที่สะท้อนการสืบทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่นในลักษณะของมรดกภูมิปัญญาที่มีชีวิตซึ่งมิได้หยุดอยู่กับที่ แต่พัฒนาและปรับตัวตามบริบทของสังคมร่วมสมัย การคงอยู่ของภูมิปัญญาเหล่านี้จึงไม่เพียงสนับสนุนให้ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งสามารถดำเนินไปอย่างสมบูรณ์เท่านั้น หากยังเป็นพลังสำคัญที่สร้างความภาคภูมิใจ ความรู้สึกเป็นเจ้าของวัฒนธรรม และความผูกพันร่วมกันในฐานะสมาชิกของชุมชนบ้านท่ากกแก ทุนด้านภูมิปัญญานี้จึงมีคุณค่าทั้งเชิงสังคม วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ เป็นรากฐานที่ทำให้ประเพณีดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง พร้อมเปิดโอกาสให้ต่อยอดสู่การพัฒนาที่กว้างขึ้นในอนาคต เช่น การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่คนรุ่นใหม่อย่างยั่งยืน

4.2.2 ทุนด้านวัฒนธรรมและประเพณี

ทุนด้านวัฒนธรรมและประเพณีเป็นองค์ประกอบแกนกลางที่ทำให้ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งไม่ได้เป็นเพียง “กิจกรรมตามฤดูกาล” แต่เป็นพิธีกรรมที่มีความหมายลึกซึ้ง สะท้อนรากเหง้า ความทรงจำร่วม และความศรัทธาของชุมชนบ้านท่ากกแก โดยทุนกลุ่มนี้ประกอบด้วยสามมิติสำคัญ ได้แก่ พิธีกรรมทางศาสนา ระบบความหมายเชิงสัญลักษณ์ และพลังของการสืบทอดประเพณีจากรุ่นสู่รุ่น

1. พิธีกรรมทางศาสนา

พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแก ได้แก่ การถวายผึ้งและปราสาทผึ้งแก่พระสงฆ์ การสวดมนต์และแผ่เมตตา การทำบุญตักบาตร และการอุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษในช่วงออกพรรษา ล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สะท้อนให้เห็นว่าประเพณีดังกล่าวมีรากฐานแนบแน่นอยู่กับวิถีพุทธของคนในพื้นที่ พิธีกรรมเหล่านี้ทำงานทั้งในระดับศาสนาและระดับสังคม ทำให้ประเพณีมีความหมายและคุณค่าครอบคลุมหลายมิติ ดังนี้

ในมิติทางศาสนา พิธีกรรมในประเพณีแห่ปราสาทผึ้งทำหน้าที่ส่งเสริมการสร้างบุญกุศล ความกตัญญู และการธำรงศรัทธาในพระพุทธศาสนา การถวายผึ้งและปราสาทผึ้งถือได้ว่าเป็นการให้ทานที่มีความประณีต เนื่องจากเกิดจากความร่วมแรงร่วมใจและความตั้งใจของชาวบ้าน ซึ่งสอดคล้องกับหลักแห่งทานบารมี นอกจากนี้ การสวดมนต์และแผ่เมตตายังเป็นกระบวนการที่ช่วยพัฒนาภาวะจิตใจให้สงบและกรุณา ขณะที่การอุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษในวันออกพรรษาแสดงถึงความกตัญญูกตเวทีซึ่งมีสถานะเป็นคุณธรรมสำคัญของสังคมไทย–พุทธ การประกอบพิธีกรรมร่วมกันยังช่วยให้ความเชื่อทางศาสนาซึ่งเป็นนามธรรมถูกแปรเป็นสิ่งที่สัมผัสได้ผ่านการกระทำ การมอบสิ่งของ และการรำลึกถึงบรรพบุรุษ ส่งผลให้ศรัทธาทางศาสนายังคงสืบเนื่องและเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตประจำวันของชุมชนอย่างมั่นคง

ในมิติทางสังคม พิธีกรรมในงานแห่ปราสาทผึ้งทำหน้าที่เป็นพื้นที่ร่วมที่สมาชิกทุกวัยของชุมชนสามารถเข้ามามีบทบาทโดยเท่าเทียม การร่วมประกอบพิธีในเวลาเดียวกันและสถานที่เดียวกันก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และช่วยเชื่อมร้อยความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกให้แน่นแฟ้นมากขึ้น การมีส่วนร่วมในพิธีกรรมเหล่านี้ยังสร้างความทรงจำร่วมของชุมชน ทำให้ทุกคนตระหนักถึงบทบาท หน้าที่ และความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับผู้อื่นในระบบวัฒนธรรมเดียวกัน ความทรงจำร่วมดังกล่าวมีส่วนสำคัญในการธำรงความเป็นชุมชนดั้งเดิมไว้ท่ามกลางสภาวะสังคมที่เปลี่ยนแปลง

เมื่อพิจารณาในเชิงภาพรวม พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีแห่ปราสาทผึ้งจึงทำหน้าที่เสมือนกลไกทางวัฒนธรรมที่ช่วยยืนยันและตอกย้ำอัตลักษณ์ความเป็นชุมชนพุทธของบ้านท่ากกแก พิธีกรรมเหล่านี้ทำให้ชุมชนสามารถกำหนดความหมายเกี่ยวกับความเชื่อ วิถีการดำเนินชีวิต และ

ความสัมพันธ์กับบรรพบุรุษได้อย่างชัดเจน ส่งผลให้ประเพณีไม่ได้เป็นเพียงกิจกรรมตามฤดูกาล แต่เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ฝังรากลึกในวิถีชีวิตของผู้คน และมีบทบาทสำคัญในการคงไว้ซึ่งความต่อเนื่องทางประเพณีและความทรงจำทางศาสนาที่สั่งสมมายาวนาน

2. ระบบความหมายทางวัฒนธรรม

ลวดลาย รูปทรง และองค์ประกอบต่าง ๆ บนปราสาทผึ้งในประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแก มิได้สะท้อนคุณค่าเชิงสุนทรียศาสตร์เพียงด้านเดียว หากแต่ทำหน้าที่เป็น “ระบบสัญลักษณ์” ที่สื่อสารโลกทัศน์ ความเชื่อ และเจตนารมณ์ทางสังคม-ศาสนาของชุมชน โดยองค์ประกอบแต่ละส่วนทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ที่หล่อหลอมความหมายเชิงวัฒนธรรมให้แก่พิธีกรรมอย่างเป็นระบบ ดังนี้

ลายเครือเถา: สัญลักษณ์ของความงอกงามและความต่อเนื่องของชีวิต

ลายเครือเถาถือเป็นลวดลายสำคัญที่พบมากบนตัวปราสาทผึ้ง เนื่องจากสะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับความงอกงามและความต่อเนื่องของชีวิต เครือเถาที่เลื้อยต่อกันเป็นสัญลักษณ์แทนการเจริญเติบโตของชุมชน ทั้งในด้านประชากร ความอยู่ดีมีสุข และการพัฒนาทางจิตใจ นอกจากนี้เส้นสายของเครือเถาที่เชื่อมร้อยกันยังสื่อถึงความสัมพันธ์และความผูกพันของสมาชิกในชุมชน ซึ่งสะท้อนแนวคิดเรื่องความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของสังคมท้องถิ่น

ลายดอกไม้: ตัวแทนของความบริสุทธิ์ ความดีงาม และคุณค่าของบุญ

ลายดอกไม้เป็นสัญลักษณ์ที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในงานศิลปกรรมของชุมชนพุทธ และในบริบทของปราสาทผึ้ง ลายดอกไม้สื่อถึงความบริสุทธิ์ใจในการทำบุญ ความงดงามทางจิตใจ และแสงสว่างแห่งปัญญา ชาวบ้านให้ความหมายแก่ลายดอกไม้ว่าเป็นตัวแทนของ “การถวายของที่บริสุทธิ์ที่สุด” แด่พระพุทธศาสนาและบรรพบุรุษ ดอกไม้ยังสื่อถึงการผลิบานของบุญกุศล ซึ่งเป็นหลักความเชื่อทางพุทธศาสนาที่มองว่าบุญย่อมเบ่งบานให้ผลในกาลต่อมา

รูปทรงปราสาท: ภาพแทนเรือนบุญและเส้นทางการเดินทางของวิญญาณ

รูปทรงของปราสาทผึ้งที่มีลักษณะคล้ายเรือนปราสาทหรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ถูกตีความว่าเป็น “เรือนบุญ” หรือพาหนะเชิงสัญลักษณ์สำหรับส่งบุญถวายแด่พระพุทธศาสนาและอุทิศให้บรรพบุรุษ ตามคติความเชื่อพื้นบ้าน รูปทรงที่สูงขึ้นด้านบนสะท้อนความหมายของการยกจิตใจสู่ภพภูมิที่ดี และทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์เชื่อมโยงระหว่างโลกมนุษย์กับโลกวิญญาณ ส่งผลให้พิธีกรรมออกพรรษามีความหมายเชิงจิตวิญญาณที่ลุ่มลึกยิ่งขึ้น

สีเหลืองทองของผึ้ง: ความบริสุทธิ์ ความอุดมสมบูรณ์ และพลังชีวิต

สีเหลืองทองของผึ้งธรรมชาติเป็นองค์ประกอบสำคัญที่มีความหมายทางสัญลักษณ์อย่างชัดเจน ไม่เพียงเป็นสีที่ให้ความรู้สึกอบอุ่นและงดงาม แต่ยังสะท้อนคติความเชื่อที่ผูกโยงระหว่างธรรมชาติ ศรัทธา และวิถีชีวิตของชุมชน โดยมีนัยสำคัญ ดังนี้

1. ความบริสุทธิ์และความสะอาด สีทองของผึ้งซึ่งเป็นวัสดุจากธรรมชาติแท้ ๆ สื่อถึงความบริสุทธิ์ใจของผู้ร่วมทำบุญ และเปรียบเสมือนการถวายสิ่งที่สะอาดที่สุดแด่พระพุทธศาสนา

2. ความอุดมสมบูรณ์ในมิติการเกษตร ผึ้งเป็นผลผลิตจากวิถีธรรมชาติที่พึ่งพาความอุดมสมบูรณ์ของดอกไม้และป่าไม้ จึงเชื่อมโยงกับความสมบูรณ์พูนสุขและความรุ่งเรืองของผลผลิตทางการเกษตร การถวายผึ้งจึงมีความหมายเชิงการขอพรให้ชุมชนอยู่ดีมีสุข

3. แสงสว่างและความเป็นสิริมงคล สีทองในคติไทยสัมพันธ์กับความรุ่งเรืองและบุญกุศล การประดับปราสาทผึ้งด้วยผึ้งสีทองจึงเป็นการเสริมสิริมงคลให้แก่พิธีกรรมและแสดงถึงการถวายสิ่งอันประณีตที่สุด

ด้วยเหตุนี้ ผึ้งจึงไม่ใช่เพียงวัสดุสำหรับการประดิษฐ์ปราสาทผึ้ง หากยังเป็น “สัญลักษณ์ทางจิตวิญญาณ” ที่เชื่อมโยงความเชื่อและวิถีชีวิตของชุมชนเข้าด้วยกัน การคัดเลือกผึ้งคุณภาพดี การรักษาสีทองให้บริสุทธิ์ และการสร้างสรรค์ลวดลายอย่างประณีตจึงสะท้อนเจตนารมณ์แห่งความศรัทธาที่ชุมชนมีต่อประเพณีดังกล่าว เมื่อพิจารณาเชิงภาพรวม องค์ประกอบทางศิลปกรรมทั้งหมดทำให้ปราสาทผึ้งมีสถานะเป็น “ศิลปพิธีกรรม” ที่ทำหน้าที่เชื่อมมนุษย์กับบรรพชนผ่านสัญลักษณ์และการปฏิบัติพิธีกรรม ปราสาทผึ้งจึงเป็นสื่อกลางที่สะท้อนความสัมพันธ์เชิงจิตวิญญาณระหว่างมนุษย์–ธรรมชาติ–ความเชื่อ ซึ่งไม่เพียงสร้างความงามทางศิลปะ หากยังสร้างความหมายเชิงวัฒนธรรมที่เป็นแก่นของอัตลักษณ์ชุมชนอย่างลึกซึ้ง

3. ประเพณีที่ถ่ายทอดรุ่นสู่รุ่น

ความยั่งยืนของประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในบ้านท่ากกแกมิได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญ หากเป็นผลลัพธ์จาก “ระบบการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม” (Cultural Transmission System) ที่ดำรงอยู่จริงในชุมชน ผ่านทั้งผู้คน พิธีกรรม และบริบทของชีวิตประจำวัน การดำรงอยู่ของประเพณีนี้จึงสะท้อนถึงพลังของทุนวัฒนธรรมที่ยังคงมีชีวิต ไม่ใช่เพียงวัตถุหรือพิธีกรรมที่ถูกทำซ้ำตามแบบแผนเท่านั้น แต่ยังเป็น “วิถีปฏิบัติ” ที่เชื่อมโยงคนในชุมชนเข้าด้วยกัน

1. ผู้สูงอายุ: ผู้รักษาภูมิปัญญา (Knowledge Keepers)

ผู้สูงอายุในชุมชนมีบทบาทสำคัญในการเก็บรักษาความทรงจำทางวัฒนธรรมของประเพณี ไม่ว่าจะเป็นความรู้เรื่องการสร้างปราสาทผึ้ง ลวดลายที่ถูกต้องตามแบบแผน ความหมายเชิงสัญลักษณ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ตลอดจนขั้นตอนพิธีกรรมและข้อห้ามตามความเชื่อ พวกเขาไม่เพียงถ่ายทอดความรู้เท่านั้น แต่ยังถ่ายทอด “วิธีคิดแบบชุมชน” (Communal Worldview) ทำให้คนรุ่นหลังเข้าใจว่าการทำปราสาทผึ้งไม่ใช่แค่การประดิษฐ์งานศิลป์ แต่เป็นการประกอบบุญและการแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ

2. วัยทำงาน: ผู้ปฏิบัติงานหลัก

กลุ่มวัยทำงานคือ "แรงขับเคลื่อนหลัก" ของประเพณี พวกเขารับช่วงต่อจากผู้สูงอายุในการจัดงาน ดูแลการเตรียมวัสดุ ประสานงานกับวัด ช่วยกันสร้างปราสาทผึ้ง และจัดการขบวนแห่ บทบาทของพวกเขาเน้นไปที่การทำให้ประเพณี "ดำเนินไปได้จริง" (Operational Continuity) ซึ่งสะท้อนทักษะทั้งด้านงานฝีมือ การจัดการชุมชน และการร่วมมือกันในนามของบ้านท่ากกแก วัยทำงานจึงเป็นสะพานเชื่อมระหว่างความรู้ดั้งเดิมและความเป็นจริงในปัจจุบัน ทำให้ประเพณีสามารถปรับตัวได้ตามสถานการณ์โดยไม่สูญเสียแก่นของความเชื่อเดิม

3. เยาวชน: ผู้สืบทอดวัฒนธรรมรุ่นใหม่

สำหรับเยาวชนในชุมชน การเข้ามามีบทบาทในการทำปราสาทผึ้งและเข้าร่วมขบวนแห่ถือเป็นส่วนหนึ่งของ "การเรียนรู้ทางสังคม" พวกเขาเรียนรู้จากการลงมือทำจริง ดูแบบอย่างจากผู้ใหญ่ และซึมซับค่านิยมของชุมชนผ่านการมีส่วนร่วมกระบวนการนี้ทำให้เยาวชนเกิดความรู้สึกผูกพันกับบ้านเกิดและประเพณี ส่งผลให้ประเพณีไม่ได้เป็นเพียงเรื่องของอดีต แต่กลายเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ของเยาวชนรุ่นใหม่ด้วยการมีส่วนร่วมของเยาวชนจึงเป็นตัวชี้วัดสำคัญของ "ความมีชีวิตของประเพณี"

4. ความต่อเนื่องทางวัฒนธรรม: หัวใจของการเป็นชุมชนเข้มแข็ง

เมื่อมองในภาพรวม ระบบการถ่ายทอดนี้ทำให้ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งไม่ถูกตัดขาดจากชีวิตคนในชุมชน แต่กลายเป็น "วงจรวัฒนธรรม" ที่หมุนเวียนทุกปี โดยทุกคนมีบทบาทตามช่วงวัยของตน ส่งผลให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม (cultural ownership) ประเพณีจึงไม่ใช่เพียงพิธีที่ทำตามหน้าที่หรือขนบธรรมเนียม หากเป็น "มรดกทางวัฒนธรรมที่ทุกคนร่วมกันดูแล" ทำให้เกิดความสามัคคี ความภาคภูมิใจ และความทรงจำร่วมของชุมชน

5. ประเพณีในฐานะกลไกทางสังคม

ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในฐานะ "กลไกทางสังคม" มีบทบาทลึกซึ้งเกินกว่าจะมองว่าเป็นเพียงพิธีกรรมตามฤดูกาลหรือกิจกรรมทางศาสนาเท่านั้น หากแต่เป็นโครงสร้างทางวัฒนธรรมที่ทำหน้าที่ธำรงรักษาระเบียบ ความผูกพัน และความหมายร่วมของชุมชนในระยะยาว โดยสามารถมองเห็นบทบาทสำคัญได้ดังนี้

5.1 เป็นกลไกค้ำจุนความทรงจำร่วมของชุมชน ประเพณีทำหน้าที่เป็นพื้นที่ที่ผู้คนย้อนกลับมาระลึกถึงบรรพบุรุษ ความเชื่อ และเรื่องราวที่หล่อหลอมชุมชนให้เป็นอย่างทุกวันนี้ ทุกครั้งที่ประดิษฐ์ปราสาทผึ้งหรือร่วมขบวนแห่ ผู้คนจะได้เชื่อมโยงกับเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ ความศรัทธา และจิตวิญญาณซึ่งกลายเป็น "ความทรงจำร่วม" ที่ถูกย้ำเตือนและส่งต่อสู่รุ่นถัดไป

5.2 เป็นกลไกสร้างความมั่นคงทางอัตลักษณ์ของชุมชน รูปแบบศิลปกรรม ลวดลายผึ้ง เสียงดนตรีพื้นบ้าน และพิธีกรรมต่าง ๆ ทำให้ชุมชนบ้านท่ากกแกมีอัตลักษณ์เฉพาะตัว ประเพณีจึงทำหน้าที่เหมือน "กรอบความหมาย" ที่หล่อหลอมให้สมาชิกชุมชนรู้สึกว่า ตนเองเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า และมีความภาคภูมิใจในรากเหง้าของตนเอง

5.3 เป็นกลไกเชื่อมโยงคนต่างวัยให้เป็นสังคมเดียวกัน ในกระบวนการสร้างปราสาทผึ้ง เด็ก เยาวชน ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุต่างมีบทบาทที่สัมพันธ์กัน เด็กเรียนรู้จากการช่วยงานเล็ก ๆ วัยทำงานรับภาระด้านช่าง และผู้สูงอายุถ่ายทอดภูมิปัญญาและทำหน้าที่ผู้นำทางจิตวิญญาณ กระบวนการนี้ทำให้ประเพณีเป็นเวทีที่คนทุกช่วงวัยได้ทำงานร่วมกัน เกิดความผูกพัน และรักษาโครงสร้างสังคมแบบชุมชนไว้ได้อย่างเหนียวแน่น

ดังนั้น ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งจึงเปรียบเสมือน "ระบบสังคมที่มีชีวิต" ซึ่งหล่อเลี้ยงความทรงจำ อัตลักษณ์ และความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน ทำให้ชุมชนดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและมีคุณค่ามากกว่าการเป็นงานบุญตามปฏิทินศาสนา.กล่าวได้ว่า ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งเป็น "ทุนวัฒนธรรมที่มีชีวิตซึ่งช่วยให้บ้านท่ากกแกยังคงความเป็นชุมชนพุทธที่เข้มแข็งและมีเอกลักษณ์โดดเด่นมาจนถึงปัจจุบัน

3. ทุนด้านมนุษย์และสังคม

ทุนด้านมนุษย์และสังคมถือเป็นฐานสำคัญที่หล่อหลอมให้ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของบ้านท่ากกแกดำรงอยู่ในฐานะ "ประเพณีที่มีชีวิต" (living tradition) ไม่เพียงเพราะมีความศักดิ์สิทธิ์หรือสวยงามเชิงศิลป์ แต่เพราะมีพลังทางสังคมที่เกิดจากความร่วมมือของผู้คนทุกกลุ่มในชุมชนอย่างเป็นระบบ

1. ความร่วมแรงร่วมใจของคนทุกวัย

การจัดทำปราสาทผึ้งและการเตรียมงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยพลังความร่วมมือของคนในชุมชนทุกวัยอย่างแท้จริง โดยแต่ละช่วงวัยมีบทบาทเฉพาะที่สำคัญต่อการดำรงอยู่ของประเพณีและการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางสังคมในภาพรวม เริ่มจากกลุ่มผู้สูงอายุซึ่งทำหน้าที่เป็น "ผู้รู้" และ "ผู้รักษาภูมิปัญญา" พวกเขาเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ดั้งเดิมที่สั่งสมมายาวนาน ทั้งในด้านเทคนิคการประดิษฐ์ปราสาทผึ้ง ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของลวดลายต่าง ๆ ลำดับพิธีกรรมทางศาสนา รวมถึงแนวคิดเรื่องบุญ–กรรมและความสำคัญของประเพณีออกพรรษา บทบาทเหล่านี้ทำให้ผู้สูงอายุเปรียบเสมือน "คลังความรู้มีชีวิต" (Living Archive) ที่ทำให้ประเพณีสามารถรักษาแก่นสารดั้งเดิมไว้ได้ ขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสให้มีการปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทสังคมร่วมสมัย ในส่วนของคนวัยทำงาน กลุ่มนี้เป็น "ผู้ปฏิบัติหลัก" และ "ผู้จัดกระบวนการ" ที่รับผิดชอบการดำเนินงานเชิงปฏิบัติการเกือบทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นงานด้านโครงสร้างที่ต้องใช้

แรงงาน งานขนย้ายหรือจัดเตรียมวัสดุ การจัดสรรทรัพยากรและเวลา การประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมถึงการวางระบบของขบวนแห่และกิจกรรมประกอบต่าง ๆ บทบาทของคนวัยทำงานจึงสะท้อนให้เห็นถึง “ทุนแรงงานและทุนการจัดการ” (Organizational Capital) ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การจัดงานเป็นระบบและเกิดความราบรื่นในทุกขั้นตอน ขณะเดียวกัน เยาวชนในชุมชนเองก็มีส่วนร่วมอย่างสำคัญในฐานะ “แรงงานสร้างสรรค์” และ “ผู้สืบทอดในอนาคต” พวกเขามักเข้ามาเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง เช่น ช่วยติดผึ้ง ประดับลวดลาย เตรียมอุปกรณ์ต่าง ๆ หรือเข้าร่วมการฟ้อนรำและดนตรีพื้นบ้าน การเรียนรู้เช่นนี้เป็นกระบวนการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง (Experiential Learning) ที่ทำให้เยาวชนไม่เพียงได้รับความรู้เชิงทักษะ แต่ยังได้ซึมซับคุณค่าทางวัฒนธรรม ความสำคัญของพิธีกรรม และบทบาทของตนในชุมชน กระบวนการนี้จึงเป็นการสืบทอดประเพณีที่ลึกซึ้งกว่าการ “เล่าต่อ” เพราะเกิดจากการลงมือทำจริงภายในบริบทของงานประเพณี

เมื่อบทบาทของทั้งสามช่วงวัย-ผู้สูงอายุ คนวัยทำงาน และเยาวชน-มาบรรจบกันอย่างสมดุล จึงเกิดเป็น “ระบบการถ่ายทอดทางสังคมแบบมีส่วนร่วม” (Participatory Transmission) ที่ครบวงจร ซึ่งไม่เพียงทำให้ความรู้และทักษะทางวัฒนธรรมได้รับการสืบทอดอย่างมีประสิทธิภาพ แต่ยังเสริมสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม ความสามัคคี และความผูกพันระหว่างสมาชิกในชุมชนอย่างลึกซึ้งอีกด้วย

2. เครือข่ายกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน

ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแกดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงมิใช่เพราะเพียงความศรัทธาในพิธีกรรม แต่เกิดจาก “พลังเครือข่ายทางสังคม” (Social Network Power) ที่เชื่อมร้อยผู้คนหลากหลายกลุ่มเข้าด้วยกันอย่างซับซ้อนและเป็นระบบ เครือข่ายเหล่านี้ทำงานทั้งในระดับการผลิตองค์ความรู้การจัดการทางสังคม และการธำรงความหมายของประเพณี จนกลายเป็น “ระบบวัฒนธรรมแบบโครงข่าย” (Interconnected Cultural System) ซึ่งมีความยืดหยุ่นสูงแต่ยากจะถูกแทนที่หรือเสื่อมสลายไป

การวิเคราะห์เชิงลึกพบว่าภายในเครือข่ายนี้มีกลุ่มสำคัญที่ประกอบกันเป็นโครงสร้างของประเพณี ดังนี้

2.1 กลุ่มผู้สูงอายุและปราชญ์ท้องถิ่น

ผู้สูงอายุและปราชญ์ท้องถิ่นทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางภูมิปัญญา (Knowledge Nexus) ของชุมชน เป็นผู้ดูแลและรักษาความละเอียดอ่อนของจารีต ได้แก่

1. ความหมายเชิงจักรวาลวิทยาของลวดลายบนปราสาทผึ้ง ลวดลายที่ประดับบนปราสาทผึ้งไม่ใช่เพียงงานตกแต่งเพื่อความงามเท่านั้น หากแต่เป็น “ภาษาทางศิลปกรรม” ที่บรรจุความหมายทางจักรวาลวิทยาแบบพุทธ-พื้นบ้าน เช่น ลายเครือเถาที่สื่อถึงความงอกงามของสรรพสิ่ง

ลายดอกไม้ที่หมายถึงโลกทิพย์และการบูชาพระพุทธเจ้า รวมถึงลายเรขาคณิตที่สะท้อนระเบียบแห่งจักรวาลตามคติไตรภูมิ ลวดลายเหล่านี้ทำให้องค์ปราสาทผึ้งถูกมองในฐานะ “สถาปัตยกรรมทางจิตวิญญาณ” ที่เชื่อมโลกมนุษย์กับภพภูมิของเทพและบรรพบุรุษเข้าด้วยกันอย่างลึกซึ้ง

2. กฎเกณฑ์พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา การประกอบพิธีแห่และถวายปราสาทผึ้งดำเนินไปภายใต้กรอบกฎเกณฑ์ของพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด เช่น การทำบุญตักบาตรในวันออกพรรษา การสวดมนต์ เจริญจิตภาวนา และการอุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษตามหลักกรรมและบุญกุศล พิธีกรรมทุกขั้นตอนถูกจัดขึ้นตามแบบแผนที่สืบทอดมา ซึ่งถือเป็นการคงไว้ซึ่ง “ระเบียบศักดิ์สิทธิ์” ที่ทำให้ประเพณีดำรงความศักดิ์สิทธิ์และความหมายสูงส่งทางธรรม

3. ขั้นตอนและจังหวะเวลาในการประกอบพิธี ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งมีจังหวะเวลาที่สอดคล้องกับปฏิทินทางศาสนาและฤดูกาล ตั้งแต่ช่วงสร้างปราสาทผึ้งก่อนออกพรรษาไปจนถึงพิธีแห่ในวันสำคัญ การถวายปราสาทผึ้ง การสวดมนต์แผ่เมตตา และการทำบุญตักบาตรตอนเช้าทุกขั้นตอนมีลำดับที่ชัดเจน เพราะเชื่อว่า “จังหวะเวลา” คือเงื่อนไขที่ทำให้บุญกุศลบริบูรณ์ และเป็นช่วงที่เทพ บรรพบุรุษ และผู้คนสามารถเชื่อมถึงกันได้ง่ายที่สุด

4. การตัดสินใจเชิงคุณค่าทางวัฒนธรรมร่วมของชุมชน การสร้างปราสาทผึ้งแต่ละปีเกิดจากการตัดสินใจร่วมกันของชุมชนในหลายด้าน ตั้งแต่รูปแบบ ขนาด ลวดลาย ไปจนถึงวิธีการประกอบพิธี ทุกการตัดสินใจสะท้อน “คุณค่าทางวัฒนธรรมร่วม” เช่น ความศรัทธา ความสามัคคี ความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ และความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่น การร่วมกันเลือกและสร้างสิ่งหนึ่งสิ่งใดจึงไม่ใช่เพียงเรื่องงานช่าง แต่เป็นการประกาศจุดยืนของชุมชนว่า คุณค่าใดควรถูกผดุงไว้ และความหมายใดควรส่งต่อไปยังคนรุ่นต่อไป

พวกเขาคือ “ทุนความรู้ทางวัฒนธรรม” ที่สะสมมาจากประสบการณ์ยาวนาน หล่อหลอมผ่านบริบทของชุมชนและความทรงจำข้ามรุ่น ผู้สูงอายุจึงเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้ประเพณีไม่หลุดจากรากเดิม แม้ต้องปรับตัวตามเงื่อนไขของสังคมปัจจุบัน การดำรงอยู่ของพวกเขาเป็นเสมือน “โครงสร้างความหมาย” ที่ทำให้ประเพณีไม่เพียงคงรูปแบบ แต่ยังคงจิตวิญญาณ (Cultural Spirit) ของชุมชนไว้ได้

2.2 กลุ่มศิลปินพื้นบ้านและช่างฝีมือผู้สร้างรูปทรงและความงามทางสัญลักษณ์

กลุ่มศิลปินพื้นบ้านและช่างฝีมือทำหน้าที่เป็นผู้สร้าง “ตัวตนทางวัตถุ” ของประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง กล่าวคือพวกเขาเป็นผู้เปลี่ยนความเชื่อ คติจักรวาลวิทยา และความทรงจำร่วมของชุมชน ให้กลายเป็นรูปทรงอันจับต้องได้ผ่านองค์ประกอบของปราสาทผึ้ง แต่ละขั้นตอนการสร้าง-ตั้งแต่การรีดผึ้ง การดึงเส้น การออกแบบลวดลาย ไปจนถึงการขึ้นโครงสร้าง-ล้วนสะท้อนความเชี่ยวชาญที่สั่งสมผ่านการเรียนรู้ข้ามรุ่น เป็นผลจากการตกผลึกของทักษะ ศิลปะ และภูมิปัญญา

ที่ต่อเนื่องยาวนานหลายชั่วอายุคน ศิลปินพื้นบ้านเหล่านี้ไม่เพียงมีความสามารถเชิงช่าง แต่ยังสามารถ “อ่าน” ความหมายของลวดลายได้อย่างลึกซึ้ง พวกเขาเข้าใจว่าสัญลักษณ์แต่ละแบบ-ลายเครือเถา ลายดอกไม้ ลายเรขาคณิต-มีรากฐานมาจากคติความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาพระพุทธเจ้า ภูมิจักรวาล และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับบรรพบุรุษ ทำให้การสร้างสรรค์งานศิลป์แต่ละครั้งเป็นมากกว่าการผลิตสิ่งของ หากแต่เป็นการถ่ายทอดโลกทัศน์และความศรัทธาของชุมชนผ่านรูปทรง นอกจากนี้พวกเขายังเป็นผู้ตีความความหมายเชิงจิตวิญญาณให้กลายเป็นความงามที่ปรากฏได้จริง ด้วยการเลือกสัดส่วน รูปทรง สี และลวดลายที่เหมาะสม ทำให้งานศิลป์บนปราสาทผึ้งไม่ได้เป็นเพียงศิลปะเชิงรูปแบบ แต่เป็นศิลปะที่มีความหมายเชิงจิตวิญญาณซึ่งสะท้อนความผูกพันระหว่างผู้คน ศาสนา และมรดกวัฒนธรรมที่สืบทอดจากอดีตสู่ปัจจุบันอย่างงดงามและมีคุณค่างานของพวกเขาจึงทำให้ปราสาทผึ้งมิใช่สินค้าเชิงท่องเที่ยว หากเป็น “ศิลปวัตถุแห่งศรัทธา” ที่หลอมรวมความงาม ความเชื่อ และคุณค่าร่วมของชุมชนเข้าไว้ด้วยกันอย่างแนบแน่น

3. กลุ่มแม่บ้าน แกนกลางของแรงสนับสนุนทางสังคม

ในกระบวนการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแก กลุ่มแม่บ้านแม้จะไม่ปรากฏบทบาทอย่างเด่นชัดในพื้นที่สร้างสรรค์เชิงศิลปะเหมือนกลุ่มช่างฝีมือ หรือในพื้นที่พิธีกรรมเหมือนผู้นำชุมชนทางศาสนา หากแต่ทำหน้าที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานของระบบงานบุญทั้งหมด พวกเธอทำงานในฐานะ “เสาหลักเงียบ” ที่ค้ำยันให้กระบวนการของประเพณีดำเนินไปอย่างราบรื่นและต่อเนื่อง การทำงานดังกล่าวมิได้เป็นเพียงงานเบื้องหลัง แต่เป็นรูปแบบของแรงงานวัฒนธรรมที่จำเป็นต่อการทำให้ประเพณีเกิดขึ้นได้จริง และสะท้อนให้เห็นพลังทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญต่อชีวิตชุมชน หนึ่งในบทบาทสำคัญของกลุ่มแม่บ้านคือการจัดเตรียมอาหาร ซึ่งไม่ได้ทำหน้าที่เพียงเพื่อเลี้ยงรับรองผู้เข้าร่วมงาน แต่ยังทำให้เกิด “พื้นที่ร่วมโต๊ะ” ที่สมาชิกในชุมชนหลายช่วงวัยได้พบปะ พูดคุย และเชื่อมความสัมพันธ์ การทำอาหารในช่วงงานบุญเป็นพื้นที่ที่เกิดการเรียนรู้ระหว่างรุ่นเด็กและเยาวชนเรียนรู้วิธีการประกอบอาหารพื้นบ้าน ขณะที่ผู้ใหญ่ถ่ายทอดเคล็ดลับการเตรียมวัตถุดิบและการจัดการทรัพยากร กระบวนการนี้ช่วยธำรงรักษาองค์ความรู้ด้านอาหารพื้นบ้านในฐานะทุนวัฒนธรรมของชุมชนให้คงอยู่ นอกจากการจัดเตรียมอาหาร กลุ่มแม่บ้านยังมีบทบาทในการจัดการพื้นที่ของงาน ตั้งแต่การทำความสะอาด การจัดโต๊ะ การประดับดอกไม้ ไปจนถึงการควบคุมความเรียบร้อยโดยรวม งานเหล่านี้ทำให้พื้นที่ทางกายภาพของชุมชนถูกแปลงสภาพให้กลายเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์สำหรับประกอบพิธีกรรม ซึ่งสะท้อนความสามารถของกลุ่มแม่บ้านในการสร้าง “โครงสร้างความศักดิ์สิทธิ์” ผ่านงานดูแลทางกายภาพที่มีความละเอียดและพิถีพิถัน ด้านการประสานงานกลุ่มแม่บ้านทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญที่เชื่อมโยงคนทำงานต่างกลุ่มเข้าด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารข้อมูลระหว่างกลุ่มช่างฝีมือ ผู้จัดงาน วัด หรือผู้สูงอายุ ตลอดจนการจัดลำดับและกำหนดเวลาให้

กิจกรรมต่าง ๆ ดำเนินไปอย่างสอดคล้องและไม่สะดุด บทบาทดังกล่าวทำให้เห็นว่าแม่บ้านเป็นผู้สร้างระบบการสื่อสารภายในชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยเบื้องหลังความสำเร็จของงานบุญทุกครั้ง บทบาทที่มีความสำคัญเชิงสังคมอย่างยิ่งของกลุ่มแม่บ้านคือการสร้างและรักษา “บรรยากาศของความร่วมมือ” ซึ่งทำให้สมาชิกในชุมชนรู้สึกว่าประเพณีเป็นของทุกคน และทุกคนมีส่วนสำคัญในงาน การต้อนรับแขก การดูแลผู้มาช่วยงาน และการทำให้ทุกคนรู้สึกได้รับเกียรติและมีตัวตน ล้วนเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลอย่างละเอียดอ่อน ซึ่งไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หากเป็นผลของทักษะทางสังคมที่กลุ่มแม่บ้านสั่งสมและถ่ายทอดต่อกันมา

โดยสรุป บทบาทของกลุ่มแม่บ้านจึงไม่ใช่เพียงแรงงานสนับสนุนเบื้องหลัง หากเป็นผู้ผลิต “ทุนทางสังคม” ที่ทำให้ประเพณีดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง พวกเธอทำงานในระดับที่ลึกกว่าโครงสร้างของศิลปกรรมหรือพิธีกรรม นั่นคือการสร้างความสัมพันธ์ ความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม และความมั่นคงของเครือข่ายชีวิตในชุมชน ทำให้ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งไม่เพียงเป็นกิจกรรมศิลปะหรือพิธีกรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่ของการใช้ชีวิตร่วมกันของชุมชนอย่างแท้จริง ในบริบทนี้ กลุ่มแม่บ้านจึงเป็นทุนทางสังคมสำคัญที่ทำให้ประเพณีดำเนินไปอย่างราบรื่นและสะท้อนความร่วมมือของสมาชิกชุมชนที่มีบทบาทแตกต่างกัน แต่มีเป้าหมายเดียวกันในการสืบทอดมรดกวัฒนธรรมของบ้านท่ากกแก

4. กลุ่มเยาวชน พลังสร้างสรรค์และผู้สืบทอดเชิงปฏิบัติ

บทบาทของเยาวชนในประเพณีแห่ปราสาทผึ้งไม่ใช่เพียงการช่วยงานตามคำขอของผู้ใหญ่ หากแต่เป็นการทำหน้าที่เชื่อมร้อย “โลกปัจจุบัน” เข้ากับ “อนาคตของชุมชน” ผ่านการมีส่วนร่วมเชิงปฏิบัติที่หลากหลาย เยาวชนคือพื้นที่ที่ประเพณีได้รับการทดสอบ ปรับตัว และดำรงอยู่ในการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย พวกเขาเรียนรู้ประเพณีผ่านการลงมือทำจริง ทำความเข้าใจผ่านร่างกายและรับรู้ความหมายผ่านประสบการณ์ตรงมากกว่าการสืบทอดในเชิงทฤษฎี เยาวชนจำนวนมากเริ่มต้นจากงานพื้นฐาน เช่น การช่วยประดิษฐ์และตกแต่งลวดลายบนตัวปราสาทผึ้ง ซึ่งเป็นการฝึกทักษะที่ต้องใช้ทั้งสมาธิ ความประณีต และความรับผิดชอบ การฝึกผ่านงานลักษณะนี้ทำให้เยาวชนไม่เพียงเรียนรู้เทคนิคศิลปะพื้นบ้าน แต่ยังซึมซับวินัยทางวัฒนธรรมที่ฝังอยู่ในกระบวนการทำงานร่วมกัน นอกจากนี้ เยาวชนยังมีบทบาทสำคัญในงานสนับสนุนด้านแรงงาน เช่น การช่วยขนย้ายอุปกรณ์ ดูแลความเรียบร้อยของพื้นที่ และจัดเตรียมของใช้ต่าง ๆ ซึ่งเป็นภารกิจที่ทำให้พวกเขาเข้าใจแรงงานร่วมของชุมชนในฐานะแก่นสำคัญของงานบุญในบางกรณี เยาวชนยังมีส่วนร่วมในด้านศิลปะการแสดง ไม่ว่าจะเป็นการฝึกฟ้อนรำพื้นบ้าน การบรรเลงดนตรี หรือการร่วมขบวนแห่ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เยาวชนได้เรียนรู้ความหมายสัญลักษณ์ของท่ารำ จังหวะดนตรี ตลอดจนจิตวิญญาณของการแสดงในพิธีกรรม การเข้าร่วมในพื้นที่นี้ทำให้พวกเขารับรู้ “พลังความเป็นชุมชน” ในเชิงทางกายภาพและอารมณ์ พร้อมทั้งตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะ-พิธีกรรม-ความศักดิ์สิทธิ์ที่หล่อหลอมประเพณีนี้มา

อย่างยาวนาน ยิ่งไปกว่านั้น เยาวชนยังมีบทบาทใหม่ที่สอดคล้องกับยุคสมัย คือการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและสื่อสังคมออนไลน์เพื่อเผยแพร่เรื่องราวเกี่ยวกับประเพณี เช่น การบันทึกวิดีโอขั้นตอนการประดิษฐ์ปราสาทผึ้ง การถ่ายภาพขบวนแห่ หรือการทำคอนเทนต์สั้นเพื่ออธิบายความหมายของลวดลายและพิธีกรรม การสื่อสารเชิงดิจิทัลของเยาวชนทำให้ประเพณีไม่เพียงคงอยู่ในชุมชน แต่ยังขยายพรมแดนสู่สาธารณะและสังคมกว้างในรูปแบบที่เข้าถึงง่ายและร่วมสมัยมากขึ้น บทบาทนี้ทำให้เห็นว่าเยาวชนไม่ได้เป็นเพียงผู้สืบทอด แต่เป็นผู้ “สร้างความร่วมสมัยให้ประเพณี” เพื่อให้สามารถดำรงอยู่ในโลกปัจจุบันได้อย่างมีชีวิตชีวา

โดยสรุป เยาวชนคือพลังที่ทำให้ประเพณีมิได้หยุดนิ่ง หากแต่เคลื่อนไหวและปรับตัวอย่างสอดคล้องกับสังคมสมัยใหม่ บทบาทของพวกเขาคือการสืบทอดผ่านการกระทำจริง รักษาความศักดิ์สิทธิ์ผ่านการมีส่วนร่วม และต่อยอดความหมายของประเพณีผ่านการนำเสนอในรูปแบบใหม่ ๆ ซึ่งทำให้ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งยังคงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีชีวิต ของชุมชนอย่างแท้จริงการมีส่วนร่วมนี้ทำให้เกิดการสืบทอดความรู้แบบ “ประสบการณ์ตรง” มิใช่เพียงการถ่ายทอดด้วยคำพูด แต่เป็นการพาตัวเข้าไปอยู่ในกระบวนการวัฒนธรรมอย่างจริงจัง จนเกิดการซึมซับคุณค่า ทักษะ และความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ชุมชน

5. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น วัด และโรงเรียน

สถาบันท้องถิ่นเหล่านี้ทำหน้าที่เป็น “โครงสร้างสนับสนุน” ที่ค้ำจุนให้ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงในระยะยาว โดยสถาบันแต่ละแห่งมีบทบาทเฉพาะด้านที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ จนทำให้ประเพณีนี้ไม่เพียงเป็นพิธีกรรมเชิงศาสนา หากยังเป็น “ระบบวัฒนธรรม” ที่มีโครงสร้างรองรับทั้งด้านจิตวิญญาณ การศึกษา และการบริหารจัดการชุมชน

วัดทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางแห่งศรัทธาและพื้นที่ประกอบพิธีกรรม ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของประเพณี ไม่เพียงเป็นสถานที่ประกอบพิธีในวันสำคัญเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่สร้างความหมายทางจิตวิญญาณให้กับลวดลาย การประดิษฐ์ และการแห่ปราสาทผึ้ง วัดยังทำหน้าที่เป็น “พื้นที่ความศักดิ์สิทธิ์” ที่กำหนดกฎเกณฑ์พิธีกรรมและกรอบความเชื่อ ทำให้ประเพณีมีความเป็นระเบียบและคงไว้ซึ่งคุณค่าทางศาสนาตามแบบแผนดั้งเดิม

โรงเรียนในชุมชนทำหน้าที่เป็นสถาบันที่ปลูกฝังความเข้าใจด้านวัฒนธรรมให้กับเยาวชนอย่างต่อเนื่อง ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ การสอนประวัติท้องถิ่น การสาธิตการประดิษฐ์ผึ้ง หรือการเชิญภูมิปัญญาท้องถิ่นมาถ่ายทอดความรู้ให้เด็กและเยาวชน โรงเรียนจึงเป็นพื้นที่สร้าง “ความรู้ทางวัฒนธรรมเชิงระบบ” ทำให้ทักษะและความหมายของประเพณีไม่ถูกจำกัดอยู่ในเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุ แต่กระจายไปสู่คนรุ่นใหม่อย่างมีทิศทางและมีความตระหนักรู้

องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ทำหน้าที่เป็นกลไกเชิงโครงสร้างที่สนับสนุนงานประเพณีในระดับนโยบายและการบริหาร อปท. ช่วยจัดสรรงบประมาณ ดูแลความเรียบร้อย การจราจร ระบบแสงไฟ เวทีพื้นที่จัดงาน รวมถึงการประชาสัมพันธ์ในวงกว้าง ที่สำคัญ อปท. ยังเป็นผู้เชื่อมโยงประเพณีเข้ากับยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่ เช่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เศรษฐกิจสร้างสรรค์ และอัตลักษณ์ท้องถิ่น ทำให้ประเพณีมีฐานะมากกว่า “งานประจำปี” หากกลายเป็นเครื่องมือสร้างคุณค่าและผลประโยชน์ในระดับชุมชน โดยรวมแล้ว วัด โรงเรียน และ อปท. ต่างทำงานร่วมกันในฐานะระบบสถาบันท้องถิ่นที่เสริมพลังซึ่งกันและกัน วัดสร้างความหมายด้านจิตวิญญาณ โรงเรียนสร้างฐานความรู้ และอปท. สร้างความเข้มแข็งด้านการบริหารจัดการ การทำงานเชื่อมโยงกันของสามสถาบันนี้ทำให้ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งกลายเป็น “มรดกทางวัฒนธรรมที่มีชีวิต” ซึ่งสามารถปรับตัวต่อบริบทสมัยใหม่ได้โดยไม่สูญเสียรากเหง้าทางความเชื่อและอัตลักษณ์ดั้งเดิมของชุมชนบ้านท่ากกแกอย่างแท้จริง เมื่อเครือข่ายทุกกลุ่มทำงานร่วมกัน จึงก่อเกิดเป็นระบบวัฒนธรรมแบบบูรณาการที่ยากจะถูกแทนที่หรือสูญหาย เพราะประเพณีไม่ได้ถูกแบกรับโดยใครคนใดคนหนึ่ง แต่เป็น “คุณค่าร่วมของชุมชนทั้งหมด” ที่หล่อหลอมผ่านการมีส่วนร่วมของทุกระดับในสังคม ยืนยันให้เห็นว่า ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งคือพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่มีชีวิต ซึ่งเกิดจากพลังร่วมของทั้งชุมชนอย่างแท้จริง

6. ประเพณีในฐานะ พื้นที่ทางสังคม

ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของบ้านท่ากกแกไม่ได้ทำหน้าที่เพียงสืบทอดพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น หากยังทำหน้าที่เป็น “พื้นที่ทางสังคม” อันทรงพลัง ซึ่งเกิดจากการรวมตัวของผู้คนหลากหลายวัย หลายสถานะ และหลายบทบาท ภายใต้กิจกรรมเดียวกัน พื้นที่ทางสังคมนี้ทำให้ประเพณีกลายเป็นสื่อกลางในการสร้างความสัมพันธ์ การเรียนรู้ และการเชื่อมโยงความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมในชุมชนอย่างลึกซึ้ง

การวิเคราะห์เชิงมานุษยวิทยาชี้ให้เห็นว่า “พื้นที่ทางสังคม” ที่เกิดขึ้นจากประเพณีนี้ทำงานในหลายมิติ ดังนี้:

1. พื้นที่เชื่อมความสัมพันธ์ต่างวัย การที่ผู้สูงอายุ คนวัยทำงาน และเยาวชนได้ร่วมกันทำงานตั้งแต่ขั้นเตรียมงานจนถึงวันแห่ ทำให้เกิดกระบวนการสื่อสารและเรียนรู้ระหว่างรุ่นอย่างต่อเนื่องผู้สูงอายุถ่ายทอดหลักคิด คติความเชื่อ และภูมิปัญญาคนวัยทำงานนำทักษะการจัดการและความสามารถทางปฏิบัติมาเติมเต็มเยาวชนเรียนรู้ผ่านการลงมือทำจริงกระบวนการนี้สร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกันและทำให้ประเพณีเป็นพื้นที่ที่ผู้คนรู้สึกว่าทุกช่วงวัยมีคุณค่าและบทบาทสำคัญต่อชุมชน

2. พื้นที่แห่งการกลับคืนสู่ครอบครัวและถิ่นฐาน ช่วงออกพรรษาเป็นช่วงเวลาที่ลูกหลานจำนวนมากกลับบ้านมาร่วมงานประเพณี ปราสาทผึ้งจึงกลายเป็นเวทีให้ญาติพี่น้องที่อยู่ต่างถิ่นได้พบปะพูดคุยร่วมทำกิจกรรมและเชื่อมโยงความสัมพันธ์ในครอบครัวที่อาจขาดช่วงไปตามวิถีชีวิต ประเพณีจึงมีบทบาทด้านการสร้างความแน่นแฟ้นของครอบครัวขยายและทำให้ชุมชนมีพลังทางสังคมที่สืบเนื่องยาวนาน

3. พื้นที่ที่สร้างความสามัคคีผ่านการทำงานร่วมกัน เมื่อผู้คนต้องช่วยกันประดิษฐ์ปราสาท จัดเตรียมงาน และแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นร่วมกัน ประเพณีนี้จึงเป็นเสมือนห้องเรียนการทำงานเป็นทีมสถานที่ฝึกการสื่อสารพื้นที่สร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันงานประเพณีกลายเป็น “แบบฝึกหัดร่วมกันของชุมชน” ที่ผลิตความสามัคคี และลดความขัดแย้งทางสังคมอย่างเป็นรูปธรรม

4. พื้นที่การเรียนรู้อัตลักษณ์และความหมายทางประวัติศาสตร์สำหรับเยาวชน สำหรับเยาวชน ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งเป็นประสบการณ์ที่ทำให้พวกเขาเข้าใจรากเหง้าสัมผัสความหมายของการอยู่ร่วมและเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านการปฏิบัติจริงด้วยเหตุนี้ ประเพณีจึงเป็นเวทีสร้าง “ความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ชุมชน” และหล่อหลอมความรู้สึกว่า “เราเป็นส่วนหนึ่งของบ้านท่ากกแก”อย่างลึกซึ้ง

5. พื้นที่แบ่งปันประสบการณ์และสร้างเครือข่ายสังคมใหม่ ระหว่างการเตรียมงานผู้คนจากหลายครัวเรือน หลายอาชีพ และหลายกลุ่มทางสังคมมารวมตัวกัน ทำให้เกิดการแบ่งปันประสบการณ์ชีวิตการสร้างความสัมพันธ์ใหม่การขยายเครือข่ายสังคมในระดับชุมชนประเพณีจึงเป็น “ศูนย์รวมความสัมพันธ์ทางสังคม” (social relational hub) ที่ช่วยให้ชุมชนมีความแน่นแฟ้นและยืดหยุ่นต่อการเปลี่ยนแปลงในอนาคต

7. ทุนด้านสิ่งแวดล้อมและพื้นที่ชุมชน

ทุนด้านสิ่งแวดล้อมและพื้นที่ชุมชนถือเป็นรากฐานสำคัญที่ทำให้ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของบ้านท่ากกแกมีความหมาย มีเอกลักษณ์ และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างต่อเนื่อง พื้นที่ไม่ได้เป็นเพียง “ฉากหลัง” ของประเพณี แต่ทำหน้าที่เป็น “โครงสร้างรองรับทางวัฒนธรรม” ที่หล่อหลอมทั้งรูปแบบพิธีกรรม ความเชื่อ และประสบการณ์ร่วมของผู้เข้าร่วมประเพณีการวิเคราะห์เชิงพื้นที่พบว่าทุนประเภทนี้ทำงานในหลายมิติ ดังนี้

7.1 สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

ตำบลตาลเดี่ยวมีลำห้วยและแหล่งน้ำธรรมชาติหลายสายไหลผ่านพื้นที่ชุมชน ซึ่งทำหน้าที่เป็นเสมือน “เส้นเลือดของระบบนิเวศมนุษย์ ” ที่หล่อเลี้ยงวิถีชีวิตของคนในชุมชนมาหลายชั่วอายุคน แหล่งน้ำเหล่านี้ ได้แก่ ลำห้วยย่อยตามคุ้งนา หนองน้ำประจำหมู่บ้าน และร่องน้ำธรรมชาติที่เชื่อมต่อพื้นที่การเกษตร ซึ่งมีบทบาทสำคัญดังนี้

7.1.1 ด้านเกษตรกรรม ลำห้วยเป็นแหล่งน้ำหลักในการทำนาและพืชไร่ โดยเฉพาะในช่วงต้นฤดูฝนซึ่งชาวบ้านต้องอาศัยน้ำจากลำห้วยเพื่อเตรียมดินและเพาะปลูก นอกจากนี้ ระบบน้ำไหลยังทำหน้าที่สะสมตะกอนและธาตุอาหาร ทำให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์ เกิดเป็นฐานการผลิตอาหารที่มั่นคงของชุมชน

7.1.2 การใช้น้ำเพื่ออุปโภค-บริโภคในครัวเรือน ในอดีต แหล่งน้ำธรรมชาติเป็นแหล่งน้ำดิบสำหรับอุปโภค-บริโภค โดยชุมชนมีความรู้พื้นบ้านในการเลือกใช้แหล่งน้ำตามฤดูกาล เช่น การใช้น้ำลำห้วยในช่วงต้นฝน และใช้น้ำจากหนองหรือบ่อกลางหมู่บ้านในช่วงแล้ง ภูมิปัญญาการจัดการน้ำแบบดั้งเดิมจึงเป็นส่วนหนึ่งของระบบวัฒนธรรมเช่นกัน

7.1.3 พื้นที่ประกอบพิธีกรรมและความเชื่อ แหล่งน้ำถูกใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรม เช่น การขอฝน ไล่น้ำท่วม หรือพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิญญาณบรรพชน การเลือกใช้ลำห้วยเป็นพื้นที่ประกอบพิธีสะท้อนความเชื่อเชิงจักรวาลวิทยาของชุมชน ที่มองว่าน้ำเป็น “ผู้มีชีวิต” และเป็นสื่อกลางที่เชื่อมมนุษย์กับธรรมชาติ

ด้วยเหตุนี้ แหล่งน้ำธรรมชาติไม่ใช่เพียงทรัพยากรเชิงเศรษฐกิจ แต่ยังทำหน้าที่กำหนด จังหวะชีวิตของชุมชน เช่น จังหวะการปลูก การเกี่ยว การทำบุญเข้าพรรษา และกิจกรรมประเพณีอื่นที่สัมพันธ์กับรอบปีเกษตรกรรม การพึ่งพาแหล่งน้ำจึงเป็นทั้งวิถีชีวิตและโครงสร้างทางวัฒนธรรมที่ยังคงดำรงอยู่

7.2 พื้นที่เกษตรกรรม

จากแผนพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลตาลเดี่ยวระบุว่า พื้นที่ส่วนใหญ่ยังคงเป็น “พื้นที่ทำนา”และ “ไร่นาแบบผสมผสาน” ซึ่งทำให้เกิดระบบนิเวศวัฒนธรรม ที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมอย่างชัดเจน

7.2.1 เกษตรกรรมในฐานะโครงสร้างทางสังคม การเกษตรเป็นมากกว่าอาชีพ แต่เป็น “ระบบวิถีชีวิต ที่กำหนดวิธีคิดและโลกทัศน์ของคนในชุมชน การลงแขกเกี่ยวข้าว การแบ่งปันผลผลิต และการทำบุญหลังฤดูเก็บเกี่ยว เป็นตัวอย่างของวัฒนธรรมร่วมที่เกิดจากระบบการผลิตทางเกษตร

7.2.2 เกษตรกรรมกับระบบอาหารท้องถิ่น ข้าวเหนียว ผักพื้นบ้าน พริก เกลือ ปลาแห้ง ล้วนเป็นส่วนหนึ่งของ “ภูมิปัญญาอาหาร” ที่สัมพันธ์กับพื้นที่ผลิต ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ในระดับสูง ทำให้เกิดความมั่นคงด้านอาหาร ซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญ

7.2.3 พื้นที่เกษตรกรรมกับประเพณี ประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง กินข้าวใหม่ ทำบุญกฐิน ล้วนผูกกับจังหวะฤดูกาลและการเก็บเกี่ยว การทำบุญเพื่อขอบคุณธรรมชาติและบรรพชนเป็นส่วนหนึ่งของจิตสำนึกเชิงเกษตรกรรมที่ถ่ายทอดสู่คนรุ่นหลัง

พื้นที่เกษตรกรรมจึงเป็นทั้งทุนเศรษฐกิจและทุนวัฒนธรรมที่ทำให้ชุมชนยังคงมีอัตลักษณ์แบบชนบทภาคอีสานที่ค่อนข้างชัดเจน

7.3 ทรัพยากรป่าไม้และภูเขา: ฉากหลังทางธรรมชาติที่หล่อหลอมโลกทัศน์

บริเวณรอยต่อกับ อบต.บ้านโสกและพื้นที่โดยรอบตำบลตาลเดี่ยวยังมีพื้นที่ป่าและภูเขาซึ่งทำหน้าที่เป็น "ฉากหลังทางนิเวศ-วัฒนธรรม " ที่มีผลอย่างยิ่งต่อวิถีชีวิตของชุมชน

7.3.1 ความอุดมสมบูรณ์ของดินและความหลากหลายทางชีวภาพ ป่าและภูเขาเป็นต้นทางของลำห้วย ทำให้ดินในพื้นที่ราบมีความอุดมสมบูรณ์สูง ชาวบ้านสามารถปลูกข้าว ผักพืชสวน ได้อย่างสอดคล้องกับสภาพภูมิอากาศ รวมถึงเป็นพื้นที่ที่ยังพบพืชท้องถิ่นและสัตว์น้อยใหญ่ที่มีบทบาทต่อระบบนิเวศ

7.3.2 แหล่งอาหารตามธรรมชาติ เห็ด หน่อไม้ ผักหวาน ผักกูด สมุนไพรป่า ล้วนเป็นอาหารสำคัญในครัวเรือน โดยเฉพาะในฤดูฝนและต้นหนาว การหาเก็บอาหารจากป่าไม่เพียงลดค่าใช้จ่าย แต่ยังเป็นรูปแบบของภูมิปัญญาการใช้ทรัพยากรแบบยั่งยืน ซึ่งสะท้อนการอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างเคารพ

7.3.3 ความเชื่อเรื่องผีป่า–ผีบ้านและโลกทัศน์เชิงจิตวิญญาณ ป่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในความเชื่อพื้นบ้าน เช่น ความเชื่อเรื่องผีป่า ผีเจ้าที่ ผีบ้าน ซึ่งทำให้ชุมชนมีข้อปฏิบัติและข้อห้ามในการเข้าใช้ทรัพยากร เช่น ห้ามตัดไม้ใหญ่ ห้ามล่าสัตว์ในบางฤดู ความเชื่อเหล่านี้ทำหน้าที่เป็น "กฎหมายวัฒนธรรม (cultural regulation)" ในการอนุรักษ์ธรรมชาติอย่างไม่เป็นทางการ

ดังนั้น ป่าและภูเขาไม่ใช่เพียงภูมิทัศน์ แต่เป็นทรัพยากรที่หล่อหลอมโลกทัศน์เรื่องความสมดุลของ มนุษย์–ธรรมชาติ และกำหนดวิธีการดำรงชีวิตของชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง

8. ศาสนสถานในชุมชน วัดในฐานะศูนย์กลางเชิงสัญลักษณ์และสังคม

วัดในบ้านท่ากกแกทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางสำคัญของชุมชน ทั้งในระดับจิตวิญญาณ สังคม และวัฒนธรรม โดยบทบาทของวัดสามารถมองเห็นได้ผ่านสามมิติหลัก คือ การเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ พื้นที่รวมผู้คน และแหล่งถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งล้วนมีส่วนสำคัญต่อความยั่งยืนของประเพณีและวิถีชีวิตของชาวบ้าน

8.1 วัดในฐานะพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ พื้นที่ของวัดถือเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อมโยงมนุษย์เข้ากับหลักธรรมและสิ่งเหนือโลก พิธีกรรมทุกประเภท-ตั้งแต่พิธีถวายผ้าป่า การสวดมนต์ ทำบุญตักบาตร ไปจนถึงพิธีสำคัญตามรอบปี-ล้วนเกิดขึ้นในพื้นที่ของวัด การประกอบพิธีเหล่านี้ภายในเขตศักดิ์สิทธิ์ทำให้ประเพณีมี "น้ำหนักทางจิตวิญญาณ" ที่ลึกซึ้ง ชาวบ้านจึงมองว่าวัดเป็นพื้นที่ที่ความศรัทธาได้รับการแสดงออกอย่างเป็นรูปธรรม และเป็นสถานที่ที่เชื่อมโยงพวกเขากับบรรพบุรุษ พระรัตนตรัย และภูมิปัญญาดั้งเดิมของถิ่นฐาน

8.2 วัดในฐานะพื้นที่รวมผู้คนของชุมชน ในเชิงสังคม วัดทำหน้าที่เป็นพื้นที่สำหรับการพบปะและการทำงานร่วมกันของชาวบ้านทุกช่วงวัย เด็ก เยาวชน วัยทำงาน และผู้สูงอายุ ต่างเข้ามามีบทบาทในกิจกรรมที่จัดขึ้นในวัด ทั้งการเตรียมงานบุญ การจัดพื้นที่ การทำอาหารเพื่อเลี้ยงผู้ร่วมงาน หรือการร่วมแรงในพิธีกรรมต่าง ๆ ความร่วมมือเช่นนี้ทำให้วัดเป็นเสมือน “หัวใจของชุมชน” ที่หล่อเลี้ยงความสัมพันธ์ทั้งในระดับครอบครัวและระดับหมู่บ้าน เมื่อคนจำนวนมากได้มีโอกาสทำงานร่วมกันในพื้นที่เดียวกัน ความรู้สึกเป็นสมาชิกของชุมชน (Community Belonging) จึงเข้มแข็งและมีความหมายมากขึ้น

8.3 วัดในฐานะแหล่งถ่ายทอดความรู้ทางศาสนาและวัฒนธรรม วัดยังเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านศาสนา คติความเชื่อ และเรื่องราวทางวัฒนธรรม พระสงฆ์และผู้นำศาสนามีบทบาทกำหนดทิศทางทางจิตวิญญาณของชุมชน ผ่านการเทศนา การสอนหลักธรรม และการอธิบายความหมายของพิธีกรรมให้คนรุ่นใหม่เข้าใจอย่างถูกต้อง ไม่ว่าจะเป็นความหมายของการถวายผ้า ลำดับขั้นตอนของประเพณี หรือคุณค่าทางจิตวิญญาณของการร่วมแรงร่วมใจในงานบุญ ความรู้ที่สืบทอดผ่านวัดจึงมีส่วนสำคัญในการทำให้ประเพณีไม่หลุดจากรากทางศาสนาและยังคงความศักดิ์สิทธิ์ในสายตาของคนรุ่นหลัง

พระสงฆ์และผู้นำศาสนามีบทบาทในการอธิบายความหมายของประเพณี ส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่เห็นคุณค่าทางจิตวิญญาณของพิธีกรรมดังนั้น วัดจึงเป็นทั้งพื้นที่พิธีกรรมและโครงสร้างทางสังคมที่ทำให้ประเพณีมีชีวิตและความหมาย

9. สภาพภูมิศาสตร์ที่เอื้อต่อการจัดงานและการเชื่อมต่อพื้นที่

สภาพภูมิศาสตร์ของบ้านท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการรองรับประเพณีท้องถิ่น โดยเฉพาะประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ซึ่งต้องอาศัยทั้งพื้นที่เปิดโล่ง ความสะดวกด้านคมนาคม และการเชื่อมโยงทางสังคมกับหมู่บ้านรอบข้าง ลักษณะภูมิศาสตร์และโครงสร้างพื้นฐานของพื้นที่จึงไม่ได้เป็นเพียงฉากหลังของงานบุญ แต่เป็น “เงื่อนไขเชิงพื้นที่” ที่ทำให้ประเพณีสามารถดำเนินได้อย่างราบรื่นและมีความหมาย

9.1 เส้นทางคมนาคมที่เข้าถึงได้ง่าย บ้านท่ากกแกตั้งอยู่ใกล้เส้นทางหลักของตำบลตาลเดี่ยว ทำให้การเดินทางเข้า–ออกชุมชนสะดวก ทั้งจากตัวอำเภอหล่มสักและจากหมู่บ้านใกล้เคียง ความสะดวกด้านคมนาคมทำให้ผู้มาเยือน เช่น ญาติพี่น้องที่เดินทางกลับบ้านในช่วงเทศกาล นักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หรือผู้ศรัทธาจากพื้นที่อื่น สามารถเข้าร่วมงานได้โดยไม่ติดขัด การเข้าถึงที่ง่ายเช่นนี้ส่งผลให้ประเพณีมีการมีส่วนร่วมสูงและสร้างความคึกคักให้กับชุมชนในทุกปี

9.2 พื้นที่จัดงานที่เปิดกว้างและเอื้อต่อพิธีกรรม พื้นที่ภายในชุมชน เช่น สนามวัด ลานหมู่บ้าน และถนนสายหลัก ล้วนมีขนาดกว้างพอที่จะจัดกิจกรรมจำนวนมากพร้อมกันได้ ทั้งพิธี

ถวายผึ้ง การตั้งขบวนแห่ การแสดงพื้นบ้าน หรือการรวมตัวของชาวบ้านและแขกผู้มาเยือน พื้นที่เหล่านี้ช่วยให้การจัดงานเป็นระเบียบ ปลอดภัย และรองรับจำนวนผู้เข้าร่วมที่มากขึ้นทุกปี นอกจากนี้ พื้นที่ในวัดเองยังถูกจัดวางอย่างเหมาะสมสำหรับพิธีกรรมที่ต้องการความศักดิ์สิทธิ์และความเป็นระเบียบตามธรรมเนียมโบราณ

9.3 ความเชื่อมโยงกับชุมชนรอบข้าง ทำเลที่ตั้งของบ้านท่ากกแกยังเอื้อต่อการเชื่อมต่อกับหมู่บ้านใกล้เคียงในตำบลตาลเดี่ยว ชุมชนเหล่านี้มักเข้ามามีส่วนร่วมในงานบุญ ไม่ว่าจะผ่านการร่วมแรง ร่วมขบวน การนำอาหารมาร่วมทำบุญ หรือการเข้ามาศึกษาแนวทางการจัดงานเพื่อพัฒนาประเพณีของหมู่บ้านตนเอง การเชื่อมโยงเช่นนี้ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม การสร้างเครือข่ายชุมชน และทำให้ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งไม่ได้เป็นของหมู่บ้านเดียว แต่กลายเป็น “ทุนวัฒนธรรมร่วม” ของทั้งตำบลทำให้ประเพณีมีศักยภาพในการพัฒนาเป็นกิจกรรมระดับตำบลหรือระดับอำเภอได้ในอนาคตผลที่ตามมาคือ พื้นที่ของชุมชนไม่ได้เป็นแค่สถานที่ประกอบพิธี แต่เป็น “โครงสร้างทางภูมิศาสตร์ที่รองรับการเติบโตทางวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว” อย่างยั่งยืน

ทุนทั้ง 4 ประเภททำให้ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งเป็นมากกว่า “พิธีกรรมประจำปี” แต่เป็น ระบบวัฒนธรรมที่ครบวงจร ผลการศึกษาพบว่าทุนวัฒนธรรมทั้ง 4 ประเภท ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนสัญลักษณ์ ทุนภูมิปัญญา และทุนสถาบัน ทำงานร่วมกันอย่างเกื้อกูล จนทำให้ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนวัดท่ากกแกมีความหมายลึกซึ้งยิ่งกว่าการเป็นเพียงพิธีกรรมประจำปี หากแต่กลายเป็นระบบวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงชีวิตผู้คนอย่างครบวงจรและมีคุณค่าหลายประการ ดังนี้

1. คุณค่าต่อการสืบทอดมรดกวัฒนธรรม ทุนวัฒนธรรมทั้งหลายช่วยคงรักษาองค์ความรู้และความหมายของประเพณีไว้ได้อย่างเป็นระบบ ทั้งในด้านช่างฝีมือ ผู้รู้ท้องถิ่น พุทธศาสนิกชน และวัดที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการสืบทอด ส่งผลให้ความรู้เกี่ยวกับการทำปราสาทผึ้งและพิธีกรรมไม่เพียงดำรงอยู่ แต่ยังถูกถ่ายทอดต่อไปยังคนรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง

2. คุณค่าต่อความเป็นอัตลักษณ์ชุมชน ประเพณีนี้ทำหน้าที่เป็น “เครื่องหมายของตัวตนชุมชน” ช่วยหล่อหลอมความเป็นท้องถิ่นและความรู้สึกผูกพันร่วมกัน คนทุกช่วงวัย-ตั้งแต่เด็กจนถึงผู้สูงอายุ-มีบทบาทในกระบวนการจัดงาน ทำให้ชุมชนรับรู้ว่าประเพณีนี้คือส่วนหนึ่งของชีวิตและเป็นสิ่งที่บ่งบอกความเป็นบ้านท่ากกแกได้ชัดเจนที่สุด

3. คุณค่าต่อการพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรม ทุนภูมิปัญญาและทุนมนุษย์ในชุมชนเอื้อต่อการต่อยอดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การสาธิตทำปราสาทผึ้ง การจัดแสดงงานฝีมือ การจัดกิจกรรมเรียนรู้ และการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ขณะที่ทุนสถาบันช่วยสนับสนุนการจัดงานเทศกาลและการประชาสัมพันธ์อย่างจริงจัง ทำให้ประเพณีนี้สามารถสร้างรายได้และความภาคภูมิใจให้แก่คนในพื้นที่ได้อย่างเป็นรูปธรรม

ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งสะท้อนให้เห็นถึงการทำงานร่วมกันของทุนวัฒนธรรมทั้ง 4 ประเภท อย่างเป็นระบบ ทำให้ประเพณีกลายเป็นกลไกสำคัญของชุมชน ทั้งในการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม การสร้างอัตลักษณ์ร่วม และการต่อยอดสู่เศรษฐกิจวัฒนธรรม จึงถือได้ว่าเป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีความสมบูรณ์และสามารถพัฒนาให้ยั่งยืนในระยะยาว

4.3 ผลการออกแบบกิจกรรมโดยใช้ทุนวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

จากผลการวิเคราะห์ทุนวัฒนธรรมทั้ง 4 ประเภท ผู้วิจัยได้นำองค์ความรู้ดังกล่าวมาใช้เป็นฐานในการพัฒนารูปแบบกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของชุมชนบ้านท่ากกแก โดยให้ความสำคัญกับการดึงจุดแข็งของชุมชนออกมาเป็นประสบการณ์การท่องเที่ยวที่มีความหมาย มีส่วนร่วม และก่อให้เกิดคุณค่าทั้งต่อชุมชนและผู้มาเยือน กิจกรรมที่ออกแบบสามารถจำแนกได้เป็น 3 ประเภทหลัก ดังนี้

4.3.1 กิจกรรมเชิงการเรียนรู้

กิจกรรมเชิงการเรียนรู้เป็นหัวใจสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม เพราะไม่ได้มุ่งให้ผู้มาเยือน “ชม” เท่านั้น แต่ต้องการให้ “เข้าใจ” ทั้งรากเหง้า ความหมายทางวัฒนธรรม และกระบวนการสร้างสรรค์ศิลปกรรมที่มีบทบาทสำคัญในชีวิตชุมชนบ้านท่ากกแก การเรียนรู้ในมิตินี้จึงทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความซาบซึ้งต่อคุณค่าของประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง และมองเห็นความเชื่อมโยงระหว่างพิธีกรรม ศิลปะ และวิถีชีวิตได้อย่างรอบด้าน

กิจกรรมในกลุ่มนี้ประกอบด้วย 3 ลักษณะหลัก ได้แก่ เวิร์กชอปการทำผึ้งพื้นบ้าน การสาธิตการประดิษฐ์ปราสาทผึ้ง และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งแต่ละกิจกรรมมีบทบาทเฉพาะในการเปิดโลกการเรียนรู้ให้แก่ผู้เข้าร่วม ดังนี้

4.3.1.1 เวิร์กชอปการทำผึ้งพื้นบ้าน (การเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง)

เวิร์กชอปการทำผึ้งพื้นบ้านเป็นกิจกรรมหลักที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนบ้านท่ากกแกอย่างแท้จริง ผ่านการลงมือปฏิบัติในทุกขั้นตอนของงานประดิษฐ์ผึ้ง ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของปราสาทผึ้งในประเพณีออกพรรษาของชุมชน กิจกรรมนี้ทำให้ผู้เข้าร่วมได้เรียนรู้ตั้งแต่แนวคิดพื้นฐานจนถึงทักษะเชิงช่างที่ต้องอาศัยความละเอียด ประณีต และประสบการณ์เฉพาะทางที่สืบทอดมาเป็นเวลาหลายชั่วอายุคน

ในเวิร์กชอป ผู้สอนซึ่งเป็นช่างฝีมือท้องถิ่นหรือผู้สูงอายุที่มีความชำนาญจะเริ่มต้นจากการแนะนำประเภทผึ้งพื้นบ้านคุณสมบัติของวัสดุ การเลือกผึ้งที่เหมาะกับงาน ตลอดจนวิธีการเตรียมผึ้ง เช่น การอุ่นผึ้งให้ได้อุณหภูมิพอดีเพื่อให้ม้วนง่าย ไม่แข็งหรืออ่อนเกินไป จากนั้นจึงสาธิตขั้นตอน

การม้วนผึ้ง การตัดแต่ง และเทคนิคการประกอบชิ้นงานที่ต้องใช้ความแม่นยำและประสบการณ์สูงเมื่อเข้าสู่ขั้นตอนการสร้างลวดลาย ผู้เข้าร่วมจะได้เรียนรู้เทคนิคการทำลวดลายพื้นฐานเช่น ลายเครือเถา ลายดอกไม้ และลายยอดปราสาท ซึ่งไม่เพียงเป็นองค์ประกอบทางศิลปะ แต่ยังสะท้อนความเชื่อ ความศรัทธา และความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่ฝังอยู่ในวัฒนธรรมอีสาน เช่น ลายเครือเถาที่สื่อถึงความเจริญงอกงาม ลายดอกไม้ที่หมายถึงความบริสุทธิ์และการอุทิศถวาย หรือยอดปราสาทที่เชื่อมโยงกับคติสวรรค์และการส่งบุญแก่บรรพชนกระบวนการฝึกปฏิบัติจะดำเนินควบคู่กับการเล่าเรื่องจากชาวบ้านซึ่งสะท้อนประสบการณ์จริง ความยากง่ายของงาน เทคนิคเฉพาะตัว และความทรงจำเกี่ยวกับการทำผึ้งในอดีต ทำให้ผู้เข้าร่วมเข้าใจว่างานผึ้งไม่ได้เป็นเพียงงานฝีมือ แต่เป็น “ศิลปะแห่งศรัทธา” ที่สะท้อนความผูกพันระหว่างชุมชน ศาสนา และประเพณีนอกเหนือจากการเรียนรู้ทักษะ เวิร์กชอปนี้ยังเป็นพื้นที่แห่งการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับช่างฝีมือท้องถิ่นผ่านการพูดคุย ตั้งคำถาม แบ่งปันมุมมอง และร่วมทำกิจกรรม การมีส่วนร่วมเช่นนี้ช่วยสร้างความเข้าใจข้ามวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้ง ผู้เข้าร่วมจะไม่เพียง “เรียนรู้วิธีทำผึ้ง” แต่จะได้เข้าใจถึงโลกทัศน์ ประวัติความเป็นมาและคุณค่าที่ชุมชนให้กับงานศิลป์ประเภทนี้ด้วย

ท้ายที่สุด เวิร์กชอปการทำผึ้งพื้นบ้านจึงเป็นกิจกรรมที่เชื่อมโยงระหว่างประสบการณ์เชิงทักษะและการเรียนรู้เชิงวัฒนธรรมอย่างสมบูรณ์ ทำให้การท่องเที่ยวมีคุณค่าลึกซึ้งกว่าแค่การมาเยือน แต่กลายเป็นประสบการณ์ที่ทำให้ผู้ร่วมกิจกรรมเห็นคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม และเกิดความซาบซึ้งต่อบทบาทของชุมชนผู้รักษาภูมิปัญญา

4.3.1.2 การสาธิตการประดิษฐ์ปราสาทผึ้ง (การเปิดโลกสู่ศิลปกรรมเชิงพิธีกรรมของชุมชน)

กิจกรรมการสาธิตการประดิษฐ์ปราสาทผึ้งเป็นช่วงเวลาที่นักท่องเที่ยวสามารถ “เห็นจริง” ถึงกระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมที่มีคุณค่าทั้งด้านความงาม ความเชื่อ และมิติพิธีกรรมของชุมชนบ้านท่ากกแก โดยผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้คือช่างฝีมือที่สืบทอดทักษะมาหลายชั่วอายุคนและปราชญ์ชาวบ้านผู้เชี่ยวชาญด้านความหมายเชิงสัญลักษณ์ของงานผึ้งอีสาน การสาธิตจึงไม่ใช่เพียงการแสดงวิธีทำ แต่เป็นการเปิดประตูสู่วิถีคิดและวัฒนธรรมที่อยู่เบื้องหลังงานประเพณีสำคัญ

ผู้สาธิตจะเริ่มต้นด้วยการอธิบายขั้นตอนการขึ้นโครงปราสาทซึ่งเป็นโครงสร้างหลักของงาน ทั้งโครงไม้และโครงเหล็ก รวมถึงหลักการถ่วงน้ำหนัก การจัดระยะ และความมั่นคงที่ต้องรองรับการเคลื่อนขบวนในวันแห่ กระบวนการนี้สะท้อนความรู้ด้านช่างศิลป์พื้นบ้านที่ผสมผสานทั้งวิศวกรรมพื้นถิ่นและความงามตามคติศาสนาถัดมาเป็นขั้นตอนการจัดวางลวดลายผึ้งบนตัวปราสาท ซึ่งต้องใช้ความละเอียดอ่อนและสุนทรียภาพอย่างสูง เพราะลวดลายแต่ละส่วนต้องมีความสมดุล สอดรับกับโครงสร้างหลัก และเชื่อมโยงกันทั้งองค์ประกอบ ผู้สาธิตจะอธิบายว่าการวางลายผึ้งไม่ได้ขึ้นอยู่กับ

ความสวยงามเท่านั้น แต่เป็น “ภาษาทางสัญลักษณ์” ที่มีนัยทางความเชื่อ เช่นลายเครือเถา หมายถึง ความงอกงามและการสืบต่อของชีวิตลายดอกไม้ หมายถึงความบริสุทธิ์และความตั้งใจดีในการอุทิศบุญยอดปราสาท หมายถึงความรุ่งเรืองทางจิตวิญญาณและทางสวรรค์ต่อจากนั้นคือเทคนิคการประกอบชิ้นงานอย่างประณีตซึ่งเป็นหัวใจของงานปราสาทผึ้ง ช่างฝีมือจะแสดงวิธีการยึดติด ซ้อนลาย ซ้อนผึ้ง และการเสริมโครง เพื่อให้เกิดความคงทน สวยงาม และแสดงเอกลักษณ์ของชุมชน กระบวนการนี้แสดงให้เห็นถึงความรู้เชิงช่างที่ละเอียดอ่อน ซึ่งอาศัยทั้งประสบการณ์ การคำนวณ และความตั้งใจในการอุทิศถวายทางศาสนา

ส่วนสำคัญที่สุดของการสาธิตคือการอธิบายหลักคิดทางสุนทรียศาสตร์และความศรัทธาที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังงานปราสาทผึ้ง ช่างฝีมือจะเล่าว่างานศิลป์มิใช่เพียงเพื่อความงาม แต่เป็นการสร้าง “งานพุทธศิลป์ชุมชน” ที่ใช้แรงงาน ความสามัคคี และความเลื่อมใสของทุกคนในหมู่บ้านเป็นพลังขับเคลื่อน การทำปราสาทผึ้งจึงเป็นการบูชาพระพุทธศาสนา การแสดงออกถึงกตัญญูต่อบรรพบุรุษ และการส่งบุญในช่วงออกพรรษา

นักท่องเที่ยวที่เข้าร่วมกิจกรรมจะมองเห็นว่าทุกขั้นตอนและทุกลวดลายล้วนมีความหมาย ไม่ใช่เพียงความสวยงาม แต่เป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนความเชื่อ ความผูกพัน และอัตลักษณ์ทางจิตวิญญาณของชุมชนบ้านท่ากกแก นับเป็นประสบการณ์ที่เปิดมุมมองใหม่ให้เห็นว่า “ศิลปะพื้นบ้าน” คือศิลปะที่ตั้งอยู่บนรากฐานของศรัทธา วัฒนธรรม และความร่วมมือของผู้คนอย่างลึกซึ้งจริง ๆ

4.3.1.3 การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น (การเรียนรู้ความหมายและเรื่องเล่าที่อยู่เบื้องหลังประเพณี)

กิจกรรมการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นหัวใจสำคัญของการเรียนรู้เชิงวัฒนธรรม เพราะเป็นช่วงเวลาที่ทำให้ผู้มาเยือนได้สัมผัส “โลกภายใน” ของชุมชน ซึ่งประกอบด้วยความทรงจำร่วมความเชื่อ ความศรัทธา และประสบการณ์ชีวิตที่สั่งสมผ่านรุ่นสู่รุ่น ผู้สูงอายุ ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้รู้ในชุมชนจะเป็นผู้เล่า ถ่ายทอด และอธิบายรากฐานของประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในมิติต่าง ๆ ทั้งด้านประวัติศาสตร์ ความเชื่อทางศาสนา และบทบาททางสังคมภายในชุมชนอีสานเนื้อหาการถ่ายทอดที่สำคัญมักประกอบด้วยหัวข้อต่าง ๆ ดังนี้

1) ประวัติความเป็นมาของประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ให้ภาพรวมตั้งแต่จุดกำเนิด ความเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย และเหตุผลที่ประเพณียังคงได้รับการสืบทอดอย่างต่อเนื่อง ทำให้ผู้เรียนเห็นว่า ประเพณีนี้ไม่ใช่งานเฉลิมฉลองทั่วไป แต่เป็นพิธีกรรมที่มีความหมายทางสังคมและศาสนาลึกซึ้ง

2) ความหมายของการถวายผ้าขึ้งในทางพุทธศาสนา ชุมชนอธิบายให้เข้าใจว่า "ผ้าขึ้ง" ทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ของความบริสุทธิ์ ความเป็นกุศล และเป็นวัตถุอุทิศแด่พระพุทธศาสนา ในช่วงออกพรรษา เป็นการถวายแสงสว่างและบุญกุศลให้ทั้งผู้ยังอยู่และผู้ล่วงลับ

3) ความเชื่อเรื่องบุญ–กุศลและการอุทิศส่วนกุศล การสร้างปราสาทผ้าขึ้งไม่ใช่เพียงการสร้างงานศิลป์ แต่เป็นการ "ทำบุญร่วมกัน" ของทั้งชุมชน ชาวบ้านเล่าถึงประสบการณ์ การบนบาน ความเชื่อเกี่ยวกับการส่งบุญให้บรรพบุรุษ และการแสดงความกตัญญูผ่านรูปแบบการสร้างปราสาทผ้าขึ้ง

4) ความสำคัญของวัดในฐานะศูนย์กลางพิธีกรรม ผู้สูงอายุจะอธิบายว่าวัดเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และเป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณของชุมชน ทั้งในแง่พิธีกรรม การรวมตัวของชาวบ้าน และการจัดระเบียบชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างวัด–ชาวบ้านจึงเป็นฐานรองรับให้ประเพณีนี้ดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง

5) เรื่องเล่าชุมชน ตำนาน และเหตุการณ์สำคัญ เรื่องเล่าที่สืบทอดกันมาจะทำให้ผู้มาเยือนเห็นภาพชีวิต ความผูกพันของผู้คน และแรงศรัทธาที่ผลักดันให้เกิดการสร้างสรรค์ปราสาทผ้าขึ้ง เช่น เรื่องของผู้ริเริ่มประเพณี เหตุการณ์สำคัญที่เคยเกิดขึ้น รวมถึงตำนานท้องถิ่นที่ให้ความหมายแก่ลวดลายหรือรูปแบบปราสาท

การถ่ายทอดลักษณะนี้ไม่เพียงให้ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังทำให้ผู้เข้าร่วม "เข้าใจโลกทัศน์ของชุมชน" ในฐานะสังคมที่ศาสนา วิถีชีวิต และความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนถูกเชื่อมโยงเป็นระบบเดียวกัน ประเพณีแห่ปราสาทผ้าขึ้งจึงถูกมองไม่ใช่เพียงงานประดิษฐ์ทางศิลปะ แต่เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างความเชื่อ ความศรัทธา และการดำรงอยู่ร่วมกันของชาวบ้านท่ากกแก อย่างลึกซึ้ง

กิจกรรมนี้ส่งเสริมให้ผู้มาเยือนรับรู้คุณค่าทางจิตวิญญาณที่แฝงอยู่ในประเพณี และตระหนักว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมคือการ "เรียนรู้ความหมายของผู้คน" ไม่ใช่เพียงการชมสิ่งที่ปรากฏภายนอก ช่วยยกระดับประสบการณ์การท่องเที่ยวให้เป็นการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่ลึกและมีความหมายมากยิ่งขึ้น

4.3.2 กิจกรรมเชิงประสบการณ์

กิจกรรมในกลุ่มนี้มีจุดเด่นคือการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ "มีส่วนร่วมจริง" กับการปฏิบัติและวิถีชีวิตของชุมชน ทำให้เกิดประสบการณ์ตรงที่ลึกซึ้งกว่าการสังเกตจากภายนอก เป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม (participatory tourism) ที่สร้างความรู้สึกผูกพัน ความเข้าใจ และความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนในช่วงเวลาหนึ่ง กิจกรรมเหล่านี้สะท้อนวิถีชีวิต ความเชื่อ และพลวัตของชุมชนอย่างแท้จริง

รายละเอียดของกิจกรรมประกอบด้วย

1. การเข้าร่วมขบวนแห่ปราสาทผึ้ง

การเข้าร่วมขบวนแห่ปราสาทผึ้งเป็นกิจกรรมเชิงประสบการณ์ที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในประเพณีของชุมชนบ้านท่ากกแก ซึ่งแตกต่างจากการเป็นผู้ชมเฉย ๆ เพราะผู้เข้าร่วมจะได้สัมผัสทุกมิติของประเพณี ทั้งด้านศาสนา ศิลปะ สังคม และความเชื่อ

2. การลงมือปฏิบัติร่วมในขบวนแห่

นักท่องเที่ยวสามารถร่วมแบกปราสาทผึ้งหรือเข้าร่วมในขบวนเดินขบวนตามแบบชุมชน การมีส่วนร่วมลักษณะนี้ทำให้เข้าใจความหนักเบาและความประณีตของปราสาทผึ้ง รวมถึงความร่วมมือที่ต้องอาศัยความพร้อมเพรียงของผู้เข้าร่วมทุกคน การได้ถือหรือช่วยเคลื่อนปราสาทผึ้งยังสะท้อนถึงการเป็นส่วนหนึ่งของงานที่ต้องใช้แรงกายและแรงใจร่วมกัน ซึ่งเป็นการเรียนรู้มิติของการทำงานเป็นทีมและความสามัคคีของชุมชนอย่างตรงไปตรงมา

3. การแต่งกายและปรับตัวเข้ากับวิถีชุมชน

นักท่องเที่ยวสามารถสวมใส่ชุดพื้นบ้านหรือเครื่องแต่งกายที่ชุมชนจัดเตรียมให้ ซึ่งช่วยสร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของขบวนแห่ ทำให้เกิดความเข้าใจลึกซึ้งขึ้นในวัฒนธรรมการแต่งกาย พฤติกรรม และมารยาทในงานประเพณี อีกทั้งการแต่งกายแบบชุมชนยังช่วยให้ผู้มาเยือนมีความเป็นหนึ่งเดียวกับผู้เข้าร่วมท้องถิ่น ทั้งในเชิงภาพลักษณ์และความรู้สึกทางจิตใจ

4. การสัมผัสบรรยากาศเสียงและจังหวะของประเพณี

ขบวนแห่ปราสาทผึ้งเต็มไปด้วยเสียงดนตรีพื้นบ้าน เช่น กลอง ฉิ่ง ฉาบ และระนาด รวมถึงเสียงสวดมนต์หรือบทสวดเจริญพระพุทธมนต์ เสียงเหล่านี้มีความสำคัญทั้งในแง่การกำหนดจังหวะการเดินขบวนและการสร้างบรรยากาศทางศาสนา การได้ยินเสียงจริงและสัมผัสจังหวะจะช่วยให้นักท่องเที่ยวเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างเสียง ดนตรี การเคลื่อนไหว และความศรัทธาของชุมชน

5. การเข้าใจมิติศาสนาและจิตวิญญาณ

การร่วมเดินขบวนไม่ใช่เพียงการเคลื่อนที่ร่างกาย แต่ยังเป็นการมีส่วนร่วมในพิธีกรรมเชิงสัญลักษณ์ เช่น การถวายผึ้ง การเวียนรอบวัด หรือการเดินในเส้นทางที่มีความหมายทางศาสนา นักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสความเชื่อเรื่องบุญกุศล การอุทิศส่วนกุศล และการสืบสานความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับบรรพบุรุษ ซึ่งสร้างความเข้าใจลึกซึ้งถึงคุณค่าทางศาสนาและจิตวิญญาณของประเพณี

6. การเกิดประสบการณ์ร่วมและความรู้สึกร่วมทางอารมณ์

การเข้าร่วมขบวนทำให้ผู้มาเยือนสัมผัสความสนุกสนาน ความตื่นเต้น และความประทับใจไปพร้อมกับผู้คนในชุมชน การได้เคลื่อนไหวร่วมกับขบวน การสังเกตปฏิกิริยาของผู้ร่วมงาน และ

การมีส่วนร่วมในกิจกรรมเชิงสัญลักษณ์ ทำให้เกิด “ความรู้สึกร่วมทางอารมณ์” หรือ Emotional Engagement ผู้เข้าร่วมจะรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของประเพณีและวัฒนธรรมที่มีชีวิต ซึ่งช่วยสร้างความทรงจำที่ยั่งยืนและความผูกพันต่อชุมชน

7. การสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชน

นอกจากประสบการณ์ทางกายและจิตใจแล้ว การเข้าร่วมขบวนยังเปิดโอกาสให้เกิดการสื่อสารและปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับชาวบ้าน ทั้งการถามตอบเกี่ยวกับความหมายของพิธีกรรม การแลกเปลี่ยนเรื่องราวพื้นบ้าน และการเรียนรู้เทคนิคการทำปราสาทผึ้ง การมีปฏิสัมพันธ์เช่นนี้ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน และส่งเสริมความสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรมอย่างเป็นธรรมชาติ

8. การร่วมพิธีทางศาสนาที่เกี่ยวข้อง

กิจกรรมเชิงประสบการณ์ในส่วนของพิธีทางศาสนาเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เข้าใจระบบความเชื่อและบทบาทของวัดในชุมชนอย่างใกล้ชิด โดยตัวอย่างพิธีที่ผู้เข้าร่วมสามารถสัมผัสได้ ได้แก่

1. พิธีถวายผึ้ง เป็นการปฏิบัติที่มีความหมายลึกซึ้งในพุทธศาสนา ชาวบ้านถวายผึ้งแก่พระสงฆ์เพื่อสร้างบุญกุศลและอุทิศให้กับผู้ล่วงลับ นักท่องเที่ยวที่เข้าร่วมพิธีจะได้เรียนรู้ขั้นตอนต่าง ๆ เช่น การจัดผึ้งบนภาชนะ การตั้งจิตอธิษฐาน และการถวายต่อพระสงฆ์อย่างถูกต้องตามประเพณี ซึ่งช่วยให้เข้าใจว่าการถวายผึ้งมิใช่เพียงการทำตามพิธีกรรม แต่เป็นการสื่อสารทางศาสนาและสัญลักษณ์ของความกตัญญู ความบริสุทธิ์ และความร่วมมือในชุมชน

2. พิธีเวียนเทียน การเวียนเทียนรอบวัดเป็นพิธีที่สะท้อนความเชื่อและความศรัทธาอย่างเป็นรูปธรรม นักท่องเที่ยวสามารถร่วมเวียนเทียนและสังเกตการประสานจังหวะของผู้เข้าร่วมการเคลื่อนไหวพร้อมกัน และการแสดงออกถึงความเคารพ ทำให้เห็นถึง “ความสามัคคีทางจิตวิญญาณ” ของชุมชน และเข้าใจบทบาทของพิธีเวียนเทียนในการสร้างความสงบ ความร่มเย็น และการเชื่อมโยงระหว่างคนเป็นกับบรรพชน

3. กิจกรรมในวัดและบริเวณรอบวัด นอกจากพิธีหลักแล้ว ช่วงเทศกาลมักมีกิจกรรมเสริม เช่น การสวดมนต์ การบรรยายธรรม หรือการทำบุญตักบาตร นักท่องเที่ยวสามารถมีส่วนร่วมในกิจกรรมเหล่านี้เพื่อเข้าใจวิถีชีวิตทางศาสนาของชาวบ้านอย่างสมบูรณ์ ตั้งแต่การสวมชุดที่เหมาะสม การเคลื่อนไหวอย่างสงบเรียบร้อย การนั่ง การไหว้ และการเข้าร่วมกิจกรรมร่วมกับชาวบ้านทุกวัย

4. การเรียนรู้บทบาทของวัดในฐานะแกนกลางของชุมชน การเข้าร่วมพิธีทำให้ผู้มาเยือนได้เห็นวัดไม่ใช่เพียงสถานที่ทางศาสนา แต่เป็นศูนย์กลางทางสังคมที่เชื่อมโยงทุกคนในชุมชนเข้าด้วยกัน ทั้งในด้านการจัดพิธี ประเพณี การสืบสานวัฒนธรรม และการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์

ระหว่างคนทุกวัย การที่นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกิจกรรมเหล่านี้ช่วยให้เข้าใจว่า วัดเป็น “หัวใจของวิถีชีวิตอีสาน” ที่ค้ำจุนความเป็นชุมชนและรักษาประเพณีไว้

5. การสัมผัสความศักดิ์สิทธิ์และความร่วมมือของชุมชน การเข้าร่วมพิธีทำให้ผู้มาเยือนสัมผัสความสงบ ความศักดิ์สิทธิ์ และความประณีตของการปฏิบัติทางศาสนา รวมถึงเห็นถึงความร่วมมือและความสามัคคีของผู้คนในชุมชน การปฏิบัติร่วมกันทำให้เกิดความเข้าใจในคุณค่าและความหมายเชิงสัญลักษณ์ของประเพณีอย่างแท้จริง

การร่วมพิธีทางศาสนาในประเพณีแห่ปราสาทผึ้งช่วยให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ว่า ประเพณีนี้ไม่ได้เป็นเพียงกิจกรรมเชิงสัญลักษณ์หรือเชิงศิลปกรรม แต่เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตทางพุทธศาสนาที่สืบทอดอย่างลึกซึ้งและเชื่อมโยงทุกคนในชุมชนเข้าด้วยกัน ทำให้เกิดความเข้าใจทั้งมิติศาสนา วัฒนธรรม และสังคมพร้อมกัน

9. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมวัฒนธรรมประจำหมู่บ้าน

กิจกรรมเชิงประสบการณ์ในส่วนนี้เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสวิถีชีวิตของชุมชนอย่างใกล้ชิดและเป็นธรรมชาติ โดยไม่ใช่เพียงการสังเกต แต่เป็นการเข้าร่วมในชีวิตประจำวันและงานสร้างสรรค์ของชาวบ้าน

1. การลงแขกทำอาหาร นักท่องเที่ยวสามารถร่วมกับชาวบ้านในการเตรียมวัตถุดิบการปรุงอาหารพื้นบ้าน เช่น ขนม อาหารคาว หรือของว่างประจำเทศกาล การลงมือทำอาหารร่วมกันไม่เพียงเป็นการเรียนรู้เทคนิคและสูตรอาหาร แต่ยังเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวเข้าใจความสำคัญของอาหารในฐานะสัญลักษณ์ของการแบ่งปัน ความเอื้อเฟื้อ และการสร้างความสัมพันธ์ภายในชุมชน การได้ทำงานร่วมกันยังช่วยสร้างความรู้สึกร่วมทางอารมณ์และความผูกพัน

2. การเล่นดนตรีพื้นบ้าน กิจกรรมนี้ให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสเสียงดนตรีพื้นบ้านอย่างใกล้ชิด เช่น กลองพื้นบ้าน ซอพื้นเมือง หรือขลุ่ยอีสาน การมีส่วนร่วมสามารถเป็นได้ทั้งการเรียนรู้จังหวะ การเล่นเครื่องดนตรีร่วมกับชาวบ้าน หรือการร่วมร้องเพลงพื้นบ้านไปพร้อมกับวงดนตรี การเข้าร่วมกิจกรรมดนตรีนี้ช่วยให้ผู้มาเยือนเข้าใจว่าดนตรีในชุมชนไม่ใช่เพียงความบันเทิง แต่เป็นสื่อกลางในการสื่อสาร ความร่วมมือ และสร้างบรรยากาศแห่งความสุขร่วมกัน

3. การรำพื้นเมืองและกิจกรรมของกลุ่มเยาวชน นักท่องเที่ยวสามารถร่วมฟ้อนรำแบบพื้นบ้าน เช่น ฟ้อนผี ฟ้อนสวยงามตามประเพณี หรือเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มเยาวชน เช่น การละเล่นพื้นบ้าน การประกอบกิจกรรมชุมชน การเข้าร่วมเหล่านี้ช่วยให้ผู้มาเยือนได้สัมผัส “พลังชีวิตและความสร้างสรรค์ของชุมชน” ทั้งยังทำให้เข้าใจบทบาทของเยาวชนในการสืบทอดประเพณีและสร้างสังคมวัฒนธรรมที่ต่อเนื่อง

4. การสร้างปฏิสัมพันธ์และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม การเข้าร่วมกิจกรรมเหล่านี้ไม่ใช่เพียงการเรียนรู้ทักษะหรือการสังเกตการณ์ แต่เป็นพื้นที่ของการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมอย่างแท้จริง นักท่องเที่ยวสามารถถามคำถาม แลกเปลี่ยนเรื่องราวชีวิต และทดลองปฏิบัติกิจกรรมร่วมกับชาวบ้าน ทำให้เกิดความใกล้ชิด ความไว้วางใจ และความเข้าใจระหว่างกัน ซึ่งเป็นหัวใจของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมกิจกรรมการมีส่วนร่วมในวัฒนธรรมประจำหมู่บ้านทำให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสทั้งมิติของชีวิตประจำวัน ศิลปวัฒนธรรม และความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างครบถ้วน เป็นการเรียนรู้แบบ “เชิงปฏิบัติและประสบการณ์ตรง” ที่สร้างความทรงจำร่วมและความผูกพันกับชุมชนอย่างยั่งยืน

10. ความสำคัญของกิจกรรมเชิงประสบการณ์

กิจกรรมเชิงประสบการณ์ในประเพณีแห่ปราสาทผึ้งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เนื่องจากเปิดโอกาสให้ผู้มาเยือนได้สัมผัสวัฒนธรรมในมิติที่หลากหลาย ทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม ซึ่งแตกต่างจากการชมงานหรือการฟังคำบรรยายเพียงอย่างเดียว

1. การเรียนรู้เชิงร่างกายและทักษะ การลงมือปฏิบัติ เช่น การเดินขบวนแห่ การแบกปราสาทผึ้ง การฟ้อนรำ หรือการเล่นดนตรีพื้นบ้าน ทำให้ผู้เข้าร่วมได้ฝึกทักษะเฉพาะที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน และสัมผัสกับกระบวนการทางศิลปกรรมที่มีความประณีตอย่างแท้จริง การทำกิจกรรมเหล่านี้ช่วยให้ผู้มาเยือนเข้าใจความยากง่ายและความละเอียดของภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างเป็นรูปธรรม

2. การเรียนรู้เชิงความเข้าใจและความหมาย กิจกรรมเชิงประสบการณ์ไม่เพียงสอนทักษะเทคนิคเท่านั้น แต่ยังช่วยให้ผู้เข้าร่วมเข้าใจความหมายเชิงสัญลักษณ์และคุณค่าทางวัฒนธรรมของแต่ละองค์ประกอบของประเพณี เช่น การประดับลวดลายปราสาทผึ้งที่สื่อถึงความเจริญงอกงาม ความบริสุทธิ์ หรือความอุทิศบุญให้ผู้ล่วงลับ การร่วมพิธีทางศาสนา เช่น พิธีถวายผึ้งหรือเวียนเทียน ช่วยให้ผู้เข้าร่วมเห็นความเชื่อมโยงระหว่างศาสนา ชุมชน และครอบครัวซึ่งเป็นหัวใจของประเพณี

3. การสร้างความผูกพันทางอารมณ์และสังคม การมีส่วนร่วมในกิจกรรมเหล่านี้ก่อให้เกิดความทรงจำร่วมและความรู้สึกร่วมระหว่างผู้มาเยือนกับชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการร่วมเดินขบวน การช่วยทำอาหารพื้นบ้าน หรือการเข้าร่วมฟ้อนรำและดนตรีพื้นบ้าน การสัมผัสความร่วมมือและความสามัคคีของชาวบ้านทำให้ผู้เข้าร่วมรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและประเพณี สร้างความผูกพันทางอารมณ์ที่ลึกซึ้งยิ่งกว่าการชมเพียงอย่างเดียว

4. การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมและสร้างความเข้าใจระหว่างกลุ่มผู้เข้าร่วมและชุมชน เมื่อผู้มาเยือนได้ลงมือปฏิบัติร่วมกับชาวบ้าน พวกเขาจะมีโอกาสเรียนรู้ผ่านการปฏิสัมพันธ์ไม่ว่าจะ

เป็นการถาม-ตอบ เทคนิคการประดิษฐ์ หรือเรื่องเล่าเกี่ยวกับความเชื่อและประเพณี สิ่งนี้ช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมอย่างเป็นธรรมชาติและเปิดโอกาสให้ทั้งสองฝ่ายสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน

5. การเรียนรู้ที่มีคุณค่าทางอารมณ์และจิตวิญญาณ กิจกรรมเชิงประสบการณ์ทำให้ผู้เข้าร่วมเข้าใจว่า ประเพณีไม่ใช่เพียงพิธีกรรมหรือของตกแต่ง แต่เป็นระบบวัฒนธรรมที่มีชีวิต การร่วมพิธี การฟ้อนรำ การเดินขบวน หรือการทำอาหารพื้นบ้าน ช่วยให้เกิดความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับวิถีชีวิต ศรัทธา และอัตลักษณ์ของชุมชนส่งผลให้ประสบการณ์การท่องเที่ยวมีความหมายทั้งทางอารมณ์ ความรู้ และจิตวิญญาณ

6. รากฐานสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีคุณภาพ กิจกรรมเชิงประสบการณ์สร้างรากฐานของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม (Participatory Cultural Tourism) ที่ผู้มาเยือนไม่ใช่เพียงผู้ชม แต่เป็นผู้มีส่วนร่วมจริง ๆ การมีส่วนร่วมเช่นนี้ทำให้เกิดความเข้าใจและเคารพต่อภูมิปัญญา ประเพณี และวัฒนธรรมชุมชนอย่างแท้จริง นอกจากนี้ยังช่วยเสริมสร้างความยั่งยืนของประเพณี เนื่องจากผู้มาเยือนรู้สึกถึงคุณค่าและความสำคัญ จึงมีแนวโน้มที่จะสนับสนุนและเผยแพร่ประเพณีต่อไป

4.3.3 กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว

กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านท่ากกแกมีเป้าหมายหลักคือสร้างความรู้ความเข้าใจ สร้างภาพลักษณ์ และเพิ่มการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวเพื่อให้ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งไม่เพียงเป็นพิธีกรรมประจำปี แต่ยังกลายเป็นแรงขับเคลื่อนทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจของชุมชน

1. การจัดนิทรรศการเรื่องราวประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง

นิทรรศการเรื่องราวประเพณีแห่ปราสาทผึ้งเป็นเครื่องมือสำคัญในการสื่อสารภูมิปัญญาและเรื่องเล่าท้องถิ่นให้ผู้มาเยือนได้เข้าใจรากเหง้า ความหมาย และคุณค่าทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านท่ากกแกในเชิงลึก ไม่เพียงเป็นการจัดแสดงงานศิลปะหรือวัตถุ แต่เป็นพื้นที่เรียนรู้เชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมที่เชื่อมโยงผู้มาเยือนกับชุมชนผ่านประสบการณ์ ความรู้ และเรื่องเล่า

1.1 การจัดแสดงภาพถ่ายและวิดีโอ

นิทรรศการจะนำเสนอภาพถ่ายและวิดีโอที่บันทึกขั้นตอนการทำผึ้ง การประดิษฐ์ปราสาท และขบวนแห่โดยภาพถ่ายอาจเป็นภาพ Close-up ของลวดลาย เช่น เครือเถา ดอกไม้ และยอดปราสาท เพื่อให้ผู้ชมเห็นความประณีตและความสอดคล้องทางศิลปกรรมวิดีโอจะนำเสนอกระบวนการตั้งแต่ต้นจนจบตั้งแต่การเตรียมวัสดุ การม้วนผึ้ง การจัดวางลวดลาย การประกอบปราสาท ไปจนถึงขบวนแห่และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องการชมสื่อเหล่านี้ทำให้ผู้มาเยือนเข้าใจเทคนิคและความคิดสร้างสรรค์ของช่างฝีมือ และเห็นความเชื่อมโยงระหว่างศิลปกรรมและความเชื่อทางศาสนา

1.2 การจัดแสดงผลงานศิลปกรรมต้นฉบับ

นิทรรศการจะมีการจัดแสดงปราสาทผึ้งขนาดเล็ก ลวดลายสำคัญ และผลงานของช่างฝีมือชุมชนแต่ละชิ้นงานไม่เพียงแสดงความงดงามเชิงศิลปะเท่านั้น แต่ยังสะท้อนสัญลักษณ์ทางศาสนาและความหมายเชิงวัฒนธรรมเช่น การเจริญงอกงาม ความบริสุทธิ์ และการส่งบุญไปยังผู้ล่วงลับการจัดแสดงนี้ช่วยให้ผู้เข้าชมมองเห็นความแตกต่างระหว่างงานเชิงศิลป์และงานที่ผูกพันกับพิธีกรรมทำให้เข้าใจว่าปราสาทผึ้งเป็นงานศิลปพิธีกรรมที่สอดประสานความเชื่อและวิถีชีวิต

1.3 การเล่าเรื่องประวัติศาสตร์และเรื่องเล่าชุมชน

นิทรรศการจะสอดแทรกเรื่องเล่าประวัติศาสตร์ การก่อตั้งประเพณี บุคคลสำคัญ เหตุการณ์สำคัญ และตำนานท้องถิ่นผู้เข้าชมจะได้รับความรู้เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องบุญ-กุศล การถวายผึ้ง และบทบาทของวัดในฐานะศูนย์กลางพิธีกรรมของชุมชนเรื่องเล่าเหล่านี้ช่วยให้ผู้มาเยือนเข้าใจมิติทางจิตวิญญาณและสังคมของประเพณี ไม่ใช่เพียงการชมงานศิลปะ แต่เห็นถึงคุณค่าทางความคิดและจริยธรรมที่ฝังอยู่ในประเพณี

1.4 พื้นที่เรียนรู้เชิงวัฒนธรรมแบบไม่เป็นทางการ

นิทรรศการทำหน้าที่เป็นพื้นที่โต้ตอบและเรียนรู้ร่วมกัน (Interactive Cultural learning space) ผู้เข้าชมสามารถถาม-ตอบ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับช่างฝีมือ ปราชญ์ท้องถิ่นหรือผู้สูงอายุการมีปฏิสัมพันธ์เชิงตรงนี้ช่วยสร้างความเข้าใจในวิถีชีวิตและแนวคิดแบบชุมชนทำให้ผู้มาเยือนได้เรียนรู้จากประสบการณ์เชิงวัฒนธรรมจริงไม่ใช่เพียงการรับข้อมูลทางสายตาหรือสื่อกลางพื้นที่นี้ยังส่งเสริมให้เกิดความผูกพันทางอารมณ์และความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนทำให้ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งกลายเป็นประสบการณ์การเรียนรู้ที่ครอบคลุมทั้งความรู้ ศิลปะ และจิตวิญญาณ

1.5 ผลลัพธ์เชิงคุณค่า

ผู้มาเยือนเข้าใจรากเหง้าวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และความเชื่อทางศาสนาของชุมชนบ้านท่ากกแกนักท่องเที่ยวได้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างศิลปะ การประดิษฐ์ปราสาท และพิธีกรรมทางศาสนานิทรรศการสร้างพื้นที่พบปะและแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างผู้มาเยือนกับชุมชนช่วยสนับสนุนการสืบทอดภูมิปัญญาและการรักษาประเพณีในระยะยาว เพราะผู้มาเยือนได้เห็นคุณค่าและความสำคัญของงานศิลปพิธีกรรม

2. การจัดเส้นทางท่องเที่ยวเชิงชุมชน

การจัดเส้นทางท่องเที่ยวเชิงชุมชนถือเป็นกลยุทธ์สำคัญในการสร้างประสบการณ์เรียนรู้แบบมีส่วนร่วมสำหรับนักท่องเที่ยว ทำให้ผู้มาเยือนได้สัมผัสทั้งศิลปะ พิธีกรรม วิถีชีวิต และภูมิทัศน์ของชุมชนบ้านท่ากกแกอย่างครบถ้วน ไม่ใช่เพียงการชมจากภายนอก แต่เป็นการเดินทางเรียนรู้และเข้าถึงบริบทของชุมชนอย่างแท้จริง

2.1 เส้นทางเรียนรู้วัดและพิธีกรรม

วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนทั้งในด้านศาสนาและสังคม การจัดเส้นทางให้ผู้มาเยือนเข้าไปเรียนรู้พิธีกรรมต่าง ๆ ช่วยให้เข้าใจบทบาทสำคัญของวัดที่ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงสถานที่ประกอบศาสนา แต่ยังเป็นศูนย์รวมความสัมพันธ์ของชุมชนนักท่องเที่ยวสามารถสังเกตและมีส่วนร่วมในพิธี เช่น พิธีถวายผ้าเพื่อสร้างบุญและอุทิศส่วนกุศล พิธีเวียนเทียนที่สะท้อนความศรัทธาและความเป็นหนึ่งของชุมชน กิจกรรมทำบุญร่วมกับชาวบ้านที่ทำให้ผู้มาเยือนเข้าใจวิถีชีวิตและระบบคุณค่าเชิงศาสนา

การมีส่วนร่วมในพิธีเหล่านี้ช่วยให้ผู้มาเยือนได้เห็นความสัมพันธ์เชิงซ้อนระหว่างชุมชน–วัด–ประเพณีและเข้าใจว่าประเพณีแห่ปราสาทผึ้งมิใช่เพียงงานศิลปะ แต่เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันและรากเหง้าวัฒนธรรม

2.2 เส้นทางเยี่ยมชมช่างฝีมือและบ้านปราชญ์ท้องถิ่น

เส้นทางนี้เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวเข้าไปเรียนรู้กระบวนการทำงานจริงของช่างฝีมือและปราชญ์ท้องถิ่นผู้มาเยือนสามารถเห็นเทคนิคการประดิษฐ์ปราสาทผึ้ง ตั้งแต่การเตรียมวัสดุ การม้วนผึ้ง การประกอบโครงสร้าง ไปจนถึงการประดับลวดลายและองค์ประกอบเชิงสัญลักษณ์ ช่างฝีมือและปราชญ์จะเล่าเรื่องราวและตำนานท้องถิ่นที่ซ่อนอยู่ในแต่ละชิ้นงาน ทำให้ผู้มาเยือนได้เข้าใจความหมายเชิงสัญลักษณ์และความเชื่อทางศาสนาที่ฝังอยู่ในงานศิลปะการเยี่ยมชมบ้านปราชญ์ยังช่วยให้ผู้มาเยือนเห็นวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม การจัดการทรัพยากร และระบบสังคมของชุมชนซึ่งเป็นส่วนสำคัญของทุนวัฒนธรรมที่ทำให้ประเพณียังคงสืบทอด

3. เส้นทางธรรมชาติและภูมิทัศน์รอบหมู่บ้าน

เส้นทางนี้พาผู้มาเยือนสัมผัสทุ่งนา แม่น้ำ และภูมิทัศน์รอบชุมชนซึ่งเป็นพื้นฐานทางธรรมชาติที่เอื้อต่อการจัดประเพณีนักท่องเที่ยวจะได้เห็นสภาพแวดล้อมที่ทำให้พิธีกรรมเกิดขึ้นได้อย่างสมบูรณ์ เช่น พื้นที่เปิดสำหรับขบวนแห่ หรือพื้นที่ริมแม่น้ำสำหรับพิธีกรรมทางน้ำการเรียนรู้ภูมิทัศน์นี้ยังช่วยให้ผู้มาเยือนเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับธรรมชาติ และการจัดการทรัพยากรที่สะท้อนภูมิปัญญาท้องถิ่นนอกจากนี้ การเห็นภูมิทัศน์ที่เป็นเอกลักษณ์ยังช่วยสร้างความประทับใจและรากเหง้าทางอารมณ์ทำให้ผู้มาเยือนจดจำประสบการณ์ได้ยาวนาน

4. ลักษณะของการจัดเส้นทางเชิงปฏิบัติ

เส้นทางเหล่านี้ไม่ได้เป็นเพียงการเดินชมแบบสถิตนิ่งแต่เป็นการเรียนรู้เชิงปฏิบัติและมีส่วนร่วม นักท่องเที่ยวสามารถสังเกต เรียนรู้ ลงมือทำ และสัมผัสประเพณีไปพร้อมกับชาวบ้านการเดินทางตามเส้นทางเช่นนี้ช่วยสร้างความเข้าใจเชิงลึก ความผูกพันทางจิตใจ และความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน

5. ผลลัพธ์เชิงคุณค่า

ผู้มาเยือนได้สัมผัสประเพณีและวิถีชีวิตชุมชนอย่างครบวงจรเส้นทางช่วยให้เกิดการเรียนรู้เชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมที่เป็นรากฐานของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนนักท่องเที่ยวสามารถเข้าใจความหมายของพิธีกรรมและศิลปกรรมเชิงสัญลักษณ์ของชุมชนบ้านท่ากกแกอย่างแท้จริงช่วยสนับสนุนการสืบทอดมรดกวัฒนธรรมและส่งเสริมภาพลักษณ์ของชุมชนในเชิงการท่องเที่ยว

4.3.3 การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อออนไลน์และสื่อชุมชน

การประชาสัมพันธ์เป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งและกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านท่ากกแกเข้าถึงกลุ่มนักท่องเที่ยวหลากหลาย ทั้งภายในและภายนอกชุมชน สร้างความรับรู้และส่งเสริมความยั่งยืนของประเพณีผ่านการสื่อสารที่ทันสมัยและเข้าถึงง่าย

4.3.3.1 เพจเฟซบุ๊กและเว็บไซต์ของชุมชนเป็นช่องทางหลักในการเผยแพร่ข่าวสารและกิจกรรมของประเพณีให้ผู้สนใจติดตามได้อย่างต่อเนื่องสามารถนำเสนอข้อมูลล่วงหน้า เช่น กำหนดการพิธี การจัดขบวนแห่ การเวิร์กชอป และกิจกรรมเสริมอื่น ๆทำให้นักท่องเที่ยววางแผนการเดินทางได้สะดวกข้อมูลประกอบด้วยภาพถ่าย วิดีโอ เรื่องเล่า และบทสัมภาษณ์ชาวบ้านที่ช่วยให้ผู้ติดตามเข้าใจบริบททางวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้งการสื่อสารผ่านแพลตฟอร์มเหล่านี้ยังช่วยสร้างความรู้สึกมีส่วนร่วมล่วงหน้าแม้ก่อนการเดินทางจริง

4.3.3.2 คลิปวิดีโอและมัลติมีเดียการนำเสนอผ่านคลิปวิดีโอหรือมัลติมีเดียทำให้ผู้ชมเห็นกระบวนการทำงานศิลปกรรมและพิธีกรรมอย่างละเอียดตั้งแต่ขั้นตอนการประดิษฐ์ผึ้ง การสร้างปราสาทผึ้ง ไปจนถึงขบวนแห่วิดีโอสามารถเน้นเทคนิคความประณีต ลวดลายสัญลักษณ์ และความหมายทางศาสนาทำให้ผู้ชมเข้าใจได้ว่าแต่ละองค์ประกอบไม่ได้เป็นเพียงความสวยงามแต่สะท้อนความเชื่อและภูมิปัญญาท้องถิ่นการใช้มัลติมีเดียช่วยสร้างแรงดึงดูดทางสายตาและอารมณ์ทำให้ผู้ชมเกิดความสนใจและมีแรงจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรมจริง

4.3.3.3 สื่อประชาสัมพันธ์ในงานเทศกาลและสื่อท้องถิ่นเช่นแผ่นพับ โปสเตอร์ ป้ายประชาสัมพันธ์ หรือสื่อในท้องถิ่นที่แจกหรือวางตามจุดสำคัญของชุมชนและจังหวัดใกล้เคียงสร้างการรับรู้ในวงกว้างโดยเฉพาะสำหรับนักท่องเที่ยวที่ไม่ถนัดใช้สื่อออนไลน์ช่วยให้ผู้มาเยือนเห็นเอกลักษณ์ของประเพณีและชุมชนอย่างชัดเจนและสามารถตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรมได้ทันที

4.3.3.4 ความสำคัญและผลลัพธ์เชิงคุณค่าการประชาสัมพันธ์ทำให้ประเพณีมีภาพลักษณ์ชัดเจนและเป็นที่รู้จักในวงกว้างสร้างความสนใจและการรับรู้จากนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ที่นิยมข้อมูลออนไลน์และมีไลฟ์สไตล์แบบร่วมกิจกรรมช่วยสนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนเนื่องจากนักท่องเที่ยวได้รับข้อมูลครบถ้วน สามารถเข้าร่วมกิจกรรมที่มีคุณค่าเชิงวัฒนธรรมจริง ๆยังเป็นช่องทางในการสื่อสารทุนวัฒนธรรมทั้ง 4 ด้าน ของชุมชน ได้แก่

วัฒนธรรม ความรู้และภูมิปัญญา สังคม และสิ่งแวดล้อม ให้ผู้มาเยือนได้เข้าใจเชิงลึกก่อนและระหว่างการเยี่ยมชม

4.3.4 คุณค่าที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว

กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนบ้านท่ากกแก ไม่เพียงเป็นเครื่องมือในการดึงดูดนักท่องเที่ยวเท่านั้น แต่ยังสร้างคุณค่าเชิงวัฒนธรรม สังคม และเศรษฐกิจที่สำคัญ ดังนี้

4.3.4.1 สร้างความเข้าใจในคุณค่าของประเพณีและภูมิปัญญาชุมชนกิจกรรมต่าง ๆ ช่วยให้ผู้มาเยือนได้เรียนรู้และสัมผัสศิลปกรรม ผลงานจักสานผึ้ง ลวดลายสัญลักษณ์ และความประณีตของช่างฝีมือพร้อมทั้งเข้าใจความเชื่อเรื่องบุญ–กุศล การถวายผึ้ง และบทบาทของวัดในวิถีชีวิตชุมชนการได้เห็นและลงมือปฏิบัติจริงทำให้เกิดความเข้าใจอย่างแท้จริงว่าประเพณีไม่ใช่เพียงงานศิลปะหรือพิธีกรรม แต่เป็นการสื่อสารความเชื่อและวิถีชีวิตแบบมีชีวิต

4.3.4.2 สร้างรายได้และโอกาสทางเศรษฐกิจ การจัดกิจกรรมท่องเที่ยว เช่น เวิร์กชอปการทำผึ้ง การสาธิตปราสาทผึ้ง และเส้นทางท่องเที่ยวชุมชนเปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีรายได้จากการขายผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน งานหัตถกรรม และบริการนำเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองและพัฒนาเศรษฐกิจแบบยั่งยืนโดยอาศัยทุนวัฒนธรรมเป็นฐานทางเศรษฐกิจ

4.3.4.3 เสริมสร้างความภาคภูมิใจและอัตลักษณ์ของชุมชน การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในทุกขั้นตอนของกิจกรรม ทั้งการเตรียมงาน การจัดแสดง และการต้อนรับนักท่องเที่ยว ช่วยให้ชุมชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม (cultural ownership) ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งจึงกลายเป็นสัญลักษณ์ของอัตลักษณ์และความภาคภูมิใจของชุมชนที่สะท้อนถึงความร่วมแรงร่วมใจของทุกช่วงวัยและความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก

4.3.4.4 ส่งเสริมความยั่งยืนของประเพณี การที่นักท่องเที่ยวได้เข้าใจและเห็นคุณค่าของประเพณี ทำให้เกิดการสนับสนุนทั้งในเชิงการเข้าร่วมกิจกรรมและการสร้างรายได้สู่ชุมชนอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ประเพณีมีชีวิตและคงอยู่ในสังคมอย่างยั่งยืนไม่ถูกละเลยหรือแปรเปลี่ยนเป็นเพียงกิจกรรมเชิงท่องเที่ยวเชิงพาณิชย์เท่านั้น

บทที่ 5
สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การออกแบบกิจกรรมโดยใช้ทุนวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนวัดท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัย ตามลำดับดังต่อไปนี้ดังนี้

1. สรุป
2. อภิปรายผล
3. ข้อเสนอแนะ

5.1 สรุป

5.1.1 ศึกษาประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแก

ผลการศึกษาจากเอกสารท้องถิ่น ประวัติหมู่บ้าน หนังสือคำสอนของวัดท่ากกแก รวมถึงข้อมูลจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านหลายช่วงวัยพบว่าประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแก มีรากฐานมาจากโลกทัศน์แบบอีสานดั้งเดิมซึ่งผสานคติพุทธศาสนาเถรวาทเข้ากับความเชื่อพื้นบ้านเรื่องผีบรรพบุรุษอย่างแนบแน่น โดยโครงสร้างความเชื่อดังกล่าวประกอบด้วย 3 มิติสำคัญ ได้แก่ คติบุญออกพรรษา ความเชื่อเรื่องการอุทิศส่วนกุศลแก่บรรพบุรุษ และคติจักรวาลวิทยาท้องถิ่นที่เชื่อมโยงโลกมนุษย์กับโลกศักดิ์สิทธิ์

5.1.1.1 ประวัติและรากฐานทางความเชื่อของประเพณี

ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งมีรากเหง้ามาจากคติทำบุญในวันออกพรรษา ซึ่งเป็น “บุญใหญ่ประจำปี” ของชาวอีสาน โดยมีความเชื่อว่าการสร้างปราสาทผึ้งเป็นการอุทิศบุญกุศลแก่บรรพบุรุษ และเป็นสื่อกลางเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีชีวิตกับผู้ล่วงลับ นอกจากนี้ยังสะท้อนคติว่าผึ้งเป็นสัญลักษณ์ของความบริสุทธิ์ ความอุดมสมบูรณ์ และแสงแห่งบุญตามความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่ปรากฏในงานบุญอีสานต่าง ๆ

5.1.1.2 ความหมายและคุณค่าทางวัฒนธรรม

จากข้อมูลเชิงมานุษยวัฒนธรรม ประเพณีนี้ทำหน้าที่เป็นระบบความหมายทางวัฒนธรรมซึ่งหล่อหลอมความสัมพันธ์ภายในชุมชนในหลายมิติ เช่น มิติศาสนา มิติสังคม มิติศิลปะ และมิติอัตลักษณ์

ประเพณีเป็นพื้นที่ในการตอกย้ำศรัทธา ขัดเกลาจิตใจ และสร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน นอกจากนี้ยังเป็นพื้นที่แสดงออกของความเชื่อ ความรู้ และความทรงจำร่วมของคนในท้องถิ่น

5.1.1.3 กระบวนการจัดพิธีและองค์ประกอบทางศิลปกรรม

พิธีแห่ปราสาทผึ้งประกอบด้วยงานช่างหลายแขนง คนในชุมชนร่วมกันเตรียมงานตั้งแต่การดึงผึ้ง การขึ้นโครงปราสาท ไปจนถึงการประดับลวดลายต่าง ๆทักษะสำคัญ เช่น “เทคนิคการดึงผึ้ง” รวมถึงการขึ้นโครงปราสาทแบบพื้นบ้าน ถูกมองว่าเป็นภูมิปัญญาที่ต้องอาศัยความชำนาญสูงและถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ทำให้ประเพณีมีลักษณะเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ที่มีคุณค่าสูงมากในสังคมท้องถิ่น

5.1.1.4 บทบาทของขบวนประเพณี

ขบวนปราสาทผึ้ง ขบวนฟ้อนรำ และขบวดดนตรีพื้นบ้าน เช่น โปงลางและแคน ล้วนทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการสื่อสารอัตลักษณ์ร่วมของชุมชน แสดงให้เห็นถึงความงดงามทางศิลปกรรมพื้นบ้าน ความสามัคคี และความศรัทธาต่อพุทธศาสนา ขบวนทั้งหมดจึงไม่ใช่เพียงการแสดง แต่เป็นพิธีกรรมเชิงสัญลักษณ์ที่เต็มไปด้วยโลกทัศน์และความหมายเชิงวัฒนธรรม

5.1.1.5 ประเพณีในฐานะระบบวัฒนธรรมแบบองค์รวม

การวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดสรุปได้ว่า ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในชุมชนบ้านท่ากกแกเป็น “ระบบวัฒนธรรมแบบองค์รวม” ซึ่งบูรณาการความเชื่อ ศิลปกรรม พิธีกรรม โครงสร้างสังคม เศรษฐกิจท้องถิ่น และความทรงจำร่วมของผู้คนเข้าไว้ด้วยกันอย่างกลมกลืน ทำให้พิธีกรรมนี้ไม่เพียงสะท้อนความศรัทธาในพระพุทธศาสนา แต่ยังเป็นพื้นที่ที่หล่อเลี้ยงอัตลักษณ์ ความสัมพันธ์ และความมั่นคงของสังคมท้องถิ่นอีกด้วย

5.1.2 ศึกษาทุนทางวัฒนธรรมประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง

ผลการศึกษาพบว่า ทุนทางวัฒนธรรมของประเพณีแห่ปราสาทผึ้งสามารถจำแนกออกเป็น 4 ประเภทหลักซึ่งทำงานร่วมกันอย่างเกื้อหนุน ดังนี้

ประการแรก ทุนด้านภูมิปัญญาถือเป็นแกนกลางสำคัญของประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนวัดท่ากกแก เนื่องจากเป็นฐานองค์ความรู้ที่รองรับทั้งกระบวนการผลิต ความหมายเชิงพิธีกรรม และการดำรงอยู่ของประเพณีในระยะยาว ภูมิปัญญาดังกล่าวมิได้เกิดจากการเรียนรู้เชิงทฤษฎี หากแต่เป็นองค์ความรู้เชิงปฏิบัติที่สั่งสมผ่านประสบการณ์ตรงของคนในชุมชนหลายชั่วอายุคน และได้รับการถ่ายทอดอย่างต่อเนื่องผ่านการลงมือทำจริงในบริบทของพิธีกรรม องค์ความรู้สำคัญประการหนึ่งคือความรู้ในการคัดเลือกผึ้งธรรมชาติ ซึ่งต้องอาศัยความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม ฤดูกาล และคุณสมบัติของผึ้งในแต่ละช่วงเวลา ผึ้งที่เหมาะสมสำหรับการนำมาใช้ในพิธีกรรมต้องมีความบริสุทธิ์สี และความยืดหยุ่นที่สอดคล้องกับการขึ้นรูปและการประดับลวดลาย ความรู้ดังกล่าวสะท้อน

ความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และแสดงให้เห็นถึงจริยธรรมการใช้ทรัพยากรที่ตั้งอยู่บนฐานของความเคารพและการใช้ประโยชน์อย่างพอเหมาะ

นอกจากนี้ ทุนด้านภูมิปัญญายังปรากฏชัดในเทคนิคการรีด การม้วน และการประดับลวดลายผึ้ง ซึ่งเป็นทักษะเฉพาะทางที่ต้องอาศัยความชำนาญสูง ทั้งในด้านแรงมือ จังหวะ และความเข้าใจเชิงสุนทรียศาสตร์ ลวดลายที่เกิดขึ้นมิได้เป็นเพียงการตกแต่งเพื่อความสวยงาม หากแต่เป็นสัญลักษณ์ทางศาสนาและความเชื่อที่สะท้อนคติบุญกุศล ความอุดมสมบูรณ์ และความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรม การสร้างสรรค์ลวดลายจึงเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงระหว่างทักษะเชิงช่างกับโลกทัศน์ทางวัฒนธรรมของชุมชน ในมิติของโครงสร้างปราสาทผึ้ง ความรู้ในการออกแบบและการขึ้นโครงปราสาทแบบพื้นบ้านเป็นอีกหนึ่งองค์ประกอบสำคัญของทุนด้านภูมิปัญญา การออกแบบต้องคำนึงถึงความมั่นคง ความสมดุล และความเหมาะสมกับการเคลื่อนย้ายในขบวนแห่ ควบคู่ไปกับการจัดวางองค์ประกอบให้สอดคล้องกับคติความเชื่อทางศาสนาและจักรวาลวิทยาท้องถิ่น ความรู้ดังกล่าวสะท้อนความสามารถในการผสานเหตุผลเชิงช่างเข้ากับความหมายเชิงสัญลักษณ์ได้อย่างกลมกลืนกระบวนการถ่ายทอดทุนด้านภูมิปัญญาเกิดขึ้นผ่านการทำงานร่วมกันของคนในชุมชนต่างช่วงวัย โดยผู้สูงอายุทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้และประสบการณ์ วัยทำงานเป็นกำลังหลักในการปฏิบัติ และเยาวชนเรียนรู้ผ่านการมีส่วนร่วมในกระบวนการจริง รูปแบบการเรียนรู้ดังกล่าวเป็นการเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการ แต่มีพลังสูงในการสร้างความเข้าใจ ความผูกพัน และความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของตนเอง ส่งผลให้ทุนด้านภูมิปัญญาไม่เพียงคงอยู่ในฐานะองค์ความรู้ แต่ยังดำรงอยู่ในฐานะ “ทุนทางวัฒนธรรมที่มีชีวิต” ซึ่งหล่อหลอมความรู้สึกเป็นเจ้าของวัฒนธรรมร่วมกันภายในชุมชนอย่างยั่งยืน

ประการที่สอง ทุนด้านวัฒนธรรมและประเพณีปรากฏอย่างเด่นชัดผ่านบทบาทของปราสาทผึ้งในฐานะ “ศิลปพิธีกรรม” (ritual art) ซึ่งทำหน้าที่เป็นพาหะในการสื่อสารโลกทัศน์ ความเชื่อ และคติธรรมทางพุทธศาสนาของชุมชนวัดท่ากกแก ศิลปะพิธีกรรมดังกล่าวมิได้เป็นเพียงงานศิลปกรรมเพื่อการประดับตกแต่ง หากแต่เป็นโครงสร้างเชิงสัญลักษณ์ที่เชื่อมโยงโลกของมนุษย์กับโลกของบรรพชนและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อันสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างชีวิต ความตาย และบุญกุศลในระบบความเชื่อแบบพุทธศาสนาชาวบ้าน ลวดลาย สีผึ้ง และโครงสร้างของปราสาทผึ้งล้วนมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่สืบทอดกันมาในชุมชน สีผึ้งซึ่งมีลักษณะสว่างและบริสุทธิ์ถูกมองว่าเป็นตัวแทนของแสงแห่งบุญ ความสะอาด และความศักดิ์สิทธิ์ ขณะที่ลวดลายการประดับสะท้อนคติความอุดมสมบูรณ์ ความเจริญงอกงาม และความเป็นสิริมงคล โครงสร้างของปราสาทผึ้งซึ่งมีลักษณะเป็นชั้นซ้อนขึ้นไปด้านบนยังสื่อถึงคติจักรวาลวิทยาท้องถิ่นที่เชื่อมโยงระหว่างโลกมนุษย์ โลกสวรรค์ และโลกของบรรพชน ทำให้ปราสาทผึ้งทำหน้าที่เสมือน “สื่อกลางเชิงสัญลักษณ์” ระหว่างภพภูมิต่าง ๆ ในมิติของพิธีกรรม

และการแสดงพื้นบ้าน ขบวนแห่ปราสาทผึ้งประกอบด้วยการฟ้อนรำ ดนตรีพื้นบ้าน และกิจกรรมทางศาสนา ซึ่งทำงานร่วมกันในการสร้างบรรยากาศแห่งศรัทธาและความศักดิ์สิทธิ์ จังหวะดนตรีจากเครื่องดนตรีพื้นบ้าน เช่น แคนและโปงลาง ไม่เพียงทำหน้าที่สร้างความครึกครื้น หากแต่เป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมที่ช่วยหล่อหลอมอารมณ์ ความรู้สึก และประสบการณ์ร่วมทางจิตวิญญาณของผู้เข้าร่วม การเคลื่อนไหวของขบวนและการแสดงจึงเป็นกระบวนการที่ทำให้ศรัทธาถูกถ่ายทอดผ่านร่างกาย เสียง และพื้นที่ ทุนด้านวัฒนธรรมและประเพณีดังกล่าวยังสะท้อนความเป็น “มรดกวัฒนธรรมที่มีชีวิต” (living heritage) เนื่องจากประเพณีแห่ปราสาทผึ้งมิได้หยุดนิ่งอยู่กับรูปแบบดั้งเดิม หากแต่สามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทสังคมร่วมสมัย ทั้งในด้านรูปแบบการจัดงาน การมีส่วนร่วมของเยาวชน และการสื่อสารผ่านสื่อร่วมสมัย โดยยังคงรักษาแก่นความหมายทางศาสนาและวัฒนธรรมไว้ได้อย่างมั่นคง ความสามารถในการปรับตัวดังกล่าวจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งยังคงได้รับการยอมรับ มีความหมาย และดำรงอยู่ในชีวิตของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

ประการที่สาม ทุนด้านสังคมและการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนวัดท่ากกแกสามารถดำรงอยู่และพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง ประเพณีดังกล่าวทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของความสัมพันธ์ทางสังคม โดยเปิดพื้นที่ให้ผู้คนจากหลากหลายครัวเรือน หลายกลุ่มอายุ และหลายบทบาททางสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการต่าง ๆ ตั้งแต่การวางแผน การเตรียมวัสดุ การประดิษฐ์ปราสาทผึ้ง การจัดขบวนแห่ ตลอดจนการแสดงพื้นบ้านและกิจกรรมทางศาสนา กระบวนการมีส่วนร่วมดังกล่าวช่วยเสริมสร้างความสามัคคีและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในชุมชน ผ่านการทำงานร่วมกัน การแบ่งปันหน้าที่ และการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน คนในชุมชนได้แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ และทักษะระหว่างรุ่น ทำให้เกิดการเรียนรู้ทางสังคม (social learning) ที่ช่วยหล่อหลอมความสัมพันธ์เชิงเครือญาติและความรู้สึกเป็นเจ้าของประเพณีร่วมกัน ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งจึงทำหน้าที่เป็น “พื้นที่ทางสังคม” ที่เชื่อมโยงผู้คนเข้าด้วยกันทั้งในมิติทางวัฒนธรรมและชีวิตประจำวัน ในขณะเดียวกัน บทบาทของเยาวชนมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการขยายขอบเขตของทุนด้านสังคม เยาวชนมิได้เป็นเพียงผู้สืบทอดประเพณีในเชิงปฏิบัติเท่านั้น หากแต่ยังทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงประเพณีกับสังคมร่วมสมัยผ่านการใช้สื่อดิจิทัลและเทคโนโลยีสารสนเทศ เช่น การเผยแพร่เรื่องราว ภาพถ่าย และวิดีโอของกิจกรรมประเพณีผ่านสื่อสังคมออนไลน์ การจัดทำเนื้อหาเชิงเล่าเรื่อง (storytelling) และการสื่อสารอัตลักษณ์ชุมชนในรูปแบบที่เข้าถึงคนรุ่นใหม่ การใช้สื่อดิจิทัลดังกล่าวช่วยให้ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งขยายจากพื้นที่ทางกายภาพของชุมชนไปสู่พื้นที่สาธารณะในโลกออนไลน์ ทำให้เกิดเครือข่ายทางสังคมที่กว้างขึ้นทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับภูมิภาค และระดับประเทศ ส่งผลให้ประเพณีมีพลวัตและความร่วมสมัยมากขึ้น โดยยังคงรักษาความหมายและคุณค่าทางวัฒนธรรมไว้ได้ ทุนด้านสังคมและการมีส่วนร่วม

ของชุมชนจึงเป็นพลังสำคัญที่หล่อเลี้ยงประเพณีแห่ปราสาทผึ้งให้ดำรงอยู่ในฐานะมรดกวัฒนธรรมที่มีชีวิตและสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้อย่างยั่งยืน

ประการที่สี่ ทุนด้านสิ่งแวดล้อมและพื้นที่ชุมชนเป็นรากฐานสำคัญที่รองรับการดำรงอยู่ของประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนวัดท่ากกแก ทั้งในมิติของทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิทัศน์วัฒนธรรม และสภาพภูมิศาสตร์ของพื้นที่ ทุนด้านนี้สะท้อนความสัมพันธ์เชิงนิเวศระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติ และความเชื่อทางวัฒนธรรม ซึ่งมีบทบาทโดยตรงต่อรูปแบบและความต่อเนื่องของพิธีกรรม ทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้ในประเพณี เช่น ผึ้งธรรมชาติ ไม้ไผ่ และวัสดุจากธรรมชาติอื่น ๆ มิได้เป็นเพียงวัตถุดิบสำหรับการจัดสร้างปราสาทผึ้ง หากแต่เป็นส่วนหนึ่งของระบบความเชื่อและโลกทัศน์ของชุมชน ผึ้งถูกมองว่าเป็นสัญลักษณ์ของความบริสุทธิ์ แสงแห่งบุญ และความอุดมสมบูรณ์ ขณะที่การเลือกใช้วัสดุจากธรรมชาติสะท้อนจริยธรรมการใช้ทรัพยากรบนฐานของความเคารพธรรมชาติ การใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า และการไม่เบียดเบียนเกินความจำเป็น อันเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมและวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน

ในมิติของพื้นที่ พื้นที่วัด ลานชุมชน และเส้นทางขบวนแห่ทำหน้าที่เป็น “ภูมิทัศน์วัฒนธรรม” (Cultural Landscape) ที่หลอมรวมธรรมชาติ พิธีกรรม และความทรงจำร่วมของผู้คนเข้าไว้ด้วยกัน พื้นที่วัดเป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณและสังคม ทำหน้าที่รองรับกิจกรรมทางศาสนาและการรวมกลุ่มของชุมชน ลานชุมชนเป็นพื้นที่ปฏิสัมพันธ์และการเตรียมงาน ขณะที่เส้นทางขบวนแห่เป็นพื้นที่เชิงสัญลักษณ์ที่เชื่อมโยงชีวิตประจำวันกับโลกแห่งพิธีกรรม ทำให้ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งฝังตัวอยู่ในภูมิประเทศและวิถีชีวิตของชุมชนอย่างแนบแน่น นอกจากนี้ สภาพภูมิศาสตร์และโครงสร้างคมนาคมของพื้นที่ที่เอื้อต่อการเข้าถึง ยังมีบทบาทในการสนับสนุนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและการเชื่อมโยงกับชุมชนรอบข้างอย่างต่อเนื่อง การเดินทางที่สะดวกช่วยให้ผู้คนจากพื้นที่ใกล้เคียงสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในพิธีกรรมและกิจกรรมทางวัฒนธรรม ส่งผลให้ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งมิได้จำกัดอยู่เฉพาะภายในชุมชนเท่านั้น หากแต่ขยายเครือข่ายทางสังคมและวัฒนธรรมออกไปในระดับที่กว้างขึ้น

โดยสรุป ทุนด้านสิ่งแวดล้อมและพื้นที่ชุมชนมิได้ทำหน้าที่เพียงรองรับกิจกรรมทางกายภาพของประเพณี หากแต่เป็นฐานที่หล่อหลอมความหมาย ความศักดิ์สิทธิ์ และความต่อเนื่องของประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในฐานะมรดกวัฒนธรรมที่มีชีวิต ซึ่งเชื่อมโยงมนุษย์ ธรรมชาติ และความทรงจำร่วมของชุมชนเข้าด้วยกันอย่างยั่งยืน

5.1.3 การออกแบบกิจกรรมโดยใช้ทุนวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

งานวิจัยนี้นำผลการวิเคราะห์ทุนวัฒนธรรม 4 ประเภทมาใช้เป็นฐานในการออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ชุมชนบ้านท่ากกแก โดยมุ่งดึงจุดแข็งของชุมชนให้

กลายเป็นประสบการณ์การท่องเที่ยวที่มีความหมาย มีส่วนร่วม และสร้างคุณค่าร่วมระหว่างชุมชนกับผู้มาเยือน กิจกรรมที่พัฒนาขึ้นแบ่งออกเป็น 3 ประเภทหลักดังนี้

5.1.3.1 กิจกรรมเชิงการเรียนรู้

กิจกรรมเชิงการเรียนรู้ที่ออกแบบขึ้นจากฐานทุนวัฒนธรรมของชุมชนวัดท่ากกแก มีเป้าหมายสำคัญในการสร้างความเข้าใจเชิงลึกแก่ผู้มาเยือน โดยมุ่งให้การท่องเที่ยวเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ก้าวข้ามการรับชมเพียงผิวเผิน ไปสู่การทำความเข้าใจรากเหง้า ความหมาย และโลกทัศน์ของชุมชนในมิติทางวัฒนธรรม ศาสนา และสังคม กิจกรรมในกลุ่มนี้จึงเน้นการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้มาเยือนกับคนในชุมชน ผ่านกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้เชิงประสบการณ์ที่มีชีวิต

กิจกรรมรูปแบบแรก คือ เวิร์กชอปการทำผึ้งพื้นบ้าน ซึ่งเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ลงมือปฏิบัติจริงภายใต้การแนะนำของช่างฝีมือในชุมชน ผู้มาเยือนจะได้เรียนรู้ตั้งแต่การทำความเข้าใจวัสดุที่ใช้ในการทำผึ้ง การเลือกผึ้งธรรมชาติที่เหมาะสมตามฤดูกาล ไปจนถึงเทคนิคการรีด การม้วน และการขึ้นรูปผึ้งให้เกิดลวดลายต่าง ๆ กระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวไม่ได้มุ่งเน้นเพียงทักษะเชิงช่าง หากแต่ยังเชื่อมโยงกับการอธิบายความหมายเชิงสัญลักษณ์ของลวดลาย สี และรูปทรงที่ปรากฏในงานผึ้ง ซึ่งสะท้อนคติความเชื่อเรื่องบุญกุศล ความบริสุทธิ์ และความศักดิ์สิทธิ์ การเล่าเรื่องจากช่างฝีมือซึ่งถ่ายทอดทั้งประสบการณ์ชีวิต ความศรัทธา และความผูกพันกับประเพณี ช่วยให้ผู้มาเยือนตระหนักว่างานผึ้งมิใช่เพียงงานหัตถศิลป์ หากแต่เป็น “ศิลปะแห่งศรัทธา” ที่หลอมรวมทักษะ ความเชื่อ และจิตวิญญาณของชุมชนเข้าไว้ด้วยกัน

กิจกรรมรูปแบบที่สอง คือ การสาธิตการประดิษฐ์ปราสาทผึ้ง ซึ่งเป็นการเปิดพื้นที่การเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปกรรมเชิงพิธีกรรมอย่างเป็นระบบ ผู้มาเยือนได้รับชมและซักถามเกี่ยวกับกระบวนการสร้างปราสาทผึ้ง ตั้งแต่การขึ้นโครงสร้างพื้นฐานแบบช่างพื้นบ้าน การคำนวณความสมดุลและความมั่นคงของโครงสร้าง ไปจนถึงการจัดวางลวดลายผึ้งให้สอดคล้องกับคติทางศาสนาและหลักสุนทรียศาสตร์ของท้องถิ่น การสาธิตดังกล่าวช่วยให้ผู้มาเยือนเข้าใจว่าการสร้างปราสาทผึ้งเป็นผลลัพธ์ของการทำงานร่วมกันของคนในชุมชนหลายกลุ่ม ทั้งช่างฝีมือ ผู้นำชุมชน และผู้ร่วมแรงร่วมใจในพิธีกรรม อันสะท้อนคุณค่าของความสามัคคี การแบ่งปันบทบาท และการทำงานเป็นหมู่คณะ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของวัฒนธรรมชุมชน

กิจกรรมรูปแบบที่สาม คือ การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยผู้สูงอายุและปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งทำหน้าที่เป็นการเชื่อมโยงองค์ความรู้เชิงประวัติศาสตร์ ความเชื่อ และความทรงจำร่วมของชุมชนเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ ผู้มาเยือนจะได้รับฟังเรื่องราวเกี่ยวกับที่มาของประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ความเชื่อเรื่องบุญและการอุทิศส่วนกุศลแก่บรรพบุรุษ บทบาทของวัดในฐานะศูนย์กลางทางจิตวิญญาณและสังคม รวมถึงเรื่องเล่าและประสบการณ์ที่สะท้อนวิถีชีวิตของคนในชุมชน

การถ่ายทอดในลักษณะดังกล่าวช่วยให้ผู้มาเยือนมองเห็นประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในฐานะโครงสร้างทางสังคมและจิตวิญญาณ มิใช่เพียงกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่แยกขาดจากชีวิตประจำวัน

กล่าวโดยสรุป กิจกรรมเชิงการเรียนรู้ที่ออกแบบขึ้นนี้ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการแปลงทุนวัฒนธรรมของชุมชนให้กลายเป็นประสบการณ์การท่องเที่ยวที่มีความหมาย ช่วยสร้างความเข้าใจเชิงลึก ความเคารพในคุณค่าทางวัฒนธรรม และความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างผู้มาเยือนกับชุมชน อันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

5.1.3.2 กิจกรรมเชิงประสบการณ์

กิจกรรมเชิงประสบการณ์เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมจริงของผู้มาเยือน (participatory tourism) โดยให้ผู้เข้าร่วมมิได้อยู่ในฐานะผู้สังเกตการณ์เพียงฝ่ายเดียว หากแต่ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทางวัฒนธรรมและพิธีกรรมของชุมชนวัดท่ากกแก กิจกรรมในกลุ่มนี้ออกแบบขึ้นเพื่อสร้างประสบการณ์ตรงที่เชื่อมโยงทั้งมิติทางร่างกาย อารมณ์ ความรู้สึก และจิตวิญญาณ อันจะนำไปสู่ความเข้าใจเชิงลึกและความผูกพันระหว่างผู้มาเยือนกับชุมชน

กิจกรรมสำคัญประการแรก คือ การเข้าร่วมขบวนแห่ปราสาทผึ้ง ซึ่งเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ร่วมเดินขบวน แบกปราสาทผึ้ง และแต่งกายด้วยเครื่องแต่งกายพื้นบ้านภายใต้การดูแลและคำแนะนำของคนในชุมชน ผู้มาเยือนได้สัมผัสบรรยากาศของพิธีกรรมผ่านการเคลื่อนไหวของร่างกาย จังหวะดนตรีพื้นบ้าน เสียงแคนและโปงลาง รวมถึงจังหวะการเดินขบวนที่สอดคล้องกับพิธีกรรมทางศาสนา ประสบการณ์ดังกล่าวช่วยให้ผู้เข้าร่วมเข้าใจความหมายของประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในมิติที่ลึกซึ้งกว่าการรับชม โดยเกิดการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงที่ผสานความรู้สึกศรัทธา ความร่วมแรงร่วมใจ และความภาคภูมิใจในพิธีกรรมร่วมกัน

กิจกรรมประการที่สอง คือ การร่วมพิธีกรรมทางศาสนาในบริบทของวัด เช่น พิธีถวายผึ้ง พิธีเวียนเทียน และกิจกรรมทางศาสนาอื่น ๆ ที่จัดขึ้นควบคู่กับประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง การมีส่วนร่วมในพิธีกรรมเหล่านี้ช่วยให้ผู้มาเยือนเข้าใจบทบาทของวัดในฐานะแกนกลางทางจิตวิญญาณและสังคมของชุมชนวัดท่ากกแก วัดมิได้เป็นเพียงสถานที่ประกอบพิธีทางศาสนา หากแต่เป็นพื้นที่รวมศูนย์ของความเชื่อ ความศรัทธา และการปฏิสัมพันธ์ของผู้คน การเข้าร่วมพิธีกรรมภายใต้บริบทดังกล่าวช่วยเสริมสร้างความเข้าใจต่อระบบคุณค่าและโลกทัศน์ของชุมชนในเชิงลึก

กิจกรรมประการที่สาม คือ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมวัฒนธรรมประจำหมู่บ้าน ซึ่งเปิดพื้นที่ให้ผู้มาเยือนได้เข้าถึงวิถีชีวิตของชุมชนในมิติชีวิตประจำวัน เช่น การลงแขกทำอาหารพื้นบ้าน การร่วมเล่นดนตรีและฟ้อนรำพื้นบ้าน การเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มเยาวชนและกลุ่มสตรี กิจกรรมเหล่านี้ช่วยสร้างการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมอย่างเป็นธรรมชาติ ลดช่องว่างระหว่าง “เจ้าบ้าน” และ

“ผู้มาเยือน” และเอื้อให้เกิดความสัมพันธ์เชิงมนุษยสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเคารพและความเข้าใจซึ่งกันและกัน

โดยสรุป กิจกรรมเชิงประสบการณ์ดังกล่าวช่วยให้การเรียนรู้ของผู้มาเยือนเกิดขึ้นอย่างรอบด้าน ทั้งในด้านทักษะ การรับรู้ความหมาย ความรู้สึกร่วม และมิติทางจิตวิญญาณ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีคุณภาพ กิจกรรมในกลุ่มนี้จึงมิใช่เพียงการสร้างความประทับใจเชิงประสบการณ์ หากแต่เป็นกระบวนการสร้างความเข้าใจ ความผูกพัน และความเคารพต่อวัฒนธรรมของชุมชน อันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

5.1.3.3 กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว

กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่มุ่งสร้างภาพลักษณ์ เพิ่มการรับรู้ และสนับสนุนความยั่งยืนของประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนวัดท่ากกแกในระยะยาว กิจกรรมในกลุ่มนี้ทำหน้าที่เชื่อมโยงทุนวัฒนธรรม ทุนทางสังคม และทุนด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชน เข้ากับกลไกการสื่อสารและการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม เพื่อให้ประเพณีสามารถเข้าถึงกลุ่มผู้มาเยือนได้อย่างกว้างขวาง โดยไม่ลดทอนคุณค่าทางวัฒนธรรมดั้งเดิม

กิจกรรมสำคัญประการแรก คือ การจัดนิทรรศการประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ซึ่งออกแบบให้เป็นพื้นที่เรียนรู้เชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม โดยนำเสนอเนื้อหาผ่านสื่อหลากหลายรูปแบบ เช่น ภาพถ่าย วิดีโอ บันทึกเสียง ผลงานศิลปกรรมจากผึ้ง และวัตถุประกอบพิธีกรรม ควบคู่กับเรื่องเล่าของคนในชุมชน นิทรรศการดังกล่าวมิได้มุ่งเพียงการจัดแสดงเชิงสุนทรียะ หากแต่เน้นการถ่ายทอดความหมาย ความเชื่อ และคุณค่าของประเพณีในมิติทางสังคมและจิตวิญญาณ เปิดโอกาสให้ผู้มาเยือนได้ซักถาม มีปฏิสัมพันธ์ และแลกเปลี่ยนมุมมองกับผู้จัดแสดงซึ่งเป็นคนในชุมชนโดยตรง อันช่วยเสริมสร้างความเข้าใจและความเคารพต่อมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่น

กิจกรรมประการที่สอง คือ การจัดเส้นทางท่องเที่ยวเชิงชุมชน ซึ่งออกแบบให้ครอบคลุมพื้นที่สำคัญที่สะท้อนบริบททางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชนวัดท่ากกแก เส้นทางดังกล่าวประกอบด้วยเส้นทางวัดและพื้นที่พิธีกรรม เส้นทางบ้านช่างฝีมือและบ้านปราชญ์ชาวบ้าน รวมถึงเส้นทางภูมิทัศน์ธรรมชาติและพื้นที่การใช้ทรัพยากรของชุมชน การจัดเส้นทางในลักษณะนี้ช่วยให้ผู้มาเยือนได้เรียนรู้ชุมชนอย่างรอบด้าน ทั้งในมิติศาสนา ศิลปกรรม สังคม และสิ่งแวดล้อม อีกทั้งยังช่วยกระจายรายได้และโอกาสทางเศรษฐกิจไปยังครัวเรือนต่าง ๆ อย่างทั่วถึง สอดคล้องกับแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นฐาน

กิจกรรมประการที่สาม คือ การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อออนไลน์และสื่อชุมชน ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการสื่อสารทุนวัฒนธรรมของประเพณีแห่ปราสาทผึ้งไปสู่สาธารณชนในวงกว้าง การใช้

สื่อสังคมออนไลน์ เช่น เพจเฟซบุ๊ก เว็บไซต์ชุมชน และสื่อวิดีโอ ช่วยถ่ายทอดเรื่องราวของประเพณีในรูปแบบที่เข้าถึงง่ายและเหมาะสมกับบริบทสังคมร่วมสมัย ขณะเดียวกัน การใช้สื่อชุมชนและสื่อท้องถิ่น เช่น เสียงตามสาย ป้ายประชาสัมพันธ์ และกิจกรรมสื่อสารภายในหมู่บ้าน ช่วยสร้างการรับรู้และการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ การสื่อสารในลักษณะดังกล่าวเน้นการนำเสนอประเพณีอย่างเคารพต่อคุณค่าดั้งเดิม หลีกเลี่ยงการทำให้วัฒนธรรมกลายเป็นสินค้าเชิงพาณิชย์มากเกินไป

โดยสรุป กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวทำหน้าที่เป็นกลไกสนับสนุนให้ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งสามารถดำรงอยู่และพัฒนาได้อย่างยั่งยืนในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กิจกรรมในกลุ่มนี้ช่วยสร้างการรับรู้เชิงคุณค่า เสริมสร้างภาพลักษณ์เชิงบวก และเชื่อมโยงชุมชนกับผู้มาเยือนบนพื้นฐานของความเข้าใจและความเคารพซึ่งกันและกัน อันเป็นเงื่อนไขสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน

5.1.4 คุณค่าที่เกิดขึ้นจากกิจกรรม

การออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบนฐานทุนวัฒนธรรมของชุมชนวัดท่ากกแก ดังกล่าว ก่อให้เกิดคุณค่าในหลายมิติ ทั้งในระดับบุคคล ระดับชุมชน และระดับสังคมในวงกว้าง โดยคุณค่าเหล่านี้มิได้จำกัดอยู่เพียงผลลัพธ์เชิงเศรษฐกิจ หากแต่ครอบคลุมมิติทางวัฒนธรรม สังคม และจิตวิญญาณอย่างรอบด้าน

5.1.4.1 กิจกรรมที่เน้นการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมช่วยสร้างความเข้าใจและการตระหนักถึงคุณค่าของประเพณีแห่ปราสาทผึ้งและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างลึกซึ้ง ทั้งในกลุ่มผู้มาเยือนและคนในชุมชน ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้เรียนรู้ที่มาของประเพณี ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของพิธีกรรม และบทบาทของประเพณีในโครงสร้างทางสังคมและความเชื่อ ส่งผลให้เกิดทัศนคติเชิงบวกและความเคารพต่อมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ทางวัฒนธรรมอย่างเหมาะสม

5.1.4.2 กิจกรรมดังกล่าวช่วยสร้างรายได้และโอกาสทางเศรษฐกิจจากทุนวัฒนธรรมของชุมชนในรูปแบบที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตท้องถิ่น เช่น รายได้จากกิจกรรมเวิร์กชอป งานหัตถศิลป์ การนำเที่ยวโดยชุมชน อาหารพื้นบ้าน และบริการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การสร้างมูลค่าเพิ่มจากทุนวัฒนธรรมในลักษณะนี้ช่วยกระจายรายได้สู่ครัวเรือนต่าง ๆ อย่างทั่วถึง และลดความเสี่ยงจากการพึ่งพารายได้จากภาคการท่องเที่ยวเชิงพาณิชย์เพียงด้านเดียว

5.1.4.3 กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมช่วยเสริมสร้างความภาคภูมิใจและอัตลักษณ์ของชุมชนวัดท่ากกแก โดยการที่ประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับการยอมรับและเห็นคุณค่าจากผู้มาเยือน ส่งผลให้คนในชุมชนเกิดความมั่นใจในทุนทางวัฒนธรรมของตนเอง เกิดแรงจูงใจในการมีส่วนร่วม การสืบทอดองค์ความรู้ และการทำงานร่วมกันอย่างเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น

อัตลักษณ์ของชุมชนจึงมิได้เป็นเพียงภาพแทนเชิงวัฒนธรรม หากแต่เป็นพลังทางสังคมที่ช่วยหล่อหลอมความสามัคคีและความเข้มแข็งภายในชุมชน

5.1.4.4 กิจกรรมดังกล่าวมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการสืบทอดและความยั่งยืนของประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง โดยเฉพาะในมิติของการถ่ายทอดองค์ความรู้ข้ามรุ่น การเปิดพื้นที่ให้เยาวชนมีบทบาทในการเรียนรู้ สร้างสรรค์ และสื่อสารประเพณีในรูปแบบร่วมสมัย การบูรณาการกิจกรรมการท่องเที่ยวเข้ากับกระบวนการเรียนรู้และพิธีกรรมของชุมชนช่วยให้ประเพณียังคงมีความหมายต่อชีวิตประจำวัน และสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมโดยไม่สูญเสียแก่นคุณค่าดั้งเดิม

โดยสรุป ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยการออกแบบกิจกรรมที่เชื่อมโยงองค์ความรู้ ประสบการณ์ และการมีส่วนร่วมของผู้คนบนฐานทุนวัฒนธรรมของชุมชนอย่างแท้จริง การท่องเที่ยวในลักษณะนี้มิใช่เพียงการแสวงหาประสบการณ์เชิงพาณิชย์ หากแต่เป็นกระบวนการเรียนรู้ “ความหมายของผู้คน วิถีชีวิต และโลกทัศน์ของชุมชน” อย่างลึกซึ้ง ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการอนุรักษ์และการพัฒนามรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

5.2 อภิปรายผล

ผู้วิจัยมีประเด็นการอภิปรายผล ดังนี้

การวิจัยเรื่อง การออกแบบกิจกรรมโดยใช้ทุนวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนวัดท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ประเพณีดังกล่าวมิใช่เพียงกิจกรรมทางศาสนาที่เกิดขึ้นเป็นครั้งคราว หากแต่เป็นระบบวัฒนธรรมที่มีรากฐานลึกซึ้งในโลกทัศน์ของชุมชน และทำหน้าที่หล่อหลอมความสัมพันธ์ทางศาสนา สังคม และอัตลักษณ์ท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

5.2.1 รากฐานความเชื่อและโลกทัศน์ทางศาสนา

ผลการศึกษาพบว่า ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งมีรากฐานจากโลกทัศน์แบบอีสานดั้งเดิมที่ผสานคติพุทธศาสนาเถรวาทเข้ากับความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษและจักรวาลวิทยาท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของนิภาวรรณ วิรัชนิภาวรรณ (2532) ที่อธิบายว่าความเชื่อในสังคมไทยมีทั้งระดับคัมภีร์และระดับชาวบ้านโดยความเชื่อระดับหลังมักผสมผสานพุทธศาสนากับความเชื่อพื้นบ้านอย่างแยกไม่ออก ในกรณีของบ้านท่ากกแก การทำปราสาทผึ้งเพื่ออุทิศบุญให้บรรพบุรุษสะท้อนรูปแบบของ “พุทธศาสนาพื้นบ้าน” ที่ใช้พิธีกรรมเป็นสื่อกลางระหว่างโลกของผู้มีชีวิตกับโลกของผู้ล่วงลับ ซึ่งสอดคล้องกับงานของพระครูโกสลพัชรเวช (2556) ที่พบว่าพิธีกรรมเกี่ยวกับการบำเพ็ญกุศลของ

ชาวพุทธในจังหวัดเพชรบูรณ์มีเป้าหมายร่วมกันคือการสร้างบุญกุศล ความสงบใจ และความมั่นคงทางจิตวิญญาณของชุมชน

5.2.2 ประเพณีในฐานะระบบความหมายและอัตลักษณ์ชุมชน

ผลการวิจัยชี้ว่า ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งทำหน้าที่เป็น "ระบบความหมายทางวัฒนธรรม" ที่ครอบคลุมหลายมิติ ทั้งมิติศาสนา สังคม ศิลปะ และอัตลักษณ์ ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของพระครูปลัดทิน สุนฺทโร (2560) ที่ศึกษาประเพณีซังกรานของชาวรามัญ และพบว่าประเพณีสำคัญทางศาสนาทำหน้าที่เป็นพื้นที่รวมศรัทธา การขัดเกลาจิตใจ และการสร้างความเป็นปึกแผ่นของชุมชนเช่นเดียวกัน ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งไม่ได้มีความหมายเฉพาะในเชิงพิธีกรรม แต่ยังเป็นพื้นที่ที่ผู้คนได้แสดงออกถึงความทรงจำร่วม คุณค่าทางศีลธรรม และอัตลักษณ์ความเป็น "ไทหล่ม-อีสาน" ผ่านศิลปกรรม ดนตรี และการรวมกลุ่มของผู้คนทุกช่วงวัย

5.2.3 ภูมิปัญญาและศิลปกรรมในฐานะมรดกวัฒนธรรมที่มีชีวิต

ผลการศึกษาด้านกระบวนการจัดพิธีและองค์ประกอบทางศิลปกรรม พบว่า ทักษะการทำปราสาทผึ้ง เช่น การดึงผึ้ง การขึ้นโครง และการประดับลวดลาย เป็นภูมิปัญญาที่ต้องอาศัยความชำนาญสูง และถ่ายทอดผ่านการปฏิบัติจริงจากรุ่นสู่รุ่น ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องโดยตรงกับงานของนิภา พิลาเกิด (2559) ซึ่งศึกษากระบวนการฟื้นฟูประเพณีแห่ปราสาทผึ้งบ้านท่ากกแก และชี้ให้เห็นถึงบทบาทของการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน ประชาชน และเยาวชนในการธำรงรักษาประเพณีการที่ภูมิปัญญาการทำปราสาทผึ้งยังคงดำรงอยู่ได้ แสดงให้เห็นว่าประเพณีนี้เป็น "มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้" (Intangible Cultural Heritage) ที่มีชีวิต มิได้หยุดนิ่ง แต่สามารถปรับตัวตามบริบททางสังคมและการบริหารจัดการร่วมสมัย

5.2.4 ขบวนประเพณีและพิธีกรรมในฐานะการสื่อสารเชิงสัญลักษณ์

การวิเคราะห์บทบาทของขบวนแห่ ดนตรี และการแสดงพื้นบ้าน พบว่าขบวนทั้งหมดทำหน้าที่เป็นพิธีกรรมเชิงสัญลักษณ์ที่ถ่ายทอดโลกทัศน์ ความศรัทธา และความสามัคคีของชุมชน ซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกับการศึกษาพิธีกรรมของชาวมอญโดยพระครูใบฎีกาอาทิตย์ อคฺคธมฺโม (2560) ที่พบว่าพิธีกรรมพื้นบ้านมักเป็นการจำลองเหตุการณ์ศักดิ์สิทธิ์หรือความเชื่อสำคัญทางศาสนา เพื่อทำให้เรื่องราวทางธรรมเป็นรูปธรรมและเข้าถึงได้ในชีวิตประจำวันในทำนองเดียวกัน ขบวนแห่ปราสาทผึ้งไม่ได้เป็นเพียงการแสดงเพื่อความสวยงาม แต่เป็นการทำให้ความเชื่อเรื่องบุญ บรรพบุรุษ และจักรวาลวิทยาท้องถิ่น "ปรากฏให้เห็นและสัมผัสได้" ผ่านการเคลื่อนไหว เสียงดนตรี และการมีส่วนร่วมของผู้คน

5.2.5 ระบบทุนวัฒนธรรมและการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ผลการศึกษาทุนทางวัฒนธรรมทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ทุนภูมิปัญญาทุนวัฒนธรรมและประเพณีทุนสังคมและทุนสิ่งแวดล้อมสะท้อนให้เห็นว่า ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งเป็น “ระบบวัฒนธรรมแบบองค์รวม” ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เน้นการมีส่วนร่วมและความยั่งยืน การออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวบนฐานทุนวัฒนธรรมของชุมชนบ้านท่ากกแก ช่วยยืนยันข้อค้นพบของงานวิจัยก่อนหน้า เช่น นิภา พิลาเกิด (2559) ที่ชี้ว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนและการพัฒนารูปแบบกิจกรรมที่เคารพอัตลักษณ์ท้องถิ่น เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ประเพณีสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และต่อยอดสู่คุณค่าทางเศรษฐกิจและสังคมโดยไม่บิดเบือนความหมายดั้งเดิม

โดยสรุป ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในด้านคติความเชื่อ พิธีกรรม และบทบาทของประเพณีในสังคมไทย โดยยืนยันว่า ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแกเป็นระบบวัฒนธรรมที่มีพลัง มีชีวิต และสามารถพัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนได้ หากการพัฒนานั้นตั้งอยู่บนความเข้าใจเชิงลึกในโลกทัศน์ ความเชื่อ และทุนวัฒนธรรมของชุมชนอย่างแท้จริง

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

จากผลการวิจัยที่พบว่าประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนวัดท่ากกแกเป็นระบบทุนวัฒนธรรมแบบองค์รวม ซึ่งประกอบด้วยทุนด้านภูมิปัญญา วัฒนธรรมและประเพณี สังคมและการมีส่วนร่วมของชุมชน รวมถึงทุนด้านสิ่งแวดล้อมและพื้นที่ชุมชน การนำผลการวิจัยไปใช้ควรคำนึงถึงความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์คุณค่าทางวัฒนธรรมและการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน โดยมีข้อเสนอแนะดังนี้

5.3.1.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการวางแผนระดับท้องถิ่น

หน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรนำผลการวิจัยไปใช้เป็นข้อมูลประกอบการกำหนดนโยบายและแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยบูรณาการประเพณีแห่ปราสาทผึ้งเข้าเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวของอำเภอและจังหวัด ทั้งนี้ควรให้ความสำคัญกับการคงไว้ซึ่งความหมายเชิงพิธีกรรมและศาสนา ไม่มุ่งเน้นเพียงมิติทางเศรษฐกิจเพื่อป้องกันการบิดเบือนคุณค่าทางวัฒนธรรม

5.3.1.2 ข้อเสนอแนะด้านการพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ชุมชนสามารถนำรูปแบบกิจกรรมที่ออกแบบจากทุนวัฒนธรรมทั้ง 4 ด้านไปพัฒนาเป็นโปรแกรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีความหลากหลาย โดยเน้นกิจกรรมเชิงการเรียนรู้และเชิงประสบการณ์ เช่น เวิร์กชอปการทำผึ้งพื้นบ้าน การสาธิตการประดิษฐ์ปราสาทผึ้ง และการมีส่วนร่วมในขบวนแห่ ทั้งนี้ควรกำหนดขอบเขตและบทบาทของนักท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม เพื่อไม่ให้กระทบต่อความศักดิ์สิทธิ์และจารีตของพิธีกรรม

5.3.1.3 ข้อเสนอแนะด้านการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชน

ควรส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน โดยเฉพาะเยาวชนและกลุ่มช่างฝีมือ ให้มีบทบาทเป็นผู้นำการถ่ายทอดองค์ความรู้และเป็นมัคคุเทศก์ชุมชน ผ่านการฝึกอบรมด้านการสื่อสารวัฒนธรรม การเล่าเรื่อง (storytelling) และการจัดการการท่องเที่ยวเชิงชุมชน การดำเนินการดังกล่าวจะช่วยให้การพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นไปบนฐานของการเรียนรู้ร่วมกันและการพึ่งพาตนเองของชุมชน

5.3.1.4 ข้อเสนอแนะด้านการอนุรักษ์และสืบทอดทุนวัฒนธรรม

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าภูมิปัญญาการทำผึ้งและการประดิษฐ์ปราสาทผึ้งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ซึ่งมีคุณค่าสูง ดังนั้นควรมีการจัดเก็บองค์ความรู้ในรูปแบบเอกสาร สื่อดิจิทัล และสื่อการเรียนรู้ในชุมชน รวมถึงการจัดกิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญาระหว่างรุ่น เพื่อสร้างความต่อเนื่องในการสืบทอดและลดความเสี่ยงจากการสูญหายขององค์ความรู้ดั้งเดิม

5.3.1.5 ข้อเสนอแนะด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

การใช้ผึ้งธรรมชาติและวัสดุจากธรรมชาติในการจัดประเพณีควรอยู่บนหลักการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่าและยั่งยืน ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรร่วมกันกำหนดแนวทางการจัดการทรัพยากร เช่น การจัดหาผึ้งอย่างเหมาะสม การฟื้นฟูแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ และการดูแลพื้นที่วัดและเส้นทางขบวนแห่ให้เป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่สะอาดและเอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้มาเยือน

5.3.1.6 ข้อเสนอแนะด้านการประชาสัมพันธ์และการสื่อสารวัฒนธรรม

ควรใช้สื่อออนไลน์และสื่อชุมชนในการประชาสัมพันธ์ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในเชิงการเรียนรู้และคุณค่าทางวัฒนธรรม มากกว่าการนำเสนอในลักษณะกิจกรรมบันเทิงหรือเชิงพาณิชย์เพียงอย่างเดียว โดยเน้นการเล่าเรื่องประวัติ ความเชื่อ และบทบาทของชุมชน เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องและความเคารพต่อวัฒนธรรมของผู้มาเยือน

5.3.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

จากผลการวิจัยเรื่องการออกแบบกิจกรรมโดยใช้ทุนวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนวัดท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์พบว่ายังมีประเด็นที่สามารถต่อยอดและขยายผลการศึกษาได้อีกหลายด้าน ดังนี้

5.3.2.1 การวิจัยเชิงเปรียบเทียบประเพณีในบริบทพื้นที่อื่น

ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงเปรียบเทียบประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในพื้นที่อื่น ๆ ทั้งในจังหวัดเพชรบูรณ์และในภาคอีสาน เพื่อวิเคราะห์ความเหมือนและความแตกต่างในด้านความเชื่อ รูปแบบพิธีกรรม ศิลปกรรม และการจัดการทุนวัฒนธรรม อันจะช่วยให้เห็นพลวัตของประเพณีในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น

5.3.2.2 การศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนในระยะยาว

การวิจัยในอนาคตควรมุ่งศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เกิดจากประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในมิติต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ ได้แก่ มิติทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะผลกระทบในระยะยาว เพื่อประเมินความยั่งยืนของรูปแบบการท่องเที่ยวและใช้เป็นข้อมูลในการปรับปรุงแนวทางการจัดการอย่างเหมาะสม

5.3.2.3 การวิจัยเชิงลึกด้านมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งเน้นการถอดองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาการทำผึ้งและการประดิษฐ์ปราสาทผึ้งอย่างละเอียด ทั้งในด้านเทคนิค กระบวนการเรียนรู้ และความหมายเชิงสัญลักษณ์ เพื่อจัดทำฐานข้อมูลหรือคลังความรู้ด้านมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้สำหรับการอนุรักษ์และการถ่ายทอดในอนาคต

5.3.2.4 การศึกษาบทบาทของเยาวชนและเทคโนโลยีดิจิทัล

การวิจัยครั้งต่อไปควรให้ความสำคัญกับบทบาทของเยาวชนในการสืบทอดประเพณีและการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการสื่อสารวัฒนธรรม เช่น สื่อสังคมออนไลน์ สื่อมัลติมีเดีย หรือแพลตฟอร์มการเรียนรู้ดิจิทัล เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพและข้อจำกัดของเทคโนโลยีในการสนับสนุนการอนุรักษ์และการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

5.3.2.5 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research)

ควรมีการนำกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมาใช้ เพื่อให้ชุมชนมีบทบาทเป็นผู้ร่วมวิจัยในการออกแบบ ทดลอง และประเมินกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อันจะช่วยให้ผลการวิจัยมีความสอดคล้องกับบริบทจริงของชุมชน และนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

5.3.2.6 การศึกษาการบูรณาการทุนวัฒนธรรมกับเศรษฐกิจสร้างสรรค์

การวิจัยในอนาคตควรศึกษาการต่อยอดทุนวัฒนธรรมประเพณีแห่ปราสาทผึ้งสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ เช่น การพัฒนาผลิตภัณฑ์วัฒนธรรม การออกแบบของที่ระลึก หรือกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ โดยวิเคราะห์ความเหมาะสม ขอบเขต และผลกระทบต่อคุณค่าทางวัฒนธรรม เพื่อหลีกเลี่ยงการทำให้ประเพณีกลายเป็นเพียงสินค้าเชิงพาณิชย์

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์ และคณะ. (2540). *สังคมวิทยา*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ชยันต์ วรรธนะภูมิ. (2540). แนวคิดเรื่องกลุ่มอุปถัมภ์ของ ม.ร.ว.อคิน รพีพัฒน์: นักมานุษยวิทยาที่ข้าพเจ้ารู้จักคนธรรมดา. ใน*รวมบทความและข้อเขียนในวาระครบรอบอายุ 60 ปี ม.ร.ว.อคิน รพีพัฒน์*. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยเชิงพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ดวงฤทัย อรรคแสง. (2552). *กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าไหมมัดหมี่ย้อมสีธรรมชาติ* (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

นิธิ เอี่ยวศรีวงศ์. (2536). ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากร. *ทิศทางไทย, 1*(5), 1–10.

นิภา พิลาเกิด. (2559). *กระบวนการฟื้นฟู "แห่ปราสาทผึ้ง" บ้านท่ากกแก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์* (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร.

นิภาวรรณ วิรัชนิภาวรรณ. (2556). *ร่างทรง: บทบาทที่มีต่อสังคมปัจจุบัน กรณีศึกษาที่อำเภอเมืองจังหวัดฉะเชิงเทรา* (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). ภาควิชามานุษยวิทยา, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ประเวศ วะสี. (2536). *ภูมิปัญญาท้องถิ่น: พลังปัญญาเพื่อการพัฒนาสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.).

พระครูโกสลพัชรเวช (สังเวียน โกสโล). (2556). *ศึกษาคติธรรมในการบำเพ็ญกุศลศพของชาวพุทธตำบลดงมูลเหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์*. รายงานการวิจัย, คณะพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูใบฎีกาอาทิตย์ อคฺคธมฺโม (ชื่นอารมณ์). (2560). *ศึกษาหลักธรรมและคติความเชื่อเรื่องเทาะอะโย่งกย้าจก์ของชาวมอญวัดมะขาม จังหวัดปทุมธานี* (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูปลัดทิน สุนฺทโร (วศสกุล). (2560). *ศึกษาหลักธรรมและคติความเชื่อประเพณีซังกรานของชาวรามันในเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี* (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สามารถ จันทร์สูรย์. (2536). การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา. ใน *เสรีพงศ์พิส.* (บรรณาธิการ), *ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิภูมิปัญญา.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2536). คำชี้แจงใน*ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิภูมิปัญญา.

Boccella, *N., &* Salerno, I. (2016). Creative economy, cultural industries and local development. *Procedia - Social and Behavioral Sciences, 223, 291–296.*

Bourdieu, P. (1986). *The forms of capital. In J. Richardson (Ed.).* Handbook of theory and research for the sociology of education (pp. 241–258). Greenwood.

Cartocci, R. (2007). *Mappe del tesoro: Atlante del capitale sociale in Italia.* Il Mulino.

Chambers, R. (1983). *Rural development: Putting the last first.* Longman.

Dewey, J. (1934). *Art as experience.* Minton, Balch & Company.

Florida, R. (2002). *The rise of the creative class: And how it's transforming work, leisure, community and everyday life.* Basic Books.

Fung, A., & Wright, E. O. (2001). Deepening democracy: Innovations in empowered participatory governance. *Politics & Society, 29(1), 5–41.*

Green, G. P., & Haines, A. (2007). *Asset building and community development (2nd ed.).* Sage.

Haines, A. (2007). *Asset-based community development. In G. P. Green & A. Haines (Eds.), Asset building and community development (2nd ed.).* Sage.

Hall, S. (1999). *Cultural identity and diaspora. In J. Rutherford (Ed.), Identity: Community, culture, difference (pp. 222–237).* Lawrence & Wishart.

Hartley, J., Wen, W., & Li, H. (2014). *Creative economy and culture: Challenges, changes and futures for the creative industries.* Sage.

Kretzmann, J. P., & McKnight, J. L. (1993). *Building communities from the inside out: A path toward finding and mobilizing a community's assets.* Center for Urban Affairs and Policy Research, Northwestern University.

Lave, J., & Wenger, E. (1991). *Situated learning: Legitimate peripheral participation.* Cambridge University Press.

Markusen, A., Wassall, G. H., DeNatale, D., & Cohen, R. (2008). Defining the creative economy: Industry and occupational approaches. *Economic Development Quarterly, 22(1), 24–45.*

Nuttavuthisit, K., Jindahra, P., & Prasarnphanich, P. (2014). Participatory community development: Bridging the cultural gap. *Asian Journal of Political Science, 22(3), 258–276.*

Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community.* Simon & Schuster.

Tambiah, S. J. (1970). *Buddhism and the spirit cults in North-East Thailand.* Cambridge University Press.

Tosun, C. (2000). Limits to community participation in the tourism development process in developing countries. *Tourism Management*, 21(6), 613–633.

UNESCO. (2003). *Convention for the safeguarding of the intangible cultural heritage.* UNESCO.

UNESCO. (2013). *Creative economy report 2013: Widening local development pathways.* United Nations/UNDP/UNESCO.

United Nations. (2015). *Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development.* United Nations.

Williams, R. (1981). *Culture*. Fontana Press.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลและดำเนินวิจัยในพื้นที่

ที่ อว ๐๖๑๙.๐๔/พิเศษ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม
๔๔๐๐๐

๒๘ มกราคม ๒๕๖๘

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลและดำเนินการวิจัย
กราบนมัสการ เจ้าอาวาสวัดท่ากกแก

ด้วย พระไสว ชมไกร รหัสประจำตัว ๖๗๘๒๓๐๕๑๐๑๐๑ นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิจัยศิลปวัฒนธรรมเพื่อเศรษฐกิจสร้างสรรค์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม รูปแบบการศึกษานอกเวลาราชการ กำลังทำวิทยานิพนธ์ **เรื่อง "การออกแบบกิจกรรมโดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนวัดท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์"** เพื่อให้การวิจัยดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย บรรลุตามวัตถุประสงค์ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านในการอนุญาตให้ผู้วิจัยเก็บข้อมูลและทำการวิจัยในพื้นที่ดังกล่าว

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา หวังเป็นอย่างยิ่งจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดีและขอขอบพระคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์สิบปีย์ ชยานุสาสนี จันทร์ดอน)
รองคณบดี คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
ผู้รับผิดชอบโครงการ

สำนักงานคณบดีคณะมนุษยศาสตร์ฯ
โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๓๗๒ ๒๖๒๓

RAJABHAT MAHA SARAKHAM UNIVERSITY

ภาคผนวก ข

หนังสือเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

บันทึกข้อความ

สำนักงานคณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม โทร. ๐๔๓-๗๔๒-๗๒๒
ที่อว ๐๖๓๔.๐๔(๓)/ว๕๒๗ วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๘

เรื่อง เรียนเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

เรียน อาจารย์ ดร.ศศิธร อ่อนเหลา

ด้วยพระไสว ชมไกร รหัสประจำตัว ๖๗๘๒๓๐๕๑๐๑๐๑ นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิจัยศิลปวัฒนธรรมเพื่อเศรษฐกิจสร้างสรรค์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม รูปแบบการศึกษานอกเวลาราชการ กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "**การออกแบบกิจกรรมโดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนวัดท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์**"เพื่อให้การวิจัยดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย บรรลุตามวัตถุประสงค์

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาการวิจัย

ด้าน ☑ ตรวจสอบความถูกต้องด้านเนื้อหาทุนทางวัฒนธรรมเศรษฐกิจสร้างสรรค์
☑ ตรวจสอบด้านวิจัยศิลปะและวัฒนธรรม
☐อื่นๆระบุ.....

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์จินดา แก่นสมบัติ)
รองคณบดี ปฏิบัติราชการแทน
คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

สำนักงานคณบดีคณะมนุษยศาสตร์ฯ
โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๓๗๒ ๒๖๒

บันทึกข้อความ

ส่วนราชการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม โทร. ๐๔๓-๗๔๒-๗๒๒
ที่ อว ๐๖๑๙.๐๔(๓)/๖๕๒๗ วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๘

เรื่อง เรียนเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

เรียน ผศ.ดร.นราวิชญ์ ศรีเปารยะ

ด้วยพระไสว ชมไกร รหัสประจำตัว ๖๗๘๒๓๐๕๑๐๑๐๑ นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิจัยศิลปวัฒนธรรมเพื่อเศรษฐกิจสร้างสรรค์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม รูปแบบการศึกษานอกเวลาราชการ กำลังทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "**การออกแบบกิจกรรมโดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนวัดท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์**"เพื่อให้การวิจัยดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย บรรลุตามวัตถุประสงค์

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาการวิจัย

ด้าน ☐ ตรวจสอบความถูกต้องด้านเนื้อหาด้านวิจัยศิลปะและวัฒนธรรม
☑ ตรวจสอบด้านการออกแบบกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์
☐ อื่นๆระบุ.....

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์จินดา แก่นสมบัติ)
รองคณบดี ปฏิบัติราชการแทน
คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

สำนักงานคณบดีคณะมนุษยศาสตร์ฯ
โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๓๗๒ ๒๖๒๓

บันทึกข้อความ

ส่วนราชการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม โทร. ๐๔๓-๗๔๒-๗๒๒
ที่ อว ๐๖๑๙.๐๔(๑)/ว๕๒๗ วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๘
เรื่อง เรียนเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

เรียน ดร.นฤดล สวัสดิ์ศรี

ด้วย พระไสว ชมไกร รหัสประจำตัว ๖๗๘๒๓๐๕๑๐๑๐๑ นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิจัยศิลปวัฒนธรรมเพื่อเศรษฐกิจสร้างสรรค์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม รูปแบบการศึกษานอกเวลาราชการ กำลังทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "การออกแบบกิจกรรมโดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาปราสาทผีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนวัดท่ากกแก ตำบลศาลเดียว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์"เพื่อให้การวิจัยดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย บรรลุตามวัตถุประสงค์

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาการวิจัย

ด้าน ☐ ตรวจสอบความถูกต้องด้านเนื้อหาด้านวิจัยศิลปะและวัฒนธรรม
☑ ตรวจสอบด้านเนื้อหาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
☐อื่นๆระบุ.....

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์จินดา แก่นสมบัติ)
รองคณบดี ปฏิบัติราชการแทน
คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

สำนักงานคณบดีคณะมนุษยศาสตร์ฯ
โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๓๗๒ ๒๖๒๓

ภาคผนวก ค

ภาพกิจกรรมลงพื้นเก็บข้อมูลดำเนินการวิจัย

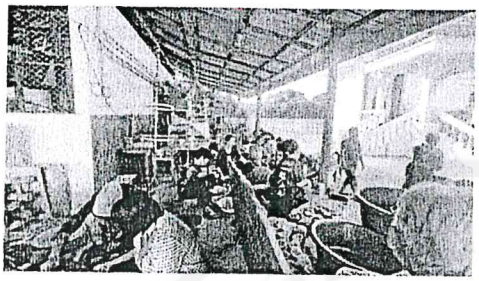
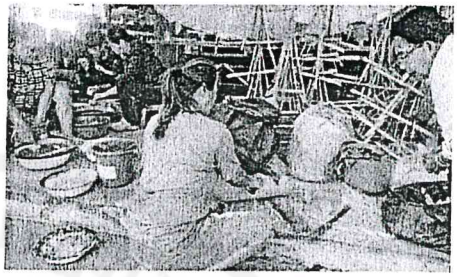
ภาพกิจกรรมลงพื้นเก็บข้อมูลดำเนินการวิจัย

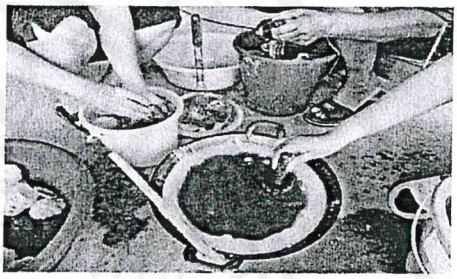

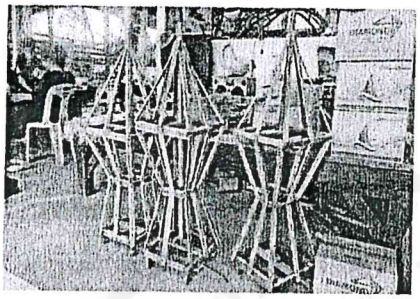
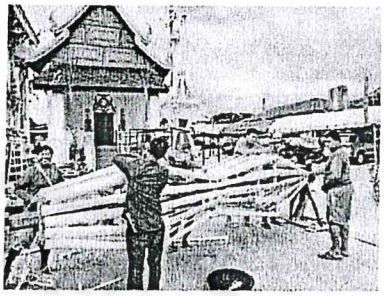
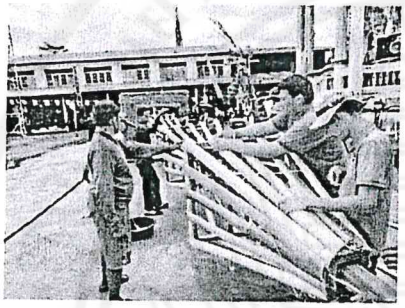
ขั้นตอนประดับตกแต่งและพิธีกรรม

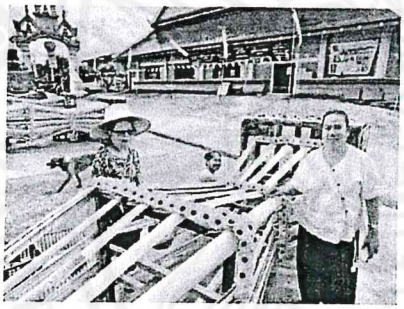

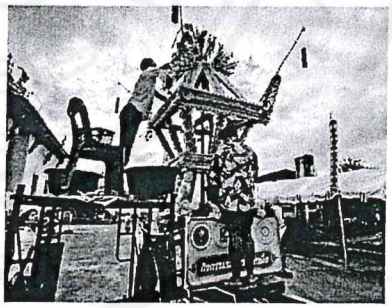

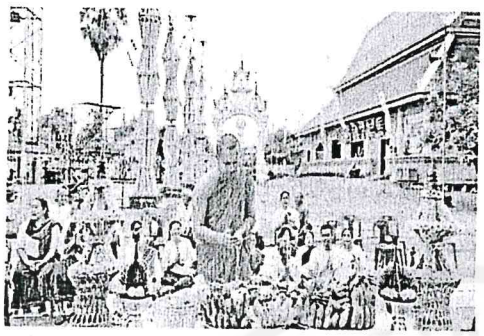

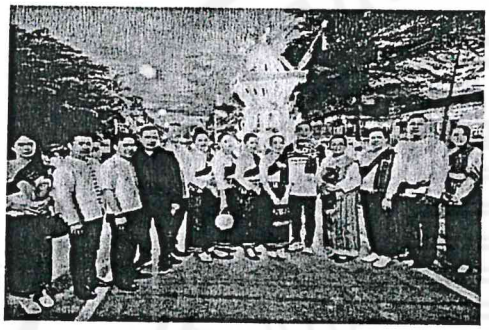
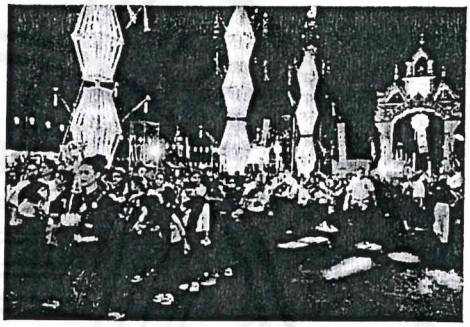
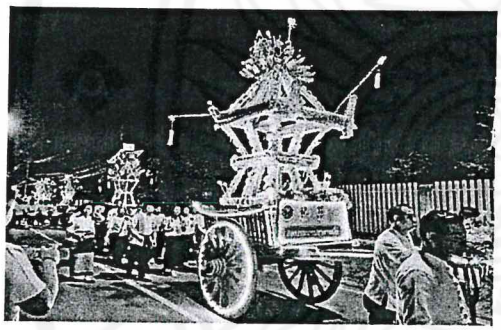
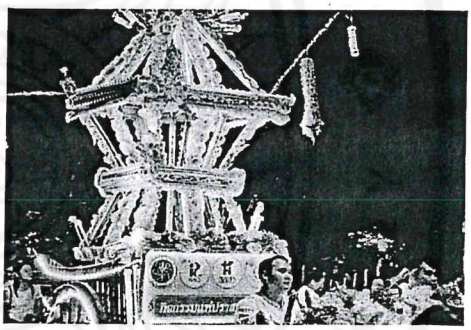
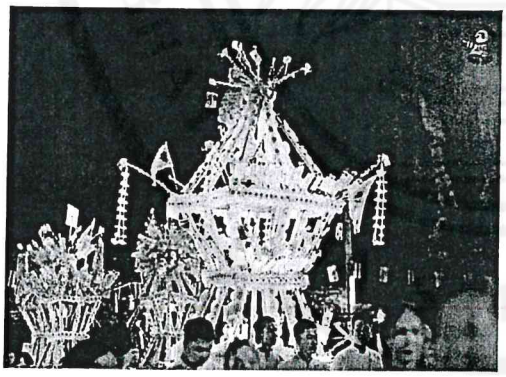
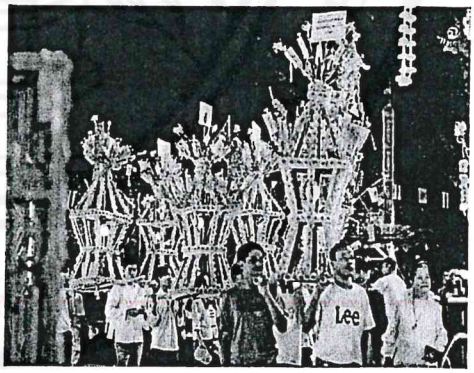

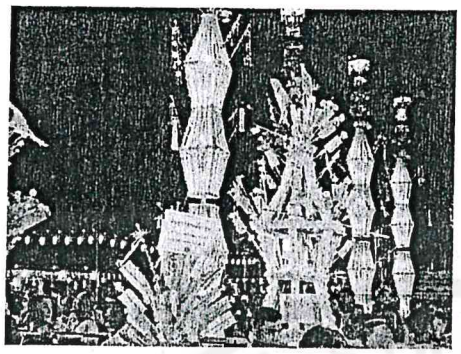

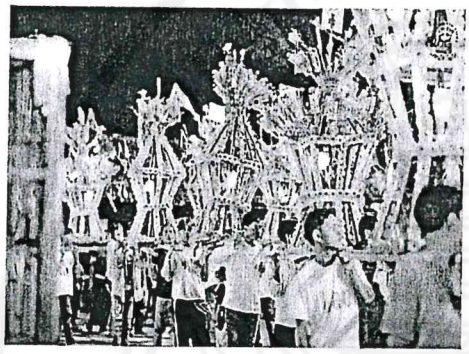

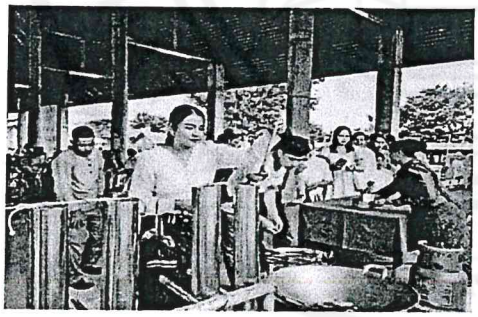

Lee

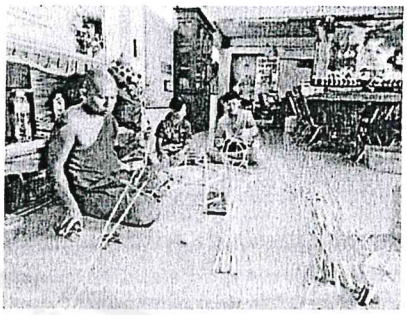
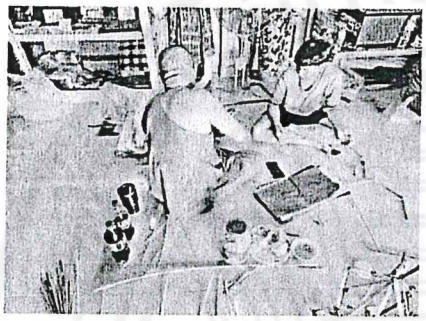
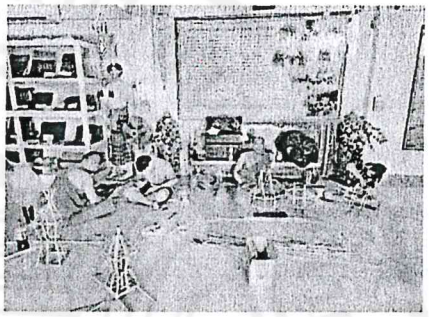

ภาคผนวก ง

เครื่องมือวิจัย

แบบสัมภาษณ์เชิงลึกสำหรับงานวิจัย
เรื่อง: การออกแบบกิจกรรมโดยใช้ทุนวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนวัดท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

คำชี้แจง:

แบบสัมภาษณ์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับการออกแบบกิจกรรมโดยใช้ทุนวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยเฉพาะกรณีประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ข้อมูลจะใช้เพื่อการวิจัยทางวิชาการเท่านั้น

ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์: .....
ตำแหน่ง/สถานภาพ: .....
ชื่อผู้สัมภาษณ์: .....
วันที่สัมภาษณ์: ..... เดือน ..... พ.ศ. .....
สถานที่สัมภาษณ์: .....

ส่วนที่ 1: ประวัติและบริบทของชุมชน

คำถามหลัก: ประวัติและความสำคัญของประเพณี

1. กรุณาเล่าประวัติความเป็นมาของชุมชนวัดท่ากกแกและประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง
2. ท่านเห็นว่าประเพณีดังกล่าวมีความสำคัญทางศาสนา สังคม และวัฒนธรรมอย่างไร

ส่วนที่ 2: การจัดกิจกรรมและการมีส่วนร่วมของชุมชน

คำถามหลัก: การจัดกิจกรรมและการร่วมมือของชุมชน

3. ชุมชนมีการจัดกิจกรรมประเพณีแห่ปราสาทผึ้งอย่างไรบ้างในปัจจุบัน
4. ใครเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการจัดกิจกรรม และมีวิธีการสร้างความร่วมมืออย่างไร
5. ปัญหาและอุปสรรคที่พบในการจัดกิจกรรมมีอะไรบ้าง และชุมชนมีวิธีแก้ไขอย่างไร

ส่วนที่ 3: การใช้ทุนวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว

คำถามหลัก: การสร้างคุณค่าเชิงวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ

6. ทุนวัฒนธรรมของชุมชนมีอะไรบ้างที่สามารถนำมาพัฒนาการท่องเที่ยว
7. มีการสร้างนวัตกรรมหรือกิจกรรมใหม่ใดเพื่อเพิ่มคุณค่าให้กับประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง
8. ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นต่อชุมชน นักท่องเที่ยว และเศรษฐกิจท้องถิ่นเป็นอย่างไร

ส่วนที่ 4: ข้อเสนอแนะ

คำถามหลัก: การส่งเสริมและพัฒนากิจกรรม

9. ท่านมีข้อเสนอแนะเพื่อส่งเสริมการพัฒนากิจกรรมประเพณีให้ยั่งยืนและสร้างคุณค่าเชิงวัฒนธรรมและเศรษฐกิจอย่างไร

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม RAJABHAT MAHA SARAKHAM UNIVERSITY

กรอบการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างสำหรับผู้เชี่ยวชาญ

ส่วนที่ 1: ด้านโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อม

คำถามหลัก: ความพร้อมด้านกายภาพและโครงสร้างพื้นฐาน

1. ท่านประเมินความเหมาะสมของสถานที่จัดประเพณีแห่ปราสาทผึ้งอย่างไรบ้าง?
2. โครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน การคมนาคม ไฟฟ้า น้ำประปา และพื้นที่สาธารณะเอื้อต่อการท่องเที่ยวหรือไม่
3. การเข้าถึงเทคโนโลยีและสื่อสาร เช่น อินเทอร์เน็ต โทรศัพท์ และสื่อประชาสัมพันธ์ มีความพร้อมเพียงใด
4. การบริหารจัดการพื้นที่จัดงานสอดคล้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมหรือไม่
5. มีแนวทางหรือข้อเสนอเพื่อปรับปรุงสิ่งแวดล้อมรอบชุมชนเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวหรือไม่

ส่วนที่ 2: ด้านการบริหารจัดการกิจกรรม

คำถามหลัก: การจัดกิจกรรมและการใช้ทุนวัฒนธรรม

1. การจัดกิจกรรมประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในปัจจุบันมีจุดแข็งและจุดอ่อนอย่างไร
2. การบูรณาการทุนวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวสามารถทำได้มากน้อยเพียงใด
3. มีข้อเสนอแนะเชิงกลยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพกิจกรรมและการท่องเที่ยว
4. การบริหารจัดการความเสี่ยงและความปลอดภัยในงานประเพณี
5. การจัดสรรงบประมาณและทรัพยากรให้สอดคล้องกับเป้าหมายกิจกรรม

ส่วนที่ 3: ด้านชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

คำถามหลัก: การสนับสนุนและการสร้างเครือข่าย

1. ชุมชนมีบทบาทสนับสนุนกิจกรรมและนักท่องเที่ยวอย่างไร
2. การสร้างเครือข่ายร่วมกับภาคส่วนต่าง ๆ เช่น ภาครัฐ เอกชน และนักท่องเที่ยว สามารถทำได้อย่างไรเพื่อความยั่งยืน
3. มีข้อเสนอแนะในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างไร
4. การประเมินผลกระทบของกิจกรรมต่อชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
5. การสร้างความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมจากกิจกรร

แนวคำถามการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussionสำหรับงานวิจัย
เรื่อง: การออกแบบกิจกรรมโดยใช้ทุนวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
กรณีศึกษา ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนวัดท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว
อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

แนวคำถามสำหรับ Focus Group Discussion (FGD)

กลุ่มเป้าหมาย:

1. ผู้สูงอายุและผู้รู้เรื่องประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง
2. เจ้าหน้าที่เทศบาล/หน่วยงานท้องถิ่น
3. นักท่องเที่ยวหรือผู้เข้าร่วมกิจกรรม

ขั้นตอนการสนทนา:

1. การแนะนำตัวและชี้แจงวัตถุประสงค์
2. การสนทนาเชิงลึก (Guided Discussion)

คำถามหลัก:

1. ความสำคัญและคุณค่าของประเพณีแห่ปราสาทผึ้งต่อชุมชนและนักท่องเที่ยว
2. ประสบการณ์และความคิดเห็นต่อกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้น
3. อุปสรรคและความท้าทายในการจัดกิจกรรมและการท่องเที่ยว
4. ความคิดเห็นเกี่ยวกับการปรับปรุงกิจกรรมให้มีคุณค่าเชิงวัฒนธรรม สังคม และเศรษฐกิจ
5. แนวทางการสร้างนวัตกรรมหรือกิจกรรมใหม่เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวและเสริมคุณค่าชุมชน

การสรุปและตรวจสอบความถูกต้อง

-สรุปประเด็นสำคัญจากการสนทนา

-ให้ผู้เข้าร่วมตรวจสอบความถูกต้องและเพิ่มเติมข้อมูล

-ขอบคุณผู้เข้าร่วมและชี้แจงขั้นตอนถัดไป

แนวทางการวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้วิธี Content Analysis จัดหมวดหมู่ความเห็นเชื่อมโยงข้อมูลกับกรอบแนวคิดการวิจัยเช่น ทุนวัฒนธรรม, การสร้างสรรค์ประเพณีการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม นำเสนอผลในรูป SWOT Analysis, Conceptual Mapping, หรือตารางเปรียบเทียบประเด็น

การเผยแพร่ผลงานวิจัย

Phra Sawai Chomkrai and Sippiya Chayanusasanee Jundon. (2026). Designing Activities through the Utilization of Cultural Capital for the Development of Cultural Tourism: A Case Study of the Wax Castle Procession Tradition of Wat ThaKok Kae Community, TanDiao Subdistrict, LomSak District, Phetchabun Province. *Journal for Developing the Social and Community*, 13 (1), 283-300, January-April.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ พระไสว ฉายา จนฺทวณฺโณนามสกุลชมไกร (พระครูธรรมธรไสว)

ภูมิลำเนา บ้านเลขที่ 1 บ้านท่าช้าง หมู่ 5 ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

สถานที่ทำงาน ตำแหน่งปัจจุบัน:

1. เจ้าอาวาสวัดพระธาตุทุ่งเศรษฐี รัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา
2. พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่น 9
3. ประธานจดทะเบียนก่อตั้ง วัดทุ่งเศรษฐี เมืองเลควูด รัฐแคลิฟอร์เนีย (Buddhist Meditation Society of Norwalk)

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2546 พุทธศาสตรบัณฑิต (ปรัชญา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช เมืองพิษณุโลก)

พ.ศ. 2568 พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร) วิทยาลัยสงฆ์พ่อขุนผาเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์

พ.ศ. 2569 ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตบัณฑิต สาขาวิชาวิจัยศิลปวัฒนธรรมเพื่อเศรษฐกิจสร้างสรรค์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม